

મો જીવિધર્મીયર જૈન મન્થમાયા [૨૧]

પ્રગતિની દિશા

[વાસ્તવિક પ્રગતિનું દિગ્દર્શન કરાવતાં
ભાસ્કર વ્યાખ્યાનોનું આગ્રહીત અવતરણ]

† જૈન્ય જૈન મન્થાલય નું
વ્યાખ્યાનકેન્દ્ર

જૈન રાજ વ્યાજ્ઞાનકેન્દ્ર

પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજયવ્રજધર્મીયરજી મ.

સહાયક

પૂ. પાઠકમલ શ્રી જયન્તવિજયજી

ગદિવરના સુદગ્દેશી

ગા. ભાઈલાલભાઈ ખુખશદ

ખલાત : ગુજરાત

વી. સ. ૨૪૭૪ વિ. સ. ૨૦૦૪ આ. સ. ૫૩

પ્રથમ સંસ્કરણ

પ્રકાશક

ચન્દુલાલ જમનાદાસ શાહ

અધ્યાપક શ્રી લલિતસૂરીયર જૈન મંથમાલા

છાણ્વી (વડોદરા રાજ્ય)

૫

મુદ્રક — શ્રી સુધાનંદ સંસ્કૃતભાઈ

શ્રી મહોદય ત્રેસ, દાણાપીઠ-ભાવનગર

પ્રકાશકીય.

પૂ. ગુરદેવ શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરીશ્વરજી મહારાજ પોતાના સુવિદ્યાલ પરિવાર સહ લાલગામ કૌન ઉપાશ્રય-મુજબના ધર્મારાધકોના શુભા મહત્તી વિ. સ. ૨૦૦૧-૨૦૦૨નાં ચાતુર્માસમા, ત્યાં ગિરિજામંત્ર દત્તા લાના જિજ્ઞાસુ ક્રોતા જનોએ પૂ. આચાર્યદેવના વિશિષ્ટ વિવેચનપૂર્વક પથમાગ શ્રી ભગવતીજ સૂત્રનું અવજ્ઞ કરવાની શુભેચ્છા વ્યક્ત કરતાં, પૂ. આચાર્ય દેવે શ્રીમદ્ ભગવતીજ સૂત્રનું વ્યાખ્યાન ચરે કથું હતું, તેનો લાભ મહોદી સખ્યામા જિજ્ઞાસુઓ લેતા હતા.

સામારિક પ્રવૃત્તિઓમા મણગૂઢ મુજબ નગરીમા રવિવાર એ પ્રાચ નિવૃત્તિ દિવસ હોય છે હમેશા શ્રી જિનવાણી-અરજીનો લાભ ન લઈ શકનાર અનેક મહાનુભાવો તે દિવસે લાભ લે છે તેઓમાંના ધણીઓનો એ આમઠ્ઠ હતો કે-હર રવિવારે કોઈ એક ખાસ વિષય ઉપર વ્યાખ્યાનો યામ તો તેઓને ધણે ઉપકાર થાય આથી પૂ. આચાર્ય દેવ, રવિવારે રવત્ર વિષયો ઉપર પ્રવચન આપતા હતા આવો વ્યાખ્યાનો ચરે થયા પછી ધણીઓને એ વિચાર થયો કે, આવો બહુમૂલ્ય અનુભવ ખમનો અન્યથા કરવામા આવે તો ચિન્તકાલ તેનો લાભ લેવાનો રહે અમારી પણ એ ઇચ્છા તો હતી જ એટલે અમે તેના અવ તરણો કરાવવાની વ્યવસ્થા કરાવી અવતરણો કરાવવાનું ચરે થયા પછીના પણ કેટલાંક વ્યાખ્યાનો અવતરણો ન થઈ શકવાને લીધે આમાં સમઢી શકાય નથી મુજબમાં અપાયેલાં સાત અને વાપીમા અપાએનું એક, એમ આઠ વ્યાખ્યાનો 'પ્રગતિની દિશા' એ નામે અદિ પ્રકાશિત કરાય છે.

પૂ. આચાર્યદેવનાં વ્યાખ્યાનો પહેના, પૂ. મુનિ શ્રી વિક્રમવિજયજી

મ જૂમિકાર્થે થોડું વિવેચન કરતા હતા તે જૂમિકાઓ પણ અમે આમા, મથાવમર આપી છે

પૂ આત્માયદિવતા આચાર્ય વિરૂદ્ધ જે કોઈ આ સારમૂળ અવતરણોમા આવી ગયું હોય તેની તેઓથી પ્રત્યે ક્ષમા માગિયે છીએ અને વાચકોને વિનંતિ કરીએ છીએ કે, અમારી ક્ષતિઓ બદલ તેઓથીને જવાબદાર ન ગણે

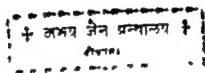
૦યા ખ્યા ન હ મ.

૧ વાંચી, અને વર્તે	૨
૨ જીવન અને ધર્મ	૨૮
૩ મુક્તિનો માર્ગ	૫૫
૪ વાસનાનો વિભવ	૮૧
૫ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ	૧૧૪
૬ સાચી સ્વતંત્રતા	૧૪૫
૭ સરકારી જીવન	૧૬૭
૮ ઇષ્ટસિદ્ધિનો રાજમાર્ગ	૧૮૧

પ્રગતિની દિશા.

[વાસ્તવિક પ્રગતિની સાચી દિશા બતાવનાર
પ્રેરક ભાડું-વ્યાખ્યાનો]

સાધનાગ જૈન ઉપાધ્યય, બૃહદેશ્વર મુખ્ય
પૌષ મુદ્ર ૧૩ રવિવાર નિ સ. ૨૦૦૩

વાણી અને વર્તન.

મુનિરાજશ્રી વિઠ્ઠલવિજયજીની ભૂમિકા

વિલક્ષણતા વાણી સ્વાતંત્ર્યને આભારી છે

આજે પૂજ્યપાદ ગુરુદેવજી વાણી અને વર્તન રિશે વ્યક્તિ બ્યાખ્યાન છે તત્સમધી સામાન્ય ભૂમિકા કરે છે. દુનિયામાં વાણીની જરૂરિયાત જીવન માટે અધિક મનાય છે, કિન્તુ તેથીય અધિક આવશ્યકતા વાણીની છે, વાણી દ્રવ્ય જીવન ટકાવનાર છે, જ્યારે વાણી અધ્યાત્મજીવન મરજીનાર છે. અધ્યાત્મજીવન જ સર્વત્ર જીવન છે. અધ્યાત્મ જીવન જીવનારને અધ્યાત્મી કહેવામાં આવે છે. યા. રાખજો, પોતાની જાતને અધ્યાત્મી તરીકે ઓળખાવનારા, અધ્યાત્મજીવન ઉડિમ વગાડનારા પણ અધ્યાત્મજીવન પ્રગટ કરનાર અનુગતોથી-ક્રિયાઓથી દૂર રહેનારા તથા રખાવનારા અધ્યાત્મીઓની કે તેવા અધ્યાત્મની આ વાત નથી, તેવાઓ માટે અર્થ સિદ્ધ કરવો પડશે. આમ તો અધિભાગમાં રાખો છે, જેનો અર્થ આત્માનો અધિકાર આત્માની અદર એવો થાય. આવો અર્થ તેવાઓ માટે જોડાય કે જેઓ અધ્યાત્મજીવન પ્રગટ કરનાર ક્રિયાઓ આવશ્યકતા હોય પણ તેમ ન કરતા-હોય, ક્રિયાને ઉદ્ધવતા હોય.

છનાય અધ્યાત્મ, અધ્યાત્મનો પોકાર કયે જતા હોય, ત્યાં આ પ્રમાણે અર્થ કરીએ કે જન+ધી+આત્મા ॥ પ્રથમના અર્થમાં એ શબ્દ હતા, શધિ+આત્મ જ્યારે અહિં જન+ધી+આત્મા, પ્રથમના પૃથક્કરણમાં ધિ (ડરવ) જ્યારે અહિં (દીધ) ધી સમજવો જ અવ્યય છે જેનો અર્થ નહિ એવો છે ' ધી ' નો અર્થ જુદો એ અધ્યાત્મ કેવું ? સમજી લ્યો જ્યાં નથી જુદો તેવું અને જેવું એ અધ્યાત્મ, તેવા એ અધ્યાત્મને ધારણ કરનારા અધ્યાત્મીઓ સમજવા અહિં એવા અધ્યાત્મની વાત નથી પણ વાર્તાત્મિક અધ્યાત્મ જીવનની વાત છે આત્માને ક્રિયામાં રમમાણ કરવો તે છે અધ્યાત્મ પોતાની જાતને ક્રિયામાં રમમાણ કરે, તેમાં આત્માત્મા યાવ તે છે સાચો અધ્યાત્મી ક્રિયા કહો કે વર્તન કહો, એકજ છે વર્તન બાને ક્રિયા, ક્રિયા પ્રેરક છે વાણી વાણી વર્તનની પ્રેરક છે, પોષક છે પવિત્ર વર્તન પ્રાપ્ત કરાવનાર વાણીજ સમર્થ છે, પણ વાણી કોની જોઈએ ? અધિકારીની તેનીજ વાણી વર્તનને પ્રેરી શકે છે આજની પરિસ્થિતિ વિચિત્ર છે, બોલાય છે ધણુ, તણાય છે ધણુ પણ વણાય છે કેટલું ? પરિણામ વિચક્ષણુ શાથી ? કારણકે, અધિકાર મનાતો નથી, બધાએ ફાવે તેમ બોલવું એમ મનાય છે જસ ! વાણીસ્વાતંત્ર્ય જોઈએ, એવો મેનિઓ આત્મે છે જોઈદર્શનમાં વાણી સ્વતંત્ર નથી, પરંતુ છે વાણીસ્વાતંત્ર્યના સ્વામિ કેવળ શ્રી કેન્દ્રજ્ઞાનો વીતરાગ તીર્થ કરે દેવ છે બીજાઓએ-આચાર્યોદિઓએ સ્વતંત્ર નથી કહેવાનું પણ પરમાત્માએ પ્રકાશીલું જ કહેવાનું છે એટલે અહિં વાણી સ્વાતંત્ર્યનું વિધાન નથી. વાણી વિવાસ-માં માનનારાઓ બધાએ બોલવું એમ માનનારા છે અને તેથી તેઓ દરેક પોતપોતાને ફાવતું બોલે એ સ્પષ્ટ છે કુણે કુણે નવ વય તુણે તુણે નવા વાણી ! આજના ' વાણીસ્વાતંત્ર્ય ' નો અર્થ ' દરેક ફાવતું બોલવું ' એ છે, ત્યાં વિચક્ષણુતા હોય એમાં નવાઈ શી !

વિચારો ! વાણીનો કેવો પ્રભાવ ?

વાણીનો અર્થ નય, અપેક્ષા એવો પણ છે નમપૂર્વકની વાણી

બધાની ક્ષમાથી હોઇ શકે ? વાણી મહોર જાપવાળી જોઇએ 'સર્વશ-
કથિન' એવી મહોર જાપવાળી વાણી વર્તન પ્રેરે, વર્તનને તાણી લાવે
અને તેવી વાણી અનુસાર વર્તનાર મુક્તિગણીને વરે વાણી અધ્યાત્મ
જીવનને આપનારી છે એ અધ્યાત્મજીવન એટલે આત્માનો સાચો
વિકાસ તેની માત્રી પ્રગતિ અધ્યાત્મજીવનને પ્રગટાવનાર મુખ્ય સાધન
વાણી છે વાણીથી સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન પરત્વે પ્રીતિ જાગે દુનિ
ધાર્મા કહેતી છે કે 'આદાર તેવો ઓડકાર' તેમ અદિ પશુ જેવી
શ્રદ્ધા હોય, જેવી વાસના હોય તેવી વાણી નીકળે એમ સમજી લેવું
વાણી પણ હોય ક્યારે ? જ્ઞાન હોય ત્યારે, જ્ઞાન વિના ન જ્ઞાન વિચાર
તથા વાણી હોય જ્ઞાનથી તાત્પર્ય કે વાણી જ અધ્યાત્મજીવનને આપે
છે, ટકાવે છે માટે વાણી અદરનિશ અવશ્ય કરવી જોઇએ વાણી
માબજે તે જ વર્તન આચરી શકે અને તેમા ટકી શકે બનકનાઓ પણ
વાણી સાક્ષીવાના સંયોગના અભાવે કે તેવી બે રકારીના કારણે એવી
પતિત દશામા જર્ઘ પહોંચે છે કે ન પૂડા વાત ! તીર્થે કરતી દેશના
સાક્ષીનારા, સાધુ વાણી શ્રવણની તમજા ધરાવનારાઓ પણ વાણી
શ્રવણના, અભાવે કયા સુધી પહોંચી શકે છે એના દૃષ્ટાન્તોમાંનું એક
દૃષ્ટાન્ત ન હન મણિપારુ છે કેવો આવક ? રોજ પોમદ્દ પ્રતિક્રમણ
કરનાર હિમ્મ શ્રદ્ધા ધરાવનાર ન હન મણિપારુ પણ વાણી શ્રવણના
અભાવે મરીને દેહકાપલે ઉત્પન થાય છે વિચારો, વાણીનો કેવો
પ્રભાવ ? વાણી શ્રવણ જ મુ રથ હાત તો એમ બનત નહિ વાણી
શ્રવણનો અભાવ થાય એટલે વર્તનમા રખનના થાય અને વર્તનના
હેતુ માટે વાણી છે એટલે 'વાણી અને વર્તન' એવો વિષય રખાયેન
છે અદિ તમાર જ દૃષ્ટાન્ત દ્યો વાણી ન હોત, બ્યાખ્યાનપ્રધા ન
હોત તો તમે જે કાઈ પૂજા, સેવા, સામાયિક, પૌષ્ઠાદિકરી રહ્યા છો,
જે કાઈ ધર્મ લાવના ટકાવી રહ્યા છો તો તે હોત ? આ છે વાણીનો
પ્રભાવ ? વાણી સહેલી, પ્રગતિ અતિક્રીન એ ખર પણ વાણીની
કિમત નથી એમ જોનાર મૂખ છે વાણી છે વર્તન માટે એટલે

આ વિષય પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ સ્પષ્ટતથા કહેવાના છે પણ હું આ ભૂમિકા-
યા તમને એટલું જ કહું છું કે પહેલાં વાણીસ્વાતંત્ર્યના મેનિયાના
વાતાવરણથી બચો. શ્રી જિનેશ્વરદેવની વાણીશ્રવણ કાયમ રાખો અને
જે હેતુ માટે વાણી ■ તે હેતુમાં કેટલે પહોંચ્યા અર્થાત્ વર્તનને
ક્યામુધી આચરી શક્યા તે કાયમ તપાસો. સાલજો છે તો રોજ,
શ્રદ્ધા પણ છે પણ ખામી જેની છે ? વર્તનની, તે દૂર કરો, વર્તનમાં
આગળ વધો. વર્તન એવું જોઈએ કે જોનારને છાપ પડે જોઈએ છે
મોક્ષ તે માટે મોક્ષ આપનારી વાણી શ્રવણ પ્રથમ જોઈએ, પછી તેવું
વર્તન જોઈએ જોલણ સહેતું છે પણ અમલમાં મૂકવું અતિ કઠિન
છે હું મારીજ વાત કરું, ચારિત્રપાલન માટે જોલણ સારામાં સારું
જોની શકાય તથા વાચ્યા હોય, જોયા હોય, વિચાર્યા હોય, અવગાહ્યા
હોય અને જ્ઞાના પૂજ્ય મહાત્માઓના લાગી તથા જ્ઞાની વક્તાઓના
બાખ્યાનો, બાપણો, પ્રવચનો સાલજ્યા હોય અને ગુરુકૃપાએ ક્ષયોપશમ
હાય તો જોલી તો શકાય, એ મુશ્કેલ નથી પણ તેવું પાલન અતિ
મુશ્કેલ છે ત્યારે કોઈ તર્ક કરે કે તો પછી વર્તન હોય તો બસ,
વાણીની રીત જરૂર ? એમ કહેનાર મૂખ છે વાણીના પ્રનાદ વિા
વર્તનવ્યવહાર હોય જ ક્યાથી ? હા ! વર્તનને નહિ ધમ્મજનાર,
નહિ માનનારની વાણીની કિંમત નથી એ કબૂત, પણ વર્તનને ધમ્મજ,
વતનને માને વતનવાળાની અનુમોદના, પ્રશંસા કરે તેની વાણી પણ
મૂલ્યવાન છે એવું વર્તન મદિ ઓછાશરાણું પણ હોય છતાં ઓછાશને
તે રૂપે સમજે, આગળ વધેનાની પ્રશંસા કરે તેવાની વાણીની કિંમત
નથી એમ કહેતા પહેલાં કલેજ પર હાથ મૂકી પૂછી જુઓ કે એવું
ક્યા ભાવથી જોવાય છે ?

વાણી વધે કે વર્તન ?

વાણી પૂરી શ્રી તીર્થંકર દેવની છે અને વર્તન પૂર્ણ પણ એ દેવા-
ધિદેવનું છે તે સિવાયના આચાર્ય, ઉપાધ્યાય સાધુ તમામની વાણીય
અધૂરી છે, વર્તનય અધૂરું છે, અને એમ હોય એ સ્વાભાવિક સ્પષ્ટ ■

વર્તનના વિશેષ વિનાની વાણીની કિંમત મહાન છે અને એ જ વાણીની અદિ વાત છે મુદ્દો એ છે કે, આવશ્યકતા, વાણી તથા વર્તન ઉભયની જ્ઞાનમિત્યામ્યામ્ મોહ એ તત્વ છે ન કેવળ જ્ઞાનથી મોહ છે, ન મોહ કેવલ ક્રિયાથી છે, તે જ રીતિએ અદિ પણ સમજવું કે, વાણી તેમજ વર્તન ઉભય જરૂરી છે વાણી તે જ્ઞાન વર્તન તે ક્રિયા એ સમજી શકાય તેમ છે એક દૃષ્ટિએ જ્ઞાન ન હોય, પણ જ્ઞાનીના કથન મુજબ ક્રિયા કરે તો તેની સિદ્ધિ સધાય ■ દરેક મનુષ્ય કાંઈ માગના જાણકાર હોય નહિ, એટલે પ્રવાસી જો પોતે ભોમિઓ લઈ લે અને તેના કલા મુજબ પ્રવાસ કરે તો તે ઈષ્ટ સ્થાને સુખેથી પહોંચી શકે છે તેમ અદિ પણ સમજવું કે, બધાવ કાંઈ જ્ઞાનવાળા ન હોય, પણ જ્ઞાનીની સાથે રહી વર્તન કરે તો ઈષ્ટ સાધી શકાય કા જાણકારે ઈષ્ટ સ્થાને પહોંચી શકે, કા જાણકારના કલા મુજબ ચાલે તે લા પહોંચી શકે એ મુજબ, એક દૃષ્ટિએ જ્ઞાન ન હોય તો પણ જ્ઞાનીના કથનાનુસાર વર્તનાર સાધ્ય સાધી શકે છે વળી કાંઈ કહે કે, વાણીની શી જરૂર ? એવા કથનમાં પ્રમાદ છે, જૂલ છે, કેમકે વતનમાં એકનો ઉદ્ધાર છે, વાણીથી અનેકોનો ઉદ્ધાર છે વાણી વધે કે વર્તન વધે ? એવા ફેસલો આપનાનો નથી એ પચાતમા પડશે નહિ

વાણી તથા વર્તનનો વિષય શા માટે ?

અધુરાશ રેની છે ? તમે જાગ્યવાન છો, વાણીશ્રવણ ચાલુ છે પણ વાધા વતનમાં છે વર્તન પરત્વે પ્રેમ નથી એમ નહિ પણ અમલમાં આમી ■ વર્તન કેવું છે ? જડવાસનાને પ્રુષ્ટ કરે તેવું, શ્રવણ છે તેવી વાસનાને દૂર કરવાનું છતાં વતન છે વિરુદ્ધ દિશાનું તે વર્તન સુધારવા જેવું છે એ લક્ષ રાખો, એટલા માટે તો વિષય 'વાણી અને વર્તન' નો છે

હવે વાણી કઈ તારક, કોની તારક અને વર્તનમાં પરિવર્તન કેમ થાય, કેવું ચાલવું વિગેરે પૂજ્યપાદ શ્રી ગુરુદેવ બરોબર સમજાવશે.

આજનો વિષય જેટલો ગંભીર, તેટલો જ રૂઢ છે.

મનજનો ! આજનો વિષય છે વાણી અને વર્તનનો આ વિષય ઘણો ગંભીર છે અને જેટલો ગંભીર છે તેટલો જ જનતામાં રૂઢ છે ‘વાણી તેવું વર્તન દેખાતું નથી’ એમ ધરેધર બોલાઈ રહ્યું છે આજની દુનિયામાં આ વિષય ધરગથ્થુ વધ પડ્યો છે આથી જાણ વિષયોની જેમ આ વિષયમાં વ્યુત્પત્તિ કરી આર્થિક સ્ફોટ કરવાની (અર્થ સમજાવવાની) આવશ્યકતા નથી જેનો અર્થ સહેજે સૌ જાણે તેને સમજાવવાની જરૂર શી ? ‘માણસ’, ‘જ્ઞાનસ’, આનો અર્થ કરવાની જરૂર નથી, કેમકે માણસ કેવું હોય ? જ્ઞાનસ કેવું હોય ? તે હરેક જાણે છે લાક્ષણિક અર્થ બિજા કરવો હોય તો ત્યાં સ્ફોટ કરવો પડે આજના વિષયને અંગે ભૂમિકાકાર, મારી પ્રથમના વક્તા મુનિ શ્રી વિક્રમવિજયજીએ ઘણું અપ્રદ કહ્યું છે, કહો કે ભૂમિકા કરતા ધીજ બોધા છે, હવે મારે તો ઉગાવીને ફળ આપવાના જ બાકી રહે છે

ધર્મ લેવાય તો દેહરોગ થાય જ નહિ

વાણી અને વર્તન એકરૂપ હોય, તો માનો સોલું મુગંધ સાથે મળ્યા ! વાણી પણ જરૂરી છે અને તદ્વત્ વર્તન પણ જરૂરી છે પણ આજે તો ઠેકાણે ઠેકાણે, જ્યાં જુઓ ત્યાં માત્ર વાણી વિલામ કરનારા હજારો દેખાય છે માત્ર વાણીવિલાસના પરિણામમાં અને વાણી પ્રમાણેના વર્તનના પરિણામમાં મહાન અતર છે આજે દુનિયા તરફ નજર કરો, જેમ જેમ ડોક્ટરો વધ્યા, તેમ તેમ દર્દીઓ વધ્યા, વ્યાધિઓ વધી તેવી જ રીતે જેમ જેમ વક્તાઓ વધ્યા તેમ તેમ અન્યાયી ને અન્યાયો વધ્યા છે શાથી ? એક જ જવાબ છે, વાણીવિલાસ માત્ર હોવાથી ડોક્ટરોને ત્યાં દર્દીની એટલી ભીઠ હોય છે કે સામાન્ય દવા

લેવી હોય તો ય કલાક દોઢ કલાક નીકળી જાય, ત્યારે હવા મળે, આટલું છતાંય ત્યાં ભીંડ ચાલુ રહે છે જ્યાં જ્યાં વાણી પ્રેરણા આપી વર્તન સુધારે છે અને જ્યાં કર્મરોગ ટાળવા ધન્વન્તરી શ્રી સર્વજ્ઞપરમાત્માએ આપેલી, આગમગ્રન્થોમા વર્ણવેલી અમોઘ હવા વિના દામે અપાય ત્યાં તેવી ભીંડ જળાલી નથી પેલા રોગની હવા માટે કેવી પડપડી ? કેવી ધમાલ ! પણ ભાવરોગ (કર્મરોગ) ટાળનારી ધર્મરૂપ હવા લેવામા આવે તો પેલો રોગ યાય જ નહિ નામી વેધો પણ ' અમાધ્ય ' કહી હાથ ખેંચે છે

દુનિયાના કદીંડી દશા કંઈ છે તે વિચારો ત્યાં જુદા જુદા જોવામા આવે તેના અભિપ્રાયો જુદા જુદા હોય છે અરે ! ડોક્ટરે ડોક્ટરના અભિપ્રાયમા (નિદાન, ચિકિત્સા આદિને લગતા અભિપ્રાયમા) ફરક હોય છે અદીંડી ભાવબ્યાધિ ટાળવાની હવા એક જ જાતની, ત્યાં અભિપ્રાયના ફરકની મૂળવલ્લ નથી મનુષ્ય માદો પડે, એને કાઈ યાય એટલે, વેધને બોલાવે છે ?

વૈદ્યા વદન્તિ કફપિત્તમરુદ્ધિકાર,

નૈમિત્તિકા પ્રહૃત્વં પ્રવદન્તિ શોષાઃ ।

મૂતોપસર્ગમિતિ મન્ત્રવિદો વદન્તિ,

કર્મેતિ શુદ્ધમતયો યતયો વદન્તિ ॥

દરદીને જોવા શ્રી લઈને ડોક્ટર કે વેધ આવે તે કહે કે, અહો ! આને તો કફની કદર્યના છે, પિત્તપ્રકોપ જોરજોરથી ઉછળ્યો છે અગર તો વાયુ કોમ્પ્યાનું કહેશે અને પછી ધીમેથી કહેશે કે, આ બ્યાધિ ફર કરવાને તો હીરા મોતીની કિ મતી ભરમ જોઈશે, તેની કિ મત એક તોલાના રૂા ૫૨૫-૩-૨ પાઇ છે બે પાઇ સુધીનું મૂલ્ય સાથી રાખવામા આવે છે એ

વિચારી દ્યો. હરદી વેધ કહે તેટલા દામ આપીને પણ તે દવા લે પણ કોઈ ક જાણ ગરીબને દયાથી એક રૂપિયો આપવો હોય તો અપાય ? છાતીએથી છૂટે ? સાચુ કહો છાતીએ હાથ દધને. ધર્મની દવા બનતી નથી એટલે જ દેહના દર્દો વધે છે દર્દો દૂર કરવાની સાચી દવા તો દયા, દાન, શીલ, તપ, ભાવના એ ઉચ્ચ કોટિની ક્રિયાઓ છે સાચી માત્રાઓ તો આ છે પણ ખેદની વાત છે કે એ દવા ગમતી નથી, લેવાતી નથી પ્રથમથી જ માનીને આ દવા લેવામાં આવે તો દર્દ થાય નહિ, પેલી દવાની જરૂર પડે નહિ અહીં દવા વિના દામે મલે છે અને વ્યાધિ (દવા લેવાય તો) નક્કો ટળે છે

સમામાંથી દેહદર્દમાં ય ક્વીનાઇનથી તાવ જાય છે ને !

એ વળી કોણે કહ્યું ? ડોક્ટરને ય યાદીને મુદતીઓ તાવ કહેવો પડ્યો છે ક્વીનાઇન ક્વીનાઇનના ડોઝ કલાકે કલાકે ઠોકે જ જાય છતાં ય તાવ ન જાય, કાન બહેરા થાય અને મરી પણ જાય, એમ નથી ઘતુ ? નામીમાં નામી ડોક્ટરોની ટ્રોટ મેન્ટ હોય છતાં ય તાવ નથી ઉતરતો એ દેખીએ છીએ, એ જ હાથ ખ ખેરે છે, ‘અમાધ્ય’ કહીને જિભા ગંડે છે ને ! રોગ થાય શાથી ? કર્મથી એ કર્મની સ્થિતિનો પરિપાક થયા વિના રોગને દૂર કરવાના ઉપાયનો કશોય અર્થ નથી

વ્યવહાર ખરો પણ નિશ્ચયપૂર્વકનો.

પ્રથમ વિચારો કે, તાવ આવ્યો શાથી ? બીજા બધાય તન્દુરસ્ત હોય અને અસુકને તાવ આવ્યો તે શાથી ? પૂર્વના કર્મોથી આ છે સાચુ નિદાન પ્રથમના અધર્મના પરિણામે, અશુભ કર્મોદયે તાવ આવે છે અધર્મની દવા (અધર્મરૂપ વ્યાધિની દવા) ધર્મ છે ધર્મ દવાથી કર્મ વ્યાધિ હજાય મછી પેલા વ્યાધિ રહે જ કયાથી ? દવાથી ફરક ન જ પડે એમ કહેવાનો આશય

નથી દવાથી ફરક પડે, દરદ મટે એમા ના નથી દવા લેવી એ વ્યવહાર છે સ્થવિર મુનિઓને પણ દવા લેવાની શાસ્ત્રીય આજ્ઞા છે વ્યવહાર સાચો, કષ્ટ, પણ કયો? નિશ્ચયપૂર્વકનો. નિશ્ચય મૂકીને વ્યવહારનું પાલન ન હોય, નિશ્ચય મૂકીને વ્યવહારનું પાલન એમ કહેનારો લૂટાઈ જાય. મનુષ્ય માર્ગમા ચાલ્યો જાય છે, રસ્તામા લૂટાવાનો ભય છે, ખીસામા લોઢાની ડબ્બી છે, એમા નાનું શુ? કોઢાની કિમતનું રત્ન છે જુકાની-વાળા મળે ત્યારે શુ કરે? પેલા ઝીણા રત્નને મોમા પણ છૂપાવી દે અને લોઢાની ડબ્બીને જતી કરે લોઢાની ડબ્બી માથવવા જાય તો રત્ન રહે ખરું? વ્યવહાર છે લોઢાની ડબ્બીના સ્થાને, નિશ્ચય છે રત્નના સ્થાને

સાનારણનું વાપરે એ અસાધારણ કયાથી થાય ?

ધર્મ એ જ સાચી દવા છે દયા, દાન, શીલ આદિ જેઓએ આરાધિત છે તેઓને તાવ આવતો જ નથી ક્ષય, ભગદર જેવા વ્યાધિઓ યતા જ નથી જડ છે કર્મની કર્મની જડ માન્યા વિના છૂટકો જ નથી એક મનુષ્ય દવાઓ ખાય, સારા સારા લોજનો લે, શરીરની અનેક પ્રકારે માવજત રાખે છતાંય તે રોજનો રોગી રહી રહી છે, અને એક મનુષ્ય ઘોરદૂટો, આચરક્રુર જંધૂય બાપટે છતાંય, 'હાહ' એટલો ખુ ખારોય ન થાય ત્યાં પૂર્વના પુણ્યને માન્યા વિના ચાલે? દયા, દાનમા પૈસા ખરચાતા નથી, જ્યારે ડોક્ટરોમા, દવામા ચાલુ ખરચ કોને નથી? હરેક ઘરમા પાચ, પચીશ, પચાશ, સો રૂપીયા ડોક્ટરના ખીલના યતા જ હશે હાથમા ગાટલી લઈને ડોક્ટરને ત્યાં જવું એ તો રોજનું આવશ્યક યદ્ય પડયું ત્યાં પૈસા આપવામા ભાજગડ નહિ અને જિનાલયમા પૂજા કરે સાધારણના કેસરથી અહિં બધુંય સાધારણનું વાપરે, અહિં પોતાના પદરની પેટી ન રાખે, એ શાથી? ધન જેવો ધર્મનો રાગ નથી અહિં જે

સાધારણુ વાપરે, તે મરીને ય જ્યાં જાય ત્યાં સાધારણુ થાય એને ધર, પૈસો, ખાચકી બધુંય સાધારણુ મળે ને પોતાની પેટી ન રાખે તેનાથી સુખની દશા પણ છેટી સમજી લેવી

વૈદ્યરાજ ! નમસ્તુમ્યં યમરાજસહોદર !

વધની માત્રાના રૂા પરપ-૩-૨ પાછ તરત આપી દેવાય, દવા લેવાય જરા મટે, વળી બ્યાધિ ઉબળે, ફરી વૈદ્યરાજ પધારે, ફરી લૂટે એમ લૂટાઈ લૂટાઈ, શરીરે ફૂટાઈ ફૂટાઈ છેવટે મરવા લાગે, ત્યારે એના અતરમાથી શું નીકળે ?

વૈદ્યરાજ ! નમસ્તુમ્યં, યમરાજસહોદર !

યમસ્તુ હરતિ પ્રાણાન્, વૈદ્યઃ પ્રાણાન્ ધનાનિ ચ ॥

યમરાજના મહોદર એવા હે વૈદ્યરાજ ! તને નમસ્કાર હો ! યમ તો એકલા પ્રાણુ હરે છે ત્યારે તુ તો પ્રાણુ તથા ધન ગળ્ને ય હરે છે વૈદ્યરાજ ગળ્ને હરે છે, માટે એ યમરાજનો મોટો ભાઈ સમજવો, યમરાજને નાનો ભાઈ મમજવો કેમકે તે તો એકલા પ્રાણુ જ હરે છે કહેવાનો સુદો એ છે કે, કર્મરોગ ટાળવા ધનવતરી વૈદ્યની ધર્મમાત્રા સેવન કરવામા આવે તો આમાનુ કાર્ષ ઉદયમા આવે જ નહિ

માયુ નિદાન તત્વજ્ઞાનીઓનુ જ છે.

આ તો યર્ષ વૈદ્ય ડોક્ટરોની વાત નૈમિત્તિક આવે તો એ શું પ્રક્રિયે ? શનિ નડે છે, રવિનો દોષ છે, જાપ કરાવો, અમુક ચૈમા ખર્ચો તો રોગ જશે ભુવો આવશે તો વધાવો, વચન, એકી બેકી વિગેરે વડે તેવો આડબર કરી કહેશે, આને મેલકી વળગી છે, બૂત વળગ્યુ છે તાત્પર્ય કે આલોકના વ્યવહાર ઉપચારકોના અભિપ્રાયો સિત્ત સિત્ત પ્રકારના છે

‘કર્મ’ નહે છે એવું તો માત્ર તત્ત્વવેત્તામુનિઓ જ કહે ॥ કર્મ ન હોય તો આમાનો કોઈ ઉત્પાત જ ન હોય ન હોય દર્દ, ન પડે જરૂર વૈધની, બુવાની કે જોશીની દયા, દાન, શીલ આદિ એટલા જ માટે છે દર્દની જડ ઉખેડનાર ઔષધ તો આ છે દવા, વૈધ આ બધું કયા ? આ તમામ ધમાલ, જ્યાં પૂર્વકર્મની કમાલ છે ત્યાં છે

મદિપેલ્લજીમા વારાગનાને ત્યાં ય વર્તન નથી એમ કોણ કહેશે ?

આજે વાણીના પ્રવાહમા એટલે વાણીવિલાસમા કયા કર્મીના છે ? કર્મીના ॥ વર્તનની રાજેરાજ નવું નવું સામળવામા આવે છે નવા નવા વક્તાઓ ખૂબ જોલે ॥ જતા ય દુનિયાની રીતિનીતિ કવી છે ? પ્રથમના પુરુષોની નીતિરીતિ કયા ! અને આજની નીતિરીતિ કયા ? છે કાંઈ મેળ ? કારણ, માત્ર વાણી છે વર્તન નથી જ્યાં વાણી તેવું વર્તન હોય ત્યાંની અસર અજબ ગજબની હોય છે એક એક દેશનામા માત્ર અમુક કલાકની દેશનામા પાચસે પાચસેની સખ્યામા સયમ સ્વીકારતા હતા શાથી ? કહો, ત્યાં વાણી વર્તન એકરૂપ હતા માત્ર વાણીથી અર્થ ન સરે

મમામાથી પ્રશ્ન—નદિપેલ્લ રાજ દશને પ્રતિજોધતા હતા ત્યાં વર્તન કયા હતું ? માત્ર વાણી જ હતી. બાબુમા તો વારાગના ઊભી હોય, વારાગનાના મહેલમા, વિલાસો લોગવતા રહીને તેઓ રાજ દશને પ્રતિજોધતા હતા, તો વર્તન મિવાય વાણી ફળતી હતી ને !

ત્યાં વર્તન નહોતું એમ કોણ કહેશે ? વર્તન બાદ તથા આતર, ઉભય પ્રકારે જોવાનું હોય. સયમ લેતા જ દેવતાએ લોગાવળી કર્મયોગે આવું જનવાની ચેતવણી આપી હતી છતાંય સયમ સ્વીકારાય એથી વિશિષ્ટ વર્તન બીજું કયું ? લોગાવળી-કર્મોદયે પડ્યા, વારાગનાને ત્યાં રહ્યા છતાંય રાજ દશને પ્રતિ-

બોધવા, એ વર્તન નથી ? સયમનો કેવો અવિહત રાગ ! મન સયમમા, દેહ વારાગનાને ત્યાં વારાગના બાળુમા ઊભી હોય એ વાત ખરી પણ એમની પ્રતિજ્ઞા કઈ ? રોજ દશને પ્રતિ-
બોધ્યા પછીજ મયમ લેવા પરમાત્મા પાસે મોકલ્યા પછીજ બસ થાઉં (વિરમુ), પત્રી ભોજન લઉં આ તો પ્રતિજ્ઞા દશ ન પ્રતિબોધાય ત્યાં મુખી રસવતી ઠઠી થતી હોય, વારાગના વિનવતી હોય તોય 'બસ ખમ !' કહી દે આ સ્થિતિમા વર્તન નથી દેખાતું ? અહિં વર્તનની તો પરાકાષ્ઠા છે

મલામાથી ઇતરમા પણ જનકવિદેહી મળખમા એવી સ્થિતિ હોવાનું કહેવાય છે કે, એક હાથ સ્તન પર, એક હાથ અભિમા એટલે એ શક્ય તો છે ?

હા ! જનક એવા ઉચ્ચ કોટિના વૈરાગી હતા એમ વેદાન્તીઓ માને છે

બાધાતર ચોભગી

મુકો એ છે કે, બાદ્યથી તેમજ અતરથી પણ વર્તન હોય. એ પ્રકારે જોવું જોઈએ બાદ્યથી તેમજ અતરથી વર્તનને અગે ચોભગી સમજવી જોઈએ (૧) પ્રથમ ભાગે, અતરથી પણ વર્તન છે તેમજ બહારથી પણ વર્તન છે દેવાધિદેવ તીર્થંકર ભગવાન, કેવલજ્ઞાનીઓ પૂર્ણ છે, કૃતકૃત્ય થયા છે એમની પછી શ્રી ગણધર ભગવત, પૂર્વધરો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાર્યો તથા મુનિવરો આ તમામ, પ્રથમના ભાગમા સમાય છે આ ભાગો પ્રથમ, મહાન અને પૂજ્ય છે (૨) બીજા ભાગે, અતરથી વર્તન છે પણ બહારથી નથી તે ભાગમા શ્રી નંદિયે-શ્ચન્દ્રુ દદાન્ત લાશુ યાય છે (૩) ત્રીજા ભાગે બહારથી વર્તન છે પણ અંદરથી નથી અભવ્યાહિના દદાતો ત્યાં ઘટે છે (૪) ચોથા ભાગે, બહારથીયે વર્તન નથી, અંદરથીયે વર્તન નથી; ધર્મશૂન્ય આખીય હુનિયા આ ભાગે છે

‘આને તમે !’ ‘હાલે ત્યારે આજે અમે !’ એમ ક્યારે બને ?

નદિવેણીનું સ્થાન બીજા ભાગમાં છે એમનું દૃશ્યમાન વર્તન બિન્ન છે. પોતે વારાગનાને ત્યાં કસ્યા, વસ્યા એ ખરૂં પણ આગ્રિનો રાગ રોમરોમમાં કેવો અનુષમ કે, પ્રતિજ્ઞા લીધી કેવી ? દશને પ્રતિજ્ઞા ન કરે, ત્યાં સુધી છુદાનો સંશોભ સંદુ, જમું નહિ, જોગોને પણ પરિહરે અર્ધિ વર્તન ન દેખાય એ દૃષ્ટિને કુંઠિત માનવી પઠે એક દિવસ નવ તો પ્રતિજ્ઞાધ્યા પણ દશમે માયાનો મળ્યો, સબળાવી દીધું, ‘બીજાને તો કહો છો, વાતો સુકીયાળી કરો છો. પણ તમે પોતે તો રાડને ત્યાં પડી રહ્યા છો. એનું શું ?’ નદિવેણી ત્યાં પણ સુક્તિથી સમજાવવા લાગ્યા, પોતાનો જોગાવળીને ઉદય આગળ ધરવા લાગ્યા, કેવે આપેલી ચેનવળી છતાંય પોતે લીધેલું સંયમ પછી ને કાંઈ બન્યું તે કહી પેલાને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરવા પ્રયાસ કરવા લાગ્યા પણ પેલો એકનો બે ન થયો. તે દિવને વારાગના પણ યાદી. ત્યારે આવે ત્યારે નદિવેણી કહે, દશમે જોધ પામ્યા વિના શી રીતે આવું ? પેલી કહે, રસોઈ ઠંડી થાય છે નદી વેણ કહે, દશમે જોધ પામે, મયમ લેવા જાય તો જ ઉઠાય નિયમ તે નિયમ, આ વર્તન નથી ? વારાગના જોલી, ‘આને દશમા તમે યાઓ.’ ‘એલ ખલાસ !’ એ ભાગ્યવાન નદિવેણી જિભા યયા, ‘કબૂલ ! આજે દશમા અમે !’ યયા જિભા, લીધું રજોહરણ, ગયા પ્રભુ પામે અને ફેર સંયમ સ્વીકાર્યું.

વિરાધના પણ પ્રાતે આરાધના

પહેલા ભાગે વર્તનારા આત્માઓમાં વર્તન બદારથી તેમજ અદ્યથી હોય તેઓ પૂજ્ય, તેમને ‘ધર્મજામિ ખમાસમણે વ દિઉં જાવણિજાતએ નિસિદ્ધીઆએ મત્યએણ વ દામિ’ કહી પગે લગાય, ‘સ્વામી ! ચાતા દેણ’ એમ ત્યાં પૂજાય ત્યારે બીજા ભાગે

વર્તનારા પાસે એમ ન થાય પણ તેના અતર વર્તનની અનુ
 મોદના થાય આજનો વિષય વાણી અને વર્તનનો છે એ ય
 મળે તો બેડો પાર મૂક કેવળી બોલી શકતા નથી એટલે વાણી
 નથી વાણીથી પરનો ઉદાર કરી શકતા નથી પણ વર્તનથી
 પોતાનો બેડો પાર કર્યો છે પૂરી વાણી શ્રી તીર્થ કર દેવની એ
 યોજનગામિની પાત્રીશ અતિશયવાળી વાણીની બલિહારી । અમારી
 વાણી તો સામે ય પહોચતા સ્ખલના પામે એ અતિશયવાળી
 વાણી તો તેરમા શુભસ્થાનકે હોય વાણી પણ જળ્બર કામ કરે છે
 ધન્ય છે ખ ધકલ મહાત્માને ! પાચસો શિષ્યના શુરુ એમની
 દેવી જળ્બર વાણી ! સસારીપણામા પોતે રાજપુત હતા દીક્ષા
 લઈ મહાન્ જ્ઞાની તપસ્વી બન્યા છે એક વળત તેઓ શ્રી
 મુનિમુવ્રતસ્વામીને પૂછે છે - ‘હે ભગવાન ! મારી ૩૩ સારી બહેન
 બન્યા રહે છે તે પ્રદેશ તરફ વિહાર કરવાની, ત્યાના પ્રદેશને
 સુધારવાની બાવના છે, ત્યા વિહાર કરું ? ’ ભગવાને કહ્યું,
 ‘જહા સુવમ્’ ફરી ખ ધકલ પૂછે છે, ત્યા જવાથી આરાધક
 થવાશે કે વિરાધક ? ’ ભગવાને કહ્યું, ‘તમારા પાચસે ય શિષ્યો
 આરાધક થશે પણ તમે વિરાધક થશો ’ તેમણે વિચાર કર્યો,
 ‘મારુ ગમે તે થાઓ ! પાચસે આરાધક થતા હોય એથી
 ઉત્તમ ખીજુ શુ ? ’ પોતાની વિરાધનાનુ ભેખમ વહોરી, પોતાના
 નિમિત્તે પાચસે આરાધક થશે, એવી પરમાર્થપરાયણ બાવનાથી
 તેમણે પોતાની બહેનના પ્રદેશ તરફ વિહાર કર્યો ત્યા કહેવુ
 પડે, માધિ મવતિ નાન્યથા તો ય એ ય સમજવુ કે, એ વિરા
 ધના પણ પ્રાતે આરાધનારૂપ છે

ખ ધકલનો વાક ગો ?

પરમાર્થ વિના ભોગે નથી થતો શુભપાણી યક્ષની વાત બાજુ
 છે ને ! પેલા બળદે નસો તોડી નાખી માલીકના પાચસે ગાડા

જેથી આખ્યાને ! બધકણને પણ યશુ, પાચસે તો આરાધક થશે ને ? ફરીને માવિ મવતિ નાન્યથા । યાદ રાખો પોતે તરાય અને ખીજત ય તરે તો તો અહોભાગ્ય, પણ બલે મારુ ગમે તે થાય, પાચસે તો તરશે એ ભાવના એમના દિલમા જાગી જળાશયમાથી પચાસને તારવા ઇચ્છનારો પોતે દૂખવાનું જોખમ નથી વહોરતો ? બધકણ પાચસે ય શિખોને લઇને પોતાના બહેન બનેલી રહેતા હતા તે પ્રદેશ તરફ વિચર્યા કુલશામ નગગની સમીપે આવી પહોંચ્યા ત્યાં મત્રી પાલક હતો તે અતિ પાપી, દ્રેષભૂતિ તથા અભગ્ય હતો એને આ મુનિની જડ ઉખેડવાનું-એનો નાશ કરવાનું નક્કી કર્યું, પણ મુનિ છે રાજાના સાળા એટલે બટપટ કરવી પડે, પ્રપચ નાટક યોજવું પડે તમે પૂછ્યો કે બધકણનો વાક શો ? એ કે પ્રથમ સસારી અવસ્થામા એમણે ભર સભામા ધર્મનું પ્રતિપાદન કરી પાલકને પાઠો પાઠ્યો હતો, જ્ઞાન જ્ઞાન જાનાવ્યો હતો પાલકના હૃદયમા એ ડબ્બ હતો, એનો બહલો લેવાની તક આજે એને મળી ધર્મોએનો, ધર્મોપદેશકોનો વાક ત્યાગનો ઉપદેશ દે છે એ જ છે એમ અધર્મોએ કહે છે ને ! કહે છે, 'ત્યાગનો ઉપદેશ દે જ દેમ ? અનુભવથી જાણો છો કે, તેવાએ ત્યાગીએના શિર ફેાડવા પણ તૈયાર થયા છે ને ! પૂર્વાવસ્થામા ભર સભામા એક વખત પાલકે નાસ્તિકનાનું સમર્થન કર્યો હતો, કહેતો હતો, 'ભસ ! ખાવું, પીવું, એશ આરામ કરવો એ જ જિન્દગીનો સાર છે, આ જવ મીઠા, પરભવ કેણે દીઠા,' વિગેરે એ વખતે બધકણએ-રાજકુવરે ભરસભામા તેને લોઠો પાડતા કહ્યું હતું કે, 'હે પાલક ! તારુ નામ પાડના તારી ફેાઈ, મામી કાકી જે હોય તે બૂલેલ છે તુ પાલક નથી પણ બાલક (અજ્ઞાન) છે, અથવા ખાળક (ખાળનાર), ટાળક (ટાળનાર)

કે હાલક (હલાવનાર) છે એ ધર્મકર્મ ન હોય, પુણ્ય પાપ ન હોય, આલોક પગલોક ન હોય તો એક લીખારી અને એક ઉમરાવ શાથી ? એક રૂડો, રૂપાળોને બે આખોવાળો, અને બીજો જન્મથી કાળો કુખડો અને કાણીયો શાથી ? ગર્ભમા કયો ગુન્ડો ક્યો હતો ? એક બુદ્ધિશાળી હોય છે અને એક બુદ્ધિમા હુઠો હોય છે તે શાથી ? જેવી કરણી તેવું પરિણામ થાય જ છે ' આ રીતે તેમણે ધર્મતત્ત્વની સ્થાપના કરી પાલકને ગ્લાન, ગ્લાન માનબ્રહ્મ ક્યો હતો આ એમનો વાક !

કુદરત સામે બળવો !

સાર એ છે કે, ધર્મનું પ્રતિપાદન કરવું તથા અધર્મનો નિપેદ્ય કરવો એ પ્રત્યેક ધર્મોની ફરજ છે બુદ્ધિથી, ધનથી, લાગવગથી, સત્તાથી જે રીતે બને તે રીતે એમ કરવું એ જ કર્ત્તવ્ય છે રાજાની પણ એ ફરજ છે, શ્રીમતવર્ગની પણ એ ફરજ છે, બુદ્ધિમાનની પણ એ ફરજ છે કે, દરેક પ્રકારે પ્રજાને ત્યાગ, વૈરાગ્ય ધર્મ, ન્યાય, નીતિના 'માર્ગે' વાળવી, ટકાવવી એક રાજા પોતે ઘણો ધર્મી હતો એવા, પૂજા, સામાયિકાદિ અનુષ્ઠાનમા પ્રવૃત્ત રહેતો હતો ન્યાયી હતો આની અસર પ્રજામા એ હતી કે મત્રીથી માડીને ચાણદાર, ફાજદાર, જમાદાર, હાડીચાટ મુખીના માણસો પણ પ્રભુસેવાદિ ધર્મક્રિયામા મથગૂલ રહેતા હતા વિચારો, બધા ધર્મધ્યાન કરે એ દેશ કેવો હોય ! એ ગામના એક નામદારને આ ખટકતું હતું સભામા, રાજા પાસે તો બોલી ન શકે પણ બહાર લોકોને લરમાવે કે, ' ચારિત્ર, બ્રહ્મચર્ય, તપ વિગેરે તો કુદરત સામે બળવો છે ' જેમ આજ કાલના વીસનગરના કહેવાતા રાજરત્ન મહાસુબશાઈ ચુનીલાલે જણાવ્યું હતું કે, ' બ્રહ્મચર્ય એ કુદરત સામે બળવો છે ' રાજાને બળર પડી કે, આ નામદાર બળર લેવા જેવા છે

‘કુદરત સામે બગવો’ એ સૂત્ર ઉચ્ચારનારને તેવો સાક્ષાત્કાર કરાવવો એ જરૂરી છે કારણકે તે સિવાય આ ભાઈ સાહિબ વાણીવર્તનમાં એક બની ધર્મિષ્ઠ બની શકશે નહિ.

‘વાણી વર્તન’ એ સૂત્રમાં વિવક્ષણ તર્ક

વાદી મદ્ર ન પદ્યતિ વાદી ગમે તેવો તર્ક કરે ‘વાણી વર્તન’ એક તો જેમ ધર્મોષ્ઠિમાં હોય, મહાત્મામાં હોય, તેમ પાપીમાં પણ તેવા પ્રકારનું હોયને! ત્યારે શું એમ સમુચિત? વાદીનો આવો વિલક્ષણ તર્ક છે

यथा चित्ते तथा वाचा, यथा वाचा तथा क्रिया ।

चित્ते वाचि क्रियाया च, साधूनामेकरूपता ॥

મન વચન અને કાયામાં એકરૂપતા શુભરૂપે જેવી સર્જનોમાં છે એવી જ એકરૂપતા મન, વચન કાયામાં દુષ્ટોમાં ગંદેલી છે, ત્યાં તો ખામ રહેલી છે

આવા તર્કનું મમાધાન આવશ્યક છે જે વસ્તુ જે ક્ષાને લેવાતી હોય તે ક્ષાને લેવાય લોજન વખતે સંધવ લાવવાનું કહેવામાં આવે ત્યાં સંધવ એટલે મીકું (લવણ) જ લવાય, ઘોડો ન લવાય, મવારી વખતે સંધવ લાવવાનું કહેવામાં આવે ત્યાં ઘોડો જ લવાય

એક શેઠે એક વખત લોજન વખતે નીમક માગ્યું નોકર હાથમાં નીમક લઈ આવ્યો હાથ પ્રસ્વેદવાળો હતો નીમક ભીંજાયુ શેઠે કહ્યું, ‘ભલા આદમી! આપુ લાવવાનું કહેવામાં આવે ત્યારે વાડકી, રકાળી કે યાત્રી વિગેરેમાં લવાય’ પેલાએ ગાઠ વાળી, હવે એમ કરવું શેઠ જ્યારે બહારે જવા નીકળ્યા ત્યારે બૂટ મગાવ્યા તે પેલો મૂર્ખ મોનાના યાજમાં લઈ ગયો.

શેઠે કહ્યું હતું ને ! આવો વિલક્ષણ તકે મૂર્ખ હોય તેજ કરે સતોનુ પ્રકરણ ચાલતુ હોય ત્યાની વાત અસતો (દુષ્ટો) મા કેમ ઘટાવાય ? અસતોના તો મનમા હોય તેનુ વર્તન ન કરે તો જ સારૂ

કુદરત સામે બળવો કયાં ખરો ?

મુદ્દા ઉપર આવીએ પેલા રાજાએ ચારિત્રાદિને કુદરત સામે બળવો કહેનારને, ત્રીધો કરવાનુ, માર્ગની તથા તેની પણ રક્ષા કરવાનુ વિચાર્યું એક જણ જેમ રાજાનો મિત્ર હતો તેમ તેનો પણ મિત્ર હતો રાજાએ એને પોતાના નામથી અકિત લક્ષ મૂલ્યની અમકતા હીરાવાળી વીંટી આપી અને કહ્યું કે, ' મિત્ર ! આ વીંટી પેલા નામદારના અલકારોના દાખડામા, વીંતેરીમા, તે ન બાંધે તેમ કેસવી દેવાની છે ' રાજાએ હેતુ પણ જણાવી દીધો, મિત્ર પણ ધર્મનેજ પ્રાણાધિક માનનારો હતો મિત્રે કાંઈ તક સાધીને તેમ કહ્યું, રાજાને જણાવ્યું, ત્યારબાદ રાજાએ ઢઢેરો પીટાવ્યો, ' મારી એક મૂલ્યવાન સુદ્ધિ બોવાણી છે કે ચોરાણી છે, જેને જડી હોય, જેની પામે તે હોય તે દશ દિવસમા લાવીને હાજર રે તો શુનો માફ કરવામા આવશે, અન્યથા પકડાયેથી તે સખત મનને પાત્ર થશે ' પેલા નામદારે ઢઢેરો સાંભળ્યો તો ખરો પણ એને એવી કાંઈ ગ ધ પણ હોય તો તપાસેને ! દશ દિવસ પસાર થઈ ગયા રાજાએ અગિયારમે દિવસે એને ઘેરજ જડતી લેવરાવી જડતીમા વીંટી જડી જમ જેવા જમાદાર, એ નામદારને ગિરફતાર કરી રાજા પાસે ખડો કરે છે કુદરત સામે બળવાની બાગ પોકારનાર નામ દાર થયેર કે પે છે, કેમકે રાજા શુ કરે એની રી ખબર ! શૂળીની પણ સજા કરી દે ! નાસ્તિ મરણસમ મયમ્ ! રાજાએ પણ શૂળીની સજા ફરમાવી દીધી રાજાને એને વસ્તુત શૂળી દેવી નહોતી એ યાદ રાખો પેલા મિત્રને કબ્જરીને કહેવા લાગ્યો

“અરે ! મિત્ર ! રાજા તારું માનશે તું કહે તે કળૂવ પણ મને
 બચાવ ! ” પેલાએ પણ એના દેખતા રાજાને આશ્ચર્યપૂર્વક
 કોઈ પણ શરતે જીવતદાન આપવા માગણી કરી રાજાએ એક
 શરત સળ માફ કરવા જણાવ્યું ‘ એક તેલથી ભરેલો છલોછલ
 કટોરો તને આપવામાં આવે, નક્કી કરેલા રસ્તે એ વાટકો
 (કટોરો) લઈ તારે નગરમાં ફરીને અહિં આવવું એ તેલમાંથી
 એક પણ ગિદ્ડુ ન પડે, એ રીતે તું આવે તો તારી શૂળી
 મટે, હાથથી પતશે ’ પેલાએ એ શરત કળૂવી રાજાએ તેને
 તેલનો કટોરો ખીજે દિવસે સવારે આપ્યો આભુબાહુ મિપાઈએ
 રાખ્યા નગરમાં જ્યાં ત્યાં જલસા ગોઠવી દીધા, વેશ્યાઓના
 નૃત્યો ગોઠવી દીધા પેલો તેલનો કટોરો લઈને નીચી મૂડીએ
 ચાલ્યો આભુબાહુ નજર કરે જ એનો ! સૂડી વચ્ચે મોપાગી
 હતી, આખરે સલામત કટોરો લઈને તે આવ્યો રાજાએ પૂછ્યું,
 ‘ કેમ રસ્તામાં નૃત્યો કેવા હતા ? કેવી ખુબમૂરત મુઠરીઓ હતી ?
 માર્ગમાં તે શું શું જોયું ? ’ પેલો જોડ્યો, ‘ રાજા ! કયા
 બેટાએ એ જોયું છે, એ જોયું હોત નો તો રાધો જ હોત ને ! ’
 ત્યાં રાજાએ જાન કરાવ્યું, ‘ ત્યારે તે કુદરત સામે બળવો
 કયો ખરો, હું ! ’ પેલો સમજી ગયો ધર્મ પામ્યો હાખવો
 એસાંઈવા રાજાએ હાં તો કર્યો જ

પાપી પાપકે પેતરો રચ્યો

ખધકજના દયાન્તને પૂરું કરીએ જ્યાં તેઓ તે નગર
 આવ્યા તે વખતે પાલકે રાજાને ખૂળીથી જરા બહોરણી યાચ,
 સહજ વિષ રેડાય એ રીતે કહ્યું, ‘ રાજા ! તમારા ખધકમુનિ,
 પાચસે શિષ્યો સહિત પધારે છે આપને માટે તેમનો સત્કાર
 કરવો એ સમુચિત વ્યવહાર છે, જરૂર સત્કાર કરવો પરંતુ
 મત્રી તરીકેની ચેતવણી આપવાની ફરજ બજાવ્યા વિના રહી શકતો
 નથી માટે કહું છું કે રહેજો સાવધ ! પાચસે પાચસે મહત્ત-

યોધી સૈનિકો જેવા શિષ્યો સાથે એમનું આગમન મને અદેશ ઉપજાવે છે માનો, કદાચ રાજ્ય બહુ કરવા તૈયાર થઈને આવતા હોય તો તમારી પાસે શી તૈયારી છે ? ” રાજાએ કહ્યું, ‘ મત્રી પાલક ! આવા જ્ઞાની માટે આવો અદેશ મિથ્યા-બ્રમ છે વિના પ્રમાણ દોષારોપણ કરવું એ ન્યાય નથી, નીતિ નથી ’ પાલકે ગમ ખાધી રાજાએ મુનિનો સત્કાર કર્યો નગર નજીકના વનમાં મુનિ ઉતર્યા પાલકે હવે પેતરો ગયો પાછલી રાત્રે તો મુનિઓ ઊઘેને ! મુનિ માટે પણ તેટલી ઊંઘની શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે પાલકે તે વનમાં મુનિઓ ન જાણે તે રાત્રે પાછલી રાત્રે અમુક ભૂમિ ખોદાવી ત્યાં સેકડો શસ્ત્રો ગોઠવાવી લીધા આટલું કર્યા બાદ મુનિનું કાટલું કાઢવા તૈયાર થયેલા નીચ પાલકે (ફરી યાદ રાખો, એ અભવ્ય હતો) રાજાને સમય જોઈ કહ્યું ‘ રાજન્ ! બાતમી પાકે પાચે મળી છે, બધકણ રાજ્ય લેવા જ આવ્યા છે આ પાચસે મુનિઓ તે સહસ્રયોધી સૈનિકો છે અને તેઓ અગાઉથી સજ્જ થઈને આવ્યા છે બાતમી તો ત્યાં મુધી મળી છે કે જ્યાં ઉતર્યા છે તે જ વનમાં શસ્ત્રો છુપાવ્યા છે ’ રાજાએ પાલકને તથાસ કરવા સાથે લીધા કાળા કામનો કરનાર તો એ પોતે જ હતો ને ! તેણે જરા ડાળ કરી તરત પેલી ભૂમિ ખોદાવી, શસ્ત્રો કાઢ્યા રાજા કોપ્યો અને મુનિઓને માટે ઘટલું કરવાનું એ પાલકને જ સોંપ્યું રાજા, વાળા ને વાદરા, એને ફરતા વાર શી !

વાણી ભાડે મળી શકે છે, વર્તન ભાડે ન મળે

એ દુષ્ટ પાલકે મનુષ્ય પીલવાની ઘાણી મગાવી પાચસેને પ્રથમ પીલી તેવા દુશ્મથી બધકણને પ્રજાળી છેલ્લે તેમને પીલવાનું નક્કી કર્યું એક એકને અદર નાખવા માડ્યા આ પ્રાણીમાં પ્રાણીએ નથી ને વર્તન નથી એમાંથી એક પણ નહિ તેની આવી દશા આપણે વિષય છે વાણી તથા વર્તનનો-

વાણી તો ઉપકારિણી છે જ પણ વાણી ન હોય અને વર્તન આવે તોયે બેઠા પાર થઈ જાય ! માસતુષ મુનિમા શું હતું ? તમામ શાસ્ત્રોનો સાર કયો ? ન રોષ કરવો, ન તોષ કરવો એ ને ! એમને જ્ઞાન ચઢતું નહોતું, વાણી નહોતી એટલે શુરુએ મા રૂપ મા તુષ ગોખવા કહ્યું એટલુંય ગોખાતું નહિ અને માસતુષ ગોલાઈ જતું, આથી તો એમનું નામ તો બીજું થયું સુદર હતું પણ ‘માસતુષ’ પડી ગયું બાર બાર વર્ષ સુધી ઉપવાસ, આયજિવની તપશ્ચર્યાપૂર્વક અનન્ય શ્રદ્ધાથી ગોખ્યા કર્યું તો કેવલજ્ઞાન પામ્યા અહિં વાણી હતી કે વર્તન ? કેવલ વર્તન હતું તો પછી વાણીનો ઉપકાર તો ન રહ્યો એની જરૂર શી એમ ન ગોલાય તમે શ્રીમત હો, કોરટે લાવુ વહુ હોય તો હજારે ખરચીને બેરીસ્ટર ભિલો રાખી શકો છો શેઠ એ રીતે છતી શકે છે ને ! બોરનું બીંટ બાળનારા શેઠ છતીને આગલી ખીટ મેળવી શકે છે ને ! તાત્પર્ય કે વાણી (જ્ઞાન) બાઢે મગી શકે છે પણ વર્તન બાઢે મળતું નથી માસતુષ મુનિને શુરુના જ્ઞાન અને વાણીનો સહકાર હતો માટે વર્તન યોગે કેવલજ્ઞાન પામે છે

જઈ કરવત લઈ કાસી !

પેલો પાલક શિષ્યને વાણીમા નાખે, છે ખ ધકલ સમર્થ વાણીનો ધોધ વહેતો મૂકે છે, “હે શિષ્ય ! પોતાના જ કર્મ-યોગે બધું બને છે પાલકનું પણ અશુભ ચિતવણુ યોગ્ય નથી આ રીતે મરનાર ચહીદ છે, વીર છે ” વિગેરે અહિં વાણીનો પ્રભાવ શું કામ કરે છે તે જુઓ વાણી તથા વર્તન પૂરા તો શ્રી વીર્ય કરદેવમા જ હોય, વાણી પણ યોજનગામિની, અતિશયયુક્ત તથા ચારિત્ર પણ યથાખ્યાત એમના સિવાય તમામમા વાણી વર્તન અપૂર્ણ હોય ખ ધકલ દરેક શિષ્યને પ્રતિબોધ કરતા ગયા, શિષ્યો પીલાતા ગયા અને લોહીની છોળો સાથે કર્મની છોળો પણ પીલાતી ચાલી શિષ્યો કેવલ-

જ્ઞાન પામતા ગયા ને મુક્તિએ પહોચતા ગયા ચારસે નવાણુ મુનિને પીઠ્યા, એ તમામને ખ ધકલએ વાણીયોએ વર્તનમા સ્થિર હી કેવળલક્ષ્મી અપાવી મુક્તિએ મોકલ્યા છે-લે રહ્યો બાલમુનિ, કુલક સાધુ વિચારો ! ચારસે નવાણુને આ દશામા પીલાતા પીલાતા મુક્તિ અપાવનારની વાણી કેવી અને એવી વાણી વહેવરાવનારના આત્મામા ત્યાગ-વૈરાગ્યની ભાવના કેવી રોમ રોમ વ્યાપી હશે પેલા મુનિએ પણ પીલાતા પીલાતા સમભાવ રાખતા, એ વર્તન કેવું અનન્ય ! આવું પીલાવું કોણુ ન ઇચ્છે ? કયો તત્ત્વવિદ્ ન ઇચ્છે ?

આન દધનજી પણ કહે છે કે, ‘ હે પ્રભુ ! તુમરે મીલન કે કષ્ટ બલે હો, જઈ કરવત લઉં કાશી ’

પ્રભુ મળતા હોય તો કાશીનું કરવત ચા હિસાબમા ! આ રીતે ખ ધકલની વાણી યોગે ‘ હું પહેલો, હું પહેલો ’ એવી હરિકાઈપૂર્વક ચારને નવાણુ કેવળ પામી મુક્તિએ ગમા

વાણીયોએ ધાણીમા ધાતી અધાતી પીલાયા

પેલા કુલક મુનિને જોઈ ખ ધકલને રાજ થયો, એમ થયું કે ‘ આ બાલ સાધુ પીલાવાનું દ્રવ્ય નહિ જોવાય ’ આથી તેમણે પાપી પાલકને કહ્યું, “ હે પાલક પહેલા મને પીલ, આ કુલક સાધુને પછી પીલજે ’ પાલક તો નામથી જ પાલક હતો બાકી તો કુદ હતો એને તો ખ ધકલ પર પૂરેપૂરું લેર લેવું હતું એ સમજ્યો, ‘ આ બાલમુનિને પીલાતો જોવાથી ખ ધકલ મુનિ વધારે દુઃખી થશે, માટે એને જ પહેલા પીલવાનું એણે નક્કી કર્યું ’ દુષ્ટે પેલા નાના મુનિને પણ ધાણીમા નાખ્યા ખ ધકલએ વાણી શરૂ કરી પણ એ વાણીમા સખલના હતી, હૃદયમા વ્યગ્રતા થઈ હતી તથાપિ ચારસે નવાણુ મુનિએને ઉદ્દેશી કથન કરાયેલી વાણી આ કુલકમુનિએ સાબળી હતી ને ! ઝમ ! એના યોગે એ કુલકમુનિ પણ કેવલ પામી મુક્તિને વર્યા. શ્રી મુનિસુન્દત ભગવાનના કહ્યા મુજબ પાચમેય આરાધક થયા

જગ્ગર વાણીયોગે ઘાણીમા ઘાતી અઘાતી પીલાયા વર્તન પરમ આવશ્યક છે

એમની આરાધક દશા હવે ન રહી ભાવ પલટાયા પાચ મેમે પગથીયેથી પડ્યા ને ! ચાગ્ને નવાણ ને બોધ કર્યો ત્યા સુધી હૃદય એકધારું હતું, હુલ્લક માધુના પ્રમગથી પલટાયુ માળ પરથી પડનાગ્ના હાડમ કેવા બાગે છે ! નો આ તો પાચસેમે અગર ચારસે નવાપુ મે પગથીયેથી પડ્યા, શુ થાય ? પીલાયા, બ્યતર થયા, જોયુ, 'શાળી અહિ આગ્યો,' કારણ બાણુ, નાસિક બાણુના એ આખા દેશને ગાળી મૂક્યો જે દહકારણુ કહેવાય છે પાચસેને કરાવાયેલી આરાધના એમને આરાધક બનાવશે જડર પણ જ્યા પતન થયુ ત્યા પતનનુ પરિણામ ભોગવણુ જ પડે ને ! વાણી વર્તનનો બરોબર સમ ન્વય કરો, કાવણુ ન ગોઠવો પાચને પાચમે શિષ્યોને મુક્તિ કેના યોગે મળી ? ખ ધકલની તેવી સમર્થ વાણીના યોગે, તેઓ તેણુ વર્તન ટકાવી શક્યા. આવી વાણીના સ્વામી ખ ધકલ પડ્યા શાથી ? વર્તન ગયુ તેથી વાણી પ્રેરક છે, માર્ગદર્શક છે, સિદ્ધિ વર્તનથી છે વર્તન વિનાની વાણી બ્યર્થ છે ઘર્મોપદેશો જમરજનાય એ વાણીનુ મૂલ્ય એ બદામનુચ નથી, માત્ર જન મન-રજન પુરણુ, બાકી પોતાને કાઈ લાભ છે ? છવ યોગશી લાખ છવાયોનિમા રખડી રહ્યો છે શાથી ? વર્તનના અભાવે નરકાદિ-ગતિઓમા પરિબ્રમણુ શાથી ? વર્તનના અભાવે શર્તોધા વાત છે, ભગવાનની સાક્ષીએ વર્તનની પ્રતિજ્ઞા લ્યો વર્તનમા મ્થિર બનો, જેટા પાર ! જ્ઞાન હોય કે ન હોય પણ વર્તન હોય તો કામ ચાલે બાલક સાથે જમવા બેઠા હો, બાણુમા પાત્રીસ પકવાન, છત્રીશ શાક હોય, બાલક નામ ભલે ન બાલે પણ ખાય તો તૃપ્ત થાય ને ? પોણુ પામે ને ? અને ભલે મોટો મનુષ્ય આ પેટો, આ બરશી એમ કર્યા કરે પણ કોળીયોય ન ભરે તો પામે કાઈ ? બૂજે મરે ! વાણી સહેલી છે, મુરકેલ જ વર્તન છે

ચિદાન દલ કહે છે —

કથની કથે સહુ કોઈ, રહેણી અતિ દુર્લભ હોઈ

કથની એટલે વાણી, રહેણી એટલે વર્તન વર્તન દુર્લભ છે, મુશ્કેલ છે, પણ જોડા પાર એટલે સિદ્ધિ વર્તનથી ॥
રહેણી અતિ અતિ દુર્લભ થઇ.

ફરી યાદ અપાય છે કે, પાપમા રહેણી તથા કહેણીની વાત એક સરખી હોય તો અહિં કંઈ લેવી ? સદાચાર, સદાચારીની, નહિ કે દુરાચાર, દુરાચારીની વાણી કોની ? સતની પ્રકરણ કથું ચાલે છે ? સ્થાનનુ સ્થાને યોગ્ય એટલું ન મળે તે સોનાના થાળમા છૂટ લઈ જનાર જેવો મૂર્ખ ગણાય, એ હમણા જ કહી ગયા માત્ર વાણીથી કાંઈ ન વળે

બહીજન કહ્યા ગાવે, સુણી શૂરા શીવ કટાવે,

જબ રૂંઠ મૂડતા ભાસે, સહુ આગે ચારણ નામે રે

બહીજન, ભાટ વિગેરે મુદ્દમા જોલે તો એવું કે જેના યોગે મૈનિકોને પાનો ચઢે, કેઈ કપાઈ મરે પણ એ ભાઈસાહેબ, જ્યાં બધે જણાય કે સૌથી પ્રથમ ભાગે મતલબ મુશ્કેલી વર્તનની છે

સભામાથી જમાનો ફરે તેમ વાણી વર્તન ફરે કે નહિ ?

ન ફરે જમાનો વિવિધતાવાળો છે વર્તન વાણી અનુસાર જોઈએ વાણી ત્રિકાલાનાધિત અવિચ્છિન્ન સ્થિતિવાળી છે, વાણી સર્વશૂની છે રેણુપેણી નથી જમાનામા તો એક આરોઠેવો હોય, બીજો કેવો હોય, છઠ્ઠો આરે બધાય પ્રાણીઓ માછલા ખાશે, તો શું માછલા ખાવા, એ વાણી વર્તન કહી શકાય ?

સભામાથી—એને આપદ્ધર્મ ન ગણાય ?

આપદ્ધર્મ નહિ, કહો અધર્મ વિપદિ ધૈર્યવાદ ॥ ? આપદ્ધર્મા ધર્મ રક્ષાય કે છોડાય ? આપદ્ધર્મા તો ધર્મનુ સ રક્ષણ કરાય

પ્રાણ કહે આવે તો ય ધર્મ તજાય ?

અર્જુન્યં ન કર્તવ્યં પ્રાણે કષ્ટગર્ભરપિ ।

સુદર્શન્યન્તુ કર્તવ્યં પ્રાણે કષ્ટમતેરપિ ॥

આફત વખતે જ્યાફત ન હોય, જ્યાફત આફતની હોય, જ્યાફતથી તો આફત વધે આવક થવાનું હોય પણ શીરા માટે નહિ એ છે તો વિષમ પ્રસંગ આવી ઊભો રહે એક મુસવમાન વેષ પલટી કાઢમ પ્રાણજોની પગનમા જમી આવનો એક વખત તેવા પ્રસંગે કોઈએ દરેકને કમ્પ શક્તિના પ્રાણજ એમ પૂછવા માડ્યું એની જાણનાએ કહ્યું ઓદિત્ય એટલે એણે કહ્યું, 'મેં જી દીય' એમ જોણતાની સાથે માગ ખાવો પડ્યા શીરા માટે આવક થનારને 'મેં જી દીય થવું પડે'

વિધાનકલ આગળ કહે છે—

કહેણી તો જગત મજુરી, રહેણી હે બહી હજુરી

મતલબ માત્ર કહેણી એ તો મજુરી ॥ નાહકનો વખત ખોલે છે જ્યારે રહેણી એટલે વર્તન આવે એ જ બવનો પાર કરનાર છે

તાત્પર્ય કે શ્રી સર્વજ્ઞ પરમાત્માની વાણી પરમ ઉપકારિણી છે તેઓ ભાખવાનો છે કે જેઓ તે અહર્નિશ થવણ કરે ॥ પણ ખામી છે વર્તનની, વાણીએ વિધાન કર્યા મુજબ ત્યાગ, વૈરાગ્ય-મય જીવનનો જેઓ અભ્યાસ કરશે, દાન, શીલ, તપ, ભાવ અને ધર્મને આરાધશે, વર્તનની ખામી જેઓ દૂર કરશે, વાણી વિલાસ માટે નથી પણ વિકાસ માટે છે એમ સમજી વિકાસ માટે પ્રયત્ન કરશે તેઓ વિકાસ સાધી શકશે શ્રી વીતરાગની વાણીયોગે જેઓ તેણે વર્તન આચરશે તેઓ પ્રાતે વીતરાગ થઈ મુક્તિના શાશ્વત મુખને પામશે

સાવજાગ જૈન ઉપાધ્યય, ભુલેધર મુખ્ય
ધોષ વડ ૮ મંવિવાર વિ. મ ૨૦૦૩

જીવન અને ધર્મ.

મુનિગજશ્રી વિક્રમવિજયજીની ભૂમિકા

જીવન હોને કહેવું?

આજના જાહેર આખ્યાનમાં 'જીવન અને ધર્મ' એ વિષય પસંદ કરવામાં આવ્યો છે. 'જીવન અને ધર્મ' એમ સાથી ? એ જ હેતુ છે કે જીવનની સાથે ધર્મને ખૂબ ખૂબ (ગાઢ) સંબંધ રહેતો છે. ધર્મ-વાળું જીવન જ જીવન ગણાય. ધર્મ વિનાના જીવનની ગણના જીવનમાં થતી નથી. જીવન સંબંધ પણ સ્વતંત્ર છે, ધર્મ સંબંધ પણ સ્વતંત્ર છે, બન્ને વસ્તુ સ્વતંત્ર અર્થથી સમજાય તો તેનો સંબંધ, ઉપયોગિતા તથા સંબંધનું ગહરમ સમજાર, જરૂર સમજાય તેથી જ આજનો વિષય 'જીવન અને ધર્મ' છે. અહિં કોઈ એમ વિચારી શકે છે. ધર્મથી જીવન હોઈ શકે નહિ પણ જીવનથી ધર્મ હોઈ શકે છે, કેમકે ધર્મ જીવનવાળા આવરી શકે છે, કેમકે જીવન વગરની ચીજ જડ છે. જડમાં ધર્મ ન હોઈ શકે, પણ કયો ધર્મ જડમાં ન હોઈ શકે ? વિચાર તથા ક્રિયા (આચાર) રૂપે યતો ધર્મ જડમાં હોઈ શકે નહિ. બાકી વસ્તુ સ્વભાવ ધર્મ તો વસ્તુ માત્રમાં છે.

સ્વભાવધર્મ વગરની કઈ વસ્તુ છે? જીવનથી થતા ધર્મની અદિ વાત છે એ દૃષ્ટિએ 'ધર્મ'થી જીવન' એમ કહેવામાં પણ વાધો નથી જેમ ધર્મની આરાધના વધારે દમે તેમ જીવન દીર્ઘ આયુષ્યવાળું તથા વધારે નિરોગી દસી જીવનને અમર કરનાર ધર્મ છે જે જીવન પ્રાપ્ત થતા પછી શાન્ત નહે, જીવન જ નહે, મરણ થાય જ નહિ એવું જીવન ધર્મ વિના કોણ આપી શકે છે? એ મુક્ત જીવન આપનાર ધર્મ જ ॥ એ દૃષ્ટિએ ધર્મ'થી જીવન ક્ષી સકાય અદિ જે જીવનની વાત છે તે તેવા જીવનની કે જે જીવનને જીવનની મજબૂતામાં મણી શકાય જે જીવનમાં વીનસામગ્રણીન ધર્મની આરાધના હોય તે જીવન જીવન છે આમ તો જીવનના અનેક પ્રકાર પાડી શકાય, મદ્યચારી જીવન, અભિચારી જીવન પણ અદિ તેવા પ્રકારની વાત નથી અદિ ધર્મ ધાળા જીવનની વાત છે

ધર્મધામિત જીવન જ જીવન જીવન

સામાન્ય અર્થમાં જીવન શબ્દનો અર્થ પ્રયોગ નથી પ્રાણ શાસો શાસવાળું જીવન તો કયા નથી? અનાદિથી છે અને મોક્ષ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી એવું જીવન તો છે જ એક મમલ એવો નથી કે જ્યારે આ જીવ તેવા જીવન વગરનો હોય કેમકે તો પછી જડ જ હોય. અદિ વાત એ ॥ કે જીવન એવું જનાવવું જોઈએ કે જેમાં એક ક્ષણ પણ જીવ ધર્મ વગરનો ન હોય એવી દશા, સર્વાંશ એવી દશા તો સિદ્ધિમાં છે સસારમાં તે સ્થિતિ અશક્ય છે, પણ મજબૂતામાં મજબૂત તેવું જીવન, પ્રાપ્ત સર્વાંશ ધર્મમય જીવન આપનાર તો ધર્મ જ છે જનનમાં તેવું જીવન જીવન જોઈએ કે જે જનનને આશીર્વાદ રૂપ બને એવું જીવન ક્યારે પ્રાપ્ત થાય? જીવન કરતા પણ જીવન પ્રાપ્ત કરાવનાર (ધર્મ)ની મદદતા હૃદયમાં જાતો ત્યારે તેવું જીવન પ્રાપ્ત થાય જીવનને કાચી આપનાર વસ્તુ, ધર્મ તરફ પ્રેમવાળા, એની મદદતા પિંડ જીનાગની દશા દષ્ટ હોય, જ્યારે આપણું પ્રયાણ જુદી જ (વિરુદ્ધ) દિશા તરફ છે

મમય ધણો મારે શેવો નથી, પૂન્ય ગુરુદેવ જ વસ્તુ સ્પષ્ટ મમનવશે, હું માત્ર જે મ્હોક કહેવામાં આવ્યો તેના જાવને કહી મારું વક્તાવ્ય પુરું કરીશ જેના જીવનમાં પરોપકાર હોય, સત્ય વાણી હોય, ત્યાગ હોય, સદાચાર હોય, આ નધુ જેને વસ્તુ હોય તેનું જીવન તે જીવન છે એવા સફળો વિનાનો માનવી જીવતો છતાં મરેલો છે ધર્મથી સૂન્ય દિવસ માળીનારાનું જીવન જીવન મજાતું જ નથી આ વિષયમાં રખાયેલા જીવન શબ્દથી માત્ર પ્રાણ તથા શ્વાસોશ્વાસવાળું જીવન લેવાનું નથી પણ ધર્મથી અનકૃત જીવન લેવાનું છે

હવે એ 'જીવન અને ધર્મ' વિષય પગલે પૂન્ય ગુરુદેવ જે કાંઈ વિવેચન કરશે તે તમે તથા અમે શ્રવણ કરીશું

પૂ. આચાર્યદેવનું પ્રવચન.

આજના વિષયનો ઉલ્લેખ

સભાજનો! આજનો વિષય નિર્વાચન થઈ ગયો છે હવે એ ત્રિષયમાં નહેલ તત્ત્વ માટે બતાવવાનું છે આજનો વિષય, તત્ત્વ બતાવવા માટે આધાર હોઈ, વિષયના નામનો પુનઃ ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક છે આજનો વિષય છે જીવન અને ધર્મ

જીવન સર્જને ઇષ્ટ છે જ્યારે ધર્મ અનતમા ભાગને ઇષ્ટ છે

'જીવન' તથા 'ધર્મ' બન્ને શબ્દો ઘણા ઇષ્ટ છે જીવન શબ્દ સકલ જગતને ઇષ્ટ છે જ્યારે ધર્મ શબ્દ માટે તેમ નથી દુનિયામાં કોઈ પ્રાણી એવો નથી કે જેને જીવન ઇષ્ટ ન હોય, માટે તો શ્રી શય્ય ભવસૂરિશ્રી મહારાજ કહે છે, સવ્યે જીવાવિ રચ્છતિ જીવિત ન મરિ જિવિત મતલબ, સર્વે (જીવ માત્ર) જીવવા ઇચ્છે છે, મરવા કોઈ ઇચ્છતું નથી કદાચ કોઈને તર્ક થાય કે 'નારકીને તો ક્ષણના ■ વિગામાં વિનાનું પારાવાર દુખ જ છે,

એ તો મરવા ઇચ્છે ને !' ના, એ (નારકી) પણ મરવા ઇચ્છતો નથી કેમકે પરમાધામી મારવા દોડે છે ત્યારે નારકી પણ નાસે છે, ભાગે છે, દોડે છે, લપાય છે જો મરવા ઇચ્છતો હોય તો તેમ શા માટે કરે ? મતલબ નારકીને પણ મરણ ઇષ્ટ નથી જીવન હરેકને ઇષ્ટ છે જ્યારે ધર્મ તો માત્ર ધર્મી જગતને ઇષ્ટ છે, એટલે જીવન સર્વને (અનતાને) ઇષ્ટ છે જ્યારે ધર્મ તો જીવોના અનતમા ભાગને ઇષ્ટ છે આજનો વિષય ' જીવન અને ધર્મ ' છે તેમાનો જીવન વિષય સર્વને ઇષ્ટ છે જ્યારે ધર્મ વિષય સર્વને ઇષ્ટ નથી, અનતમા ભાગને ઇષ્ટ છે તમામ જીવોમા પણ જીવનિકાયના જીવો, નિગોદના જીવો તમામ ગણાય જીવન તો એ તમામને (એ અનતા જીવોને) ઇષ્ટ છે પણ એ અનતા જીવોના અનતમા ભાગે માત્ર ધર્મી દુનિયાને જ, ધર્મ ઇષ્ટ છે

જીવનના મૂલ્ય ધર્મથી અકાચ છે

વધારેમા વધારે મનને ગમાડવા જેવો, હૃદયમા રમાડવા જેવો ઇષ્ટ વિષય યદિ કોઈ હોય તો માત્ર ધર્મ જ છે હવે એક વાત નોંધી લ્યો, યાદ કરો કે દુનિયામા ઊંચી વસ્તુ ઓછી જ હોય, હલકી વસ્તુ ઘણી હોય ધર્મ તો ઝવેરાત છે પત્થગરો ઘણા હોય, ઝવેરાત પત્થરોના પ્રમાણમા ઘણું ઓછું હોય ઝવેરાત રતિથી તોલાય, પત્થરોઓથી ન તોલાય જીવન સકલ જગતને ઇષ્ટ છે જ્યારે ધર્મ તો અનતમા ભાગના જીવોને (ધર્મીને) ઇષ્ટ છે જો ધર્મ પણ સકળ જગતને ઇષ્ટ હોત, તમામને ધર્મ જોઈતો હોત તો આજના વિષયની (આજના વ્યાખ્યાનમા આ વિષય રાખવાની) જરૂર જ ન હોત, તેવા પ્રેરકની જરૂર જ શી હતી ? આવા વિષયની સારી વ્યાખ્યા કરનારા પ્રેરક છે પ્રેરણા જીવન માટે કરવાની નથી, ધર્મ માટે કરવાની છે પ્રેરકો પ્રેરણા ત્યાગની કરે, મૃતની કરે, ધર્મની

કર જીવનની પ્રેરણા શી ? જીવનમાં તો છે જ ને ! સામાન્ય અર્થવાળા જીવનમાં તો છે જ વિશેષ અર્થવાળું જીવન કયું ? ધર્મ સહિત હોય તે, માટે પ્રેરણા ધર્મની જીવનની કિંમત ઇચ્છે તો ધર્મ આપરો જીવનના મૂલ્ય ધર્મથી અઘાય છે, જીવન ધર્મોઆના પઠાય છે જ્યાં ધર્મ નથી ત્યાં જીવનની કિંમત નથી

સભામાંથી દુનિયામાં જીવનને સામાન્યતા પણ, (ધર્મ વિના પણ) કિંમતી ગણવામાં આવે છે

તેમ માનનારાઓ સુઠાને કિંમતી માનનારાઓ જેવા છે સુઠાને પણ કિંમતી માનનાર વર્ગ જગતમાં છે ને ! આપણીયાઓ અત્યંત જીવતા કરતા મઠાને કિંમતી માને છે ને !

મનુષ્ય જીવન એક શાથી ? એ જન્મથી ધર્મ સધાય છે તેથી.

જે જીવનથી મરીને દુર્ગતિ જવાનું હોય, અનંતા દુર્ગતિ થી જોડાવાની (જોડાવી) હોય તેવા જીવનની કિંમત શી ? મનુષ્ય જીવન કિંમતી ગણવામાં આવ્યું છે એ ખરૂં પણ શાથી ? ધર્મ સધાય તેથી એ ધર્મ ન સધાય તો એજ જીવન નપાવટ છે, એવું નપાવટ જીવન કે જ્યાંથી સાતમી નારકીએ જવાય

સભામાંથી કેટલાકો આપઘાત પણ કરે છે ને !

આપઘાત કયે છે તેથી તેમને જીવન ઇષ્ટ નથી એમ માનવાની ભૂલ રહે કરતા ! એક સ્ત્રી કુવે પડવા જતી હોય, કંઈ મળી જાય, કારણ પૂછે, પેલી સાસુનું દુઃખ જણાવે, સંજ્ઞાન તેનું નિરાકરણ કરવાનું માથે લે, ભૂલી રખાવે, સાસુના ત્રામમાંથી સુક્રા કરવાનું તે સ્વીકારે તો તે સ્ત્રી પછી કુવે પડે ખરી ? જીવન તો ઇષ્ટ છે, ઉઝાડે એ જીવનમાં ભગવાની આપઘાતનો આવેશ આવી જાય

ધર્મી બનવું હોય તો પાપાચારોને તીલાંજલી આપો.

શાસ્ત્રમા દેવાધિદેવ શાસનનાયક ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના સત્તાવીશ ભવ જણાવે છે. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના તેર ભવ, શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના દશ ભવ વિગેરે જણાવે છે, તો તે પહેલા શું તે જીવો હતા જ નહિ? ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના જીવ શું નયસારના ભવથી જ પેદા થયો? ભગવાન શ્રી ઋષભ દેવનો જીવ શું ધનાસાર્યવાહના ભવથી જ પેદા થયો? એ ભવો પહેલા એમનો જીવ કોણ હતો, ક્યા હતો એ સજ ધી મોટા મોટા આચાર્યોને પૂછ્યો, ગીતાધીને પૂછ્યો, તાકાત નથી કોઈની, કહી શકે શ્રીતીર્થ કરના ચરિત્ર વર્ણનમા શ્રી મહાવીરદેવના જીવનું વર્ણન નયસારના ભવથી, શ્રીઋષભદેવ ભગવાનના જીવનું વર્ણન ધનાસાર્યવાહના ભવથી, શ્રીપાર્શ્વ નાથ ભગવાનના જીવનું વર્ણન મરુભૂતિના ભવથી શરૂ થાય છે તે પહેલા જીવન તો હતું, પણ જીવન જ્યારથી ગણનામા ગણાયુ ત્યારથી શાસ્ત્રે ભવ ગણ્યા અને વર્ણન કર્યું. જીવન ગણનામા ત્યારથી ગણાયુ કે જ્યારથી મમકિત પ્રાપ્ત થયું, ચરિતાવળી લખનારા લેખકોએ, પરમાત્માનો જીવ ધર્મ પામ્યો તે ભવથી તેમના જીવનની ગણના કરી તાત્પર્ય જીવનની કિંમત ધર્મથી છે. જીવનની કિંમત વહાલી હોય તો ધર્મ કરો. વિધ યોમા ન મરો, કષાયોથી અતરનો ખબનો ન ભરો, જરા પાપથી ડરો, ખૂરી પ્રવૃત્તિઓ પરિહરો, આમ વર્તો તો જીવન સુધરે, ધર્મ પમાય બીજનું જૂઠું કરનારા, બીજનની જડ ઉખેડવાની જ ભાવનાવાળા અને તેવી પ્રવૃત્તિવાળા, ચાડીચુગલી કલેશ કામ કરનારા તો પાપના પૂતળા છે. ધર્મી બનવું હોય તો આ પાપાચારોને તીલાંજલી આપો.

ધર્મ વગરનું જીવન જીવન નથી

આજનો વિષય ‘જીવન અને ધર્મ’ નો છે ‘જીવન’ ‘અને ધર્મ’ અહિં ‘અને’ અવ્યય છે તે જીવન તથા ધર્મ ઉભયને મળી લિત કરે છે જીવન સર્વને ઇષ્ટ છે જ્યારે ધર્મ અન તમા ભાગને ન ઇષ્ટ છે, પણ ધર્મ વગરનું જીવન જીવન નથી, ધર્મ વગરનું જીવન શોભતું નથી જેમકે—

નિર્દંભઃ કરદી દ્વયો ગતજલમ્દ્ર વિના શર્વરી ।

નિર્ગન્ધ કુસુમ સરો ગતજલ છાયાવિહીનસ્તદઃ ॥

મોઝ્ય નિર્લેષણ સુતો ગતગુણધારિવિહીનો યતિઃ ।

નિર્દેશ પ્રથમ ન રાસતિ યથા ધર્મ વિના માનવ ॥

શબ્દાર્થ —જેમ દાત વગરનો હાથી, વેગ વગરનો ઘોડો અથવા વગરની રાત્રી, સુગંધ વગરનું ફૂલ, જલ વગરનું સરોવર છાયા વગરનું ઝાડ, મીઠા વગરનું લોજન, શુદ્ધ વગરનો છોકરો ચારિત્ર સિવાયનો યતિ તથા દેવ વગરનું મંદિર શોભતું નથી તેમ ધર્મ વગરનું માનવજીવન શોભતું નથી જીવન દીપાવન ધર્મની ખાસ આવશ્યકતા છે જે ધર્મની આવશ્યકતા જીવનમંદીકારક તો નથી તેનું જીવન જાનવર જેવું ગણાય માટે ધર્મ અવશ્યમેવ આદરણીય છે

આ શ્લોકમાં જણાવ્યા મુજબ જેમ તે તે પદાર્થો તેમ જીવનનાર વસ્તુ વિના શોભતા નથી તેમ જીવન ધર્મ વિના શોભતું નથી

‘યાહોમ કરીને પડો !’

ધર્મ વિનાનું જીવન ન શોભે, ન દીપે તેને દીપાવવું હોય તો ધર્મમાં અપલાવો, યાહોમ કરીને પડો ! યાહોમ કરીને

પડવાનું અહિં ઘટે છે દુનિયાના અજ્ઞાનીઓ યાહોમ કરીને પડવાનું કહે છે પણ કયા ? મોટા ખાડામાં, કૂવામાં ! વિષયો એ ખાડો કે રૂવો નહિ તો બીજું શું છે ? જ્યાં પડવાથી ભૂકો થઈ જાય, હાડકા ભાગી જાય, ત્યાં યાહોમ કરીને પડવાનું હોય ? યાહોમ કરીને પડવાનું છે ધર્મમાં જ્યારે કહેનારાઓ દુનિયાના વાતાવરણમાં કૂદવાનું કહે છે ધર્મની વાત આવે ત્યાં કહી દે કે, 'હાલ વાતાવરણ વિષમ છે', વિખેરે પણ એ જ વિષમ વાતાવરણમાં વેપાર કરવા જતા જાટકયા ? ના ! ત્યાં યાહોમ કરીને પડો એમ નક્કી કર્યું છે બાયડીએ વિચારવાનું રાડવામાં કે માડવામાં ? ડાહી સી ઘરડાને પનારે પડે કે યુવાનને ? નાથ કેને કરે ? ઘરડો પોતે જ મરવા પડ્યો હોય તે નાથ શી રીતે થવાનો ? અનાથી મુનિએ સનાથ યવા ધર્મનું શરણ સ્વીકાર્યું સયમ અગીખર કર્યું. ઐશ્વિક મહારાજને અનાથી મુનિએ શું કહ્યું છે તે યાદ કરો. દુનિયામાં યા-હોમ કરીને પડવાનું છે જ કયા ? બાજી બગડેલી જ છે, પડેલા જ છે, વધારે પડવાનું, વધારે હાડકા ગાવા માટે જ છે, યા-હોમ કરીને ઉડવાનું વિમાનમાં હોય સયમ એ વિમાન છે ! દુનિયાના જીવોની દશા એ છે કે ધર્મની વાત એની પાસે કરો તો વિષમ વાતાવરણનું બહાનું આગળ ધરશે, સયમ લેવાનું કહેવામાં આવે ત્યાં વાતાવરણ યોગ્ય નથી એમ કહે, અન્ય પ્રકારના ધર્માચરણમાં પણ એજ મિષ-બહાનું આગળ ધરે, વિષમ વાતાવરણને વિખેરનાર ધર્મ જ છે છતાં એના સ્વીકારમાં આવા બહાનાથી ઈન્કાર કરે જ્યારે વિષમ વાતાવરણથી જ બ્યાકુલ સસારના શરણમાં તો માથું મૂકે ॥ કેવું આશ્ચર્ય ! રહમ્ય એ છે કે સસાર પર જેવો પ્રેમ છે તેવો પ્રેમ ધર્મ પ્રત્યે નથી, જો હોય તો ધર્મમાં 'યાહોમ કરીને પડો' કેમ મન થાય છે ? યવુ જોઈએ ત્યાં નથી યવુ 'યાહોમ કરીને પડો' એમ યવુ જોઈએ ધર્મમાં, ધર્મની આરાધનામાં

સહામાથી પ્રશ્ન—પોલિટીકલ પ્લેટફોર્મમાં અર્થાત્ રાજકીય વાતાવરણમાં આજે ગાંધી આદિ તરફથી ધર્મ સંકળાવાય છે તે સમુચિત છે ? એમ સંકલિત થઈ શકે ?

પ્રશ્નમાની ચળવળ સંકલનાજ સમુચિત નથી, અનુચિત છે, અને એથીજ ઉત્તર લખ્ય છે જ્યાં કલેશ, ધર્માધર્મ, માયા-પ્રપ આદિ હોય ત્યાં તે ધર્મ સંકળાય કે અસંકળાય ? જ્યાં માયાવી પ્રવૃત્તિ હોય, એક બીજાને ઉત્તરવાની બાજુએ હોય, એકનું બહુ, બીજાનું બૂરુ આવી ધાધલ હોય એવા સ્થાનમાં, એવી ભૂમિકામાં, એવા ક્ષેત્રમાં ધર્મ સંકળાય કે અસંકળાય ? ધર્મને નથી જોઈતા વિષય કષાય, નથી જોઈતી મારામારી એક જીવનના લોગે બીજા જીવે જીવવાના વિધાન ધર્મમાં ન હોય, માછલા ખાઈને જીવવાનું વિધાન થાય ત્યાં ધર્મ સંકળાય કે અસંકળાય ? ધર્મમાં બીજાને દુઃખ દેવાની, મારવાની વાત ન હોય. નિર્દોષની કતલ કરનાર યજ્ઞના મઠમાં બેસાય અને નિર્દોષ પ્રાણીઓને ગોળી-ખાર કરાય, આવું જ્યાં હોય ત્યાં ધર્મ સંકળાય કે અસંકળાય ? ધર્મમાં તો શાંતિ છે, ક્ષમા છે, ત્યાગ છે, વૈરાગ્ય છે, ધર્મ તો આ બધામાં સંકળાય ધર્મ તો ત્યાં સંકળાય કે જ્યાં દુઃખ દેનાર માટે પણ બલીજી જાવના હોય ખાલ ઉતારનારનું પણ બદ્ધ ઇચ્છાય, ધર્મ તો વિરાજમાન થાય ધર્મ તો અહિં સંકળાય, કે ‘છાલ ન છોડું’ એવું હોય ત્યાં સંકળાય ? ‘છાલ ન છોડું’ એવું હોય ત્યાં તો અસંકળાય ‘છાલ ન છોડું’ એવું કહેનાર, એમ વર્તનારનું પણ એય ઇચ્છાય ત્યાં ધર્મ સંકળાય જ્યાં ધર્મ અસંકળાય ત્યાં સંકળાય માનવો એ કેમ જને ? ધર્મ કયો, અધર્મ કયો એ ન સમજાય તો જીલમ થાય ! વિદ્યાની અદર કરતુરીની ગંધ ન મનાય જ્યાં ધર્મ સંકલિત હોય ત્યાં તો જીલમ કરનારનું પણ બહુ જ ઇચ્છાય. ધર્મ કયા સંકળાય,

કયા અકળાય એ સદ્ગુણ સમન્વય તેમ છે જ્યાં ધર્મ પોષણ હોય ત્યાં જ કળાય અને અધર્મ પોષણ હોય ત્યાં અકળાય.

સમામાથી સ્મીતળાઈ, નરસિંહ મહેતા વિગેરેમાં ધર્મ ખરો ?

તેઓએ પોતાની દૃષ્ટિએ ધર્મ માન્યો છે, તેઓ ધર્મપ્રેમી હતા, નિન્દક નહોતા. જો કે તેમને સુદેવાદિ મળ્યા નહોતા પણ તેમના ધર્મપ્રેમયોગે બાવિમાં સુદેવાદિ મળવાની તક છે સુદેવાદિના નિન્દક હોય તો તે રખડી પડે આ નિન્દક નહોતા કેવલ ભક્તિના શુભ મા તદ્દતીન હતા.

આધિય ધર્મ માટે આધાર જીવન છે.

કહાય કોઈ કહેશે કે, “જ્યારે ધર્મનું જ પ્રાધાન્ય છે, ગૌરવ છે, જીવનનું મૂલ્ય ધર્મથી જ છે તો ધર્મની જ વાત કરવી હતી ને, માત્ર ‘ધર્મ’ નો જ વિષય રાખવો હતો ને, ‘જીવન અને ધર્મ’ એમ વિષય શા માટે ગળ્યો ? જીવનને કોણ શા માટે લીધું ?” આ તર્કનું મમાધાન એ છે કે જોશકે દ્વાયદો કરનાર ધર્મ જ છે પણ જીવન આધાર છે, આધિય ધર્મ છે, આધાર જીવન છે માટે તેને (આધારને) લીધા વિના કેમ ચાલે ? આધાર વિના આધિય રહે કયા ? રહે શી રીતે ? સારામાં સારી યીજો લેવા જવાની હોય તો પાત્ર લઈ જાઓ કે નહિ ? ધી, દૂધ, દહીં ગમે તે હોય, એ લેવા તપેતુ(ટાપ) લઈ ગયા વિના તે લેવાય શી રીતે ? દૂધપાક પૂરીનું જમણું હોય, જમવા જનારને યાગી વાટકો જોઈએ કે નહિ ? જ્યાં જમવાનું હોય ત્યાં સગવડ ન રાખી હોય તો ઘેરથી લઈ જવાય ને ! વસ્ત્રાદિ તેમજ બીજી કોઈ પણ વસ્તુ લાવવી હોય તો ઝોળી અગર કાંઈ પણ સાધન તો જોઈએ ને ! ધર્મ એટલે ખરો પણ તે પરિણમે કયા ? કહો કે જીવનમાં, નહિ કે ઘટમાં, પટમાં કે મઠમાં ઘટમાં ધર્મ શું ઘટાવવો હોય તો ચેતન ઘટમાં નહિ કે જડ ઘટમાં.

ધર્મ આધેય એને માટે જીવન આધાર છે માટીનો કે બીજો (જડ) ઘટ ફૂટેલો હોય, તો તેમા પાણી ન ટકે, તેમાથી તે ચાલ્યું જાય તેમ આ ચેતન ઘટ ફૂટેલો હોય, (જીવમા શ્રદ્ધા ન હોય) તો તેમા પ્રભુ શ્રી જિનેશ્વર દેવની વાણી ન ટકે, અને શાણી ધર્મકરણી ન કરાય ધર્મ આ જીવનથી થાય, ધર્મ માટે જીવન આધાર, ધર્મ જીવનમા ગ્રહે માટે વિષય 'જીવન અને ધર્મ' એવો છે

અસાધારણ અર્થવાળા વર્તના અહિં નિર્દેશ છે.

અહિં ચેતન ઘટની તથા તેમા જે ભોધએ છે તે શ્રી તીર્થંકર ભગવાન પ્રણીત ધર્મની-સમ્યક્ત્વાદિ ધર્મની વાત છે 'ધર્મ' શબ્દ અત્ર અસાધારણ (વિશેષ) અર્થમા છે, સામાન્ય અર્થમા નથી 'ધર્મ' શબ્દનો સામાન્ય અર્થ 'સ્વભાવ' થાય એવો ધર્મ કયા નથી? વસ્તુ માત્રમા ધર્મ છે કોઈ ચીજ સામાન્ય અર્થથી ધર્મ વગરની નથી, જડ ચીજ પણ ધર્મ (સ્વભાવ)વાળી છે ઘણુસદ્દાવો ઘમ્મો શાસ્ત્ર જ કહે છે મર્યાદા તીખાશનો ધર્મ છે, સાકરમા મીઠાશનો ધર્મ છે સ્વભાવ રૂપ ધર્મ જડમા પણ હોય આપણે જે ધર્મની વાત કરીએ છીએ તે ધર્મ જીવન વિના ન હોઈ શકે, આ ધર્મ પ્રાણ ધારણ કરનાર જીવમા-ચેતનમા હોય

સમામાથી-જડમા ધર્મ નહિ તો મૂર્તિમા ધર્મ કેવી રીતે?

મૂર્તિમા ધર્મ નહિ પણ મૂર્તિથી ધર્મ, એમ માનો, એમ સમજો, એમ બોલો જિનપડિમા જિનસારણી મૂર્તિમા સ્થાપના ચેતનની ઘર્ષ એ ખરૂં ને!, માટે જિનપડિમા જિનસારણી, પણ ધર્મ એનાથી; એનામા નહિ પચમી વિકાસિત, સપ્તમી નહિ મૂર્તિ, ચરવળા, કટાસણ એ તમામ સાધન છે મૂર્તિમા જે ધર્મ હોય તો તો તે મચેતન ન ઘર્ષ જાય? અને તેની મા-

ન્યતામા વાધો ન રહે હીવામા પ્રકાશ છે માટે તે દૂદીઆય દેખે, આપણેય દેખીએ, હિન્દુ પણ દેખે, મુસલમાન પણ દેખે, કળીર પણ દેખે (કળીર મૂર્તિ નહોતો માનતો) પણ અહિં તો મૂર્તિથી ધર્મ છે માટે એ તો જે લે તેને દે (આપે)

ધર્મનો વ્યુત્પત્ત્યર્થ

દુર્ગતી પત્તો પ્રાણિનઃ પારયતીતિ ધમ્મ ॥ પ્રાણીઓને દુર્ગતિમા પડતા ધારણ કરી રાખે તે ધર્મ, ધર્મની વ્યુત્પત્તિ આ, તેનો પૂરો વ્યુત્પત્ત્યર્થ આ છે દુર્ગતિમા પડતા અટકાવી ધારણ કરી રાખી સદ્ગતિમા સ્થાપે તે ધર્મ એ ધર્મ કયો ? દાન, શીદ, તપ, ભાવ, શ્રુત, ચારિત્ર, આદિ, આ ધર્મ જે જીવનમા હોય તે જીવનની ગણના છે, કિમ્મ છે

હાથી જેમ દન્તૂશળ વિના ચોખતો નથી તેમ

જીવન ધર્મ વિના ચોખતું નથી.

ધર્મ વિના જીવન ચોખતું નથી, જેમ દન્તૂશળો વિના હાથી ચોખતો નથી હાથી ગમે તેવો કઠાવર હોય, મુન્દર હોય પણ દન્તૂશળ ન હોય તો તે ચોખે ? નહિ જેમ હાથી દન્તૂશળ વિના ન ચોખે તેમ જીવન ધર્મરૂપ દન્તૂશળ વિના ન ચોખે દન્તૂશળ બે છે, તેમ અહિં પણ શ્રુતધર્મ તથા ચારિત્ર ધર્મ, એ બે જીવનરૂપ ગજરાજના દન્તૂશળ ઘટાવાય ગૃહસ્થ પણ ' વીતરાણે કહેતું સયમ ક્યારે લઉં ' એવી ભાવના રાખે ગૃહસ્થને દેશથી ચારિત્ર ધર્મ સમજવો સાધુ (સાધુજીવન) મોટા હાથીને સ્થાને તો ગૃહસ્થ (ગૃહસ્થ જીવન) નાના હાથીને સ્થાને દાન જરા નાના હોય, પણ હોય તો ખરાને ? આવક કુલની પણ મહત્તા જળવર છે, એ કુલમા સહેજે થત ધર્મ તથા સયમ ધર્મના સરકાર હોય આજની સ્થિતિ વિલક્ષણ છે કે કને બિચારાને ધર્મ શું તે ય જળવર નથી, પોતે નામે આવક એટલું બાણે એવાઓ નામના આવક આવકમા કયા

સસ્કાર હોય ? એવા સસ્કાર હોય કે શ્રુત ધર્મ તથા સ્વયમ ધર્મ ન હોય તે બદલ તેને મતત પચ્ચાત્તાપ થતો હોય એના દૃઢ્યમા કાયમ બળતરા થતી હોય, ઊઠાણથી દુખ થતું હોય, ‘અરે ! મારી આટલી ઉંમર થઈ, મેં કાંઈ શ્રુત ન મેળવ્યું, ધિક્કાર છે મારા જીવનને ! ના’ના ના’ના જગ્યાઓ ચરણ સાગરમા મહાલે ॥ જ્યારે મેં મારા જીવનને તે માટે ન કેળવ્યું હાત પડી ગયા, જોખો થયો પણ હજી તૃષ્ણા ટળતી નથી અને ચરણ સાગરમા મહાલવાનું મન થતું નથી !

તૃષ્ણા ગળે તો સુક્રિા મળે

એક કવિએ ઘરડાને માયા ઘણી જણાવી છે કહ્યું ॥ કે —
ઘરડાને ઝાઝેરી, માયા કારમી રે, માયા મ કરો ચતુર સુજાણ
કવિ કાંઈ ઘરડા બૂઠાઓની નિંદા કરવા બેઠો હતો ? એને તેઓ અનિદ હતો ? એમ નથી પણ તેણે જેવું કેળ્યું તેવું લખ્યું, જોખણ મરવા પડે એટલે તૃષ્ણા વધારે વળગે છે । આ કવિએ જ એમ કહ્યું છે એમ નથી આપણા આચાર્યોએ પણ તેમ કહ્યું છે, અન્યોએ પણ કહ્યું છે, સ્પષ્ટ દેખાય તે કહેવાય વૈદિક ધર્મના જ કરાચાર્યે પણ કહ્યું છે

अङ्ग गलित पलित मुण्ड दशनविहीन जात तुण्डम् ।

वृद्धो याति गृहीत्या दण्ड, तदपि न मुञ्चत्याशापिण्डम् ॥

અંગ ગળી ગયું, માથે પળીયા આવ્યા, મુખ હાત વિનાનું થયું, દડ (લાકડી) લઈને ચાલતો થયો, હા ! હા ! તથાપિ આશા તૃષ્ણાથી મૂકાતો નથી

અંગ ગળી જાય એટલે લથડીયા ખાતો આવે, માથે વાળ રયામના સફેદ થયા, હાત ગયા એટલે જોખો થયો, ચાલતો દડના આધારે થયો, કહો, દડને પિણડ માનતો થયો આટલું આટલું થયું તોય તૃષ્ણા પિણડ ટલ્યો નહિ

વાત પશુ ખરી છે તૃષ્ણા વધે છે, ટળતી નથી, ચોછી થતી નથી, તો ટળવાની વાત કયા ? તૃષ્ણા જુઠાપાથી ટળતી હોય તો અનાદિથી આ જીવને કહો કેટલા જુઠાપા આવ્યા ? તૃષ્ણા ટળી હોત તો અહિં બેઠા હોત ? ક્યારની મુક્તિ મળી ન હોત ? હા ! જેમની તૃષ્ણા ટળી, ગળી, તેમને મુક્તિ મળી, જેમની તૃષ્ણા ગળશે, ટળશે તેમને મુક્તિ મળશે, જેમની તૃષ્ણા ટળે છે તેમને મુક્તિ મળે છે, આ સિદ્ધાન્ત અવિચ્છિન્ન ત્રિકાલા બાધિત છે

મામા ચોકઠા ગોઠવનારને જીવનમા

ચોકઠા ગોઠવવાનું ગોઠવું નથી !

માણસ ઘરડો થાય ત્યારે ડાચુ ડાત વગરનું ગોળલા જેવું થઈ જાય, અરે ! નાના બાળકને કહાય તેમા ડળી મૂકવાનું મન થઈ જાય તેવું તે દેખાય દેહોને, આજના વિજ્ઞાને એ દૂર કર્યું છે, ચોકઠાની સગવડ કરી આપી છે, ખરૂં ને ! ચોકઠાની સગવડે, કવિ દલપતરામની કવિતાને બૂલાવે તેવું કર્યું છે

નાનપણે ભાવે લાડવા, ઘટપણે ભાવે સેવ,
એવી બળીરે ઘટપણુ તારી ટેવ

પણ હવે ચોકઠા થયાં, સોપારીના ફડાસીઆ ચાવી જાય ત્યાં સેવને શું કામ અડે, લાડવા ન આપટે ! લાડવા પર પ્રેમ હોય. બ્રાહ્મણને તો લાડવા પર એવો પ્રેમ હોય કે ન પૂછો વાત ! પારકા ઘરનું નોતરું આવે, મોદક ખાવા મળશે એમ થયું એટલે એ ખુશ થાય, એવો ખુશ થાય કે નાચવા લાગે નાચવા ! માટે તો કહેવત પડી, બ્રાહ્મણા મોદકપ્રિયા એક બ્રાહ્મણ હતા, બે ચાર ઘરનું નોતરું આવ્યું બધે જમી આવ્યો આકઠ જમ્યો. બ્રાહ્મણને નોતરામા લાડવા જ હોય બ્રાહ્મણને મોદકજ પ્રિય હોય. જમીને ગયો જ ગલમા પચાવવા

માટે આમ તેમ આટા મારવા લાગ્યો, એમા જરા લથડીઉં આગ્યુ તે એક ખાડામા પડી ગયો ખાડો કાંઈ વધારે ઊંડો ન હોતો. દોઢ હાથ નીચો હતો, એટલે નીકળી ચકાય પણ પેલો જમશેલો એટલુ આકવૃઠ કે એમ પણ બની શકે તેમ નહોતુ. એ એટલુ જમ્યો હતો જેના ચોગે એનુ પેટ એવુ ઠંઠણ થયુ હતુ કે પાડાના કપાલમા અશુઠો મારો તો જેવુ થાય તેવુ તેના (પ્રાક્ષણના) પેટમા અશુઠો મારવાથી થાય આખી રાત ખાડામા પડી રહ્યો મવારમા ત્યાથી બરવાડની છોકરીઓ છાણા લેવા નીકળેલી પસાગ થાય છે તેમા એક છોકરી બીજી લાડુ નામની છોકરીને બોલાવે છે, 'એ લાડુ, એ લાડુ !' પેલા પ્રાક્ષણે લાડુનું નામ સાંભળ્યુ, એવો ભેરથી ઉછળ્યો કે ઠંડીને બહાર આગ્યો ઠંડો, લાડુ પર કેવો પ્રેમ ! આવો પ્રેમ મુક્તિ ઉપર હોય તો મુક્તિ કેમ ન મળે ? મુક્તિનુ નામ સાંભળીને ઉછળવાનુ દિલ થાય છે ? પૂછો હેવાને ! ઠંડો મુક્તિ પ્રત્યે તેવો પ્રેમ નથી

વાત એ છે કે માણસ ઘરડો થાય છે, ગાત્ર જાય છે પણ જત (ટેવ) જતી નથી ડાયાને સારૂ ફેખાડવા મોઢામા ચોકઠા ગોઠવે છે પણ ધર્મના ચોકઠા ગોઠવવાની વાત ગોઠતી નથી

મોહની મસ્તી ભગાડો, ધર્મની મસ્તી જગાવો !

ઘરડો થયા પછી ફરી મનુષ્ય જાવકની જેમ ચેપા કરે છે પગમા ફરક ખરો કેમકે ઘરડો ઠંડો લઈને ચાલે એટલે એને ત્રણ પગ, બાળકને ચાર પગ, એ હાથ તથા બે પગથી (દોંચણથી) આખા ઘરમા એ ઘૂમ્યા કરે બાળકને ચાલુ લાળ વદ્યા કરે તેમ ઘરડાને પણ લાળ વહેતી જ હોય બાળકને પણ ખાધુ પચે નહિ, આને પણ ખાધુ પચે નહિ બાલક દૂધ ઉપર રહે, આને

પણ વખત આવે દૂધ ઉપર રહેવું પડે બાલક બોલી ચકે નહિ, ઘરડાના બોલવામા પણ એવું જ સમજવું આજે મોહના સાધનો વધ્યા, સગવડો વધી, ચોક્કસ થયા એટલે આમ તો હજીય આવી દશામા વેરાગ્ય જાગે, હવે તો તેય ન રથું જીવ વયોવૃદ્ધ થાય છે પણ તૃષ્ણા તરુણ બને છે અને જેમ જેમ તૃષ્ણા તરુણ બને છે તેમ તેમ મોહ અરુણ (લાલચોળ) બને છે મોહની મસ્તી હરવી હોય તો ધર્મની મસ્તી પેદા કરે. ધર્મની મસ્તી આવે તો પછી સ્ત્રી, બાળક, ઘરખાર, પરિવારનો મોહ ન રહે, પછી તો વિચાર થાય, 'કોની બાયડી, કોનું ઘર, કોની લક્ષ્મી, કોનો પરિવાર, કેટલાયને જન્માબ્યા, કેટલાયને માર્યા, મોહમસ્તી ન ટળે તો હજી કેટલાય મરશે! ધર્મની મસ્તી મસ્તી નથી અનત જ્ઞાનીની કિંમત જાગે ત્યારે ધર્મની મસ્તી આગે આવે પછી મોહની ભાગવા લાગે મોહની મસ્તી વગરનું કયું ધ્યાન છે? કયું ઘર છે? એના વિનાની કઈ ગતિ છે? જ્યાં ત્યાં દેખાય, જ્યાં હાથ નાખે ત્યાંથી ધૂળ મળે કેમકે તે બધેય છે, મોનાની રજ એમ ન મળે, એ મસ્તી નથી ધર્મની મસ્તી આવે એટલે કર્મથી કુસ્તી કર્યા વિના રહેવાય? એવી કુસ્તી થાય કે તે લથડીયા ખાય ત્યારે માનો ધર્મની મસ્તી આવી

જીવન અર્થ ધર્મની રક્ષતાર વિના શોભતો નથી.

મુદ્દો એ છે કે ધર્મ વિનાના જીવનની ગણના જીવનમા નથી ધર્મ વિનાનું જીવન શોભતું નથી તેમા ગજરાજની શોભા રૂપ કતૂશૂળની સાથે શુભધર્મ સયમધર્મને જીવનરૂપ ગજરાજની શોભારૂપ સમજાવી ગયા શ્લોકમાની એક તુલના રૂપક કરી. અર્થ કયારે શોભે? તેવી રક્ષતાર વેગ હોય ત્યારે શોભે. ગમે તેવો મજબૂત, કઠાવર, મનોહર ઘોડો પણ સારી રક્ષતાર હોય તો જ શોભે છે ખડક ખડક ચાલે, ગધેડાની ચાલે ચાલે તેવા ઘોડાની કિંમત નથી મુદર રક્ષતાજવાળો અર્થ.

અસ્વારને ધારી મજલે ધાર્યા સમયે પહોચાડે છે. ધર્મમય જીવન અર્થે પણ જીવ અસ્વારને ધર્મ રક્તારથી શિવપુરીની મજલે પહોચાડે છે. જેમના જીવનમાં રક્તાર નથી તે જીવો તો ગિરક્તાર (કેદમાં) છે. ગીરક્તાર જ રહેલા તો મરેલા જ છે, ત્યાં જીવન ક્યા છે? ગીરક્તારીવાળું જીવન એ તે કાર્ષ જીવન છે? ત્યારે જીવન કયું એ જાણવા માટે તો વિષયમાં પ્રથમ ‘જીવન’ વિષયને રાખ્યો છે. ‘જીવન અને ધર્મ’ એ છે વિષય જીવન તથા ધર્મ બન્ને બરોબર સંકલિત પણ છે.

જીવનથી ધર્મ કે ધર્મથી જીવન?

અમુક કહિએ કોઈ બન્ને માટે એમ કહે કે જીવનથી ધર્મ છે, ધર્મથી જીવન છે, તો તે પણ તે કહિએ ખોટું નથી. ધર્મથી જીવન શી રીતે? મુક્તિનું અનંત જીવન ધર્મથી જ મળે છે, ધર્મની તથાવિધ આરાધનાથીજ સિદ્ધિમાનુ શાશ્વત જીવન (અનંત જીવન) જીવને સાપડે છે. શાશ્વત જીવન ધર્મથી એ ખરૂં છે. શ્રીમહાવીરદેવના જીવના જીવનની ગણના નયસારના ભવથી થઈ, એ જીવનની ગણના ધર્મપ્રાપ્તિથી થઈને! એ ધર્મ કોણે આપ્યો? મુનિઓએ જેઓ ધર્મ પામ્યા તે મુનિવરોથી પામ્યા છે. ધનાસાર્થવાહ (શ્રીક્રમદેવ ભગવાનનો પ્રથમ ભવ) ને ધર્મ મુનિઓએ જ આપ્યો છે ને! એમ બીજાઓમાં સમજવું પ્રથમ ભવમાં તેઓ પણ ધર્મ મુનિથી જ પામ્યા છે. આ રીતે જીવનથી ધર્મ તેમ ધર્મથી જીવન એમ પણ ઘટે છે. જગતને ધર્મ પમાડનાર ત્યાગી મુનિઓજ.
❶ મુનિપદ અતિ અગત્યનું પદ છે. મુનિ પદનો લાભ જળજર છે. જેટલા મુનિ વધે તેટલા જુની ઝોછા પ્રથમ જ્યારે મુનિવરો હજારો હતા, લાખો હતા ત્યારે આરો ત્રીજો, ચોથો કહેવાયો, આજે મુનિવરો ઝોછા છે. માટે તો પાશ્વમાં આરો કહેવાય છે અને મુનિ નહિ હોય ત્યારે તે છૂટો આરો

કહેવાશે છઠ્ઠા આરામ મુનિ નહિ, ધર્મ નહિ શ્રી તીર્થ ॥
 ભગવાનના ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારથી જીવન ગણાય એ ધર્મ
 જીવનથી સધાય આ રીતે જીવનથી ધર્મ તથા ધર્મથી
 જીવન એ ખરૂં પણ 'જીવનથી ધર્મ' એ વાત નિશ્ચિત નથી
 જીવન હોય (સામાન્ય અર્થમાં) ત્યાં ધર્મ હોય પણ ન
 પણ હોય બ્યારે ધર્મ છે ત્યાં જીવન છે એને છેજ-નિયમ
 છે, એ સામાન્ય અર્થવાળું જીવન ખાસ જીવનની ગણનામાં
 આવે છે ધર્મથી જીવન જીવજીવન ગણાય પ્રાતે અનંત
 જીવન પમાય એ નહીં છે અરે ! અભવ્ય પણ નવચેવેયક
 મુખી શાથી ભય ? ધર્મથીને ! એ દ્રવ્યધર્મ પાળે છે, દ્રવ્ય
 જીવન પામે છે, ભાવથી ધર્મ પાળનારને ભાવ જીવન મળે
 છે ભાવ જીવન કહો કે મોક્ષ જીવન કહો, એકજ છે તાત્પર્ય
 એ છે કે જીવન ધર્મને પેદા કરે એ નિયમ નથી, કરે પણ, ન
 પણ કરે, બ્યારે ધર્મ જીવનને નિયમ સમર્પે છે

ધર્મથી જીવન એ નિશ્ચિત છે.

જીવનમાં ધર્મ આવીને બેઠો એટલે માનો આત્મન્દનો દરોહો
 પેઠો મિદ્ધ જીવનમાં, મુક્ત જીવનમાં અનંત આનંદ છે, અનંત
 સુખ છે કેઈ તર્ક કરે કે, ' જીવને તો પ્રાણ હોય, સિદ્ધના
 જીવને પ્રાણ કયા છે ? ' સંમાધાન એ છે કે દ્રવ્ય પ્રાણ (ઇન્દ્રિ-
 યાદિ) નથી પણ અનંતશત્રુષ્ટય (અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન,
 અનંત ગણ, અનંત સુખ) રૂપ ભાવ પ્રાણ તો સતત વિષ
 માન છે દશ દ્રવ્ય પ્રાણ, (સ્પર્શન આદિ પાંચ ઇન્દ્રિયો,
 મન બલ, વચન બલ, કાય બલ, આયુષ્ય તથા ધાસોધાસ)
 ત્યાં પણ ઘટી શકે છે પાંચ ઇન્દ્રિયોથી થાય શુ ? જ્ઞાન,
 સિદ્ધતા જીવનને જ્ઞાન તો અનંત છે તમારા જ્ઞાન દર્શન તો
 પરિમિત છે, સિદ્ધતા જ્ઞાન દર્શન અનંત છે મન મજ
 ખૂત હોય તો કેઈ કેઈ વિચારો કરાય, વાણી જગમગ હોય તો

તેથી વાણીવાળો બલભલાને ખૂબવે, ડાલાવે, ધર્મીને અધર્મી
બનાવે, અધર્મીને ધર્મી બનાવે, કાયાનુ બલ ધરાવનારો પહાડોના
પહાડો હલાવે, ત્રણ ચોગનુ બલ ગમે તેટલુ તો ય પરિમિત
જ્યારે સિદ્ધનુ બળ તો અનંત છે આયુષ્ય કર્મને લીધે અહિંનું
જીવન મર્યાદિત છે જ્યારે આયુષ્ય કર્મ ક્ષય થયુ હોવાથી
સિદ્ધનુ તો અક્ષય જીવન છે અને તેથી શ્વાસોશ્વાસની જરૂર જ
ક્યા છે ? મુઠો એ છે કે ધર્મ જીવનને નિયમા પેદા કરે છે

સભામાથી-શાશ્વત જીવન પેદા કરાવનાર ધર્મ આ જીવનથી
(માનવ જીવનથી) થાય ને !

હા, માટે તો આ વિષય રખાયો છે અક્ષય જીવન ધર્મથી
મળે છે અને તે ધર્મ મનુષ્ય જીવનથી જ આરાધાય છે દેવોથી
એવો ધર્મ થાય તેમ નથી મનુષ્ય જીવનથી ધર્મ પેદા થાય,
થાય એ ખરૂં પણ થાય તો થાય, ધર્મ કરે તો થાય નહિ તો
એ જ મનુષ્ય માતમીએ પણ બાય

ધર્મવાળુ જ જીવન રળીઆમણુ છે

અદ્ર વિના જેમ રાત્રી શોભતી નથી તેમ જીવન ધર્મ વિના
શોભતું નથી અદ્ર વિના રાત્રી કેવી લાગે ? કહે છે ને ઘોર
અધારી રાત, તે કઈ ? અદ્ર વિનાની અદ્રવાળી રાત્રી જ
રળીયામણી લાગે તે જ રીતે ધર્મયુક્ત જીવન રળીયામણું
છે ધર્મ વિનાના જીવનમા તો ઘોર અધકાર ભર્યો છે કૃત્રિમ
ફૂલ એક વખત રગમા કુદરતીય સુંદર બનાવાયુ હોય પણ
ભમરો ત્યાં ન આવે કેમકે માત્ર દેખાવ છે રસ નથી, રસ નથી
પછી ગંધ તો હોય જ ક્યાથી ? ગંધ વિનાના ફૂલ જિનેશ્વર
દેવને ન ચઢાવાય કેટલાકે સજાવટના લોભે ચાર પાંચ ફૂલ
તેવા ઘાલી દે છે પણ ચાહ રાખો, શાસ્ત્રની મના છે ત્રણ લોકના
નાથને નિર્ગંધ ફૂલ ન ચઢાવાય. ગંધ વગરના કૃત્રિમ ફૂલની

પણ કૂલમા (કિમતી કૂલમા) ગણના નહિ તો કૃત્રિમ કૂલની ગણના તો હોય જ ક્યાથી ? ત્યાં જમરો ન જ આવે. મુદો એ છે કે મનુષ્ય મુંઢર હોય, સશક્ત હોય, નવ જવાન હોય પણ જો તેનામા (તેના જીવનમા) ધર્મ ન હોય તો તે ચોક્કસ નથી તાડનું આડ ઘણું હોયુ પણ શા કામનું ? છાયા તો આપતુ નથી પછી તેની ઉપયોગિતા શી ? એક તાડના નીચે કુમારપાળ રાજા જરાક સૂતા, તડકાથી અકાચાં છિડી ગયા તથા એક લાડ વાળી આવે બપોટી ચણા માટે તેમને હેરાન કર્યા હતા તેથી કહેવાય છે, કુમારપાળ મહારાજના રાજ્યમા આડમા તાડ નહિ ને જ્ઞાનિમા લાડ નહિ. જે આડ છાયા આવે તે ઉપયોગી ગમે તો શ્રીમત હોય પણ કૃપણ હોય તો તેને તાડ જેવો કહેવામા આવે છે સોજન મુંઢર હોય, છત્રીસ જાતની રસોઈ બનાવી હોય પણ શાક દાળ કઢીમા નીમક (મીઠું) જ ન નાખ્યું હોય તો ! રસોઈનો સ્વાદ આવે કે ?

પ્રશ્ન-મીઠું છે ખાફ છતાં મીઠું કેમ કહેવામા આવે છે ?
 કારણ કે એ તમામને સ્વાદિષ્ટ બનાવે છે અપરિમિતપણે ઉપયોગ થાય તો વધે આવે ભક્તિ સર્વત્ર વ્યવેત્ । Too much is bad એમ અંગ્રેજીમા પણ છેને ! કપુર બહુ ખવાય તો દાંત પડી જાય હીમ શીતળ પણ ઘણું પડે તો આંટાને, પાકને જ્યાં જ્યાં પડે ત્યાં ત્યાંના પદાર્થોને બાળી નાખે આ તો પ્રશ્ન કરે તેને સિદ્ધ કરવા શક્ય હોય તો વહ્તાએ તૈયાર હોયુ જોઈએ અને એ રીતે સિદ્ધિ કરી, બાકી દેશ-દેશના રીવાજ જૂદા છે તમે મીઠું કહો છો માટે બીજે બધેય એને મીઠું કહેવામા આવે છે એમ નથી, લૂણ, નીમક વગેરે કહે છે પાનળથી એક નવો સાધુ ગુજરાતમા આવ્યો. વહોરવા ગયો ભક્તિમાનુ શાવિકાએ દુધ બ્હોરાંબુ પછી સાધુએ કહ્યું, ' થોડા મીઠાકા ઉપયોગ કરના ' પાનળમા મીઠું એટલે ખાડ

સાકર વિશેષે શ્રાવિકાએ તો ચપટી મીઠું આપ્યું નીમક તો ચપટી જ હોયને, હવે સફેદ, તે સાધુ ખાડજ સમજ્યા એક પાત્રમાં લીધું પણ એને વિચાર થયોઃ દૂધ આપનાર શ્રાવિકા મીઠું (સાકર) આપવામાં આવી કૃપણતા કેમ કરે છે. ફરી સાધુએ માગ્યું, ફરી શ્રાવિકાએ ચપટી આપ્યું, લેદ ભાગ્યો નહિ સાધુ ઉપાશ્રયે આવ્યા, શુરને (શ્રી કમલસૂરિજી મહારાજને) તે કહે છે, ‘યદ્વાદા લોક મીઠા દેને મે કયો કૃપણ હય? દેખીયે, દુધ તો દિયા, મીઠા દો દફે ભાગ લીયા તો લી થોડા હી લીયા’ શુરુદેવ સમજી ગયા ખુલાસો કરતા પહેલા પૂછ્યું ‘વો મીઠા દૂધમે તો નહિ ડલવાયા હયને!’ પછી સાધુને મમજાવી લીધું, ‘શુજશતમે મીઠા નીમક દો કહો જાતા હય’ સાધુએ આખી જોયું, શુદ્ધી નાખ્યું એટલું સાકર હતું કે દૂધમાં નહોતું ન ખાયું

મુદ્દો એ છે કે લવણથી લોજનની જેમ જીવન ધર્મથીજ રજિ આમણું છે દીકરો ગમે તેવો હોય પણ બાપનો વિનય, તેની મેવા ન કરે તે તો શેલે? વિનીત પુત્ર એક હોય તોય બાપ તેને હજાર જવો માને અને અવિનીત પુત્રો હજાર હોય તો શા કામના? દષ્ટિલેદ—

સમામાથી—જનસેવા સ બધી ખાસ બહેરમાં બહુ બોલાય છે.

જનમેવા ખોટી નથી પણ એટલેથીજ સેવા અટકે નહિ. એ બિચારાઓની દષ્ટિ દૂદી છે, દષ્ટિ વિશાલ જોઈએ જીવ માત્રની સેવા જોઈએ વડ્ડજીવનિકાયની સેવા જોઈએ વિશાળ દષ્ટિવાળાની સેવામાં સાચો ધર્મ છે, એવો ધર્મ સમસ્ત જગતનો તારક છે ધર્મમાય લોકિક, લોકોત્તર લેદ છે દષ્ટિ દુદી હોય તે દૂર ન જોઈ શકે પણ તેથી વસ્તુ બિટી ન જાય, પલટાઈ ન બાય ગિરનાર પર્વત ઉપર ચઢીને ઠોઈ મનુષ્ય નીચેના મનુષ્યને

જીએ તો તે દોઢ હાથનો દેખાય, એજ ગિરિના મધ્યથી
 જોનારને તેજ મનુષ્ય અઢી હાથનો દેખાય, જ્યારે સમીપથી
 જોનારને ત્રણ હાથનો દેખાય ઠરેકને લલે જૂઠા જૂઠા માપનો
 દેખાય પણ મનુષ્ય તો જે ત્રણ સાઠત્રણ હાથનો હોય તે હોય,
 દયા પણ ધર્મ છે દુખીને સુખી કરવો એમા વાધો નથી
 દુઃખી દુષ્ટિનો ધર્મ લોકિક પ્રકારમા ગણાય, લોકોત્તર ધર્મ
 વિશાલ દૃષ્ટિનો છે

શેઠને પુત્ર કેટલા? લક્ષ્મી કેટલી?

એક ગામમા એક શેઠ હતો તેની પાસે રૂપેયા વીસ લાખ
 હતા શેઠ ઉદાર હતો ધર્મપ્રેમી હતો તેને ત્રણ પુત્રો હતા
 વિહાર કરતા કરતા ત્યાં એક વિદ્વાન સમર્થ પ્રવચન લખિધધારી
 મુનિમહારાજ પધાર્યા થોડા દિવસ એમણે ત્યાં સ્થિરતા કરી.
 આતુર્ભાસને વાર હતી મહારાજના મનમા યથુ ‘આ શેઠ પાસે
 સારી લક્ષ્મી છે, યદિ અહિ આતુર્ભાસ યાય તો લાભનો સ ભવ
 છે ઉપદેશ યોગે શેઠની લક્ષ્મીથી કેટલાકનું બહુ થઈ શકે,
 જ્ઞાનપ્રચારાર્થે પાઠશાળાઓ, બીજી હિતકર સંસ્થાઓ સ્થપાવી
 શકાય’ મુનિશ્રીએ એક વખત શેઠને સહજ પૂછ્યું, ‘શેઠ તમારે
 પુત્ર કેટલા?’ શેઠે કહ્યું, ‘મહાત્મન! એક પુત્ર’ ‘ફસી પૂછ્યું,
 ‘તમારે ત્યાં લક્ષ્મીની કૃપા કેવીક છે?’ શેઠે કહ્યું, ‘એક લાખ
 એ મારી મીલકત છે’ શેઠ તો ગયા, મહારાજશ્રીએ પોતાના
 અનુભવ મુજબ અહિ અભિપ્રાય બાધી લીધો, પોતે વીચ લાખ
 સાબળ્યા હતા જ્યારે આ એક લાખ કહે છે, તેમા તો કદાચ
 ‘મહારાજ કહે તો વાપરવા પડે’ એમ ધારીને જૂઠું બોલે,
 પણ પુત્ર પણ એક જણાવે છે હા! કદાચ, એના મનમા ત્રણ
 કહેવાથી મહારાજ; દીક્ષાનો વિચાર કરે તો, અસ્તુ, આવા

હૃદયવાળા શેઠ પાસે જન્મ લઈ શકાય એમ લાગતું નથી ' આવા વિચારે શુરુમહારાજે બીજે દિવસે વિહારની તૈયારી કરવા માડી શેઠ સમજી ગયા કે મહારાજશ્રી મારો બાવ સમજ્યા નથી શેઠ હતા ઉદાર, ધર્મપ્રેમી, વળી પચ્ચર વીસ દિવસથી શુરુદેવની પ્રભાવક વાણી શ્રવણ કરી હતી, તેને પણ લાભ લેવાનો, લક્ષ્મીનો મફત્યય કરવાનો વિચાર થયો હતો શેઠે મહારાજને વિનંતિ કરી, 'શુરુદેવ ! ઉતાવળ શી છે ? આપની વક્તૃત્વ લખિયશી અનેક જીવો ધર્મ પામે છે, આતુર્માસને હજી વાર છે, કૃપા કરી પાચ દિવસ તો સ્થિરતા કરો ' શુરુએ વિનંતિ માન્ય રાખી

ગેઠની સમસ્યા

એક બે દિવસ પછી વ્યાખ્યાન પૂરું થવા આવ્યું ત્યારે, 'સર્વમં ગલ' બોલવાને થોડી વાર હતી ત્યારે શેઠ કાંઈ બોલવા માગતા હોય તેવો ડાળ કરી બોલા થયા, સૌએ શેઠ સામે નજર કરી પણ શેઠ તો ઢચાઢ હાથે પડી ગયા ! શેઠ હતા તો વૃદ્ધ, સ્ત્રીતર ગાંઠોતર થયા હતા પડે એટલે મોટે શ્રીજી તો આવે જ સહા ગભરાટમા પડી ગામનો શ્રીમત, આગેવાન, ઉદાર શેઠ એને આમ થાય ત્યા ગભરાટ થાય એમા નવાઈ શી ! એટલામા ત્યાથી તેનો એક પુત્ર પસાર થઈ રહ્યો છે, ઉપાશ્રય મેંડા ઉપર છે, ત્યાથી નીચે જતા આવતા બોધ શકાય છે, કોઈએ ઉપરથી તેને તેના જાપની આ હાલત કહી, ઉપર આવવા ખૂબ મારી પણ પેલાને જાપની ક્યા પડી હતી ? તેણે નીચેથી કહી દીધું : 'મારે શુ લાગે વળગે છે ? મારે એણે શુ બહુ કર્યું છે ? મારે કામ ધંધો છે, હું નવરો નથી, જે થાય તે થવા લો !' સહા તો બોધ રહી. શુરુમહારાજ આ વસ્તુ નજરોનજર બોધ રહ્યા છે, એટલામા બીજો છોકરો ત્યાથી પસાર થાય છે ગતરનો વળત થાય એટલે બાય તો ખરોજ ને ! તેને પણ

એ રીતે જૂમ મારવામા આવી. તેણે કહ્યું ‘એવા તો એને બહુ દોગ આવડે ॥ હવે પોણોસોએ તો પડોમ્યો કયા સુધી જીવવાનો છે ? દય દિવસ વહેલો મરશે તોય શુ થયુ ! બજારની ઉથલપાથલ વખતે હું તે ત્યા બાઉ કે આ ઢાગીના ઢાગને ખોટું !’ થોડોવાગ થઈ, ત્રીજો પુત્ર સહેજે ત્યા આવ્યો. એનામા પિતાના સસ્કાર હતા ઉપાશ્રયેજ આવ્યો હતો, શુરવદનેજ આવ્યો હતો. તેને ખજાર પડી, તેના દિલમા કુ ખ થયુ તરત તેણે પિતાના મસ્તકને ખોળામા લીધુ દાખવા લાગ્યો અને માણુનોને, આમપાસનાઓને નામીયા ઠોકટરો બોલાવવા કહી લીધુ એને શ્રીના, પૈમાની પરવા નહોતી એને ભેદિતો હતો બાપને આરામ પેલો શેઠ હતો ધર્મો, તેને નાહક પૈસાનુ પાણી થાય એ ગમતુ નહોતુ એટલે ધીમે ધીમે બેઠો થયો ‘શુ છે ?’ એમ પૂછવા લાગ્યો ઉચિત વ્યવહાર સૌ સાથે માચવી ઘેર ગયા મુનિશ્રી શેઠની આ મમર્યા સમજી ગયા

ખોખરી હાડલી આ ?

મુનિ સમજી ગયા શેઠે પોતાને એક જ પુત્ર હોવાનુ કહ્યુ તે મથાર્થ જ છે બીજે દિવને બપોરે શેઠ આવ્યા. શુર તથા શ્રાવક ખાનગીમા બેઠા શુર તથા શ્રાવકનો વ્યવહાર આવા હોય શેઠે કચેલી માયાનુ કાનુ કહી કમા યાત્રી શુરએ કહ્યુ ‘શેઠ ! હું તમારા દુદયનો લાવ સમજી શક્યો નહોતો ! વાર તમે તમારા દ્રવ્યમા એકજ લાખ કેમ જણાવેલા ? લોકો તો તમને વીચ લાખ રૂપૈયાના માલીક માને છે ’

શેઠ — શુરદેવ ! એમા મને શુ લાગે વળગે ? હું કમાયો ગમે તેટલા પણ એ કાઈ માથે આવવાના છે આજ સુધી ધર્મ માર્ગે, આપ જેવા શુરઓની કૃપાએ માત્ર લાખજ ખર્ચા છે, એટલે હું તો લાખનોજ માલીકને ! ’

ભવ સવળુય કમાઈયુ, કિરુયુ આળ્યુ ભાગી,
ગાડુ ભરીને લાકડા, ખોખરી હાકલી આગે,

એસી કરણી કીલએ, તુમ હસે જગ રોય

ગુરુ શેઠને જોળખી ગયા, એ આત્માની ચોખ્ખતા જોઈ શક્યા
પોતાના અભિપ્રાયમા પોતે કરેલી ઉતાવળ જોઈ શક્યા ઉતા-
વળથી કપાસને પણ કઢીક દહીં મનાય છે ! મુનિએ હવે ચોખ્ખાસુ
રહેવાનો વિચાર કર્યો શેઠ આ રીતે મુનિને લેઈ સમજાવ્યો
લક્ષ્મી માર્યક તેજ છે જે ધર્મમા વપરાય દુનિયા પણ યાદ તેને
કરે છે કે જેણે ખીજાનુ ભણુ કર્યું હોય માત્ર સ્વાર્થોજી જીવન
ગાળનારને તો કોઈ યાદ કરશે નહિ બિલકુ મુખા પછી લોક
બોલશે, ‘દુનિઆમાથી એક જીવભગાર જોઈએ થયો !’ મુહો
એ છે કે જીવન તથા ધર્મ, ઉભય પ્રવૃત્તિ સનીય છે કે જેમા ધર્મ
ધર્મ વિનાનુ જીવન, જીવન નથી ધર્મવાળુ જીવન જરૂર
પ્રશસનીય છે એક ઠવિ, જીવન કેવુ જીવવુ જોઈએ તે
જણાવતા કહે છે

જગ તુ આપા જગતમે, જગ હસે તુ રોય,
એસી કરણી કીલએ, તુમ હસે જગ રોય

જન્મે ત્યારે પોતે રાવે અને જગત હસે પણ મરાય ત્યારે
પોતે કૃતકૃત્ય થયેલ હોય તો હમતો જાય અને જગત એવાને
માટે ગે, જીવ્યુ તેનુ પ્રમાણુ જેણે જીવનમા ધર્મ ન કર્યો
હોય, ખીજાના ગળા કાપ્યા હોય, ખોટા સાચા કર્યા હોય,
દુગચારો તેવ્યા હોય, કુલવાન સી છતા કાટી આજે બીજી
સીએને જોયાજ કસી હોય, જીવનભર જૂઠું બોલ્યો હોય, કાયમ
અનેક પ્રકારે ચોરી કરી હોય, તે મરતી વખતે હસે શી રીતે ?
એને તો એ વખતે એ જાણુ નજરે તરે, એની તો છાતી કાટે,
ખીજાએ હસે એ ખરૂ ! મરતી વખતે સીક દર હસ્યો કે રાયો ?
કહો, રાયો ! અને પુણીએ આવક, એ પરમ આવક હસીને

ગયો! એવું ક્યારે જાને? જીવનને ધર્મ મળે તો યાય. કાતારના દુષાન્ત જોનમાજ હોય એમ નથી, ઈતરમાં પણ છે માથ કવિ, મહાકાતાર થયો કહી ચાચક એની પાસેથી પાછો ન ફરે સ્થિતિ પલટાઈ, છતાય, ઘરેણા વેચીનેય, ચૂડીની ચીપ વેચીનેય તેણે ચાચકને દીધું છે, આગણેથી ચાચકને પાછો વળવા દીધો નથી

સભામાથીં મરતી વળને પદ્માત્તાપ યાય તો ?

ઠીક છે, પણ વળે શું ? એ રાહ્યા પછીના ડહાપણથી વળે શું ? ધણી મરવા પડે ત્યારે કાઈ ન કરે, ધણી મરે પછી સ્ત્રીને યાય, ' હાય હાય ! કહી વેચીનેય દવા કરી હોત તો ઠીક, ' પણ હવે તો રાડી ! રાહ્યા પછીનું ડહાપણ ! એથી વળે શું ! છતાય આગળના ભવમા કાઈક મુધારો તથા કર્મના રસમા કાઈક ઘડાડો યાય પરંતુ પ્રથમથી એત્યો હતે તો બેડો પાર થઈ જત પેલા મુનિશ્રીએ ચાતુર્માસ કર્યું પોતાની વાણીથી અનેકને ધર્મ પમાડ્યો શેઠે પણ મુનિની વૃત્તિ જાણતાજ, સૂચન થતાજ કોઠણી છૂટી મૂકી, લેવાય તેટલો લાભ લીધો

એવો ધર્મ મનુષ્ય જીવનથી જ સાધ્ય છે.

જીવન ધર્મ વિના શોભતું નથી એ છે વિષમનો મુદ્દો સાધુ ગમે તેવા વિદ્વાન્ હોય પણ સમજતું ઠેકાણું ન હોય તો શોભે ? ન જ શોભે જિનાવય અતિ સુદર જનાવ્યું હોય, ગગનચુબી શિખર હોય, કળશ પણ ચક્રચકિત હોય, સૂર્યને કહેતો હોય, ' તારૂં તેજ વધે કે મારૂં ? ' આવા મન્દિરમા પણ પ્રભુ પધરાવ્યા ન હોય, પ્રભુ પ્રતિષ્ઠિત ન હોય તો તે મન્દિર શોભે ? ન જ શોભે કુલનું જીવન મન્દિરના સ્થાને છે, ધર્મ છે ત્યાં પધરાવવા યોગ્ય મૂર્તિના સ્થાને, ધર્મરૂપી મૂર્તિ જીવનમા પધરાવવી જોઈએ-અવશ્ય પધરાવવી જોઈએ એવો ધર્મ મનુષ્ય જીવનથી જ સાધ્ય છે

આવો ધર્મ મનુષ્ય જીવનથી જ સધાય છે સખ્યાતા

વર્ણોની મયાદાવાળા કર્મજૂમિના મનુષ્યોથીજ આ ધર્મ સધાય છે દેવનાથી ધર્મ સધાતો નથી, નારકીથી તો ધર્મ સધાયજ કયાથી ?

તિર્યચથી પણ તેવો ધર્મ સધાતો નથી સયમ ધર્મ માનવ સાધી શકે સ્થૂલિકાદ્રે ધર્મ માધ્યો, મોહના ઘગ્ગા રહીને મોહને લાત મારી, ચોરાશી ચોવીશી સુધી નામ યાદ રહેશે માત્ર ખૂણ હુળદરથી પીળા કપડા કરી પહેરી ફરવાથી ધર્મની સાધના નથી ધર્મની સાધના સયમથી છે, ત્યાગ, વૈરાગ્યથી છે

પ્રશ્ન—જનાવર ધર્મ પામે ?

મયમ નહિ, દેશથી વ્રતો પામે અતિથિસ વિભાગ નહિ, જાડીના અગ્યાર અગર તેમથી કોઈ વ્રતો પામે તેવો સયોગ મળે તો—મુનિનો ઉપદેશ, જાતિસ્મરણ આદિથી ધર્મ પામે

પ્રશ્ન—આજે ભરતમા તિર્યચ ધર્મ પામે ?

તિર્યચ ભરતમાજ છે એમ નથી મહાવિદેહ, ઐશ્વતમા પણ છે તિર્યચ જાતિસ્મરણથી પણ ધર્મ પામે, વિદ્યાચારણાદિ મુનિ કે અન્ય મુનિના યોગે પણ ધર્મ પામે, મુનિમા તેવી લળિધ હોય, ઉપદેશ દે જેથી તિર્યચ પણ વ્રત લે, પણ તે સયમ વ્રમ ન સાધી શકે અરે છડે આરે પણ જીવ તેવા કોઈ મુનિના મયોગે, ખહારથી આવી અઢેલા મુનિના યોગે કે જાતિ સ્મરણથી મનુષ્ય સમર્થિત પામે સર્વવિરતિ ધર્મ પામે તેવી તો સ્થિતિજ નથી જ્યા માછલા ખાવા પડે તેવી એ જીવનની હાલત હોય છે

જેનાથી શાશ્વત જીવન પમાય એવો ઉચ્ચ કોટિનો ધર્મ તો મનુષ્ય જીવનથીજ સાધ્ય છે આવી રીતે જેઓ જીવન તથા ધર્મનો સબધ સમજી, શાશ્વત જીવન સપાત્ન કરવા, તેણે જીવન અપાવનાર સયમ ધર્મને આરાધ્યે, સામર્થ્યબાવે કમશ વિગતિ આદર્યે તેઓ પરિણામે સયમ પામી અક્ષય જીવન મેળવશે જેઓ જીવનને તેવા ધર્મમા કેળવશે તેઓ તેણે જીવન મેળવશે

લાવળાગ નૈન ઉપામય, ભૂલેશ્વર મુખર્ધ
પોષ વદ ૧૩ સનિવાર નિ સ. ૨૦૦૩

મુક્તિનો માર્ગ

કોટિશ નમસ્કાર હો તે શ્રુતજ્ઞાનને !

વાચકવર શ્રીમદ્ ઉમાસ્વાતિશ મહારાજા શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રના પ્રથમ સૂત્રમા મુક્તિના માર્ગનું પ્રતિપાદન કરતા સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રને બતાવે કે મુક્તિમાર્ગનું વાચક આ સૂત્ર છે, સમ્યક્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગા । સૂત્ર છે વાચક, મુક્તિ માર્ગ છે વાચ્ય, શબ્દ હમેશા વાચક જ હોય જ્યારે અર્થજ વાચ્ય હોય, જે કહેવાનું હોય તે વાચ્ય અને જે કહે તે વાચક અહિ જ હું જે શબ્દો બોલી રહ્યો છું તે તમામ વાચકો કહેવાય અને ભાવ નીકળે તે વાચ્ય જરૂરત તો વાચ્યની જ છે, પણ વાચક વિના વાચ્યને કહે કોણ ? વાચક વિના, શબ્દો વિના, વાચ્યનું જ્ઞાન થાય જ નહિ વાચ્યનું જ્ઞાન દરાવવામા અનહદ ઉપકાર હોય તો શબ્દોનો છે, શ્રુતજ્ઞાનનો છે, એવા શ્રુતજ્ઞાનને કોટિશ નમસ્કાર હો ! જગતભરના છવોને શ્રુતજ્ઞાને ઉપકાર કયો કે, કરે છે ને કરશે કે જે ઉપકાર ન તો કેવલજ્ઞાન કરી શકે છે, ન તો મનામર્થવજ્ઞાન કરી શકે છે, ન તો અવધિજ્ઞાન કરી શકે કે ન તો મતિજ્ઞાન કરી શકે છી જીજ્ઞા બધા જાનો મૂઝા કે જ્યારે શ્રુતજ્ઞાન તો બોલતું છે છવને મુક્તિ ભણી ચાલતું બનાવનાર શ્રુતજ્ઞાન છે કેવલજ્ઞાન એ કામ

નથી કરતું, પછી મુક્તિને લેતાવી દે એ વાત અલગ પણ માર્ગમાં ચલાવનાર તો શ્રુતજ્ઞાન જ છે.

સલામતી પ્રશ્ન મતિજ્ઞાનને કેવું ગણવું ?

એ પણ મુશ્કેલી જ મતિજ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરનાર, તેના પ્રકાર શિદ્ધિ કહેનાર તો શ્રુતજ્ઞાન જ ને !

શ્રુતજ્ઞાનને ચલાવનાર પૂજ્ય મુનિવરો છે

આવા ઉપકારી શ્રુતજ્ઞાનને અનિચ્છિન્નપણે ચાલુ રાખનાર શુભમહારાજશ્રીઓ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય તથા સાધુઓ જ છે. શુભનો ઉપકાર એટલો જ માટે મહાન છે ભગવાન પોતે તો તેમની હયાતિ કરમ્યાન કહે પણ પછી શાસનમાં શ્રુતજ્ઞાનને ચાલુ રાખનાર નિર્મલ મુનિઓ જ છે તેમનો જ ઉપકાર છે પ્રભુ શ્રી મહાવીરજીવંતુ આ શાસન છે એટલે એમની જ વાત કરીએ તેમની હયાતીમાય તેમની મારફત શ્રુતજ્ઞાનના ઉપકારની સમય મર્યાદા કેટલી ? પ્રભુ ત્રીશ વર્ષ તો ઘરમાં (ગૃહસ્થપણમાં) રહ્યા, સાડી બાર વર્ષ છવ્વશ્યાવસ્થાના ગણે એટલે થયા સાડી બેતાલીશ વર્ષ, બાકી રહ્યા સાડી એગણત્રીશ વર્ષ તેટલો કાળ તેઓશ્રીએ પોતે કરેલ શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપકાર ખરો, પણ પછી શાસનમાં તે શ્રુતજ્ઞાનને પ્રવર્તમાન રાખનાર તેમના શાસનના શ્રમણો જ, મુનિઓ જ ને !

મુક્તિપ્રેમમાં જ કુશળક્ષેમ છે

તત્પર્યં કે બોલાતું જ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન જ છે, મુક્તિમાર્ગમાં ચલાવનાર એ જ જ્ઞાન છે અને એ જ્ઞાનનો ટકાવ, પ્રચાર મુનિવરોથી છે સંસ્કૃત ભાષામાં મુક્તિમાર્ગ નિર્દર્શક આ સૂત્ર પહેલામાં પહેલું રચનાર, સર્વથી પ્રથમ ચોજનાર વાચકવર શ્રી ઉમાસ્વામિજી મહારાજ જ છે તત્પર્યં સૂત્રની પહેલા, કોઈ

સૂત્ર સંસ્કૃત ભાષામાં મળતું નથી વાચકવર શ્રી ઉમાસ્વાતિજીએ આ પ્રથમ સૂત્રમાં મુક્તિનો માર્ગ બતાવ્યો છે મુક્તિનો માર્ગ બતાવવા પહેલાં મુક્તિની સિદ્ધિ થવી જોઈએ પ્રથમ રખાયેલા વ્યાખ્યાનમાં મુક્તિની સિદ્ધિ કરવામાં આવી છે અને તેને અગે જોટલું બધું કહેવામાં આવ્યું છે કે હવે વધારે કહેવું તે પિટ્ટપેપલ જેવું થાય તથાપિ વિષયસંકલનાના સામાન્ય નિયમ તરીકે ચોડું કહેવું જોઈએ

મુક્તિ એ ધર્માત્માઓના દુઃખનો બેનમુન હાર છે અહિં બેઠેલાઓ (ઉપસ્થિત શ્રોતાઓ) નો મુક્તિ તરફ જ વિહાર છે મુક્તિ કહો, મોક્ષ કહો, કર્મપ્રહાર કહો, એક જ છે કર્મપ્રહાર મુક્તિનો પ્રેમ જ કરી શકે છે, મુક્તિના પ્રેમ વિના કર્મનો પ્રહાર થઈ શકતો નથી મુક્તિનો પ્રેમ જ પોતાના સંસારનો સંહાર કરી શકે છે કહો કે સંસારનો સંહાર મુક્તિના પ્રેમથી છે, ધર્મમાં વિહાર મુક્તિના પ્રેમથી છે, આચારનો પ્રચાર પણ મુક્તિના પ્રેમથી છે એક બીજાના કલેશથી પાછા ફરી મૈત્રી ભાવનાની વિચારણા જાગે, તેવો ભાવ થાય તે ત્યારે જ બને કે જ્યારે મુક્તિ પ્રત્યે પ્રેમ હોય મુક્તિનો પ્રેમ દુનિયાના અનેક પ્રકારના વહેમોને સ્માતલ કરનાર છે આત્માનું કુશળક્ષેમ મુક્તિના પ્રેમમાં જ રહેલું છે

વહેમના વમળોને વિહારનાર મુક્તિ છે

દુનિયાના વહેમો કુશલક્ષેમનો નાશ કરે છે વિષયો વહાલા, કષાયો સારા, દુનિયા આજ માની રહી છે, એ જામ છે, વહેમ છે, એમાં કુશલક્ષેમનો નાશ ન હોય તો શું હોય ? બીજાના નાશની પ્રવૃત્તિ સંસારમાં ચાલી રહેલી છે ત્યાં ક્ષેમ કે ક્ષેમ વિધાતક વહેમ ? ફાવે તેવું વાક્ય ઉચ્ચારી અન્યોને દુઃખ આપતા ન અચકાયા, સ્વચ્છંદી પ્રચારથી તથા તેવા આચારથી અનતાને છૂંધા, તેવા જ વિચારોથી જગતના જીવોને અનંતી

વાર જન્મમરણથી જન્મભાગ્યા, માર્યા, વિચારો કે દુનિયાની વૃત્તિ, વાણી, તથા પ્રવૃત્તિ કઈ છે? સુદેવ, સુગુરુ, મુખર્ષને શાથી ધારણ ન કર્યા? કહો, દુનિયાના વહેમોથી સકલ પ્રવૃત્તિને શોભાવનાર, કુશલશેષને અપાવનાર, વહેમોના વમળોને વિદારનાર એકજ સ્થાન છે મુક્તિ, એક જ વસ્તુ છે મુક્તિ, અને એક જ પ્રેમ છે મુક્તિને।

એ મુક્તિ, મુક્તિ નથી !

અહિ મુક્તિની વાત માત્ર શબ્દથી નથી, બાવથી છે, દેશના ઝાંધનની મુક્તિ હજારો હોમાઈને, હજારોના ખૂનની નદીઓ વહેવરાવાઈને મળે તેય નિશ્ચિત નહિ, મળ્યા પછી બીજો પડાવી પણ લે, અહિ એ મુક્તિનો ઉલ્લેખ નથી એવી મુક્તિ વસ્તુતઃ મુક્તિ નથી દુરાચાર સેવનારી પતિથી છૂટાછેડા કરે તેમા મુક્તિ માને છે, મારી મુક્તિ થઈ કહે છે ને ! એ મુક્તિ ■ કે ન ક્ષાન્તુ ત્યાથી છૂટાછેડા કરવાની મુક્તિ છે ? જેની સાથે પવિત્ર કોલકરારથી જ માય, લમ કરે, પાછળથી હુળ આવે, ન ક્ષાવે સ્વચ્છાદી જનવુ હોય, છૂટાછેડા કરે, એ કહે કે 'છૂટી—મારી મુક્તિ થઈ,' પણ એ મુક્તિ મુક્તિ નથી, અહિથી છૂટીને જ્યા ક્ષાવે ત્યા બીજો માટે, આને મુક્તિ કહેવી એ મૂર્ખતા છે અહિ જે મુક્તિ માટે નિર્વાચન કરવાનું છે તે મુક્તિ એ છે કે જ્યા પારતત્યંત નામનિશાન નથી, જન્મમરણજ નથી, શરીર નથી, આત્મ આત્મસ્વરૂપે સ્થિત છે, જ્યા અનંતસુખ છે મુક્તિ પામનાર મુક્તો એજ સિદ્ધો મુક્તિ મેળવનારાઓનું શ્રી અરિહંતદેવો પણ શરણ સ્વીકારે છે અરિહંતદેવ પૂજા કરે (ગૃહસ્થપણમા) તો કોની કરે ? શ્રી સિદ્ધની અરિહંત અરિહંત થયા તે પણ સિદ્ધના શરણેને ! શ્રી અરિહંતદેવ કરેમિ મતે નથી કહેતા, પણ નમો સિદ્ધસ્સ કહે છે

પ્રશ્ન—ત્યારે મુક્તિ અને જૂટાછેડામા ફરક જ ને !

ધણીથી જૂટાછેડા કરનારી ‘ જૂટી, મુક્તિ યમ ’ એમ કહે છે પણ તે મુક્તિ નથી અહિ ઉલ્લેખ વસ્તુના. મુક્તિનો છે ફનિવા મુક્તિને મામાન્ય અર્થમા લે છે કે, ‘ જૂટા યવ, ’ કબૂલ, પણ પછી ? જુટા યમને રહેલુ કેમ ? એક ખીલે લેસને બાધી છે, જોર કરી દોરડુ તોડી નાઠી, માને છે કે, ‘ જૂટી, મુક્તિ યમ, ’ આ અર્થવાગી મુક્તિથી ખુશ થનારી જોન ફનિવા નથી, મૂર્ખા ફનિવા ખુશ થાય એ ખરૂં દોરડુ તોડી લેસ જૂટી તો ખરી, ખીલે બાપ મળ્યો, બાધી, પછી મુક્તિ કયા રહી ? બારે લોગથી દેશની સ્વત્રતા મેળવી, વગી કોઈ જળદો ચડી આવે, દેશને પકાવી લે, ગાંધી કરે ત્યા મુક્તિ કયા રહી ? એ તો ‘ પુનરપિ મુક્તિ પુનરપિ બધન ’ યમુ એવું તો અનાદિથી ચાલે છે, અનતી વાર કચું, કરી રહ્યા છીએ

જેના વિષે કર્મોથી મુક્ત થવાય તે મુક્તિ

એક માણસે દેશની સ્વત્રતા ખાતર લોહીની નદીઓ વહેવરાવી, મુઢો કર્યો, કેઇકને માર્યો, દેશને સ્વત્ર કર્યો, ખીલ દેશને પાપમાલ કર્યો, નારાજ કર્યો પછી મરીને ત્યાજ પેદા થયો તો શુ થાય ? પોતાની આશ્વ પોતેજ લેખી કરીને ? આવી મુખિ-જૂટા છેડાની બરોબરીવાળી મુક્તિની અહિ વાત નથી એ મુક્તિ મૂર્ખાઓની છે, મૂર્ખાઓએ માનેલી છે અહિ વારતવિક મુક્તિની વાત છે, એ મુક્તિ કઈ ? એનુ લક્ષણ આ છે મુચ્યન્તે કર્મમિર્જના યસ્યા સામુક્તિ ॥ એકવચનમા મુચ્યન્તે ધાય, જનુવચનમા મુચ્યન્તે ધાય અહિ એકની જ, (મારા એડલાનીજ) વાત નથી, આપણા બધાયની મુક્તિની વાત છે જેના વિષે કર્મોથી મુક્ત થવાય તે મુક્તિ આઠેય કર્મોના સદન્તર નાશથી મળનારી મુક્તિ માટે આ પ્રવચન છે જે મુક્તિની

વાત ૩ ત્યાં એક પણ કર્મ નથી, કર્મનો અણ પણ નથી જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય કર્મ નાશ પામેલું હોય એટલે ત્યાં અનંત જ્ઞાનદર્શન ઝળહળતા હોય, સાત્તા અસાતા વેદનીય કર્મના ક્ષયથી ત્યાં અનંત સુખ વિદ્યમાન છે મોહનીય કર્મના મરી જવાથી (તેના સહારથી) મૂઝવણની ઝીણામાં ઝીણી માત્રા પણ આ મુક્તિમાં નથી આ મુક્તિમાં ત્યારે શું ? બસ ' આનન્દ ! આનન્દ ! ! ને આનન્દ ! ! ! આ મુક્તિમાં સતત આનન્દ, અહિં અનન્ત જીવન, અક્ષય જીવન છે કેમકે આયુષ્ય કર્મના પોતાનાજ આયુષ્યનો અંત આવ્યો છે અર્થાત્ તે પોતેજ નાશ પામેલું છે નામકર્મનો નાશ થવાથી આ મુક્તિમાં જીવ અમૂર્ત છે, ગોત્ર કર્મના નાશથી જીવનો જીવા નીચાપણનો પલટો ચાલ્યો ગયો છે, ખતમ થયો છે, ત્યાં અશુદ્ધધૃત્વ જે જ્યાં અનંતજ્ઞાન છે, અનંતસુખ છે, અનંતજીવન છે, અનંત-વીર્ય છે એ સ્થાનનું નામ છે મુક્તિ, એ મુક્તિના માર્ગ માટે આજનું પ્રવચન છે

વાસ્તવિક મુક્તિનો માર્ગ રત્નત્રયીજ છે

તેમાં પ્રથમ દર્શનજ હોય

જે મુક્તિનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું, જે મુક્તિની ઇચ્છા છે તે મુક્તિનો માર્ગ નિર્દેશ કરતા શ્રી ઉમાસ્વામિજી વાચકવર કહે છે, ' સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ ' મોક્ષ કહો કે મુક્તિ કહો, એકજ ૩ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર, આ ત્રણેય એટલે રત્નત્રયી, એ છે મોક્ષનો માર્ગ; મોક્ષનો માર્ગ એજ છે, રત્નત્રયીજ છે શુદ્ધ શ્રદ્ધા હોય, સુન્દરમાં સુન્દર, સમીચીન એવું જ્ઞાન હોય, જેનાથી આગળ કાંઈ ન હોય એવું ઉચ્ચ ચારિત્ર હોય, આ ત્રણ હોય

તો તે મુક્તિનો માર્ગ છે આ ત્રણમા વિહરનારો મુક્તિ માર્ગનો પથિક છે ક્રમમા પ્રથમ દર્શન, જ્ઞાન પછી ધ્યાન પ્રથમ મોક્ષની શ્રદ્ધા પછી તેનું જ્ઞાન મુક્તિ માર્ગ કહેનારનેય પ્રથમ તો દર્શનજ ધ્યાન, જ્ઞાન તો પછી વાળી શવણથી ધ્યાન અને પરમ સદાચાર, આન્ત્રિ તો છેલ્લે આવે. લોકવ્યવહારમા પણ જો જ ક્રમ છે મહાત્મા પાસે જાઓ તો પ્રથમ તો દર્શનજ ધ્યાન, તત્ત્વજ્ઞાન તો પછી ધ્યાન મહાત્મા બોલે. પછી જ્ઞાન ધ્યાન અને સહવાસ બાદ ચારિત્ર આવે અહિ નવો આવે તે પ્રથમ તો દર્શનજ કરે ને । તદ્વિરમ્ જાઓ, પ્રથમ દર્શનજ । આવા વ્યવહારથી પણ સીધી વાત છે કે પ્રથમ દર્શનજ હોય સમ્યક્દર્શન જો મુક્તિ મહાલયનો દરવાજો છે દરવાજોજ પ્રથમ દેખાય ને । વ્યવહાર કદાન્તો પણ જોજ મમર્થન કરે છે વિદ્યાર્થીજો શિક્ષક પર પ્રથમ વિશ્વાસજ શખવો જોઈશે. શાહકે વેપારીની પત ધાત્વીજ પડશે વેપારીજો શાહકની પતી જ રાખવી પડશે, તોજ મોટો થશે વેધની હવા લેતા પહેલા વેધપર શ્રદ્ધા રાખવીજ પડશે શ્રદ્ધા વિના લેવાયેલી હવા અસર કરે ? ન કરે અહિ પણ શ્રદ્ધા ન હોય તો શુદ્ધમહારાજ ગમે તેટલું બોલે પણ સામજીકુ ખજેરી નાજે

પ્રજ્ઞન શ્રદ્ધા વિનાજ વેધની હવા, ફાયરો તો કરે છે

જો વેધને બોલાવ્યો ત્યારથીજ શ્રદ્ધા સિદ્ધ થઈ ગઈ જો વેધે પોતાના બાપને, દાદાને, પરદાદાને, અમુકને તમુકને વ્યાધિથી રહિત કર્યા છે આટલીજ શ્રદ્ધા છે તો બોલાવાય છે ને । જોય ન હોય છતાય આ તો જોફ આર સી જોમ છે, જોમ ડી છે, માટે તેને બોલાવો ત્યાય તે ડીથી પર થઈ તો શ્રદ્ધાને । વેધ કે ડોક્ટરની નામના હોય અને બોલાવાય ત્યાય સિદ્ધિ તો શ્રદ્ધાનીજ છે

‘ માર્ગ ’ શા માટે કહ્યો તેને અંગે કોઈક આચાર્યની એક કહાણી.

જેની દવા કોઈ લેતુ નથી તેને કોણ બોલાવે છે વિના શ્રદ્ધાએ હવા અસર ન કરે વિના તપાસે જેની તેની દવા પણ ન થાય ભણતર પણ લેવાય જે અવળું ન લાગાવતો હોય વ્યાખ્યાન પણ તેનું સંભળાય જે ઉંધું ન વેતરતો હોય ઉત્સુકભાષીનું વ્યાખ્યાન ન સંભળાય મુઠ્ઠો એ છે કે સૌથી પ્રથમ શ્રદ્ધા જોઈએ, પછી સુદર જ્ઞાન જોઈએ અને પછી જ્ઞાનસ્થ ફલ વિરતિ: વિરતિ (ફલ) જોઈએ, આ ત્રણ હોય જ્યાં તે મોક્ષમાર્ગ અર્થિ ‘ માર્ગ ’ કેમ કહ્યો તેને અંગે કોઈ એક આચાર્યની કહાણી આ મુજબ છે આપણું સમકિત ઉપશમ ભાવનું તથા ક્ષયોપશમ ભાવનું છે, જ્ઞાન પણ ક્ષયોપશમ ભાવનું છે તથા ચારિત્ર પણ ક્ષયોપશમ ભાવનું છે એનાથી મુક્તિ મળે નહિ ક્ષાયિક ભાવના દર્શન, જ્ઞાન તથા ચારિત્ર આવે (થાય) ત્યારે મુક્તિ મળે ક્ષયોપશમ ભાવના પ્રવેશ એટલે ચાલવા માડ્યું માટે માર્ગ કહ્યો ગમે ત્યાં જવા માટે ચાલવા માડ્યું એટલે માર્ગ પડ્યા એ તો ખરું ને ! ત્યાં પહોંચાય પછી માર્ગ ન કહેવાય ક્ષયોપશમ ભાવના દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રરૂપ માર્ગે ચાલતા ચાલતા ધીરે ધીરે તે ક્ષાયિક ભાવના થાય, મિથ્યાત્વ મર્વંથા ક્ષય પામે, જ્ઞાનાવરણીયનો મર્વાશે નાશ થાય, દર્શનાવરણીયનો તેજ રીતે અત આવે, મોહનીયનો સદતર સહાર થાય એટલે તો મુક્તિ મળે યત અનેકજન્મસંસ્કારાત્ સસિદ્ધિ: ॥ ચાલવા માડ્યું એટલે માર્ગ પડ્યા કહી શકાય

‘ માર્ગનો ’ લક્ષ્યાર્થ—

આ એક કહાણી ॥ સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ ચારિત્ર, એ ત્રણ, મોક્ષમાર્ગ એ ત્રણેય પૂરા સમ્યક્હોય તો તો બીજે સમયે મોક્ષ મળે આમાનું કયું તત્ત્વ સમ્યક્ છે ? સમ્યગ

દર્શન, સાધિક બાવનું છે ? ના સમ્યક્જ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન છે ? ના. સમ્યક્ ચારિત્ર, યથાખ્યાત ચારિત્ર છે ? ના. સમ્યક્પણામા મિથ્યાત્વની અપેક્ષાએ સમ્યક્ હોવા છતાં જોઈએ તે રીતીના અભાવે ખામી છે ત્રણેય સમ્યક્ આવે તો તો બીજો સમયે મુક્તિ છે 'માર્ગ' જોડવચનમા છે પણ સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર માથે લઈ ત્યાં જાડવચનનો પ્રયોગ કર્યો છે, માર્ગનો અર્થ સાધન છે કદપનાને વિચારી મયા, હવે લક્ષ્યાર્થથી એ વસ્તુ વિચારીએ એક દર્શનો માત્રીક ધર્મથી જહાર જવી વખતે, ધરનાઓને, (જે હોય તે સ્ત્રી, પુત્ર કે નોકર વિગેરેને) કહેતો ગયો કે 'જાજેમ્યો દધિ રદવતામ્' કાગડાઓથી હાલિતુ રદણુ કરવું વાન એમ હતી કે ત્યાં કાગડાઓ જાડુ ઉડતા હતા માટે તેને કાગડાને ઉદ્દેશી હતું એથી બીજાને હાલી ખાવા દેવાય એમ તો નહિને । પેલા મૂખાંઓ ન સમજે અને દૂતરાને ખાવા દે તા । કોઈ લકુ જેવો સ્ત્રીખારી આવીને ખાવા માટે અને પેલા ન રોકે તા । કહેા એ મૂખાં છે, કહેનારનો ભાવ સમજ્યા નથી જાજેમ્યો એટલે દધિપુષ્પાતકેમ્યો સમજીજ લેવાનું હોય 'દર્શનો ઉપધાનક તમામથી રદણુ કરવું ' એવો અર્થ છે અહિં પણ લક્ષ્યાર્થ વિચારીએ બ્યુત્પત્યર્થ મુદવતે કર્મમિર્યસ્વામિતિ મુક્તિ અર્થાત્ જે ઠેકાણે કર્મથી મૂકાવું ત મુક્તિ માર્ગ એટલે જતો મુક્તિ એ સિદ્ધશિલા સ્થાનના અર્થમા લઈએ તો 'માર્ગ' શબ્દ મુમગત છે સ્વરૂપાવસ્થાન જે મુક્તિ, તે મુક્તિમાં ઘટે નહિ, સિદ્ધશિલામા જતા જાયે સમય માત્ર પણ જમન ક્રિયા તો છે જ માટે ત્યાં 'માર્ગ' શબ્દ ઘટે એ સ્થિતિ તો ચૌદમા ગુણ-સ્થાનકને અતે છે અમદાવાદથી મહેમદાવાદ જવાનું માટે વચ્ચે જતો, તેમજ મરસપુર્ણી સારગપુર વિગેરે માટે સમજી લેવું ઉમાસ્વાતીજી મહાગજ પોતેજ ભાષ્યમા તેનો ખુલાવો કરે એ આ વિષય ગહન છે, એના ઉપર દિવસો મુધી વ્યાખ્યાન

ચાલે પણ તમે મારી સાથે ચાલી શકો (સમજી શકો) તેમ ન હોય એ ઝીણવટમાં ઉતરવું જ્યાં રાખીએ જૈનશાસન અતિ ખારીક છે પામનારા, સમજનારા, પરીક્ષક કેટલા ? ઘણા થોડા ગીતાર્થ ગુરૂ કાયમ કહી શકે એવું ઝીણું સ્વરૂપ છે પણ એવું સ્વરૂપ સમજનારા, મનન કરનારા, નિદિધ્યાસન કરનારા કેટલા ?

જૈનને શું રૂચે અને શું ખુચે ?

આપણે વિષય સુકિતના માર્ગનો છે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્-જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર ત્રણેય મળી સુકિતનો માર્ગ થાય અહિં સમ્યક્ની વાત છે દેવ તો ‘ સુ, ’ ગુરૂ તો ‘ સુ, ’ ધર્મ તો ‘ સુ ’ તેજ રીતે દર્શન પણ સમ્યક્, જ્ઞાન પણ સમ્યક્, ચારિત્ર પણ સમ્યક્ આ દર્શનને અસુદર, અયોજનિક કાર્ય ગમતું જ નથી જ્યાં સુંદર રૂપવાપણું છે, અસુદર ખુચવાપણું છે ત્યાં છે જૈનત્વ. જૈનને સુંદર (ઊંચું) રૂચે, અસુંદર (નીચું, હલકું) ખુચે એમ ન થાય, ત્યાં જૈનત્વ કેમ મનાય ? જૈનને સુંદર તરવો રૂચ્યા વિના રહેજ નહિ, અસુદર તરવો ખુચ્યા (ખટકયા) વિના રહેજ નહિ આ છે લક્ષણ જૈનત્વનું આ સ્થિતિ છે ? પોતે પોતાને જ પૂછો ! જ્યાં ‘ સુ ’ પણ, જ્યાં ‘ સુંદરપણું ’ ત્યાં જૈન વધારે ઝુંકે

માત્ર બહારના દેખાવથી અજાનારાઓ પાગલ છે

એક રાજા ફરવા નીકળ્યો છે ફરતા ફરતા થોડે દૂર જ ગલમાં જઈ પહોંચ્યો ત્યાં એક ઝાંઝ તળે એક લીખારણુ બેઠી હતી વચ્ચોતું ઠેકાણું નહોતું, ફાટ્યા તૂટ્યા વસ્ત્રો જેણે ધારણ કર્યા છે એવી આ લીખારણુ સુંદર રૂપવાળી હતી, દેખાવડી હતી રાજા આને જોઈને બાન બૂદ્યો મીપાઈને હુકમ કરી તેણીને ઘોડા ઉપર લઈ લીધી, નગરમાં લઈ ગયો, અતઃ પુરમાં રાખી લીધી,

રાણી બનાવી દીધી : મિનિટોમા મામલો ફરી ગયો, ધડી બે ધડીમા 'તમામ સ્થાન ફરી ગયું જ ગલમા રખડતીને મહેલ મળ્યો, કાઠ્યા તુઠ્યા વસોય જેણીને નહોતા મળતા તેણીને કેલ હીરચીરથી દહાયો, ચરીર સુવર્ણ તથા ઝવેરાતના કિમતી અલકારોથી શોભવા લાગ્યું, છુપ્પ અજ્ઞાના એ ઠાંગૂઠા ટુંકડા માગી ખાનારીને સોના આદીના ભાજનોમા સુદરમા સુદર, સ્વાદિષ્ટમા સ્વાદિષ્ટ રસોઈ મળવા લાગી. તેણીને આ કેલો આપ્યું ? રૂપે ! રૂપે પણ એક પ્રકારનો શુભ છે એકાદ આવા બાદ્ય ગુણથી બાદ્ય જીવનનો આવો પલટો થાય, મહેલમા પહોંચી જવાય તો અતર શુભ આત્મામા પરિણમી જાય નો શિવ મહેલમા જઈ વસાય તેમા નવાઈ શી ? જુઓ, ખૂબી કે રાજા તો આ રખડતીને બનાવેલી રાણીમા અન્નઈ ગયો છે, તેણીને તે ઘણી સારી રીતે સંજો છે, અત પુરમા પણ લીલે દરબજે મલે છે આટલું છતાં 'પેતીનું' દિલ ખુશ થતું નથી રાજા તેણીને રીઝવવા, રાજા રાખવા ખ્યાનખ્યાન, હીરચીર, કિમતી અલકારો, માનસન્માનાદિથી તમામ પ્રયત્નો કરે છે છતાંય તેણી પ્રસન્નચિત્ત જણાતી નથી કયા કારણે તેમ છે તે ભેદશું પણ રાજા આવા પાત્ર પાછળ મોહવશ પાગલ બન્યો છે માત્ર બહારના દેખાવથી અન્નઈ જનારાઓ અજ્ઞાન છે, પામર ॥

જૈનને તે ન પોષાય

આવા સ્થાને જે કાંઈ કહેવાય ત્યાં કેટલાકને સંકુચિત વૃત્તિ લાગે છે કેટલાકો કહે છે, 'સંકુચિત વૃત્તિ ન આવે, તમારામા સંકુચિત વૃત્તિ છે, બીજે વિશાલ વૃત્તિ છે' વાત ખરી છે અહિં સંકુચિત વૃત્તિ જ છે, અહિં મર્યાદા છે બગવાન કહે તેમજ વર્તવાનું છે જૈન તે જ કહેવાય કે જે શ્રી જિનેશ્વર બગવાન કહે તે જ માને, ત્યાં જ સુકતો હોય બહારના દેખાવથી અન્ન

નારા નાલાયક અજ્ઞાનોને શ્રી જિનવાણીનું સુદરમા સુદર વ્યાખ્યાન ન કહે ત્યાં કહે કે, 'ચાર દીવાલોમાની એ સ કુચિત વૃત્તિ છે' જૈનત્વનું જ્ઞાન નથી માટે એમ જોલાય જૈન જ્યા ત્યા ન ઝૂકે, જે તે વમળમા ન અટવાય કુદેવ, કુશુરુ, મિથ્યા વાણી પ્રચારકની પ્રશસા મુક્તકંઠે જૈન ન કરે 'હુનિયા ઝુકતી હય' એ ખરૂં પણ જૈનને તે ન પોષાય, પોતાનું ખોઇને ગમે તેની વાહવાહ ન જોલાય

પ્રશ્ન—જૈન દૃષ્ટિની વિશાલતા આવી ?

એમ પૂછો કે જૈન દર્શનની સકુચિતતા આવી ? કહેનારાઓ સકુચિત વૃત્તિનું આરોપણ કરે છે માટે પ્રશ્ન તેવા પ્રકારનો હોવા જોઇએ, બાકી જૈન ધર્મ જેવો વિશાલ ધર્મ (વિશાલ દૃષ્ટિવાળો ધર્મ) બીજો કોઇ નથી હુનિયાભરની દૃષ્ટિ એમા સમાઇ જાય. સાગરમા બંધી નદીઓ સમાઈ જાય એનો અર્થ એ નથી કે જૈની તેની પ્રશસા કરવી, જ્યા ત્યા માથુ ઝુકાવવું પાપનો જ પ્રચાર કરાતો હોય ત્યા બળી જવું જીવંતી, હત્યા કરવાનું કહેવાતું હોય ત્યા હિંસા ન માનવી 'જીવોને ન મારવામા ધર્મ નથી એમ કહેવાતું હોય' એવા પાપ પ્રચારની ટે એવા પાપાત્માની પ્રશસા કરવી બાહ્ય સામાન્ય બાહ્ય ત્યાગનો ભપકો જોઇ ઉલ્લુ પથી બની જવું આ વિશાળતા નથી જૈનની વિશાલતા જૂદી જ છે. યત્રુનું જલુ ધરંછે તે જૈન સામે પચાસ ગાળો દે તોય શું યશું ? માયાના વાહનારનું ય જૈન તો હિત જ ચિતવે, જીવતી ખાલ ઉતારનારનું ય જલુ ધરંછે જૈન ધર્મની દૃષ્ટિની વિશાલતામા પ્રાણી માત્ર, વડુ જીવ નિકાય, નિર્જોદ આદિ તમામ જેમા આવી જાય છે એ દર્શન તમામ જીવોના ઐયાર્ય જ છે પાપી કે પાપનો પ્રચાર કરનાર માટે જ જૈન તો ધરંછે કે એને સાચો ધર્મ મળે, બાહ્ય ત્યાગ કદાચ હોય તો જૈન ધરંછે કે તેને પ્રભુ શાસનનો સાચો ત્યાગ પ્રાપ્ત થાય

પ્રશ્ન—ભાઈજી ધ સાથે ઠક્યાઈ ગયા હોઈએ ત્યા નમલુ પડે તો ?

ખરે ટેડીલો જૈન તેમ ન ઝુકે, ન નમે. હૃદયમા વિરાજનાર શ્રી જિનેશ્વર દેવ તથા જૈન શાસન વધે કે મિત્ર તથા લોકિક વ્યવહાર વધે ? ત્રણ લોકના નાથ હૃદયમા વિરાજમાન હોય તેની શરમ વધે કે બામટાની શરમ વધે ? કોઈ સયોગે કોઈને તેમ કરવુ પડે તો ત્યા પામરતા જાણે, બીજે બચાવ ન હોય. કૂવા જ્યા હોય ત્યા ડૂબી ન મરાય. કૂવાને બધ હોય. માગ રમા બધું સમાય જૈન દર્શન સાગર છે ? વિશાલ છે, ગભીર છે. ગભીરતારૂપ સક્રિયતા મનોહર છે, ઈષ્ટ છે સક્રિય વૃત્તિ તથા વિશાલ દૃષ્ટિનો બાવ સમજે વિશાલ દૃષ્ટિ એટલે સ્વચ્છ હતા હોય, સ્વેચ્છાચાર હોય તો મુખા સમજે !

પ્રશ્ન જૈનોમા જ પશ્ચેદ, મનચેદ હોય ત્યા શું થાય ?

એ સ્થિતિથી ગૌરવ જરૂર ઘટે એમા વિચાન્જાને, ઘટતા પ્રયામને અવકાશ છે, તેવી આવશ્યકતા છે, પણ એનો અર્થ એ નથી કે બીજે તાલી કુટાય

દુનિયાનો વ્યવહાર કેમ ચાલે ?

પ્રશ્ન—માપ જેની દૃષ્ટિની વાત કરો તે ત દૃષ્ટિથી, તે રીતિએ બધા વર્તે તો દુનિયાનો વ્યવહાર કેમ ચાલે ?

દુનિયાનો વ્યવહાર ચલાવવાની ઇચ્છાવાળાનો અહિ જરૂર નથી તવાઓને એમ સાફ કહી દેવુ જોઇએ કે એને આ દર્શનમા સ્થાન નથી હુઆઈ, દોગાઈ, હિ સા, વિષયોની વ્યવસ્થા, કપાયોની ઉચ્ચતા આ દુનિયાનો વ્યવહાર કે બીજે ? જો એવો વ્યવહાર વહાલો હોય તો જૈન ન બનશે એવો વ્યવહાર ચલાવવાની ઇચ્છાવાળાનો આ ધર્મમા, આ દર્શનમા, આ સમાજમા જરૂર નથી દુનિયાના આવા વ્યવહારથી છૂટાછેડા થાય તો જ જૈન બનાય.

જૈનની 'કુ' થી કટી હોય, 'સુ' થી સહી હોય.

જૈનદર્શનમાં આપણે કહી ગયા કે બધું જ સુદર જોઇએ અસુદગ્ની તો વાત જ નહિ તમામ સુદર જોઇએ સમક્ષિત (દર્શન) તો સુદગ્ જોઇએ, જ્ઞાન પણ સુદર જોઇએ, ચારિત્ર પણ સુદર જોઇએ દેવ 'સુ' જોઇએ, ગુરુ 'સુ' જોઇએ, ધર્મ 'સુ' જોઇએ, 'કુ' ની વાત કબીજ નહિ 'કુ' થી કટી કરે અને 'સુ' થી સખધ રાખે તે જૈન. દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સુદર હોય ત્યારે જ અશુભ કર્મો ટળે, કર્મો ટળે એટલે સુખિત મળે, સુખિત મળે એવી દાણ આવી જવાની આશા સુદગ્ છે એદર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રથી કુળે માટે જ કહ્યું કે સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ ચારિત્ર એ સુખિતનો માર્ગ. તરવ માત્રનું ઝીણામાં ઝીણું સ્વરૂપે વર્ણન, આ દર્શનમાં. આવા જૈન દર્શનનો અનુયાયી જૈન બધે ઝુકનારો ન હોય, એનું હુંકરુ 'સુ' માથે હોય, 'કુ' સાથે કાયમના કીટા હોય.

લીખારણને ભૂલયો નહિ અર્થાત્ લીખારણના દષ્ટાંતને ભૂલવાનું નથી, ત આગળ વિચારીએ એમાંથી સાર લેવાનો છે રાજા. રાણી જનવા છતાં, તમામ વાતે સાદગી છતાં એ લીલકી લીખારણ ઉદાસ રહે છે એથી રાજા પણ વ્યથ રહે. રાજાએ એક વખત શાંતિથી તેણીને અપ્રસન્નતાનું કારણ પૂછતા તેણીએ કહ્યું, 'બધું જ આશુ પણ ચણાઈનો હાર કયા ?' ચણાઈનો હાર કયા ?

જ ગલમાં ચણાઈનો હાર પહેરનારની નજર ખીજે કયા જાય ? દુનિયાની પણ એ દશા. વિષયોના અનાદિનો એવો અભ્યાસ છે કે સુદર ધર્મકરણીમાય ધ્યાન ત્યા જાય, ત્યાય એમ થાય કે, 'બધું જ ખરૂં પણ આ (વિષયો) કયા ?' જેમ પેલી લીખારણને થયું કે 'ચણાઈનો હાર કયા ?' વિષયો છે ચણાઈના,

હારના સ્થાને, તેને ઇચ્છનારા ઠી તેના સ્ત્રીખારીઓ ધર્મ-
ક્રિયામાય બાયડી, સતતિ, ધન, આપારાદિ યાદ આવે, વ્યથ
બનાવે એ સ્ત્રીખારીપણ નહિ તો બીજું શું છે? કહો કે ચણે!
ઠીના હાર માટેની ઘેલછા છે ચણેઠીનો હાર આપવા છતાંય એ
તો સૂકાવા લાગી, ધરીરે કૃશ થતી ગઈ રાજાએ મત્રીને
તેણીના સ્વાસ્થ્ય માટે ઘટતું કરવા કહ્યું મત્રી હતો અનુભવી
તેણીને એક જૂઠા મહેલમાં રાખી પત્તર સત્તર દિવસમાં તા એ
સાજનાજી થઈ ગઈ તેણીને તેવી જોઈ રાજા રાજી રાજી
થયો, અને મત્રીને લેઈ પૂછ્યો તે મત્રીએ કહી બતાવ્યો.

સ્ત્રીખારણુ તે સ્ત્રીખારણુ !

એ મહેલ કે જ્યાં તેણીને રાખવામાં આવી હતી ત્યાં ઘણી
ખારીઓ, ગોખલા વિગેરે હતા ત્યાં લોજન જતું એટલે પેલી
દરેક ગોખલે, ખારીએ ઢુકડો ઢુકડો મૂકતી, ફરતી, ‘ઓ
માબાપ, ઢુકડો આપજો’ એમ બોલતી અને ઢુકડો મોખા
મૂકતી આ રીતે રાજ કરવાથી તે પાછી હતી તેવી માજી
તાજી થઈ ગઈ હતી મત્રીએ રાજાને એ નજરેનજર બતાવ્યું
અને પછી કહ્યું ‘રાજાનું! જાત એવી જાત! ઉચ્ચ તે ઉચ્ચ અને
નીચ તે નીચ આપને આ એટલા ન શોધે માટે જ્યાંથી લાવ્યા
ત્યાં જ વિદાય કરી દો’ રાજા તેને જ ગલ લોગી કરે છે અને
તેને પણ ત્યાં જ આનંદ આવે છે વસ્તુની પરીક્ષા ન હોય ત્યાં
એમ જ હોય સ્ત્રીખારણુ તે સ્ત્રીખારણુ !

પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન જ જોઈએ—

દુનિયાના જીવોની પણ એ જ દશા છે દેવ, ગુરુ, ધર્મ,
સ યમ, ત્યાગ વિગેરેમાંથી વિષયોના ઢુકડાઓ તરફ તેઓ દોડ્યા
જાય છે અનાદિથી એનો અભ્યાસ હોઈ ત્યાં આનંદ આવે છે,
ત્યાં આકર્ષણ એવું છે, એમાં વ્યથ રહે છે એ શી રીતે મુધરે ?

એની મુધારણા માટે આ પ્રયત્ન છે, પ્રવચન છે ત્યાથી પાછા ફરાય એટલે સુદર દર્શન, સુદર જ્ઞાન, સુદર ચારિત્ર સાપટે એ ત્રણ, એ સુદર ત્રણ તે મુદ્ધિનો માર્ગ છે યાદ ગળે, મુદ્ધિના માર્ગની માદિલી માટે વાચકવર શ્રી ઉમાસ્વામિ-
 છનુ એક જ સૂત્ર પર્યાપ્ત છે, ગોળી ગળે, સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન-
 ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ ॥ મુદ્ધિના માર્ગ માટે ત્રણ વસ્તુ કદી, સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર વાત ખરી પણ પ્રથમ શું ? ત્રણેય માથે (એટલી સાથે) આપી શકાય નથી પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન જ (સમકિત જ) આપી શકાય છે મુનિ વરો પ્રથમ અજ આપે ભગવાન મહાવીરદેવના છવ નવત્રાગ્ને, ભગવાન શ્રી તપભદ્રેવના છવ ધનાસાર્થવાદને મુનિવરોએ પહેલું સમકિત જ આપ્યું છે ને ! તમામ લીધું કદા (તેમના છવો) માટે એજ નિયમ કે તેમના બવો સમકિત પ્રાપ્તિથી જ ગળાય પહેલા મિથ્યાત્વ ફર કરવાનું હોય, કચરો કાઢવાનો હોય વ્યાધિને ફર કરવા ઇચ્છનાર વેદ પછુ પહેલા જુલોળ આપે. કોઠો માફ કરવાનું કામ પહેલું હોય, પછી માત્રા અપાય કોઠો સાફ કર્યા વિના માત્રા અપાય તો મળથી બરેલો કોઠો એ માત્રાનેય ખાઈ જાય કોઠામા મળ ગાદ ગાત્રયો હોય તો તેને કાઢનાર નેપાળો જ જોઈએ મિથ્યાત્વનો મળ આત્મા સાથે અનાદિથી જોતપ્રોત છે એ કાઢનાર નેપાળો તેજ સમ્યગ્દર્શન છે કુદેવ, કુશુર, કુધર્મની રચિ અનાદિની ફર કરી મુદેવ, સુ શુર, સુધર્મની રચિની સ્થાપનાનો જરૂર પ્રથમ છે જોતા તરવોની રચિ ફર કરી સુતરવોનો રચિ થવી તેનું નામ સમ્યક્ત્વ થદા વિના જ્ઞાન ન હોય સામાન્ય બણવા ગણવામા પણ પ્રથમ થદા જોઈએ વરો સુધી થદા વિના બણાય ? થદા વિનાનું જ્ઞાન અજ્ઞાન છે થદા સદ્ગુણોએ સાપટે અને સ્થિર થાય શુર પાસેથી પ્રથમ થદા મળે, જ્ઞાન તો પછી મળે, ચારિત્રનો ન બર છેલ્લો છે થદા થઈ એટલે બીજાને આવવાને માર્ગ છે

શ્રદ્ધા નથી ત્યાં ગભરાટ છે વસ્તુ પર શ્રદ્ધા થઈ પછી ગભરાવાની જરૂર નથી શ્રદ્ધા એ શુભ છે, હિરાગ એ દોષ છે

પ્રશ્ન—મુદેવાદિ જાણવા માટે પ્રથમ જ્ઞાન તો જોઈએ ને ?

એ જાણવાનું જ્ઞાન પ્રથમ એ ખરૂં, પછી શ્રદ્ધા, આવશ્યક એ જ્ઞાન પ્રથમ જોઈએ પણ અર્હિ વાત છે સમ્યક્ જ્ઞાન, એટલે દાશિકભાવનું સમ્યક્જ્ઞાન અર્થાત્ કેવળજ્ઞાન એ પ્રથમ શ્રદ્ધા વિના ક્યાથી થાય ? પ્રથમ શ્રદ્ધા થાય, જ્ઞાન બને, સિદ્ધાન્તનું અવગાદન કરે એમ કરતા કરતા સમ્યક્જ્ઞાનની (કેવળજ્ઞાનની) ક્ષણ (નોનેરી ક્ષણ) સાપડે

પ્રશ્ન—શ્રદ્ધા થયા પછી હિરાગ થઈ જાય છે ને ?

વાત શ્રદ્ધાની છે, હિરાગની નથી હિરાગ થયો એટલે શ્રદ્ધા ક્યા રહી ?

હિરાગી તો નિર્ગુણીને પણ ગુણી માની લે, એને ન ઊઠે શ્રદ્ધાન્વિત હોય તે તો વાસ્તવિક હોય, સમીચીન હોય તેને જ માને. શ્રદ્ધા એ શુભ તથા ગુણી પ્રત્યેનો રાગ છે, જ્યારે હિરાગ તો વ્યક્તિ પરત્વે છે હિરાગમા એકાત મોહ છે હિરાગ થયો એટલે કંડો કે અશમાનો કાચ બદલાઈ ગયો, જે ન બરેનો કાચ જોઈએ તે બદલાઈ બીજા ન બરેનો કાચ આવી ગયો પછી વાસ્તવિક ક્યાથી દેખાય ?

પ્રશ્ન—શ્રી જ્ઞાતમસ્વામીજીને ક્યો રાગ હતો ?

શુભરાગ હતો, ગુણીનો રાગ હતો ત્યાં હિરાગ નહોતો. જ્ઞાતમસ્વામીજી કે જેઓ પ્રથમ ઈદ્વભૂતિ તરીકે જોગખાતા એ કાંઈ મામૂલી (સામાન્ય) વ્યક્તિ નહોતી તેઓ ચૈદ ચૈદ વિધાના જાણકાર હતા, પોતાને સર્વજ્ઞ કહેવરાવતા હતા મહા વીરને સાચા સર્વજ્ઞ જાણ્યા પછી જ સ્વીકાર્યા છે, પછી જ ત્યાં

જીવન સમર્થ છે કેવળ એમનો. પરમાત્મા પરત્વે ગુણરાગ હતો. કેવલજ્ઞાન અટકાવનાર દુષ્ટિરાગ નહિ પણ જરૂર સ્નેહરાગ હતો, જે એમને અનેક ભવોના સળધયોગે હતો, તે ટુચ્યો એટલે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ ગયું એક વહાણમા બેઠા વહાણમા બેસવાનો ઉદ્દેશ કિનારે પહોંચવાનો છે કિનારે પહોંચ્યા પછી વહાણને પકડી ન રખાય. ગૌતમસ્વામિજી પણ લગભગ કિનારે પહોંચેલા, પણ પૂર્વભવોના પરમાત્માના જીવ સાથેના સ્નેહયોગે તેમને વહાણ પકડી રાખવા જેવું કરેલું, એ મૂક્યું કે તરત કિનારે ચડી ગયા (કિનારે આંખો તો હતા જ, માત્ર સપાટી ઉપર પગ મૂકવાનો જ બાકી હતો), પાર પામી ગયા.

કેાઈનો ઉપકાર હોય ત્યાં કેમ વર્તવું ?

પ્રશ્ન—કેાઈનો ઉપકાર હોય, કેાઈથી ધર્મ પામ્યા હોઈએ, પ'ડી તે આત્મા પતિત થાય, અલિત થાય તો પણ તેનો ઉપકાર કેમ બૂલાય ?

તનો ઉપકાર કબૂલવામા વાધો નથી, વાધો તેનું સ્થાન કબૂલવામા છે 'મને ઉપકાર અમુકનો' એમ કહેવાય પણ સાથે એમ કહી શકાયને કે, 'મને તો માર્ગ પમાડ્યો પણ પોતે ટકી શકેલ નથી' ઉપકાર કબૂલાય પણ ત્યાં માર્ગસ્થિતને જેમ થાય તેમ વદનાદિ વ્યવહાર ન કરાય, તેને સર્વોત્તમ ન ગણવાય, ન કહેવાય.

મહામાથી—ચેલકજીના ઉપકારને કારણે તેમની પતિત અવસ્થામા પચકજી ત્યાં પડ્યા રહ્યાનું દર્શાવેલું છે ?

એ દર્શાવેલું પણ સુંદર છે, વિચારણીય છે. પ્રથમ વાત તો એ કે ચેલકમા મૂલમા ખામી નહોતી, એ કાંઈ ચોખ્ખો મનથી ખનિત નહોતો થયો, મૂલ શુદ્ધથી જાદ નહોતો થયો. બીજી

વાત એ કે પન્થકલમા પોતાનું સાચવીને એ રીતે ત્યા ટકવાનું સામર્થ્ય હતું

શૈલકલમા ઉત્તરગુણમા સખલના હતી, તેઓ સાધને ત્યા પડ્યા પાથર્યા રહ્યા, ખાનપાનનો વિવેક ચૂક્યા એ જરૂર પણ મૂલ કાયમ હતું પન્થકલમા ટકવાનું ખમીર હતું માટે રહ્યા બીજા શિષ્યોમા તેવી તાકાત નહોતી માટે પોતાના બચાવ માટે તમામ આજ્ઞા ગયા પન્થકલ ત્યા રહ્યા માટે એમના જેવા થઈને કે થવા રહ્યા એમ તો નથી જ ગુરુ પ્રત્યેનો આચ્છાદિ કરતા પણ પોતાનું તો સાધતા જ હતા શૈલકલ માલપાણી ઉઠાવતા ત્યારે પથકલ ઉપવાસ પર ઉપવામ કરતા શૈલકલ હા-હા-હી-હી કરતા ત્યારે પથકલ આત્મધ્યાનમા નિમગ્ન રહેતા આ સ્થિતિ હતી માટે પથકલ રહ્યા અને રહ્યા તો શૈલકલ પ્રસંગ પામીને માર્ગે આવ્યા અને પાથર્યો સાથે સિદ્ધગિરિએ સિદ્ધિ વર્ધા પથકલએ ધૈર્ય, અને ગાંધીર્થ ન કાખળ્યું હોત તો શૈલકલનું શું થાન ?

પ્રશ્ન —ત્યારે છાડીને ચાલી ગયેલા શિષ્યોને કેવા ગણવા ?

એય સાધક તથા સારાજ એમનામા એ ખમીર નહોતું, માટે ઉપકારી એવા ગુરૂ પણ પતિત થતા પોતે ખમી ગયા અ પેક્ષાએ બીજા શિષ્યોએ તેમજ પથકલએ યોગ્ય જ કર્યું છે બીજા શિષ્યો પણ કાંઈ અવિનીત નહોતા, તેમનામાં વિનયની પરાકાષ્ઠા હતી

મરૂદેવા માતાના આશ્ચર્યરૂપ દૃષ્ટાન્ત બાદ કરતા, પ્રથમ ઉપસન્ન સમ્યગ્દર્શન જ

વિષય મુક્તિના માર્ગનો છે, એમા ત્રણ તત્ત્વો હતા તેમા પ્રથમ દાન સમ્યગ્દર્શનનું છે ! ગુરૂ પ્રથમ એ આપે પ્રથમ એ લખ્યું ૨ તીર્થ કરના આત્માઓ માટે તો એ નિયમ જ સમ્યગ્

પ્રખેતિની દિશા

દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર એક સાથે ન મળે. ત્રણે એક સાથે મળ્યાનો દાખલો તીર્થ કરને અગે ઠાણ મળ શકે નહિ હા! એક દાખલો છે અને તે તીર્થ કર દેવ માતાનો માતા મરૂદેવાને એક માથે પ્રથમ વાર જ ક્ષાયિક ભાવ દર્શન, જ્ઞાન તથા ચારિત્ર પ્રાપ્ત થયા આ એક જ દાખલો છે, તેય શ્રીભક્તિનો, પ્રભુ આદિનાથની માતાનો ॥

પ્રશ્ન—ત્યારે એ શ્લોકિત ખરૂં ?

આશ્ચર્યરૂપ છે અનતકાળે ઠાણ જીવ મેળવી શકે કાલમા તો માતા મરૂદેવા માતાનો એક જ દાખલો છે

તીર્થ કર માટે તો એકજ વસ્તુ કે સમક્રિતથી જ તેમ જીવની ગણના થાય એટલે એમને પ્રથમ દર્શન જ પ્રાપ્ત થાય

પ્રશ્ન—અતઃકૃત દેવળી માટે, ત્રણેય સાથે ન મનાય ?

ત્યાય પૂર્વની આરાધના વિધમાન છે મેતાર્યમુનિ કે ગરુડ સુકુમાલ મર્વને આરાધના છે જ

પ્રશ્ન—દૃઢમહારીને અગે શુ માનવું ?

ત્યાય ઉપદેશથી ચારિત્ર લીધું એ પછી જ પરિણામ તે આંચું ને !

મરૂદેવા માતાનું જ એવું દૃષ્ટાન્ત છે કે ત્રણેય (ક્ષાયિક ભાવના દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર) પ્રથમ એકી વારે તેમને મળ્યા છે કાર્યસિદ્ધિ પામ્ય કારણથી થાય

પ્રશ્ન—ત્યા એકાન્ત ભવિતવ્યતા માનવી ?

જૈનશાસનમા એકાન્તવાદ છે જ નહિ 'એકાન્ત ભવિતવ્યતા' એવું કહેનાર જૈન શાસનની જાહેર છે જૈન દર્શનનું મન્તવ્ય એવું છે કે પાચેય સમવાય(કારણ)થી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે

એકાન્ત ભવિતવ્યતાનો મત તો ગોચાળાનો ॥ મહાવીર

અનુયાયીઓ એમ ન માને એ વિષયને અંગે ઘણી ચર્ચા થઈ છે સંમતિતર્ક અથવા એમ જ છે શ્રીમાનુ અભયદેવસૂરીશ્વરજીએ સારો દેશાવ ઠરી પાચ કારણોનું સ્વરૂપ લખ્યું છે શ્રી મહાવાદીસૂરિ મહારાજજીએ તો એ વિષયમા વાદિયોની સાથે મતનું જ કામ કર્યું છે, ઘણાય પાનાના પાના બર્બા છે તાર્કિક તો મહાવાદી જ તર્કશાસ્ત્રમા તમામ એમનાથી ગોણ, કહો કે પાછળ તે કલિકાલઅર્વાચુ ભગવાન શ્રીદેવગય દસૂરીશ્વરજી મહારાજ, શ્રી દરિભદ્રસૂરીશ્વરજીને તથા શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરજીને પણ શ્રી મહાવીરીગૂરથી ઉતરતા તાર્કિક ગણાવે છે

જ્ઞાન વચ્ચે શાધી ?

મુક્તિના માર્ગમા ત્રણ તત્વોમા પ્રથમ શ્રદ્ધા છે દૌકિક વ્યવહારથી પણ એ પ્રત્યક્ષ છે દવા પણ શ્રદ્ધાથી જ લેવાય વિગેરે વિચારી ગયા કલ્યાણક્રમમા પ્રથમ શ્રદ્ધા છે જ્ઞાન તો શ્રુત બાજાય ત્યારે યાચ પણ શ્રદ્ધા પ્રથમ શ્રદ્ધામા ચર્ચા જોઈએ અહીં શ્રદ્ધા જ્ઞાનમા કે આડમા બવે મોક્ષ આપે છે અને એટલે બવે મોક્ષ માટે તો એને મોક્ષના માર્ગમા મણેલ છે સમકિત ચારિત્ર ડાચામા ઊંચું હોય તો તે બવે પણ મોક્ષ યાચ મધ્યમ હોય તો પછીના બવેએ પણ મોક્ષ યાચ પ્રથમ શ્રદ્ધા છે, ત્રીજો ન ગરે ચારિત્ર છે, જ્યારે વચ્ચે જ્ઞાન છે સમજણ આપનાર જ્ઞાન છે શુભદોષને જણાવનાર સારા નરસાને જણાવનાર જ્ઞાન છે બેય તરફ ડોકિયું કરનાર જ્ઞાન છે, ધડીમા શ્રદ્ધા તરફ નજર કરે, ધડીમા ચારિત્ર તરફ નજર કરે ધરમાના બે ઓરફા વચ્ચેના દીપક જેવું જ્ઞાન છે એ દીવો બેય તરફ પ્રકાશ આપે જ્ઞાન પણ એ જ કામ કરે મદાને સ્થિર રાખે તે જ જ્ઞાન વાસ્તવિક જ્ઞાન છે.

જ્ઞાન તે કે જે શ્રદ્ધાને જગડવા ન દે શ્રદ્ધાન્વિત હોય તે જેની તેની પ્રથ સા ન કરે, જ્યા ત્યા ડોકુ ન લુકાવે મિથ્યા-દૃષ્ટિની પ્રથ સામા સમ્યક્ત્વ નથી 'લુકશાન કરનારા છવેને

મારવામા હું હિંસા માનતો નથી, 'જે છવો મરવા જ સરજા
યેલા છે માટે તેમને મારવામા ધર્મ છે ' આવા આવા વાક્યોથી,
પ્રચારોથી હિંસાનો અનાચાર ફેલાવનાર પાપાત્માની તથા એવા
પાપકાર્યની પ્રથ સા સમકિતી ન કરે. દુનિયા બલે પૂજે, સમ
કિતીને તો તત્ત્વ સાથે સંબંધ છે હિંસાનો પ્રચાર અહિંસાના
નામે થાય ત્યાં સમકિતીની નજર પણ ન હોય, પ્રથ સા તો
હોય જ શાંતિ ? હા ! શ્રદ્ધાળુને એમ થાય કે- ' આ આત્માને
પણ પ્રભુ શાસનની અહિંસા, મત્ય, ત્યાગ સમજાય, એતુ પણ
બહુ એ રીતે થાય ' સમકિતીની આ બદ્ધ ભાવનામાથી એ પણ
બાકાત ન હોય સામાન્ય બાદ્ય ત્યાગને જોતા હૃદયમા આવી
ભાવના જીન જરૂર કરે પણ દુનિયાની બહેર પ્રવૃત્તિ કરનાર
છતાય યોગ હિંસા તથા તેવો પ્રચાર કળનાગની અનુમોદના
સમકિતી થી રીત કરે ? મુદો એ કે જ્ઞાન તેને જ કહેવાય કે જે
શ્રદ્ધાને ડોલવા ન દે, બગડવા ન દે, વિપરીત થવા ન દે

જ્ઞાની શ્વાસો-શ્વાસમા, કરે કર્મનો ખેલ

પ્રથમ શ્રદ્ધા, ડેહલે ચારિત્ર અને વચ્ચે જ્ઞાન, મુક્તિના
માર્ગનો આ ક્રમ છે મોક્ષે જવું જ હોય તો પ્રથમ શ્રદ્ધા
અબાધિત રાખવી ચારિત્ર જીવું ક્યારે પડે ? તેવું જ્ઞાન
હોય તો કહ્યું છે કે—

જ્ઞાની શ્વાસો-શ્વાસમે કરે કર્મનો ખેલ,
અજ્ઞાની કોટા ભાવે કરી શકે ન બેલ

અજ્ઞાની જે કાર્ય ' કોટા વર્ષો સુધી, કોટા જન્મો સુધીય
ન કરી શકે તે કામ જ્ઞાની એક શ્વાસોશ્વાસમા કરી શકે છે.
સમજી કામ કરે તે ડાહ્યો, તે જ્ઞાની જ્યારે કામ થાય ત્યારે
તો એક શ્વાસોશ્વાસમાં જ થાય છે ને ! અતરાય તૂટે, ક્ષપકમેલિ
પ્રાપ્ત થઈ કે તરત તે શ્વાસોશ્વાસમા સિદ્ધિ, કેવલજ્ઞાન આ શાથી ?

આવશ્યક જ્ઞાનથી અભાધિત શ્રદ્ધા હોય અને ક્ષયોપશમભાવનું સમ્યક્ જ્ઞાન થાય, એ બે લોગા થાય એટલે એક અતર્કુહૂર્તમા કોઈક આત્માને ભાવ ચારિત્ર પેદા થાય, અને એ ધ્યુ એટલે કેવલજ્ઞાન આવી મળે ભરતચક્રી એ એમજ કર્યું ને ! ભરત ચક્રી, છ ખડના માલીક એમનો આરભ પરિશદ 'મહા' કહેવાય, એ મહાઆરણી, મહાપરિશદી એમને શ્રાવક ધર્મ ન હોય ચક્રીને શ્રદ્ધા હોય, દેશ વિરતિ ન હોય એ છોટે ત્યારે બધું છોડે

પ્રશ્ન તીર્થ કર માટે કયો નિયમ ?

એ જ નિયમ એ જગદ્ગુરુ બને, નાય બને પણ શ્રાવક ધર્મ, બાર વ્રત ન લે. ભરતચક્રવર્તીએ આરિસાભવનમા કેવલજ્ઞાન મેળવ્યું, શાથી ? સમ્યક્જ્ઞાનથી એમને સમ્યક્જ્ઞાનથી ત્યા ભાવ-ચારિત્ર આવ્યું એટલે કાચી બે ઘડીએ પાકી ધર્મની સ્થિતિ તોડી

પ્રશ્ન પ્રસન્નચદ્ર રાજપિને પણ એમ જ ને !

એમણે તો પહેલું ચારિત્ર લીધેલું છે, રાજવૈભવ છોડી સધમ સ્વીકારેલ છે મનની ભાવનાની એમની ઘટના તો ત્યારપછીની છે ભરત મહારાજાએ એવી કોઈ વિધિ ક્યા કરી છે ? મુઠો ' જ્ઞાની જ્ઞાનોજ્ઞાસમા ધર્મ ક્ષય કરે એ છે ભરત મહારાજામા જ્ઞાનદશા પ્રવૃત્તિમા ભાગતી હતી શ્રદ્ધા અજબ હતી તો સયોગે સમ્યક્જ્ઞાન યોગે ભાવચારિત્ર પેદા થઈ ગયું સ્ત્રીને મુક્તિ છે જ મરુદેવા માતા આ સુગમા પ્રથમ દદાન્તરૂપ છે

ક્રમ તો દર્શન, જ્ઞાન તથા ચારિત્ર એ પ્રથમ અજબ શ્રદ્ધા બેઠાંએ, પછી સમ્યક્જ્ઞાન, પછી યથાખ્યાત ચારિત્ર, એટલે મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય ત્રણેય સાથે એકી વળતે પ્રથમ જ તો મરુદેવા માતાને, મળ્યાનો એક જ દાખલો છે પુરુષનો દાખલો તો નથી જ આ દદાન્ત તો સ્ત્રીની મુક્તિની સિદ્ધિ કરનારુ મહાન્ કારણ છે, પ્રથમ મુક્તિનો દરવાજો ઉઘાટ્યો મરુદેવા માતાએ, બધ થયો જ જૂસ્વામીજી પછીથી

સભામાંથી જેઓ સ્ત્રીને મુક્તિ નથી માનતા તેઓ મરુદેવાને સ્ત્રી માને છે, તેમની મુક્તિ માને છે ?

સ્ત્રી માને જ, પણ મુક્તિ નથી માનતા મલ્લિનાથને મલ્લનાથ કહી દીધા તેમ તો અહિં અને તેમ નથી તેમનામ ત્રૈલોક્યસાર નામના ગ્રન્થમાં 'સ્ત્રીવેદે આટલા અને પુરુષવેદે આટલા મોશ્વે જાય એવો ઉલ્લેખ છે એ ઉલ્લેખ હોવાથી છટકવા ખોટો બચાવ કરવામાં આવે છે કે, 'હોય તો પુરુષ પણ સ્ત્રીના કપડા પહેર્યા હોય અને તેવો બાવ આવી જાય તો મુક્તિ થઈ જાય,' પણ એને પૂછાય કે, તો તો સ્ત્રીવેદે લખાય; સ્ત્રીવેદે શા માટે લખ્યું ? બીજી કદપના એવી છે કે, 'મરીને સ્ત્રી થવાની બાવના થઈ હોય, તેમાં સિદ્ધિ થાય તો સ્ત્રીવેદે' પણ આ કદપના ય જગત નથી કારણકે મરીને સ્ત્રી થવાની બાવના તો શુભ જ ન કહેવાય, એ તો મહામોહ છે ત્યાં વળી મુક્તિ કથાથી મળે ? તાત્પર્યે કે થીંગડા દીધા છે ચોર ચોરીને જતા જતા માર્ગમાં વેરાઈ જાય, તેના આધારે પગી પકડી પાડે અહિં પણ 'સ્ત્રી વેદે આટલા મુક્તિ ગયા' એમ લખાયું તો ખરું, એવો ઉલ્લેખ તો ખરો એટલે આવા બચાવો કરાયા પણ તે ચાલે ?

જીવ નિત્યમુક્ત ખરો ?

પ્રશ્ન—વૈદિકો નિત્યમુક્ત કહે છે ત્યાં શું સમજવું ?

એમ કહેનારા વૈદિકો નહિ, વેદાન્તીઓ નહિ પણ વેદીઆ ટોર છે જે નિત્યમુક્ત જીવ હોય તો ઉપદેશના ગ્રન્થો શા માટે ? અમુક વસ્તુધરાને અમુકે ઉપદેશ આપ્યો, એમ શાથી ? યાજ્ઞવલ્કે શિષ્યની મુક્તિ માટે સૂત્ર રચ્યું તે હોય ?

પ્રશ્ન—મર્સર્જિ તો નિત્યમુક્ત ખરાને !

ના તે તો ગગનના તારા છે તારાના વિમાન છે કે જે દૃશ્યમાન છે તેમાં વસનારાએ મરવાનું તો છે જ

જૈનદર્શન સ્યાદ્વાદ છે એટલે એ તત્ત્વને પણ જૈનદર્શન ઘટાવી શકે નિશ્ચયનયથી આત્મા નિત્યમુક્ત છે આત્મા અત-
રથી અવરાયો નથી કર્મથી દબાયેલો બલે છે પણ જે આત્મ
પ્રદેશોએ અનતી સ્થાનવર્ગણ છે ત્યાં હલુપ નથી એ ટળે તો
તો ચેતન જહ યમ્ જાય આ દૃષ્ટિએ આત્મા નિત્ય મુક્ત છે
જેમ ખાણમાનુ મોનુ સ્વરૂપે તો સોનુ જ છે, ગમે તેટલી માટી
એને વળગેલી હોય પણ સ્વરૂપે એ સોનુ છે એમા ના નથી
એ સોનુ જે માટીમય યમ્ જાય તો તો એ ખાણ! જ નકામી
જે આત્મા પણ ચેતન રહિત યમ્ જહ યમ્ જાય તો કદી મોક્ષ
ન જાય જહ યથા પછી એ જીવ જ રી રીતે કહેવાય? ખાણ
માનુ સોનુ સ્વરૂપે મોનુ ખરૂં પણ તેની માટી કાઢ્યા વિના
તેનામા ચળકાટ આવે નહિ જનરમા ચોકસી કે ઝવેરીને ત્યાં
એ સોનાના મૂલ્યે વેચાય નહિ એના મૂલ્ય મુવર્ણ તરીકે અ કાય
નહિ, તે જ રીતે કર્મમલથી દૂર યથા વિના આત્મા નિર્મલ સ્વ-
રૂપે જગદે નહિ જૈનશાસન તો સાગર છે દુનિયાની બધી
નદીઓ એમા મમાય તમામ દર્શનના નયો આ સ્યાદ્વાદ
દર્શનમા બળે, મળે, અપેક્ષાવાદથી બધું ઘટે પણ વાસ્તવિક
મુક્તિની અપેક્ષાએ જીવને નિત્યમુક્ત ન ઘટાવાય

અખવકતા ક્યાં પ્રાપ્ત થાય?

સમ્યગ્દર્શન હોય, સમ્યગ્જ્ઞાન હોય, યથાખ્યાત ચારિત્ર
આવે એટલે તેરમે શુષ્કાણે કેવળજ્ઞાન થાય યાદ રાખો સર્વ
સ વર તો ચોદમે શુષ્ક સ્થાનકે આવે અયોગીતા ત્યાં થાય
ચોદમે અયોગીતા, અખધકતા આવે ત્યાં મુખી તો સાતાવેદનીય
પણ છે ને! મુક્તિ મેળવવામા તો તેવ ન જોઈએ ટોચે તો
દૂધપાકથી પણ બરાય, ઘે સથી પણ બરાય, દૂધપાકનું લોજન
બારે, બિલટો પ્રમાદ કરે. અહિ પણ સાતા, અહિ શુભ કે અશુભ
બ ધમા કાઈ ન જોઈએ.

તીર્થ કરની તુલના !

પ્રશ્ન—તીર્થ કરની તુલના અમર તીર્થ કર સાથે કોઈની ! તુલના થાય ? તીર્થ કરની તુલના ? તીર્થ કરની તુલના જ ન હોય એમના શાસનના એક મહર્ષિઓ, બધકજી જેવા, જીવતા ખાલ ઉતરે છતાં સમભાવમાં અડગ રહે, તેવા સાથે તુલના કરે તોય તે ઉન્માર્ગી ગણાય સ્વયંભૂરમણને કોઈની ઉપમા ઘટે ? મૂર્ખાઓ અને બીજા સાથે ઘટાવે જ્યારે શાસનના ઉચ્ચ મહર્ષિ માથે ન મરખાવાય તો હિસાના પ્રચારક સાથે તુલના તો થાય જ શી રીતે ? ‘નુકશાન કરનાર પ્રાણીઓને મારવામાં હિસા જોતો નથી, એને મારવામાં ધર્મ છે’ એવું કહેનાર અધમ પ્રાણી સાથે તીર્થ કરની તુલના પણ અધમ આત્માઓ જ કરે એવાઓ નામના જૈન છે, જૈનાભાસ છે, ચાલ્ડો કરે જૈન ગણાવા અને ન કાવે ત્યાં જૂઠી નાખે એ જૈન છે ? કયા પામરાત્મા ! કયા તીર્થ કર ને કયા અન્ય !

ઉપસહાર !

તમે તમારી શ્રદ્ધાને ટકાવી રાખો. ગ ગા ગયે ગ ગાદાસ, જમના ગયે જમનાદાસ ન બને. “અમ્યગ્દર્શનશાનચારિત્રાણિ મોક્ષ માર્ગ છે”, માટે પ્રથમ શ્રદ્ધાને અડગ રાખો, આગળ વધવું હોય, સામર્થ્ય હોય, સયમમાં જીવન અર્પવું હોય તો અહિં આવો, નહિ તો દેશવિરત ધારણ કરો, જ્ઞાનનો ખપ કરો.

મોક્ષ છે એ નક્કી છે, મોક્ષની શ્રદ્ધા પણ છે, મરજી પણ છે, માટે તો આ પ્રવચન છે થી ઉમાસ્વાતિજી વાયકવરે એક સૂત્રમાં બતાવેલો માર્ગ કહી બતાવ્યો છે તે શ્રવણ તમે કરેલ. યથાશક્તિ અમલ કરી, આગળ વધી, મુક્તિના માર્ગે ચડી, તેમાં આગળ વધી મુક્તિ મેળવો એટલું કહી આજરું વક્તવ્ય પૂરું કરું છું.

લાલભાગ જૈન ઉપાધ્યય, બુલેશ્વર મુબઈ
મહા મુદ્ર ૪ સંવતાર વિ સ ૨૦૦૩

વાસનાનો વિજય

મુનિશ્રી વિક્રમવિજયજીની ભૂમિકા

શાશ્વો વિજય કથારે બજાય :

મદાનુભાવો ! સિરસ્તા મુગળના બાખ્ખાનમા (જાહેર બાખ્ખાન
એલિખાના આજના બાખ્ખાનમા) કયો વિષય પસંદ કરવામા આવ્યો
છે તે અત્ર ઉપસ્થિત દરેકને વિદિત છે કે, વાસનાનો વિજય વિજય
ની આકાશા મો કોઈ રાખે છે અને રાખે પણ તે વિજય વિજયરૂપે
રહી શકે, કરાયેલો કે મનાયેલો વિજય પાછો પરાજય રૂપમાં ન જાય,
તે કથારે બની શકે કે તે સારે જ બની શકે કે જ્યારે વાસનાનો
વિજય થાય

વાસનાને માથવા વામના જ જોઈએ ?

વાસનાના શુભાશુભ બે પ્રકાર છે, જેમાં એક પ્રકાર એવો છે
કે જે બીજા પ્રકારની વાસનાને મારે જેમ એક પ્રકારની પ્રવૃત્તિ બીજા
પ્રકારની પ્રવૃત્તિને રોકે તેમ એક પ્રકારની વાસના પણ બીજા પ્રકારની
વાસનાને મારે સફાવાસનાથી કુવાસનાનો નાશ થાય વામનાનો વિજય
કરવા પણ વાસના જરૂરી છે પણ કંઈ વાસના જરૂરી ■ તે બરોબર
સમજવું જોઈએ, આજ સુધી આટલી બધી મહેનત કરી, કેટલાય

તીર્થ કરની તુલના !

પ્રશ્ન—તીર્થ કરની તુલના અગર તીર્થ કર સાથે કોઈની તુલના થાય ? તીર્થ કરની તુલના ? તીર્થ કરની તુલના જ ન હોય એમના શાસનના એક મહર્ષિઓ, જ ધકલ જેવા, જવતા ખાલ ઉતરે છતા સમભાવમા અડગ રહે, તેવા સાથે તુલના કરે તોય તે ઉન્માર્ગી ગણાય સ્વયંભૂરમણને કોઈની ઉપમા ઘટે ? મૂર્ખાઓ અને બીજા સાથે ઘટાવે જ્યારે શાસનના ઉચ્ચ મહર્ષિ સાથે ન મરખાવાય તો હિસાના પ્રચારક માથે તુલના તો થાય જ શી રીત ? ‘તુકથાન કરનાર પ્રાણીઓને મારવામા હિસા જોતો નથી, એને મારવામા ધર્મ છે’ એવું કહેનાર અધમ પ્રાણી માથે તીર્થ કરની તુલના પણ અધમ આત્માઓ જ કરે એવાઓ નામના જોન છે, જોનાભાસ છે, ચાલ્કો કરે જોન ગણાવા અને ન ફાવે ત્યાં જૂસી નાખે એ જોન છે ? કયા પામરાતમા ! કયા તીર્થ કર ને કયા અન્ય !

ઉપસ હાર !

તમે તમારી શ્રદ્ધાને ટકાવી રાખો. ગ ગા ગયે ગ ગાહાસ, જમના ગયે જમનાહાસ ન બનો “સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષ માર્ગ છે”, માટે પ્રથમ શ્રદ્ધાને અડગ રાખો, આગળ વધવું હોય, સામર્થ્ય હોય, સમમમા જીવન અર્પણ હોય તો અહિ આવો, નહિ તો દેશવિરાત ધારણ કરો, જ્ઞાનનો ખપ કરો.

મોક્ષ છે એ નક્કી છે, મોક્ષની શ્રદ્ધા પણ છે, મરણ પણ છે, માટે તો આ પ્રવચન છે શ્રી ઉમાસ્વાતિજી વાચકવરે એક સૂત્રમા બતાવેલો માર્ગ કહી બતાવ્યો છે તે અવલુ તમે કરેલ છે યથાશક્તિ અમલ કરી, આગળ વધી, મુક્તિના માર્ગે ચડી, તેમા આગળ વધી મુક્તિ મેળવો એટલું કહી આજનું વક્તવ્ય પૂરું કરું છું

લાવળાગ જૈન ઉપાધ્યય, જુલૈયર મુખ્ય
મહા મુદ્રક રવિવાલ વિ સ ૨૦૦૩

વાસનાનો વિજય

મુનિશ્રી વિઠ્ઠલવિજયજીની ભૂમિકા

શ્રાવ્યો વિજય કથારે બણાય ૧

મદાનુભાવો ! સિગસ્તા મુજબના વ્યાખ્યાનમાં (જાહેર વ્યાખ્યાન
શ્રેણીમાંના વ્યાખ્યાન વ્યાખ્યાનમાં) કવિ વિષય પસંદ કરવામાં આવ્યો
છે તે અત્યંત ઉપરિચિત દરેકને વિદિત છે કે, વાસનાનો વિજય વિજય
ની વ્યાકાશ્કા સો કાષ્ઠ રાખે છે અને રાખે પણ તે વિજય વિજયકર
રહી શકે, કળયેસો કે મનાયેસો વિજય પાછો પરાજય રૂપમાં ન જાય
તે કથારે બની શકે ? તે સારે જ બની શકે કે જ્યારે વાસનાનો
વિજય થાય

વાસનાને મારવા વાસના જ ભોળાં ?

વાસનાના શુભાશુભ બે પ્રકાર છે, જેમાં એક પ્રકાર એવો છે
કે જે બીજા પ્રકારની વાસનાને મારે જેમ એક પ્રકારની પ્રવૃત્તિ બીજા
પ્રકારની પ્રવૃત્તિને રોકે તેમ એક પ્રકારની વાસના પણ બીજા પ્રકારની
વાસનાને મારે । સદ્વાસનાથી કુવાસનાનો નાશ થાય. વાસનાનો વિજય
કરવા પણ વાસના જરૂરી છે પણ કદાચ વાસના જરૂરી છે તે બરાબર
સમજવું જોઈએ આજ સુધી આટલી મધી મહેનત કરી, કેટલાય

કાલથી આટઆટલો પ્રવાસ કર્યો છતાં તે તમામ નિષ્ફળ સાચી ? ને વાસના પામવી જોઈએ, આત્મામાં જમાવવી જોઈએ, જે વાસનાને આશ્રય લેવો જોઈએ તે વાસના નથી પમાઈ, આત્મામાં નથી જમાવાઈ નથી નેનો આશ્રય લેવાયો, તેથી જ છે આ નિષ્ફળતા જેનાથી હળવે કોણ દૂર ગ્રહેવું જોઈએ એવી વાસના જ આજ સુધી નિષ્ફળતા, આપ નારી દત્તી અને છે તે છે મિથ્યાત્વની વાસના, આ ક્યારે ટળે જ્યારે સમ્યક્ત્વની વાસના મળે ત્યારે જ્યાં સુધી સમ્યક્ત્વની વાસના ન પમાય ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વની વાસના ન જ જાય

વાતાવરણુ વિશુદ્ધ રાખો વિશુદ્ધ વાતાવરણુમાં રહેો

ખૂરામાં ખૂરી જે કાઈ વાસના હોય તો તે મિથ્યાત્વની વાસના છે મિથ્યાત્વની વાસના એટલે શું ? આત્મામાં વિપરીત બાવના સરકાર તેવું નામ મિથ્યાત્વ વાસના એટલે વાસિત કરે તે વાસના જેવી વાસના જે આત્માને વાસિત કરે તે આત્મા તેવા રૂપે વાસિત થાય આત્મામાં જેવી વાસના આવશે તેવા સરકારો પડશે વાસના પશુ બહારના વાતાવરણુને લઈને આવે છે, બહાય છે, જન્મે છે, જે વાતાવરણુમાં ફરી તેવી વાસનાથી વાસિત થશે, અને પછી જે વાસના તેવા સરકારો પશુ પાડવાના, આથી જ વાતાવરણુ ખૂન ખૂન શુદ્ધ અને સુદૃઢ રાખવું જોઈએ વાતાવરણુ પર અતિ અતિ આધાર છે, ખાસ આધાર છે આત્માનો સ્વભાવ એવો છે કે, જેવી વસ્તુ માં હોય તેવું પ્રતિબિંબ તેમાં પડે, જેમ સૂદૃઢ મણિમાં પુષ્પોના વિવિધ રંગનું પડે છે

કાટાથી કાટાને કાઢવાનું કૌશલ્ય કેળવો

જેવું વાતાવરણુ તેવી વાસના અને જેવી વાસના તેવા સરકારો આપણો આત્મા હજી સુધી મુક્ત દશાને પામ્યો નથી, સ્વ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી શક્યો નથી, તેવું એ જ કારણ છે કે—વાસનાનો વિજય કર્યો નથી, વામનાનો વિજય જે વામનાથી કરાય તે વાસના મેળવાઈ નથી

કેળવાઈ નથી એ વાક્ય વાદ નાખે. વાસનાનો વિગ્રહ તથા વાસનાથી વિગ્રહ 'વામનાનો વિગ્રહ' એ વાક્ય એ અર્થ સૂચવે. જ્યારે 'વામનાથી વિગ્રહ' એ વાક્ય ત્રીજી વસ્તુનો નિદેશ કરે છે કટિ કટિને કાઢે તેમ મિથ્યાત્વાદિની વાસના કાઢવા પશ્ચ સમ્યક્ત્વાદિની વામ. જોષ્ઠએ કાટાથી કટિ કાઢવામાં કોશલ્ય જોષ્ઠએ, નદિ તો ધણી વાર એવું બને કે એક મરિ કાઢતા બીજે પેમનાનો, હું પહેલા કહી ચૂક્યો કે સફ્રવાસનાથી કુવામના હરે, તેમ કુવાસના તથા વિના સફ્રવાસનાને રથાન નથી.

વાસના સમકાલ

આત્માની પરિસ્થિતિ તરફ નજર કરે. અનેક પ્રકારના વિચારોની ભાજમક ચાલુ જ હોય છે, એ વિચારો એ ભાજમક કંઈ કોટિની છે. અસત્ વિચારો હું ન થાય, રથાનથી ન ખસે ત્યાં સુધી સદ્વિચારો ત્યાં આવે કયાથી? વિરોધી વસ્તુ એક ઠેકાણે ગંધી શક્તી નથી આગ તથા પાણી એ પરસ્પર વિરુદ્ધ સ્વભાવવાળા દ્રવ્યો છે પાણી બાગને બૂકાવે છે, આગ પાણીને છુટાવે છે આ બે એક માથે કેમ ન્દી શકે? તે જ રીતે કુવિચાર તથા સદ્વિચાર સાથે ગંધી શક્તિ નથી કુવિચાર હું થતા વિના સદ્વિચાર ન આવે મદ્વિચાર આવે એટલે કુવિચાર હું થાય, સાગ સરકારો જમાવતા સારી વામના મેળવવા, કેળવવા મદ્વિચારો મ પાદન કરે અથવા તેવું વાતાવરણ જિજ્ઞ કરે સુદેન, સુગુરુ, સુધર્મની સેવામાં જોડાઈ જાઓ, તેમની હાથમાં વધારે સમય આપો, વિદિત કંગાયેલ અનુજાનોની આવરણ ચાલુ રાખો વાતાવરણ તેવી વામના, વાસના તેવા સરકાર હોય છે વાસના એ સરકારનો પર્યાય વાચી શબ્દ. વાસના કેમ કહી? સામાન્યતઃ કહી ગયો, વાસિત કરે તે વાસના એક રમાલને છટાયેલું અતર તે રમાલને એવો વાસિત કરે છે કે બીજો રમાલ રપશે તો તે સુવાસિત થાય, તેમ સરકાર પશ્ચ પૂર્વ ભવના આવે, તે ભવના મરકાત વળી તેનાથી પૂર્વ ભવના એમ સમજાતું જોઈ દર્શનમાં રૂ' શબ્દ પ્રાચ 'સરમાત' વધુ છે,

‘વાસના’ નહિ ‘વાસના’ શબ્દ જોઈ દર્શનનો છે, પણ દર્શનનો પરરપર મધ્યક થતા એક બીજાના શબ્દો અપનાવાઈ જાય છે આથી અદિ વાસના તથા સરકારનો ભાવ એક જ સમજવો પડે ■ છતાં ય થોડો ફરક છે, અન્યથા ‘વાસના તેવા સરકાર’ કેમ રહેવાય ?

પ્રથમ જોઈ દર્શનમાં ‘વાસના’ શબ્દ ખાસ છે, એમાં ખાસ કારણ છે ? હા, જીવને ધૃષ્ટિક માને એટલે સરકાર સુસંગત ન હોઈ, વાસના શબ્દ રાખવાનું સભવે છે

આત્માને સારા રથાનોમાં સકળાયેલો રાખો-

મુદા ૫૦ આવીએ જેમ સરકારે એક તેમ વાસનાનો વિજય, હા-યમાં સુવાસના રથપાવ એટલે કુવાસના કપાવ અગર કુવામના દૂર થાય તેથી સુવાસના રથપાવ એટલે ઘણા વામનાનો વિજય કુવાસનાઓ પર વિજય મેળવાયો. એટલે કુવાસનાઓ પર સહવાસનાઓનો વિજય થયેલ કુવિચારોને-કુવાસનાને, કાઢવા છે, ખસેડવા છે એ નક્કી છે માટે સહવાસના, સહવિચારો જમાડવા જોઈએ અને તે જમાડવાના રથાનો નર્પા દેવ વિગજમાન છે, નર્પા ગુરુ વિગજમાન છે, નર્પા ધર્મની આગધના થઈ રહી ૧૬ તે છે તે રથાનોનો સાબ લ્યો તેમાં પ્રમાદ ન કરો ત્યાં જવામાં, જોડાનામાં ‘અમુક કામ જમડરી, વેપારમાં વાધો આવશે’ આ જાનના, કહેા કે કુવાસના કહેા એક છે સુવાસના મેળવતાં ય અનાદિની કુવાસના આવીને વળગે છે વાદ રાખો કે કુવાસના ટળે, સુવાસના મળે તો બધું ય મળ્યું માનો તમામ વસ્તુને સુધારનાર જગતના તમામ સુખ સાધનો મેળવી આપનાર દેવ, ગુરુ ધર્મની આગધના જ છે, માટે તેમની એકાંત દલ્યાણકર, પરમ શીતલ હાયામાં રહી સેવા, પૂજા વ્યાખ્યાન શ્રવણ આદિ અનુષ્ઠાનોમાં આત્માને સકળાયેલો રાખો જગતના સુખ પણ તેના વિના નથી મળવાના, તેનાથી દૂર રહેવાથી એ મનોરથો પણ નથી ફળવાના સારા રથાને જતા ‘કામ મગડે, વેપાર જમડે’ એ એક

કુવિચાર છે કુવિચાર કેમ ? સાચ ? કુવિચાર કેમ જળવાય ? વાસનાનો વિનય કદ તથા કેવી આરાધનાથી થાય ? તે સમજવાની પરમ આવશ્યકતા છે. અનાદિ કામથી જે વાસનાથી પનાટાયેલા છીએ તેથી કુખી કુખી થઈ ગયા છતાંય તેમાં પલટો ન થાય તો સુખ શી રીતે થાય ? એટલા જ માટે-કુખ દૂર કેમ થાય, એકાત સુખ કેમ મળે, તેના કાગ્યરૂપ વાસનાનો વિનય કેમ થાય એવી સમજણ માટે જ એના અવબોધ માટે-જ આજનો વિષય-છે એ સળધી પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ જે કાઈ કહેશે તે હું તથા તમે બધાય સવલુ કરીશું.

પૂ. આચાર્યદેવનું પ્રવચન.

અહ્લુત આશ્ચર્ય !

મદ્લાણુ બાધવો ! આજનો વિષય નૂતન છે વિષય નવીન રાખવાનું કારણ એક જ ■ કે-જનસ્તુ નવીનમિય ! જનોને નવીન વસ્તુ પ્રિય છે થોડા દિવસ કપડું પહેર્યું કે બદલી નવું પહેરવાનું મન થાય છે, એકનો એક ખોગક પલ્લુ ગમતો નથી, ત્યાં ય નવીનતા ગમે છે તાત્પર્ય એ છે કે આખી દુનિયાને નવી નવી વસ્તુ ગમે છે, જૂની વસ્તુ ગમતી નથી, છતાં આશ્ચર્યની વાત છે કે, અનાદિ કાળના જૂના વિષયો, કથાઓ, અનાદિનો સ સાર ગમે છે ! એમાંથી છૂટવાનું કેમ ગમતું નથી ? ચારિત્ર પ્રત્યે, સયમ પ્રત્યે, ધર્મ પ્રત્યે પ્રેમ કેમ જાગતો નથી ? કહો કે એ જ મોટી મૂર્ખાઈ છે દુનિયાને નવું ગમે છે એ ધ્યાનમાં રાખી આજે ‘વાસનાનો વિષય રાખવામાં આવ્યો છે અહ્લુત આશ્ચર્યને અવલોકીને જ આ વિષય રાખવામાં આવ્યો છે

પ્રશ્ન-અનાદિની પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહે છે, એ જૂની પ્રવૃત્તિ ગમે છે ત્યાં કાંઈ વૈશિષ્ટ્ય ખરું ?

વાસનાનુ સામર્થ્ય એ જ વૈશિષ્ટ્ય ! વાસનાનો વિશ્વ એ ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે જ આ તમામ છે જે વાસના બવ વાસના પાશના પાશમાં જામણ કરાવે, બટકાવે, મોશ જતા અટકાવે, સયમ પી રુચિ ન થવા દે, સસારના કર્દમાં જ ખૂંચેલા રાખે, અનત દુષ્ણના વાસના પાશમાં કાયમ રાખ્યા જ કરે, ગિન્દના જ ગાખે, એ 'વાસનાનો વિશ્વ' છે આજનો વિશ્વ વિશ્વ હોના પદ ? શત્રુ પર હોય મિત્ર પર વિશ્વ ન હોય જ વિપરીત હોય, વિરુદ્ધ હોય તેનો વિશ્વ કરવાનો હાથ, તના પર વિશ્વ મેળવવાનો હોય હડ દુષ્ટોને હોય, સત્તજનોને હડ ન હોય, તેમને મળ ન હોય, આજના વિપદનુ ધ્યેય પ્રચલિત આત્મામાં સદાપાથેલી દુષ્ટ વાસનાઓના વિશ્વનુ છે એવા વિશ્વના ધ્યેય માટે થી નેન ધર્મ છે દેશવિગતિધર્મ, સર્વવિરતિ ધર્મ, અપ્રમત્તાવસ્થા આ તમામ એ વિશ્વના ધ્યેય પી સિદ્ધિ માટે છે એ ધ્યેયાનુસાર પ્રવૃત્તિ થાય છતાં ય અપ્રમત્ત ન થવાય તો માનો ધાણી પી ધાણીના બગદ પી જેમ જ્યાના ત્યા જ ! ધાણીનો બગદ સ્વારથી સાજ સુધી ફેર છે કેટલું ? પણ છે ક્યા ? જ્યાનો ત્યા, માટે અપ્રમત્ત થવાની પન્મ આવશ્યકતા છે અયોગી જનનુ' એ પણ એ જ ધ્યેય માટે છે, સાધક દશાના યોગી જનનુ એ પણ આ ધ્યેય માટે છે, અયોગી તેમજ યોગી જનનુ બ ને આજના વિશ્વના ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે છે યોગીપણું છે છટ્ટા શુભસ્થાનકથી તેરમા શુભસ્થાનક સુધી. એ સાધકો કોણ ? યોગીઓ, મુનિમહારાજઓ, નિર્મલ સાધુઓ વાસનાના વિશ્વ માટે છે યોગીપણું, વાસનાની જડ ઉખેડવા માટે છે અયોગીપણું છે. જે છેલ્લે મત્તામાં રહેલી કર્મ પ્રકૃતિનો કાય, ચૌદમે શુભસ્થાનકે ગયા વિના ન થઈ શકે ચૌદમુ શુભસ્થાનક ને અયોગીપણું લેવા માટે છે ત્રણ યોગોનો મળધ ત્યા મૂટી જાય છે

સૂતા, ઊઠતા, બેસતા જૈન શુ વિચારે ?

આજનો વિષય છે વાસનાનો વિજય વાસના એ કંઈ વસ્તુ ? વાસના મુખ્ય બે પ્રકારની રાગજન્ય, દ્વેષજન્ય રાગ અને દ્વેષ આ બે જ વાસના તમામ વાસના આમા સમાય. આત્મામા રાગદ્વેષનો પરિણામ તં વાસના એના નાશ માટે જ-આવા વિજય માટે જ શ્રી જૈનશાસન છે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનનું શાસન પામીને વિશિષ્ટ જગ ન મેળવ્યું, રાગ દેવની વાસના જખ્ખર જ રહી તો જૈન થયાનું, આ હોઠોત્તર રથાન પામ્યાનું કલ શું ? જ્યાં મુખી એવું જલ ન કેળવાય ત્યાં મુખી આત્મા આ બે વાસનામા વિહાર કરે, બન્ને વચ્ચે વિહાર કર્યા કરે, કા રાગ તરફ, કા દેવ તરફ કોઈ વસ્તુ કે વ્યક્તિ તરફ તિરસ્કાર-ક્રોધ તે દ્વેષ અને તે તરફ પ્રેમ તે રાગ રાગથી મરણ તે પાણીમા ડૂબી મરણ જેવું છે જ્યારે દ્વેષથી મરણ તે આગમા જળી મરણ જેવું છે મારનાર બેય છે, બેયથી મરણ છે, પ્રમાદ ભિન્ન છે રાગ દેવની આ વાસના અનાદિ કાલથી અનંતા કાલથી આત્મામા એવી ગાદ થઈ છે, એવી એકરૂપ બની ॥ કે તે દૂર કરવા જૈન દર્શન વિના આરો નથી જૈન દર્શન, જૈન શાસન વિના તે વામના (રાગદ્વેષ) દૂર કરવાની ખીજ કોઈની તાકાત નથી ' જૈન ' શબ્દનો ધાત્વર્થ જ એ સૂચવે છે જયતીતિ જિન છતં તે જિન અને તેના અનુયાયીઓ તે જૈન-નામમાજ વિજય સૂચન છે, તેવો શબ્દ-પ્રયોગ નામમા જ છે સૂતા ઊઠતા, બેસતા જૈન એ જ વિચારે કે, જૈન નામનું સાર્થક શુ કર્યું ?

જૈન શાસન વિજય માટે જ છે—

જૈન ગેજ વિચારે, ઊઠતા વિચારે, સૂતા વિચારે કે જૈન નામનું 'સાર્થક થાય એવું થોડું પણ તે 'શુ કર્યું ?

વિષયોને વહાલા ગણ્યા છે, કષાયોને હેળવ્યા છે એટલે એ પ્રવૃત્તિ તો ચાલુ છે, તેનો વિચાર કરવાનો નથી વિષય કષાયો થોડા થોડા ય કમી થતા જતા હોય, તેવી પ્રવૃત્તિ જેટલી ખને તેટલી આહિસ્તા આહિસ્તા (આસ્તે આસ્તે) યને યને કમી થતી જતી હોય તો તો સમજો જૈન શબ્દની વ્યુત્પત્તિ જમી ગઈ, હૃદયમા રમી ગઈ, પણ જો એ વિષય કષાયો જૂના ઠોસ્તો કમી ન થતા હોય તો મમજી દ્યો કે જૈન શબ્દની વ્યુત્પત્તિ વાળુ તમારુ તેવુ નામ સાર્યક થયુ નથી જૈન તે કે જે ક્ષણે ક્ષણે કાઈ ને ઠાઈ મારા માર્ગે પ્રવર્તન કરે. સસારથી પાછા હઠાયુ હોય, ધર્મની કાઈક વૃદ્ધિ થઈ હોય, વિષય વૃત્તિ વિસરાઈ હોય અને ત્યાગવૃત્તિ જાગી હોય, દોષવૃત્તિ ટળીને શુશ્રુષકવૃત્તિ આવી મળી હોય તો માનો તેટલે અથે તમે વિજય માર્ગે છો, તેટલો આશિક વિજય છે કેટલાકને કેવળ દોષ જોવાની જ ટેવ છે, આ આવો અને આ તેવો તે ઠીક નહિ પણ શુભ જોવાની ટેવ પાડવી જોઈએ બ્યક્તિરાગતુ વલણ પલટાઈ શુભરાગ તરફ અમુક અશય વળ્યુ હોય, આવુ થોડુ થોડુ પણ થતુ જતુ હોય તો અમુક અમુક અથે વિજય સૂચવે છે જૈન શાસન વિજય માટે જ છે, સર્વાથે વિજય આ શાસનથી જ થઈ શકે તેમ છે વાસનાની પરપરા અર્થાત્ પરપરાગત વાસના.

રાગદ્વેષની વાસના કેવી જગ્ગર છે તે જાણવા એક દૃષ્ટાન્ત સમજવા જેવુ છે કપાસીઆ (કપામના બીજ) લાલ રંગના જો ક્ષેત્રમા વવાણા તો તેના પાકમા લાલાશ ઉતરશે, નવા કપાસીઆ તથા કપાશ લાલ થશે જૂના કપાસીઆ તો નહ થયા પણ લાલાશ મૂકતા ગયા તેમજ આ કપાસીઆ પણ નહ થશે પણ બીજામા લાલાશ મૂકતા જશે આપણા રાગદ્વેષ અનાદિના છે 'આ જન્મમા નવા પણ થાય ફરેક સાથે જે રાગદ્વેષ થાય તે

બીજા ભવના જ હોય તેવો નિયમ નથી પણ પછી ત્યાંથી ચાલે આગળ, કપાસીઆની જેમ, જૂના રાગદેવ નષ્ટ થતા જાય, અને જુવોમા વાસના મૂકતા જાય જૂના માકડ મરતા જાય અને લીળ મૂકતા જાય રાગ દેવની વાસનાની પર પરા આમ ચાલે, અને પર પરાગત છે એટલે અનાદિથી છે કપાસીઆની જેમ કોઈ મુગધી પદાર્થનું દષ્ટાન્ત લ્યો. તે કોઈ કપડામા રાખે, પ્રવાહી હોય તો છાંટો, એ કપડાની તમામ ગડીમા મુવાસ પ્રતરશે, પાસેના કાપડને પણ તે મુવાસ મળશે

પ્રથમ વાત એ કે પાપ વાસનાથી દૂર રહે.

પાપ વાસના બંધ કર છે તેના ચોગે જન્માતરથી, અનાદિથી આ આત્મા બવજમણ કરી રહ્યો છે, અદિથી તદિ આરેય ગતિઓમા ભટકી રહ્યો છે માટે તેના પાસથી દૂર રહેવાની કોશીશ કરે, વિષયથી દૂર રહેવાનો પ્રયાસ કરે. પાપથી દૂર રહેવું એ જ ખરો વિજય છે પાપથી વિરમવું એ જ વાસ્તવિક વિજય છે મુદ્ધાદિ કરી આ લોકનો (લૌકિક) વિજય મેળવનારાઓથી તો દુનિયા ભરી છે પૈમાદાર પાડોશી તેવો પ્રસંગ બનતા કોર્ટે જાય, પૈસા ખર્ચે અને વિજય મેળવે, એવો વિજય મેળવનારા તો ને કડોન્દુનરો છે પરંતુ પાપથી વિરમનારા, પાપથી દૂર રહેનારા, પાપથી બચનારા એટલે એનો વિજય કરનારા, એને પરાસ્ત કરનારા, એના પર વિજય મેળવનારા વિરલા. લૌકિક વિજય મેળવનારા છતાં કહેવાય છતાં મર્યાજ પડ્યા છે જ્યારે પાપથી બચનારો, પાપનો વિજય કરનારો જીવતો છે એનું જીવન જીવજીવન છે પેલાઓનું જડ જીવન છે પ્રભુ, શ્રી જિનેશ્વરપ્રભુના શાસનમા રહેલાઓ વિજય કૃપમા છે એ કૃપમા પીટેહક ન થાય અહિ વિજય ન થાય તો યવાનો કયા? અનવી વાર મરી ચૂકયા, મરીએ છીએ હવે એ વિજય ન કરીએ, વિજય પ્રાપ્ત થાય તેવું શાસન પામ્યા

છતા વિજય ન કરીએ તો આરો એકે નથી સમારથી-આ
ભીષણ સમારથી છૂટી શકાય તેમ નથી આ સમારથી છૂટવા
માટે, આત્માનો અનંત આનંદ છૂટવા માટે, સિદ્ધ ભગવંતોના
મુખને ઝુટવા માટે, કર્મોને કુટવા માટે વિજય કરો, પાપવાસનાથી
ખરો, બરો, ફર હઠો, ફર રહેો, પાપવાસનાથી ફર રહેવાય,
ધર્મવાસનામા આમળ વધાય તો જ કર્મ ફૂટાય, તો જ સમા-
રથી છૂટાય, તો જ આત્માનો અનંત આનંદ છૂટાય, તો જ
સિદ્ધ ભગવંતોના મુખ ઝુટાય પ્રથમ વાત એ છે કે પાપ
વાસનાથી દૂર રહેો

વો દિન કહો ?

ભોગ ભોગવનારા ભોગવાઈ રહ્યા છે, છતાંય માને છે ભોગભોગવે
છે એ આશ્ચર્ય રાગ પેદા કરનાર માધન શબ્દ છે શબ્દમા લટું
જાઓ, લયલીન જાઓ પાપ કર્મ કરનારી, અનાચાર કરનારી
વેશ્યાઓના ગીતગાન સાંભળવામા પાગલ જાઓ, ત્યાં દયા શી !
એવા હજારો દેખાય છે જ્યારે શ્રી જિનાલયમા ગીતગાન ગાવા,
સાંભળવા, પ્રભુ ભક્તિમા ભેડાવા, ત્યાં સગીતની ધૂન જમાવવા
કે જમાવટમા ભેડાવા કેટલા તૈયાર ! શ્રી જિનાલયમા ઘડી બે ઘડી
તે માટે આવનારા કેટલા ! વેશ્યાને ત્યાં જનારાઓ ત્યાં લક્ષ્મીને
તેમજ કિંમતી જીવનનો બચ્ચ કરે છે, કહો લક્ષ્મી તથા જીવનને
વેડે છે, વિઠળિત કરે છે ત્યાં જે રસથી જવાય છે, ડોલાયમાન
થવાય છે, તન્મય થવાય છે તેમ અહિં જાને તો પ્રભુભક્તિમા,
તન્મય થવાય તો, પ્રભુની વાણીશ્રવણમા રગ લાગે તો સદ્ગુ-
ણની લગની લાગે તો હથેલીમા મુક્તિ છે પણ વો દિન કહો !

વાત એ છે કે દુષ્ટ વાસનાની અસર અપાટીળ થાય છે,
કેમકે અનાદિ કાલથી ઘર કરી રહેલી છે, જ્યારે સુવાસનાની
અસર જલદી થવી મુશ્કેલ છે જ્યાં કાઠા(કુચળી) તથા લસ

ધુની ગધ (હુર્ગ ધ) પેડી ત્યાં કસ્તુરીનો પટ શી રીતે પેમે ?
 કુકર્મો, મિથ્યાત્વ વિગેરેની વાસના અનાદિની છે શ્રી મુનિમુંદર
 સૂરિ મહાગજ ઉપદેશગ્તાકરમા ફરમાવે છે કે નવો ઘટો સાગે,
 છવ નવા ઘડા જેવો મારો, જેવો વાસિત કરવો હોય તેવો તરત થાય.
 પૂ શ્રી મુનિમુંદરસૂરિજીમં મુપ્રસિદ્ધ છે છઠ્ઠે પારણે આય ત્રિવિ
 ફરી છઠ્ઠે એ રીતિએ ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા કરનારા તપસ્વી મહર્ષિ શ્રી
 સ્વ ધની શાંતિ માટે મનિકર સ્તોત્રની રચના કરનારા, તે સ્તોત્રથી
 મારીને હઠાવનારા તેઓ મહામુનિ હતા એ મહાપુરુષની એ
 વાળી જ ધીજડપ, તેમની વાળી જ મત્રડપ હતી બાગ્યવાનના
 મુખનો શબ્દ જ મત્રડપ હોય છે જ્યારે અભાગીઓ મનુષ્ય મત્ર
 વાસિત શબ્દ બોલે તો ય તે અમત્રડપ થાય, પુણ્ય પણ્ય બેધએ ને !
 એ પુણ્ય, એ ત્યાગ એ હૃદય, એ માનસિક વચસ્વ તેઓશ્રીમા
 અનેક જ હતું જ્યાં ત્યાગનો અખડ રાગ હોય પછી વાળી
 મત્ર બને તેમા શી નવાઈ ? નમો અરિહતાળ, નમો સિદ્ધાળ
 એ સૂત્રોનો કેવો અનિર્વચનીય મહિમા ! કોઈને નવકાર ન
 આવડે અને બાપામા બોલે કે, ' અરિહતાને નમસ્કાર થાઓ,
 સિદ્ધને નમસ્કાર થાઓ, ' તો શુ સૂત્રોચાર જેવું કામ આપે ?
 તે આશ્ચર્ય જાણે ? તે અમરકાંડે બોલે ? કહેવું જ પડ્યું કે
 નહિ, સૂત્રો રચનાર કોણ ? શ્રી ગણધર ભગવંતો, તંમના
 મુખની વાળી ધીબક્ષરડપ છે જેના મોમા માંમનો લોચો
 ■ એવી મરતી સમજી ' નમા અરિહતાળ ' એ સૂત્રશ્રવણથી
 રાજકુમારી સુદર્શના બની ! કેવો સૂત્રમહિમા ! આ પ્રભાવ
 બાપાનો નહિ પણ ધીબક્ષરડપ સૂત્રનો, નવકાર મહામત્રનો
 મહિમા ધીબક્ષરડપસૂત્ર હોવાથી છે કાષ્ઠમા બળતા નાગને પ્રભુ
 શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાને કાષ્ઠ ચીરાવી બચાવ્યો, જે દગ્ધ હતો,
 તડકડતો હતો, પ્રભુએ નોકર પાસે શુ સંભળાવરાવ્યું ?
 નમો અરિહતાળ આદિ સૂત્ર પઢોવાળો નવકાર તડકડતો સર્પ

શાત થયો. પ્રભુએ અમૃતનું સિંચન કર્યું આ રીતે જેના શબ્દો મત્રરૂપ હતા એવા શ્રી મુનિસુદરસૂરિજી કહે છે કે-નવા ઘડા જેવો જીવ સારો જેઓમા દુષ્ટ વાસના બળી હોય, ખરાબ સગતે જેઓ બદલાવે ચાલતા હોય તેઓની વાસના પલટાવવી પડે, એ પલટો કરાવવો મુશ્કેલ પણ એક બાલક હોય કે અવાસિત હોય ત્યાં તો જેવી વાસના નાખો તેવી ત્યાં દાખલ થાય, મુદ્દમા મુદ્દર સરકાર ત્યાં નાખી શકાય, કેમકે તે અવાસિત હોય છે વાસિતમા પલટો કરાવવો, પ્રથમની વાસના દ્વર કરી બીજી ભેગાવવી મુશ્કેલ છે બાલકીશા એક શાથી ? આથી જ બાલ અવાસિત છે માટે જ તેનું બલ અજબ છે, તાણુ છે, ગિન આશ્મિત છે બાલ શુ કરી શકે એ પ્રશ્ન જ ખોટો છે બીજા અમૃતો આપચારિક છે, ખરૂં અમૃત વર્મ જ છે, તે પત્રુ શ્રી વીનરાગનો જ વર્મ—

આત્મામા અનતગત છે, તે દુષ્ટ વાસનાઓથી દળાયેલું છે તેનો વિજય મેળવી અનત બલવાન બનવું હોય, અનત સુખમા બળવું હોય, સાચા સુખની કળી ખીલવવો હોય, પાપ માત્રને દળવું હોય, જીવન ક્ષિપ્રભૂત કરવું હોય તો શુ કરવું જોઈએ ? અનત શાંતિના શરણે જવું જોઈએ, તેમની આજ્ઞા શિરસાવધ માનવી તથા વહેલી જોઈએ એમના શિક્ષાસૂત્રો દુષ્ટમા અદિત કરવા જોઈએ રોજ પ્રાત કાલે ઉડી વિચારવું જોઈએ, કયું સુકૃત કર્યું

उत्पायोत्थाय बोद्धव्यं, किमद्य सुहृत् इतम् ।

માયુપ. મજ્જિમાણ્ય રવિસ્તમય ગતઃ ॥

શબ્દાર્થ —રોજ ને રોજ ઉડી ઉડીને વિચાર કરવો જોઈએ કે મેં નાજ શુ સુકૃતનું દામ કર્યું ? કારણ કે આયુષનો એક દુકટો ભાગને સૂર્ય અસ્ત થયો છે એ તેમા કામ સુકૃત નથી કર્યું તો મારું જેટલું આયુષ્ય ગયું તેટલું જીવન દારી ગયો

રોજ ઊડી ઊડીને વિચારવાનું કે આ જન્મ ધારણ કરીને મેં પુણ્યનું કામ કેટલું કર્યું ? પાપના કામ તો ચાલુ જ છે, તેનો તો પાર જ નથી, એમા વિચારવાનું છે જ છું ? પાપ ને સતાપ તો ચાલુ જ છે થોડું પણ અમૃત ક્યાથી ? અમૃતનું બિંદુ એરના ઠેરને દૂર કરી લહેર કરાવે અમૃતબિંદુરૂપ સારી વાસના થોડી પણ સહેજ નથી. અનાદિની નરસી વાસના દૂર થાય ત્યારે સુધા સમાન સારી વાસના આવે, ભાગ્યવાનને તેવી વાસનાનો યોગ મળે છે એ જ સાચું અમૃત છે બીજા અમૃતો ઔપચારિક છે મીઠામા મીઠું શું ? અમૃત શ્રી જિનેશ્વરભગવાન જન્મે ત્યારે શકેન્દ્ર તેમના અગ્રહામા અમૃત સક્રમાવે છે, કેમકે તીર્થ કરડેવેલે સ્નાનપાન કરતા નથી એઈંદ્રે મંદ્રમાવેલું અમૃત પણ અજરામર ન કરી શકે ધર્મરૂપ અમૃત જ અજરામર કરે ॥

ન મૃત યસ્માત્ इति अमृतम् એવું અમૃત કેવલ ધર્મ જ છે અને તે પણ કેવળ શ્રી વીતરાગદેવે પ્રરૂપેલો જ ધર્મ, કેમકે એ જ ધર્મ વીતરાગતાનો પોષક છે, રાગનો શોષક છે એવા ધર્મની ક્ષણસર હાદિકે અનુમોદના થઈ જાય તોય અનુમોદના કરનાગ્ની સંસારમર્યાદા અર્ધપુફગલપરાવર્તમા આવી જાય આ પરાવર્તન કરનાર જે ધર્મની ક્ષણવાગ્ની અનુમોદના તે ધર્મની અટલ થકા તથા તદનુસાર વર્તન શું ન કરે ? કહો વિજય એ ધર્મથી જ છે, ખરૂં અમૃત ધર્મ જ છે, બીજા અમૃતો ઔપચારિક છે

રોજનો એકરાર.

અનાદિની વાસનાનો વિજય ક્યારે થાય ? વાસનાનો સર્વથા વિજય સુદેને કર્યો છે, વાસનાના સર્વથા વિજય પંથે સુગુરુઓ અડગપણે કૃત્યકદમ કરી રહ્યા છે અને સુધર્મ તો એટલાજ માટે છે, આ તરવરથીના ચરણની વાસનાના વિજય માટે પરમ આવ-

શ્યક્તા છે પરમાત્માની વાણીની તે માટે પરમ આવશ્યકતા છે એ શબ્દો કાને પડે, કે માનો વિજય સિદ્ધિનો અજબ અમતકાર અનુભવાય છે અનાચારી લોકો શબ્દાદિના રાગી થઈ રાડોના બાડો થઈ રાતદિન ગીતગાન સાબળવાના, નૃત્ય અભિનયાદિ જોવામા નિર્ગમન કરે છે, તેવાઓ ઘણા છે જ્યારે કલાક બે કલાક પણ પ્રભુભક્તિમા તન્મય થનારા, ત્યા ચાલતી પૂજાદિના ગીતગાનમા હાજર રહેનારા, પ્રભુની વાણી નિત્ય શ્રવણ કરનારા વિરલા ! કારણ એક જ કે અનાદિની વાસના તેવા તેવા સ્થાને ખેંચે છે વાસના પોતાનું કામ કરી રહી છે અનત બલવાન બનીએ તો તેના પર વિજય મેળવાય તં વિના વિજય મુશ્કેલ છે વાત છે રાગ દ્રેષની, વાસનાના પ્રકાર મુખ્ય બે (૧) રાગ તથા (૨) દ્રેષ પ્રથમ તો દ્રેષ દૂર કરો જ્યાં જ્યાં દ્રેષ હોય ત્યાંથી પાછા હઠો ખમાવો, ખમો પચ્ચીશ જણા સાથે દ્રેષ હોય તો તેમાથી પાચ મુધી આવજો અને તેમનેય પ્રસંગ બિભા કરી ખમાવજો વહિતાસૂત્રમા રાજ શુ જોલો છો ? મિત્તિ મે સવભૂષ્ણુ ઘેર મજ્જ ન કેળદા તે હેયેથી કે હોઠેથી ? પ્રભુની સાથેય ઠગાઈ ? દુનિયામા વેપારી આદિ માથે, માહકાદિ માથે ઠગાઈ, અરે, ગુરૂ સાથેય ઠગાઈ, પણ ભગવાનની સાથેય ઠગાઈ ? સર્વ સાથે, છવ માત્ર સાથે મૈત્રીનો કરાર-એકરાર ક્યા રહ્યો ? જો ન ખમો ખમાવો, દ્રેષ દૂર ન કરો તો ! તુદય વિશાલ બનાવવુ જોઈએ, હિદાર બનાવવુ જોઈએ તો કેમ બને ?

જેમનામા સામાન્ય સસ્કાર પણ ન હોય તેઓ નામના નૈન છે.

તેવીજ રીતે રાગની વાસનાથી પણ દૂર હઠવા પ્રયત્ન કરો જ્યાં જ્યાં રાગ થાય ત્યા વિચારો આ તો અનતીવાર મળ્યુ, એમ વિચારી ત્યા સ્થલેય કરો, ક્રમસગ વિરમો અમુક દિવસે કે દિવસોએ પ્રદાયર્થ પાળવાનું નક્કી કરો સ્ત્રી સાથે એ દિવસો માટે નક્કી કરો કે તે દિવસોએ બન્નેએ વિના હાવલાવે જ વર્તવુ

સયમની પ્રીતિ તો છે ને ? પ્રદાયર્થ પણ સયમ છે પ્રદાયર્થના પાલનમા હાવભાવના દાવ કવ લગાડનારા છે માટે તે દાવ ન થવો જોઈએ, અને તો જ સુખનો ફલાવ મળે. અમુક દિવસો શીલ પાળો જેટલી રાગવાસના તોડી, તેટલો વિજય. શીલ તો વિજયવત્તુ છે શીલપાલનથી જ જૈન નામની સાર્થકતા છે. અન્યથા નામના જૈન જેને જૈન યજ્ઞનો અર્થ માલુમ ન હોય તેઓ નામના જૈન છે છકાયના નામ ન જાણે, બાર યતના નામ ન જાણે અને ‘હું જૈન, હું જૈન’ હંદોરો પીટે તેથી શુ ? ત્યા જૈનત્વ કેમ મનાય કે જ્યા સામાન્ય સંસ્કાર પણ દેખાતો ન હોય ! અરે ! જૈન શાસન મળ્યું જ ત્યારે કે જ્યારે અમુક વાસનાનો વિજય થયો જેમકે પહેલા આ છવ કુદેવ, કુશુર, કુધર્મની ઉપામનામા હતો. યાનિ મિથ્યાવાસનામા હતો જૈન બન્યો એટલે એ ગયું હવે કુદેવ, કુશુર, કુધર્મની આરાધનાની વાસના આપી આટલી કુવાસનાના ત્યાગથી જૈન બનાયું.

સર્વધર્મસમભાવ !

પ્રશ્ન—આ રીતે સર્વધર્મસમભાવ શી રીતે રહે ? સર્વધર્મ-સમભાવ એ શુભ કે દોષ ?

અત્ર તથા વિદ્યાને એક સરખા ગણવા જોઈએ એમ જોઈએ મૂર્ખાઈ છે મહુ પુરુ એક હૃદિએ જોવાય ? એમ જુએ તે દેખતો કે આધળો ? એ વાત ખરી કે ત્યા (બીજે-બીજા ધર્મ પર) દેવ ન જોઈએ સમભાવનો અર્થ જોળ જોળને એક ગણવાનો નથી પણ ત્યા (બીજે) દેવ ન કરવો, તે છે. સાચાને જૂઠાને સમાન ગણવા એવો એનો અર્થ નથી. ૧૪૪૪ ચૌદને સુમ્માલીન સમર્થ ગ્રન્થકર્તા પૂ થી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ કહે છે

સમમાયમાવિયપ્ત્યા નિષ્ણણ તસ્ત નિતિય સદેહો ।

સમભાવવાળાને મુક્તિનો સ દેહ નથી એ વાત ખરી, પણ તે સમભાવ સુખદુઃખમા સમાન, શત્રુ મિત્રની સાથે સમાન, ઇષ્ટાનિષ્ટમા સમાન રહેવા માટે સમભાવની ચેતવણી અપાઈ, શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજીએ રાગદેવના અશમાય ન લેખાવાની, આત્માને સમભાવમા રાખવાની ચેતવણી આપી. સમભાવનો અર્થ એ નથી કે એક તથા દુષ્ટ તમામને સમાન ગણવા ખૂરા બહાને જાણવાની તમજાજ ન હોય, ત્યા માણસાઈ ન હોય, અને ત્યારે બહા ખૂરાને સમાન કોટિમા મૂકાય ? જે શીજ જે સ્વરૂપે હોય તે સ્વરૂપે જણાવે ને મુક્તિ અપાવે તે ધર્મ હોયો એ સ્પષ્ટ છે અલબત્ત! બીજા ધર્મવાળા પર પણ દેખ ન હોય, તે ય ધર્મવાળા માયો ધર્મ પામે એવી ભાવના, એવો પ્રયત્ન હોય મોટી મીઠી મીઠી, મોટી મોટી વાતો કરે પણ હૃદયમા ટેપ હોય ત્યાં સમભાવ નથી સમભાવનો અર્થ બહી પ્રકારે સમજો

પ્રશસ્ત દેખ

પ્રશ્ન—પ્રશસ્ત દેખ ન હોય ?

વસ્તુતઃ પ્રશસ્ત દેખ ન હોય. દેખ અને પ્રશસ્ત કેવી રીતે હોય દેખ કોને કહે ? 'આતુ ખૂર કર' એ ભાવના યઈ ત્યા દેખ હા ! છાકરાને કે કોઈને તેના બહા માટે માર્યો, ઝુલ્યો, હૃદયમા રાગ છે પણ ઉપરથી આવુ વર્તન છે ત્યા વ્યવહારથી પ્રશસ્ત દેખ કહી શકાય. પારધીએ જાળ બીછાવી છે, કળુતરને ફસાવવા તેમા ચણ (જુવાર) નાખેલ છે, કળુતર લેખાં યયા છે, પણ પારધી જાળમા ફસાવે તે પહેલાં દૂર ઉભેલા દયાળુએ કળુતરને નસાડવા બહુકનો ધડાકો (અવાજ) કયો, કળુતર જિડી ગયા, બચી ગયા. બહુક ફેડનારનો બચાવવાનો હેતુ છે, દયાનો રાગ છે પણ કળુતર તો તેને દેખી માનશે, આમ આવા આવા પ્રસંગે વ્યવહારથી પ્રશસ્ત દેખ ભલે કહેવાય બાકી વસ્તુતઃ પ્રશસ્ત દેખ ન હોય સામાના બહાની હૃદયમા ભાવના હોય અને ઉપલક્ષ દેખાવ

દ્રેષનો હોય ત્યાં તેને પ્રચસ્ત કહી શકાય પણ હૃદયમાં જ માલિન્ય હોય તો નહિ, કેમકે દ્રેષનો સામાન્ય અર્થ બીજાના ખૂરાની બાવના છે, નમુચિને વિષ્ણુકુમારે લોય લેજો ક્યો પણ હૃદયમાં તે બાવના નહોતી કે આના પ્રાણ લઈ પણ શાસનનો ખયાલ કરવાની હતી પ્રચસ્તની બ્યાખ્યા ઘણી ઉંડી છે

આતર આદિ ભેદ

પ્રશ્ન — કપાયના આતર તથા બાહ્ય એવા ભેદ હોય ?

આમ પૂછનાર કે માનનાર ભીંત જૂલે છે, કે એવા ભેદ ન હોય એક પણ ચીજ એવી નથી કે જેના આતર તથા બાહ્ય ભેદ ન હોય તપમા આતર તપ તથા બાહ્ય તપ કહ્યો, સયમ ધર્મ, ભક્તિ બધામાં એ પ્રકાર છે તો કપાય ક્યું છોશું કે ટોપ લાવેલ છે કે તેના તંબા ભેદ ન હોય !

પ્રશ્ન — કપાય તો મનનો શુષુને ?

માનસિક કપાય અતઃ સ્વરૂપમાં જાય એકના હૃદયમાં કપાયનો લેશ પણ કલેશ નથી પણ દેખાવ એવો રાખવો પડે કે જોનારને તે કપાયવાળો લાગે, મો બગાડવું પડે, બ્રહ્મટિ ચડાવવી પડે, પ્રસંગે તેમ કરવું પડે પણ હૃદયને સ્પર્શે નહિ આતરિક કપાય મનનો, કાચિક કપાય બહારનો, આતરિક કપાયમાં સામાના ખૂરાની જ બાવના હોય કાચિક કપાયમાં બહારનો ડાળ હોય બીજાના બહા માટે તેવો દેખાવ કરવો પડે, તે બાહ્ય કપાય, પોતે તરતો તરતો ય બીજાને જગ્યાવવા ડુબડીયો માર્યા કરે પણ અદર તમા કરે ઉપરથી કપાયિત પણ પોતાના સ્વરૂપમાં જગતો હોય અતરથી બાન જૂલે તો વાધો વિષ્ણુકુમારે લાગ જોજનનું કેપ ક્યું પાછળથી સહેજ કપાયમાં

આબ્યા, ત્યારે દેવોએ તેમના કાનમાં જઈને દુપદ રાગમાં શમભાવનું શિક્ષણ આપ્યું, એટલે અતર કષાય ત્યાં આબ્યો એટલા પૂરતું પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યું.

આતર રાગ, બાદ્ય રાગ

વાસનાના મુખ્ય બે પ્રકાર રાગ તથા દેષ માયા તથા લોભ છે રાગમાં, ક્રોધ તથા માન છે દેષમાં

પ્રશ્ન—રાગમાં આતર રાગ, બાદ્ય રાગ શી રીતે ?

હુનિયામાં, હુન્યવો પ્રવૃત્તિમાં અંતરથી એક રમ્યોપદ્યો છે તે અતર રાગ સ્વમાનસ પ્રત્યક્ષ છે એક માણસ કુદ્દ બને ઠાઠવા મટિ વર્ષ બે વર્ષ સસારમાં રહે તો ત્યાં બાદ્ય રાગ છે પાણીમાં ડુબતાને બચાવવા માટે કોઈ પાણીમાં ડુબકી મારે પણ એ ડુબકી અતરનો નથી, બહારની છે, ડુબતાને બચાવવા માટેની છે બીજાને બચાવવા તે જાડે ડુબે પણ પેલાને બચાવે, એ પોતે તરી રહ્યો છે

સલામાથી—પણ હુનિયા તો ડુબતો માને, જમમાં પડે ને !

થોડીવાર વાટ જૂએ, પેલો બહાર નીકળે એટલે તો જમ ભાગે ને ! પછી એને આશ્ચર્ય લાગે, મત્ય સમજાય, થોડીવાર દકીને રાહ જોવી પડે

દેખર અસદ્ય, કુમારપાલ માટે, શાથી ?

વિષય છે વાસનાના વિજયનો વાસના રૂઢ થયા પછી ખસતી મુશ્કેલ છે નાનપણમાં અમુક ચીજ ખાવાની આદત પડી, તેનું મન ઘડપણમાં થઈ જાય નાનપણમાં જાડાટા, મૂળા, ગાજર ખાધા હોય, પછી જાડ કર્યા હોય પણ કોઈને ખાતા દેખતા વાસના આવીને જીલી રહે પરમાહુત કુમારપાળ મહારાજને

ઘેબર ખાતા પૂર્વાવસ્થામાં માસ ખાધેલું હોવાથી માસ યાદ આનું તરત જ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી પાને આવીને પૂછે છે “ બગવન! ઘેબર ભક્ષ કે અભક્ષ ” ? શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી કહે છે “ રાજન! તમારે માટે અભક્ષ ” ઘેબર છે ભક્ષ પણ મામ ખાનાર માટે મામની સ્મૃતિ કરાવનાર હોઈ અભક્ષ છે કુમાર પાળે હાથ જોડ્યા, કહ્યું, માન્યું, ‘ આપના જ્ઞાનની ભક્તિ હારી ’! એટલું જ નહિ પણ એમને શ્રી કલિકાલસર્વજ્ઞ કલ્યાણકુમારપાળે આડંબરપૂર્વક એ બિરૂદ એમને આપ્યું

પ્રશ્ન—શાસ્ત્રાધારે શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજીએ કહ્યું ?

એ પોનેજ શાસ્ત્રમૂર્તિ હતા પ્રથમ આવો પ્રસંગ ન બન્યો હોય ત્યાં શાસ્ત્રમાં ઉલ્લેખ ન પણ હોય પણ પોતે જ સાક્ષાત્ શાસ્ત્રમૂર્તિ હતા, જોડોને! ત્યાં પ્રશ્ન ન હોય આગમમૂર્તિ કહે ત્યાં ‘ કયા આગમમાં ’ એમ ન પૂછાય

તાત્પર્ય કે વાસના ઘણી ખગળ છે, બચકર છે કુમારપાલ મહાગજ તો પરમ શાવક હતા, ત્યાં આવીને તે ખડી થઈ તો બીજાની રીત દર્શાવે! વિષય વાસનાથી પર રહેતા શીખો, તને ભારતા જ શીખો કુટેવોને છોડો, દૂર રહો તો જ વિજય વાય કારમી કુટેવ !

પડેલી કુટેવ જલદી જતી નથી પણ માયાનો મળે તો જાય એક રાજના અત્યુરમાં કેટલીક રાણીઓ હતી. તેમાં એક રાણી પાછળથી એવી આવી ગઈ કે જેને બહાણ વાય કે લડવા જોઈએ એને લડવાનો કુટેવ પડી ગઈ હતી જેની સાથે લડે તેને એવી રીતે પકડે કે સામાને જોખરો કરે ત્યારે છોડે, અને બોલવામાં તો પૂછવું જ શું ! જેના કપાલમાં દૂતર પેદુ હોય તેને બરયા વિના ચેન પડે? તમામ રાણીઓ ઠટાળી ગઈ

હતી આખરે તમામે લેળી થઈ રાજાને વિનંતિ કરી, ‘મહારાજા! તમે આને લાવીને આખા અતપુરમાં મળગતો પૂજો મૂક્યો છે આ ત્રાસ હવે અમારાથી નથી સહેવાતો માટે કાઈક ઉપાય કરો. અમારે એની સાથે આ રીતે વસવાતુ પાલવે તેમ નથી એને જૂદો વસવાટ, જૂદો રસ્તો, જૂદું સ્થાન આપો. રાજા જ્યાં રગડા, ઘડા થતા હોય ત્યાં અલગ સહેવાથી બચાવ થતો હોય તો તે ઈષ્ટ જ છે રાજાએ સામંતો અને માન્યુ, રાજાએ એવો જાહેરાત કરવાનો હુકમ કર્યો કે જેથી તેનું સ્થાન, તેનો માર્ગ અલગ જ બને ત્યાં જ્યારે કડીયા વિગેરે આડી ભીંત અથવા લાગ્યા ત્યારે રાણી એમને દાંટવા લાગી- એમનો સાથે ઘડવા લાગી ને રાજાને જોલાવવા દામીને મોકલી એને બસ લડવાની જ કારમી કુટેવ હતી તે આ રીતે અટકે! અટકવાનો ઉપાય થાય એ એને કેમ પાલવે?’

વીંછી ડખવાનો સ્વભાવ ન મૂકે તો ઉપકારી
બચાવવાનો સ્વભાવ કેમ મૂકે ?

રાજા આવ્યો રાણીએ ફરિયાદ કરી કે, ‘આ રીતે બીજાનું માની મને દુઃખી કરવી છે?’ રાજા ન્યાયી હતો, સામંતનારો હતો, ખૂટ લે કે શૂટ કરે તેવો ન હોતો જ્યાં લાગ્યા કાલની આદત પડી હોય તે એકદમ ન જાય લાગ્યા કાલની કે ભવેની આદત જેને પડી હોય તેનામાંથી તે એકદમ ન જાય તેટલા માટે ત્યાં ખૂટ લેનાર કે શૂટ કરનાર પોતાના આત્માને જ લૂટે છે સૌ સૌના સ્વભાવમાં વર્તે પેલા ફકીરનું દષ્ટાન્ત સામંતો છે! એક ફકીર હતો એક વીંછી તડકે પડ્યો હતો તેને ઉઠાવો તેણે છાયે મૂક્યો, વીંછીએ તો ડખ માર્યો ફકીરને પાણીના વહેણથી વીંછી તડક આવ્યો, ફકીર ફકીરે છાયે મૂક્યો, ફકીર વીંછીએ ડખ માર્યો ચલો કહે છે ‘આવો ધધો હોય! એ ડખ્યા કરે અને તમે તડકેથી છાયે મૂક્યા કરો!’ ફકીર કહે છે ‘મૂર્ખા વીંછી

જે એનો ડખવાનો સ્વભાવ ન છોડે તો હું ફકીર, બીજાને બચાવવાનો સ્વભાવ કેમ છોડું ? ” આ તો જાણી ફકીર હતો, એની પણ આ ભાવના, તો લોકોત્તર ફકીરનો તો શી વાત ! એ ફકીરનો એ જ સ્વભાવ કે બીજાના ડખ સહીને પણ તેનું બહુ કંઠુ આજ તો જરા કોઈ મદદ માગશે તો તેને જોતાજ કહી દેશે “ બ્રમ ! નાલાયક અહિં ન આવતો, તું મદદને યોગ્ય નથી વિગેરે ” કે તો નહિ પણ તેના દોષ બુદ્ધિ એ આવે છે ને તેવો કે પણ જે દોષ જ જોવા જશે તો ધન્યનો કેશજ નહિ રહે પૂર્વ ઈર્ષ્યથી, પૂર્વના દોષથી દુ ખી છે, વાય તો બહુ કરો, ન બહુ વાય તો મોન રહો, ઈર્ષની ત્રિધિ વિચારે ભત છતાં કમળતમા ગયો !

પ્રશ્ન—ત્યારે જે મનુષ્ય મારવામા માને, ‘ મારો, મારો ’ એવો પ્રચાર વાણીથી કરી, કાયાથી તેવી પ્રવૃત્તિ કરે તેને વીછી જેવો ગણવો ?

ઢાઈ તેવી તુવના કરે તો મામાન્યત ઠીક, વસ્તુત ઈચિત નથી વીછી તો અજ્ઞાન છે, ચૈરિન્દ્રિય છે જ્યારે આ તો બુદ્ધિ માન હોવાનો દાવો કરનાર માનવ, તે એમ કરે બાકી તો એનાવી સમાન નહિ કેમકે ભત છતાં કમળતમા ગયો.

ગુણસ્થાનકો એટલે વૃદ્ધિ ગત વિજયસૂચક પગધિયાઓ.

વાત છે વાસનાના બલની જ્યાં સુધી વિજય ન થાય ત્યાં સુધી વાસના તેનું કામ કર્યા જ કરે જેવી વામના તેવી પ્રવૃત્તિ. રાણીને મામાનુ અચ્ચુ તોડે એ રીતે લડવાની આદત પડી હતી રાજાએ ઘણી મમજાવી પણ એ માને ? એ તો કહે, “ હું ય પગણીને આવો છું, અમથી નથી આવી, મારો માર્ગ આ રીતે બ ધ કરી, મને અલગ કરી, દુ ખી કરતી છે ? ” રાજાને તો માર્ગ કાઢવો રહ્યો રાણીનો ખોરાક લડવું એ હતો એ વિના એ પણ દુ ખી થાય તેમ હતી બીજી તમામ રાણીઓનો પણ

રોજનો સ તાપ દૂર કરવો હતો અને તો લડવાનું જ જોઈતું હતું, રાજાએ કહ્યું, ‘જા, તને તારો ખોરાક મળશે આ નગરની, પ્રજામાથી વારાફરતી રોજ એક સ્ત્રી તારી માથે લડવા આવશે વારા બાધવાનો હુકમ કરી દર્શન અત પુરમા ગડબડ ન જોઈએ’ પેલીને જોઈતું હતું તે મળ્યું એટલે તેણીએ માન્યું તથા ઠીકા-એને ઠામ કરવા દીધું વામનાવિવશ થનાગ્ની આ દશા છે માટે તેનો વિજય ઠરો ગગ લેખનો વિજય ઠરો જૈન શબ્દનો અર્થ જ એ છે, જૈન બનાય જ ત્યારે કે-જ્યારે વામના દૂરે કમથીઠમ સમક્ષિત હોય તો જૈન ને? કુદેવ, કુગુરુ, કુધર્મને માન વાની પ્રવૃત્તિ હતી, તે પલટાય અને સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મને માનતો આત્મા થાય ત્યારે તે મમકિતી, ત્યારે તે જૈન આ છે ચોથું શુણ્ણસ્થાનક અહિં આટલો નિજય પછી દરેક શુણ્ણસ્થાનકે વિજય વધે વિજય વધે તેમ શુણ્ણસ્થાનક વધે જૈનનું કયું શુણ્ણસ્થાનક વિજય વિનાનું છે? પછી દેશવિરતિપણું લેવાય એ પાચમું શુણ્ણસ્થાનક ત્યા સ્થલ જીવને ન માગવાનો શુણ્ણ આખો સર્વવિર-તિમા સર્વ જીવને મન વચન કાયાથી ન મરાય, આ થયું છું શુણ્ણસ્થાનક સાતમે, આઠમે તથા નવમે શુણ્ણસ્થાનકે અપ્રમત્તાવસ્થા આવી એટલે અનાદિ કાલથી પેલા પડેલા પ્રમાદ પર વિજય મળ્યો આમ ઉત્તરોત્તર વિજય વધતો જ છે છેલ્લે મન, વચન, કાયાના યોગ પર વિજય મેળવે, અયોગી બને એ ચૌદમું સમક્ષિત પામ્યા પછી કયું શુણ્ણસ્થાનક એવું છે કે જ્યા વિજય નથી?

પ્રશ્ન—વાત ચોથેથી થઈ, પ્રથમના ત્રણ શુણ્ણસ્થાનક માટે શું?

એ શુણ્ણસ્થાનક શ્રદ્ધામા છે કયા? છતા જીણવટમા ઉતરીએ તો માર્ગાભિમુખ થવું, ચોથે જવું એ વિજય જ છે ને?

જૈન દર્શન નિજયવત્ત છે તે મળ્યું, વિજયવત્ત બનો

જૈન દર્શન વિજયવત્ત છે એ મળ્યું, વિજયવત્તા બનો તો

ફળ્યુ ગણાય પાપ કમી કરો કોઈ માળો દે ત્યા સમતા રાખો,
 મીઠાશ ધારણ કરો તોષથી રોષને ઝોછો કરો માયાનો મોહ
 ઝોછો કરો માયામા મજા નથી, સજા છે, મજા માયા (દ્રવ્ય)
 છોડવામા છે કોઈ પર રોષ થઈ ગયો, તે દૂર કરો, સામો ગુણી
 હોય તો ચરણમા જઈ, પગે લાગી માશી માળો રોષને છૂટી
 વિજય મેળવે. દુષ્ટ વાસના એ દૂષણ છે, સુવાસના એ ભૂષણ
 છે કુપ્રવૃત્તિ દૂષણ છે, સત્પ્રવૃત્તિ ભૂષણ છે દૂષણને દૂર કરો,
 ભૂષણ ધારણ કરી અલકૃત બનો, વિજયને વરો, ત્યાગ વૈરાગ્યમા
 આગળ વધો અને અપૂર્ણ વિજય વરો ફરિ યાદ કરો જૈન
 શાસન વિજયવતુ છે, વિજયવત બનાવનાર છે, તે મળ્યું,
 વિજયવત બનો યાદ રાખો, આ દર્શન વિના બીજે કયાઈ
 વિજય મળે તેવા માર્ગો નથી, તેવી ચાવીઓ નથી આ દર્શ
 નમા ધ્યેય, બધારણ, પરિણામ, તમામ વિજયમય છે, માટે જ
 આ શામન વિજયવતુ છે

જૈન દર્શન રાગ દ્વેષનું ઉત્તેજક નથી

ખોરા ઉત્તેજનમા ધર્મ માનનાર આ દર્શન નથી

રાજાએ તો મત્રીને પોતાનો નિર્ણય જણાવી ગામમા લઠ
 નાર સીના ઘર દીઠ વારા બાધવાની યોજના કરવાનો, અમલમા
 મૂકવાનો હુકમ કર્યો મત્રીએ તેનો અમલ કર્યો, અને ઢંઢેરો
 પીટાવી દીધો એક પછી એક ઘર દીઠ વારા મુજબ એક સ્ત્રી
 લઠવા આવે આવી યોજના ગાંભીર્ય અમલમા મેલી રાજા પાસે
 સત્તા છે જેની લાઠી એની લેસ સત્તામા સૌ મત્તા મારે, ન
 મારે તો ખત્તા બાવાનું પત્તુ મળે રાજાએ આ રીતે લઠવાની
 આદતવાળી રાણીની ઇચ્છા પૂરી કરી રાજાએ વિચાર્યું, 'આનું
 (આ રાણીનું) પણ મારે તો લલુ કરવું જોઈએ,' અને આ
 વિચારથી તેને સજા ન કરતા તેને લઠવાનો ખોરાક પૂરો પાડ્યો.
 અત પુરની આદત ગામને ગળે ઝોળવી અહિં 'લલુ કર્યું'.

એમ રાજાએ માન્યું પણ એ મન્તવ્યમાં ભૂલ છે રાજા ન્યાયી હતો એ ખરૂં છતાં મિથ્યાદષ્ટિ હતો એટલે એની દષ્ટિએ એને એ બહુ લાગ્યું, બાકી લડવાનો ખોરાક પૂરો પાડી, એવી વાસનાને મજબૂત બનાવવામાં તથા પ્રજા પર આક્રમક માટે વારા બાધવામાં બહુ હોય ? રાજા સમ્યક્દષ્ટિ હોત તો રાણીને સારા માધનસામગ્રીમાં સંયોજીત કરત મારા સાધુ પાસે લઈ જઈ ધર્મ ચ બજાવત, સારા શુભલીલા (સાધ્વીલા)નો સ સર્ગ કરાવત, એવો માર્ગ લેત, અને એ રીતિએ આદત બૂલાવત, પણ આવું ઉત્તેજન ન આપત અન્ય દર્શનમાં અને જૈન દર્શનમાં ફરક જ છે આ દર્શનમાં યોદ્ધા ઉત્તેજન નથી, તેના પર વિજય મેળવવાનું છે, તેવા ઉત્તેજનને છોડવાનું છે બીજે તો દ્રવ્ય જોઈએ તો દ્રવ્ય, સ્ત્રી જોઈએ તો સ્ત્રી, જે સાધન જોઈએ તે આપવામાં, તેવું ઉત્તેજન આપવામાં ધર્મ મનાયો, જૈન દર્શનમાં પાપના ઉત્તેજનથી વેગળા કરવામાં ધર્મ મનાયો, રાગ દ્વેષ કરાવી ત્યાગ કેળવવામાં ધર્મ મનાયો.

ઘરનો બોલો ઉપાડે એ વહુ.

રાજાએ કરેલી યોજના અનુસાર એક સ્ત્રી વારા ફરતી રાજા લડવા આવતી અને બિચારી સાને લોથપોથ બનીને ઘરે જતી. જેનો વારો આવવાનો હોય તેના અગાઉથી જ મોતીઆ મરી જતા એક મહેલમાં એક ઘરડી ડોશી રહેલી હતી ઘરમાં સ્ત્રીવર્ગમાં સામું વહુ જે જ હતા છોકરો તાજે પગલાવેલો એટલે વહુ નવી હમણા જ આવેલી હતી વહુ વિચક્ષણ હતી, બહેલી ગણેલી હતી, સસ્કારી હતી કુલવાન હોય, કુલવાનનું ફરજન્દ હોય ત્યાં મસ્કાર હોય જ દશમે દિવસે પોતાનો વારો આવવાનો છે એમ જાણ્યું ત્યારથી ડોશી તો આકુળ બ્યાકુળ થઈ ગઈ, બ્યજ બની ગઈ એ મહેલમાં વારો શરૂ થયો અને તેણીએ જોયું કે હવે ત્યાંથી

ગણતા દશમે દિવસે લડવા જવું પડ્યું, એટલે ન ખાય, ન પીયે કે ન શાતિ લોગવે વહુ પડી વિમાસણમાં કે સામુજી કયા કારણે હુ ખી દેખાય છે ? કેમકે તેને હજી પૂરતી માહિતી નથી કુલવાન વહુ (કુલવધુ) આનું નામ કે સાસુને મા સમજે અને માતાની માથે વર્તે તેમ ત્યા પછ વર્તે સાસુને બ્યથા જોતા જ વહુ અકળાઈ અને તેણીએ સાસુને પૂછ્યું, વિનયથી પૂછ્યું 'માણ ! તમે હુ ખી શાથી દેખાઓ છો ? મો ઉદામ કેમ છે ? કંઈ ચિંતા તમને આમ અકળાની રહી છે ? ' 'માણ, માણ' કહીને સાસુને રાજી રાખી માણ રાખે તેનું નામ વહુ સારી વહુ, શુદ્ધિયલ વહુ માસુ સામે લડવામાં પાછા કે રાજી ન જાને ! સાસુએ કહ્યું, 'વહુ દીકરા ! તું નવી છે, બાળક છે, તારે ગી ક્રિકર ! અમે અમારા લાગ્યા લોગવર્ણુ' આમ કહીને સાસુએ રાજીના હુકમની, દશમા દિવસે નાળી સાથે લડવા જવાનો વારો આવવાની વાત કહી સાસુએ કહ્યું, 'એટા ! એ રાડ માથે લડવાનું તો દશમા દિવસે છે પણ આજથી જ હું તો મરી રહી છું એ જ કારણ છે મારી અશાંતિનું ' ધરનો બોલો ઉપાડે એ વહુ વહુએ લડવાનો બોલો વહોરી લીધો તેણીએ બહુ, 'માણ ! અકળાશો નહિ, આપ નિરાતે ધરે બેસજો, વારાને દિવસે રાજીજી સાથે હું લડવા જઈશ ' સાસુ - 'દીકરી ! તારું કામ નહિ, એ રાડ નપાવટ છે, જળરી છે, તું તો બાલક છે, તારું ગળું નથી ' વહુ - 'માણ ! એમ ન બોલો, બાલક પણ બાળક મટે ક્યારે ! આગળ ધાય ત્યારે ને ! એ તો હું જ જઈશ, નહિ માણ ! મારા સમ, બોલો તો હું જ જવાની, રાજીજીને જોવાની હોશ હું જ પૂરી કબ્બાની ' વાત પણ ખરી છે, બાલકમાં સામર્થ્ય ન જ હોય એમ નથી બાલકમાં બુદ્ધિ કે જ્ઞાન, ત્યાગ વૈરાગ્ય ન હોય એમ પણ નથી જ્ઞાનનો, બુદ્ધિનો ઠેકો ધરડાએ જ લીધો છે એમ નથી બાલ તો કેઈ અબાવ જ્ઞાનવાળા છે

માધાનુ માનની મળે ત્યાં કારમી કુટેવ પણ ટળે

વહુ હતી તો ખાલક એટલે તાણ, નવી, નાની વયની પણ વિદ્વંસી હતી, સરકારી હતી, ઠરેલ હતી અને કેવા પ્રસંગે કેમ કામ લેવું તે સહેજે સમજનારી હતી જુદિમાન એવો અખતરો કદે કે અખતરો ઝરનાર ન મરે, સામે કદે કે મરે, જેવું બાગ્ય ! વાત કરતા નવ દિવસ ચાલ્યા ગયા કથમા દિવસનું વહાણું વાયુ સાસુને સતાપ થવા લાગ્યો આવી વહુને એ પોતાની ફીજીજ માને એમા શી નવાઈ ! પોતાને વહુ જવા નથી દેવાની એ જાણ્યું પણ વહુનું શું થશે એ વિચારે સાસુ રહ્યા કદે કે નવ વાગ્યાથી લડવા જવાનો કાનૂન હતો પણ વહુ તો નિરાતે બેઠી હતી સાસુ સળવળવા લાગી કેમકે રાણીનો રોષ ઓર વધેને ! વહુ વિચક્ષણ હતી એટલે રોષ વધારવા માગતી હતી કેમ કે ઉથ આવેશનો જલદી અત આવે સાસુનો સળવળાટ જોઈ વહુએ સાન્ત્વન આપ્યું 'તમે તમારે જોયા કરો, હું મારે ફાડી લઈશ' વહુએ ત્યા જવાને પોતાના સાધનો તૈયાર કર્યા, સાથે લીધા જ્યા લડવા જવું છે, ત્યાંય પોતાનું કામ ચાલુ જ રાખવાનું નક્કી કર્યું ડોશીમાનો (સાસુજીનો) રેટિઓ લીધો, કાતવાની પુણિયો લીધી, ફાકવા માટે જોળામા ધાણી ચણા લીધા, પીવા માટે નાનકડો રૂંબે લીધો અને બરાબર અગિયાર વાગે રાણીના મહેલે ગઈ રાણી તો બે કલાકથી ખૂબ આવેશમા આવી હતી, તાડુકી ઉઠી, 'રાડ ચૂટેલ ! અત્યાર મુધી કથા મરી ગઈ હતી ?' આ રીતે ફાવે તેમ બસવા લાગી બસવાની દેવ એટલે એને કોઈ 'બસ ! બસ !' કહે તોય તે બસ્યા જ દરે રાણી તો ઉંચી થાય, નીચી પણ વહુ એક અક્ષર બોલતી નથી એક તરફ અહો જમાવી બેઠી, રેટિઓ કાતવા લાગી, ધાણી ચણા ફાકે અને તરસ લાગે તો પાણી પીએ રાણી સામે 'મીટ માટે પણ બોલે નહિ સામે બોલનાર હોય તો લડનારને

વિસામો! મળે પણ સામેથી જવાળ ન મળે ત્યાં વિસામો ન મળે, યાક જ લાગે પા અરધો કલાક થાય એટલે રાણી જરા યાકે એટલે વહુ અશુભો (ડેયો) બતાવે, મતલબ એવું સૂચવે, 'બસ! યાકયા ને!' તેવું અશુભથી સૂચવે, છબથી તો ન જ બોલે વળી ગળી વધારે ગુસ્સે થાય, વધારે બોલે, વહુને મકડે, ધોલ ધમ્પા કરે તે કરવા દે, એટલું તો મહેવું જ પડે ને! વળી છૂટીને પાછી સ્થાને બેઠી ભય, રે ટિઓ કાતે, ધાણી ચણા ફાકે અને જરા ગીન પણ ગાય 'રાણીજી એ ગણીજી! શાણા મારા ગણીજી! બોલો રે બોલો, બોલાય તેલું બોલી દ્યો' વગેરે રાણી યાકે ત્યારે વહુ અશુભો જ (ડેયો જ) બતાવે રાણી આજે બરોબર યાકી, એને લાગ્યું આ મળી માયાની ત્રણ વાગ્યા, રાણી કાયર કાયર થઈ ગઈ, તન્ત દામીને મોખ્ખી રાત્રીને બોલાવ્યા, કહી દીધું, 'આવી કેવી અબૂઝ લડનારી આવી છે, હું તો યાકી, મારે આની સાથે નથી લડવું, રાક, બોલતી જ નથી ને ઉપરથી આમ (અશુભો) બતાવે છે, આવી છે લડવા ને રે ટિઓ ફેરવે છે, ગાણા ગાય છે ધાણી ચણા ફાકે છે, આનાથી યાકી, કરો એને વિદાય!' રાત્રીએ તેણીને જનાનું કહ્યું પણ પેલીએ ના કહી, સાફ કહ્યું, 'ન જાઉં, નિયમ તે નિયમ, તમારો કાનૂન છ વાગ્યા મુધીનો છે મારે એ નિયમનો ભગ નથી કરવો રાત્રીને આની આ વૃત્તિ માટે અને આ શક્તિ માટે સારો અભિપ્રાય જ ધાર્યો રાણી તો કહે, 'બસ! કાઢો એને! કોઈ રીતે એ ટળે!' રાત્રીએ તેણીને જવા વિનવી રાત્રી ન્યાય પ્રિય હતો, કાનૂનને માનનારો હતો પેલી કાનૂન પાળવા તૈયાર ન હોય તો પોતે ભગ કેમ કરાવે? ગત્ત કહે છે પણ 'ખૂદ રાણી કહે છે, હું કહું છું, તું ખુશીથી જા કાનૂન ના બધનથી મુક્ત કરીએ છીએ!' પેલી વહુ બોલી, પણ 'હું તમને કયા કાનૂનના બધનથી મુક્ત કરૂં છું' રાત્રી રાણીને કહે છે, 'પણ કોઈ રીતે છાલ છોડે!' પેલી બોલી, 'રાત્રીજી!

રાણીમાતા બે ગામનેા ઇાલ છોડે, લડવાનુ બધ કરે તો હું
આ ક્ષણે જાઉં ' રાણીએ કબૂલ્યુ ' તેમ તો તેમ, પણ તું જા !'
આ શુભિચલ વહુ માયાની મળી તો રાણીજીની લડવાની ટેવ
ટળી અને રાજાજી તરફથી મારી લેટ મળી
આનુ નામ રાજા !

રાજા આથી ઘણો ખુશી થયો કેમકે પ્રજાની આકૃત ટળી,
પ્રજાની હુમેશની આકૃત તથા રાણીની આકૃત ટળી પછી એને
આનંદ કેમ ન થાય ! રાજા સાચો તેજ કે જેના હૃદયમા પ્રજાનું
હિત હોય પ્રજાને પ્રજા (સતતિ) સમાન માને તેજ ગણ
રાજા, તે જ રાજા પવિત્ર, બાકીના રાજા તો મૂર્ખ છે, પવિત્ર
નથી એક રાજા કાયમ પ્રજાની ફરિયાદ સાબળતો ફરિયાદ
સાબળવામા કટાળતો નહિ કર્મસંયોગે તે બહેરો થયો બહે-
રાપણુ એને ન સાંચુ પણ હવે પ્રજાની ફરિયાદ ન માલગી
શકાય એ એને ખુબ માદ્યુ તેથી તે ઉદાસ રહેવા લાગ્યો
મત્રીએ રાજાને ઉદામ જાણી, પૂછી ગાછી કારણ જાણી તેનો
રસ્તો કાઢ્યો મત્રીઓએ કહ્યું, ' રાજવી ! લેશ પણ કલેશ મનમા
કર્યો નહિ, આપની અંજલણ ટાળવાનો રસ્તો યોજવામા આવ્યો
છે જેને ફરિયાદ કરવી હશે તે કાળો વાવટો લઈ આપની સમક્ષ
હાજર થશે, એ સજાથી આપ એને ફરિયાદી અરજદાર જાણી
શકશે, પછી તે પોતાની ફરિયાદ લખી આપશે. ' આથી રાજા
સંતોષ પામ્યો તાત્પર્ય કે પ્રજાનુ દુખ જાણવાની કેટલી ઉત્કંઠા
તથા દુખ દૂર કરવાની કેવી તમન્ના ! રસ્તો કાઢ્યા વિના રહેજ
નહિ, રસ્તો ન નીકળે ત્યા સુધી હૃદયથી બ્યથિત રહે આનુ
નામ રાજા

જૈનદર્શન મહામાયર છે

ખીજના દુખ દૂર કરવા અને એ રીતે પુણ્ય કેળવવા તોયાર

હેવું, તૈયાર થવું એ સંજ્ઞાનોનું પશ્ચિંડતોનું કર્તવ્ય ।
 તું તો આવો ને તેવો ' કરે તેનાથી કાંઈ ન થાય દુનિયા
 મનાદિથી દુખમા સળડે છે ત્યાં વળી ટીકા ટીપ્પણ શા ?
 નિયામગના દુખની જડ ઉંખેડવા તથા અનાય દુનિયાને સનાય
 મનાવવા ત્રણ લોકના નાય શ્રી જિનેશ્વર દેવે શાસન સ્થાપ્યું છે
 ખીના દુખ દૂર કરવાની ભાવના ઉદારતા હોય તો થાય, તેવું
 પુણ્ય હોય તો યાય રાણીના દુષ્ટાન્તથી ઘણો બોધ લેવાનો છે
 પેઢી વહુ એવી મળી કે એને લડવાની આદત બૂલાવી આ
 રીત જે કામ કરે તે પોતાનું સાચવે અને બીજાને ઠેકાણે લાવે.
 આવું તો ડેયોય (અશુભોય) બનાવ્યો, ભગવાન તો કહે છે,
 તેય ન દેખાડો, સહેના શીખો કેવળ સહેના શીખવું વિકટ છે
 આ વહુએ આટલું કર્યું ત્યાં આશય યમ્બવાનો તથા ગામનું
 ખ દૂર કરવાનો હતો એ વિશિષ્ટતા નોંધવા જેવી છે

મમામાથી-આશય કરે ત્યાં તત્ત્વ કરે ને !

હા ! કરેજ આશય કરે એટલે તત્ત્વ કરે શ્રીમદ્ભવાદી મહા-
 ર્ષિએ દ્વાદશાન્ત નય ચક્રમા સાત નયના સાતસો લેહ માટેજ
 કહ્યા છે ને ! અપેક્ષા અપેક્ષાએ લેહ પલટાય નૈનદર્શનની એ
 ખૂબી છે ત્યાં એવકાર ન નડે, આશયનું નિર્ધારણ થાય નૈન-
 દર્શન મદ્ધાસાગર ॥ એમા તમામ દર્શનની વિધવિધ માનીત
 તાઓ સરિતારૂપે આવી મળે છે

દેવની વાસનાના વિજય કરતા રાગની

વાસનાનો વિજય વધારે વિકટ છે.

દેવ વાસનાના વિજયનો વિષય છે એ યાદ રાખો દેવને
 અંગે કહેવાઈ ગયું રાણીને માથાની મળી તો બૂલી એ રીતે
 માથાનું મળે ત્યાં તો બૂલવું પડે પણ પોતાની મેળે દેવથી દૂર
 રહેતા શીખવામા ડહાપણ છે, સલામતી છે રાગ તથા દેવ
 બન્નેની વાસના અનાદિની છે દેવની વાસના પર વિજય મેળ-

વવો એના કરતાં ચં રાગ વામના પર વિજય મેળવવો અતિ કડીન છે વાસનાનો સર્વથા વિલય કરનારા શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનને વીતરાગ કહેવામાં આવે છે વીત દ્રેષ પણ કહી શકાય પણ વીતરાગ કહેવાથી વીત દ્રેષ સિદ્ધ થઈ જ જાય છે દ્રેષને છૂતનારા ઘણા મળ્યો પણ રાગને છૂતનારા વીરલા દ્રેષને છૂતવા છતાં રાગમાં લપટાઈ જવાય તે પર નેમચદ શેઠનું દૃષ્ટાન્ત જાણવા જેવું છે

નેમચદ શેઠનું દૃષ્ટાન્ત

નેમચદ નામે એક શેઠ હતા તેમની પાસે એક બે લાખ નહિ પણ પચીસ લાખ રૂપૈયાની મીઠગત હતી આ શ્રીમત શેઠ, આટલી મીઠગતના માલીક હોઈ તેવા વ્યવમાયી હોય એ ખરૂં છતાં ય એ શેઠ પર્વ તિથિનો પૌષધ છોડે, પ્રભુની મેવા પૂજા છોડે, સામાયિક પ્રતિક્રમણ છોડે, ભગવાનની વાણી (વ્યાખ્યાન) સાંભળવાનું જતું કરે એવા નહોતા, શુરુ વન્દન, શુરુ વૈયાવચ્ચથી વચિત રહેનારા તેઓ નહોતા એ શેઠ સમ જતા હતા કે વ્યાખ્યાન તો જીવનને શુભ પ્રધાન બનાવનાર છે શેઠ વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવ્યા છે ત્યાં એક આદમી આવ્યો અને મળ્યો એમની સામે લડવા, ચઢાવઢા બોલવા લાગ્યો આ હતા નેમચદ, પોતાની શાવ રહેવાની નેમમાં અડગ રહ્યા પેલો હતો હેમચદ તે તો હાકોટા પાડીને બરાડવા લાગ્યો સભા તથા શુરુ આ દૃશ્ય બોધ રહ્યા છે નેમચદ શેઠ શાંતિથી ચૂપ બેઠી રહ્યા છે, એક અક્ષર સામે જવાબ વાળતા નથી કેમકે જાણે છે કે શુરુ કૃપાએ મેં આટલું આટલું સાંભળ્યું છે, કપાયના પરિણામ જાણું છું, આ ગિચારો કપાય વિવશ થઈ બોલે છે તે તો પામર છે, તે બોલે છે તેમ હું બોલું તો એનામાં ને મારામાં ફેર શો ? નેમચદ શેઠ શાંતિ જાધરી રહ્યા પછી હેમચદ કહે શું ? થાક્યો ને ગયો શુરુએ જાણ્યું કે, નેમચદ શેઠનું ચરિત્ર ચીતરવા જેવું છે

રાગ આખા જગતને નમાવે છે.

જે ચાર દિવસ પછી પર્વ તિથિએ શેઠે પૌષધ લીધો છે વ્યાખ્યાન ચાલુ થયું પર્વ તિથિએ સભા મોટી હોય નેમચ દ શેઠનું ચરિત્ર ચીતરવા જેવું છે એમ જેમના હૃદયમા થયું હતું તે શુરુએ નેમચ દ શેઠ તરફ આગળી કરી વ્યાખ્યાનમા સભાને કહ્યું, 'મહાનુભાવો ! કથાયના પ્રસંગે ચાત રહેવા તથા પુણ્યનો ધડો ભરવા આ નેમચ દ શેઠનો ધડો લેવા જેવો છે શ્રાવક સાધુનો ધડો લે, પ્રસંગે સાધુ પણ તેવા શ્રાવકનો ધડો લે સાક્ષાત્ પરમાત્મા મહાવીરદેવે આનન્દ કામદેવ શ્રાવકનો ધડો લેવાનું સાધુઓને ભર સભામા કહ્યું છે ને ! ઉપસર્ગો સહન કરવાના પ્રસંગમા ધડો લેવા માટે પ્રભુએ આનન્દ કામદેવ તરફ નજર કરવાનું સાધુઓને કહ્યું છે નેમચ દ શેઠ પેલા લડનાર માથે તો અડગ સમભાવમા રહ્યા હતા પણ ભરસભામા શુરુમહારાત્રએ કરેલી પ્રશ્ન સાથી જરા મલકાયા, સ્મિત કર્યું મુઠ્ઠો એ કે રાગ છૂતવો કઠીન છે માટે વીતરાગ કહેવામા આવે છે હરેક મહેલ્લામા કોઈને કોઈ જગરૂ લડનાર હોય છે પણ કાઈ બધા તેની સાથે લડતા નથી, લડવાની પચાતમા પડતા નથી પણ ધરમા, મહેલ્લામા જેની સાથે, જે પદાર્થ સાથે રાગ છે ત્યાથી જરાએ ખસવાનું કોઈ કરે છે ? ત્યા તો ઉલટું જમાવે છે કહો કે, રાગ આખા જગતને નમાવે છે

સભામાથી-બધા લડતા નથી એનું કારણ તાકાત નથી માટે નથી લડતા એ છે.

તાકાત ન હોય તો કાયાથી ન લડે પણ આખથી, વાણીથી, મનથી લઢવા વિના ન રહે તાકાત નથી એટલે શાંતિ રાખે એમજ નથી, કહેવત તો છે, કમજોર ઓર શુસ્સા બેત !

અહિ આજે વીતરાગ થવાનું ભાગ્ય નથી પણ
તેવું ભાગ્ય ઘડવાનું ભાગ્ય જરૂર છે

તમારા ઘરમાજ નજર કરો, દ્વેષ કરતા રાગ વધારે બ્યાપક જણાશે ધરનો બચાવ દુનિયામા રાગથી છે, દ્વેષથી તો બવાડો થાય દ્વેષના વિજય માટે ઉત્તમ પુરુષોનો રાગ જરૂરી છે રાગ વાસનાનો વિજય કરવા શ્રી વીતરાગનું, શ્રી વીતરાગના શાસનનું શરણુ અમોઘ ઝખ્તર છે વીતરાગના શરણુથી વીતરાગતા આવે છે ઉપાસના વીતરાગનીજ કરવી વીતરાગ થવા માટે વીતરાગ પર રાગ ધરવો, આત્મચર્ચ એ છે કે વીતરાગનો રાગી વીતરાગ બને છે ભૂતકાલમા અનતા એ રીતે વીતરાગ થયા છે, ભાવિમા અનત થશે અને વર્તમાનના મહાવિદેહાદિ ક્ષેત્રોમા સખ્યાતા થઈ રહ્યા છે અહિ વીતરાગ થવાનું ભાગ્ય નથી પણ તેવું ભાગ્ય ઘડવાનું ભાગ્ય, તેવી આરાધનાનું ભાગ્ય મોજુદ છે એકવીશ હજાર વર્ષ સુધી આ શાસન વિજયવત રહેવાનું છે ભાગ્યવાન હશે તે આરાધશે છઠ્ઠા આરામા એ ભાગ્ય નથી એ આરામા ધર્મ નથી, મુનિઓ નથી, તેવા સાધનો નથી આ આરામા ધર્મને પોષનારા ગુરુઓ છે વીતરાગનું વિજયવતુ શાસન પામ્યા છે, ગુરુઓ સામે આવીને ધર્મ આપી રહ્યા છે, ભાગ્યવાનો આરાધી હ્યો ! વાસના પર વિજય મેળવો તો વાસના પરાજિત, વાસના તમારા પર વિજયવતી છે ત્યા સુધી તમે પરાજિતજ છો, માટે તો વિષય રખાયો ॥ વાસ-નોનો વિજય વાસનાને છતો તો તમારૂં જીવજીવન ગણાય, અન્યથા જડ જીવન જણાશે

વિજેતાની આજ્ઞા જાણો, માનો, તદ્દનુસાર વર્તો અને વાસનાનોવિજય કરો.

હવે ઉપમ હાર કરવામા આવે છે. ' વાસનાનો વિજય ' એ

વિષયને અંગે ઠહેવાયુ તે તમે ચાતિથી યવજ્ઞ કર્યું, હવે મનન કરજો વાસનાના બે પ્રકાર, સુવાસના તથા કુવાસના. દુષ્ટ વાસના પર વિજય મેળવવાનો છે. પ્રથમ જ કહ્યું કે દડ દુષ્ટોને હોય, દુષ્ટ વાસનાઓને દરેનાવવા માટે વાસનાઓની આવશ્યકતા. અયોગીપણું તો ચૌદમે, ત્યાં સુધી સત્પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહે, અને રાખવાની આવી સુદર પ્રવૃત્તિરૂપી અમૃતથી ભરેલો મન રૂપી ઘટ, ખટપટમા પડે તો ફૂટે, તરવમા રહે તો ચૌદમે પહોંચે દુષ્ટ પ્રવૃત્તિ રોકે, દુષ્ટ વાણી ન વહે, દુષ્ટ વિચારો ન કરે એટલા માટે સારી પ્રવૃત્તિમા જોડાઓ, ચારી વાણી જોડો, સારા વિચારોમા મન પરોવો, કોઈનું જુર ન ચિંતવો, પ્રાણી માત્રનું મહુ ધરતો, મૈત્રી બાવના ફેળવો. મેલ કપડાને સાફ કરવા સાબુ તથા પાણી જોઈએ એકલું પાણી તો ઉપર ચોટીયું ઠામ કરી ચાલ્યું જાય, પ્રથમ સાબુ જોઈએ મેલ દૂર સાબુ કરે, પછી પાણીનું ઠામ તે રીતે આત્મામાથી કરમનો મેલ દૂર કરવા શ્રી વીતરાગની આજ્ઞારૂપ સાબુ અને વિહિતાનુમાર પ્રવૃત્તિરૂપ પાણીનો સતત ઉપયોગ કરો કપડું તો પાચ સાત દિવસનું મેલુ હોય જ્યારે આ આત્મામા તો અનાદિથી મેલ જાગ્યો છે આ રીતે સતત વર્તાય તો આત્મા સાફ થાય અને પૂરું નફો થાય આજ્ઞા જાણો, વિચારો અને તે મુજબ વર્તો.

આજનો વિષય સમજી, મનન કરી તે મુજબ વર્તી વાસનાનો વિજય કરી કલ્યાણમાગાને વરો એટલું કહી આજનું વિષય અંગેનું વજ્રાંચ સમાપ્ત કરે છું.

લાલબાગ ડૅન ડિપાર્ટમેન્ટ, ભૂલેશ્વર મુખર્ષી
મહા ગુરુ ૧૨ રવિવાર વિ સ ૨૦૦૩

પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ

મુનિશ્રી વિઠ્ઠલવિજયજીની ભૂમિકા.

તમારી પ્રવૃત્તિ કેવી છે તેનો શાજ વિચાર કરો

આજે વિષય 'પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ' રાખવામાં આવેલો છે જગતમાં ધણાઓ લગભગ તમામ પ્રવૃત્તિ ધમ્મ છે પ્રવૃત્તિ ન હોય તો જીવન એટલી બની જાય, આજસુ જીવન કોઈ ધમ્મનું નથી આજના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ સાચે સંકલિત, નિવૃત્તિ શબ્દ છે, તે એ મુખ્ય છે કે કેવળ પ્રવૃત્તિજ ધમ્મ હોય, પસંદ કરવા યોગ્ય હોય તો નિવૃત્તિ શબ્દ યોજવાની જરૂર રહેતી નથી પણ પ્રવૃત્તિ તે ધમ્મવા યોગ્ય છે કે જેના યોગે નિવૃત્તિ મો જો તેમ ન હોય તો પ્રવૃત્તિ તો સૌ કોઈ કરે જ છે, અને આપણી પ્રવૃત્તિ અનાર્થ અનતકાલથી ચાલુ જ છે ને! અનતા જીવનમાં અનતી પ્રવૃત્તિ કરી ચૂક્યા છતાંય નિવૃત્તિ ન થઈ, માટે જ એ સમજવાની જરૂર છે કે તેવી પ્રવૃત્તિ કઈ છે કે જે નિવૃત્તિ આપે, અને તેથી જ આજે એ વિષય રાખવામાં આવ્યો છે જે પ્રવૃત્તિમાં નિવૃત્તિનો હેતુ ન હોય કેવળ પ્રવૃત્તિ જ, કહેવાની હોય તો પ્રવૃત્તિપગાયણ તો તમે છા જ પછી આ વિષય રાખવાની, જરૂર રહેતી નથી પણ તે પ્રવૃત્તિ કહેવાની છે જે નિવૃત્તિ સાધક હોય, 'પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ' એનો વિષય સ્પષ્ટ કરે છે કે તમે જે પ્રવૃત્તિમાં પડી રહ્યા છો, તમે

અદર્શિત જે પ્રવૃત્તિ કરી ગયા હો તે ઉત્તરિત માટેની નથી પણ અવનનિ
કરનારી છે પણ તમે જે કુ યવી પ્રવૃત્તિ રાત દિવસ કરી ગયા હો તે
નુશ્શાન કરનારી છે આપુ જીવન પામ્યા હો છતાં ઉત્તરિતક પ્રવૃત્તિ ન
થાય એ ગોચનીય છે માટે રોજ વિચાર કરો કે તમારી પ્રવૃત્તિ કેવી છે
પ્રવૃત્તિ કેવી દેવી જોઈએ ?

રોજ વિચારો કે તમારી પ્રવૃત્તિ સુદર છે કે અસુદર, દિનકર છે
કે દાનિકર, તમારી પ્રવૃત્તિ જક માટેની છે કે ચેતન માટેની, તે વિચાર
ગ્યાની તથા પિઠાણવાની જરૂર છે જકના વિકાસ માટે, કેટલી પ્રવૃત્તિ
થાય છે તથા આત્માના વિકાસ માટે કેટલી પ્રવૃત્તિ થાય છે તે તપાસો,
પ્રવૃત્તિ તેની દોષી જોઈએ કે જે નિવૃત્તિને જોઈને નજીક લાવનારી
હોય, જ્યારે જાણે થઈ ગયેલી પ્રવૃત્તિઓથી તો અનતા કુ જોની ધોગ
ખોદાય છે અને તેમા મજડી પડાય છે પ્રવૃત્તિ એવી જોઈએ
કે જે દગરોનુ, લાકખોનુ કે કોરોડોનુ નુ કરે આપુ પ્રવૃત્તિમય
જીવન દોનુ જોઈએ નહીં કે માત્ર પોતાનોજ આત્મવિકાસ થાય કિન્તુ
અનેક જીવોના ઉદારનુ કારણ અને કાર્યાર્થિક વૈભવિક ધાર્મિક એમ
બિન બિન વિગેષોથી પ્રવૃત્તિના અનેક પ્રકાર પાડી શકાય પણ આપણે
અને સામાન્યન જે પ્રકારે પ્રવૃત્તિને જોઈએ અને જાણવાના ઉદ્દેશ
માટે એ જે જ પ્રકાર પર્વાસ છે એક પ્રવૃત્તિ એવી કે જે સસાગમા
અડાવે તથા પીછ પ્રવૃત્તિ એવી કે જે મસારથી આત્માનો ઉદ્ધાર કરે,
જોઈએ કે આત્માને સસાગથી નિવૃત્ત કરે આપણે તે પ્રવૃત્તિની જરૂર છે
કે જે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ લાવે નિવૃત્તિ માટે જે પ્રવૃત્તિની આરમ્ભકતા હોય
તેવી પ્રવૃત્તિ અમરથી એના માટે જે કંપુ પડે તે તમામ કંપુ

જૈનદર્શન નિવૃત્તિપ્રધાન છે ? કે તે કઈ રીતે ?

કેટલાકો જકવાદ કરે છે કે જૈનધર્મ (દર્શન) કેવળ નિવૃત્તિ-
પ્રધાન છે, એમાં પ્રવૃત્તિ નથી પણ એમ જોવાનારો જૈનદર્શન કઈ
પ્રવૃત્તિનો નિષેધ કરે છે તે ખગર નથી નિવૃત્તિ એટલે સસાગથી

સન્તર મુખિ, એ નિવૃત્તિ માટેની તમામ પ્રવૃત્તિ માનસિક, વાચિક, કાયિક કૌનદશ્યનમા પ્રવર્તમાન છે જ વિના સમજાયે માનનારે કે બોલનારે પોતાના મન્તવ્ય તથા વક્તવ્યમા મુધારો કરવો જોઇએ એ વાત ખરી કે નિવૃત્તિપ્રધાન શાસન કેવળ કૌન શાસન જ છે, એ વિના અન્ય કોઇ દર્શન નથી, એ કબૂલ છે પણ સમજવાની જરૂર છે કે કઈ પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્તિનો આ ઉદ્દેશ છે અને તે માટે કઈ કઈ પ્રવૃત્તિનું વિધાન છે, નિવૃત્તિની પ્રવૃત્તિઓ પ્રવર્તમાન હેજ એ જાણવા વિના, સમજ્યા વિના ‘કૌનદશ્યનમા નિવૃત્તિ જ છે, પ્રવૃત્તિ છે જ નહિ’ એમ કહેવું એ અજ્ઞાન છે મન્તર પ્રવૃત્તિ નથી અને એકીપણે જ એવું કાંઈ આ શાસનમા નથી નિવૃત્તિ માટેની તો સતત પ્રવૃત્તિ જારીજ રાખવાની છે નિવૃત્તિથી દૂર રાખનારી પ્રવૃત્તિ હરજિજ ન જોઇએ

તમે જે પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છો તે ઉત્પત્તિ માટેની નથી તમારા પગ કાણે સામાન્ય જમાન્યુ છે તેની તમને લેણ પણ ખબર નથી એનો જ આ કહેણ છે જે એ જ્ઞાન હોય તો આ સ્થિતિ ન હોય શાસ્ત્ર કહે છે તે મથાર્ય છે, વિચારો કે અનાદિથી આટઆટલા જન્મ મરણ કર્યા, આટઆટલા દુ ખો સજ્જા, આક્રોતો વેડી, છતાં તેનું જ્ઞાન ન થાય, વૈગમ્ય ન જાગે, લાગની જાવના ન ઉદ્ભવે મોક્ષની તમજા ન થાય એમ શાથી ? એક જ કારણ કે વસ્તુસ્થિતિનું તમને જ્ઞાન નથી ત્યાં એક જ કારણ છે કે મોહરૂપી દારૂના નશામા ચક્રચૂર બન્યા છો, અને એવા ચક્રચૂર બન્યા છો કે જ્ઞાન જ્ઞાન શુભાવી ચૂક્યા છો આ સ્થિતિનું કારણ કેવળ મોહ મહિરાનો કાલિન નથી છે એ મોહજન્ય પ્રવૃત્તિને દૂર કરવા, તેથી પાછા દહવા શુ કરવું જોઇએ, તે મોહને જીતવાનું પરમ શસ્ત્ર દસ્તગત કરવું જોઇએ તે કયું છે તે જાણવાતાં ન્યાયાચાર્ય શ્રીમદ્વેશોનિજયજી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ ફરમાવે છે —અહ મમેતિ મન્ત્રોડય મોહસ્ય જગદાન્યકૃત્ત્વ અયમેવ હિ નજ્જુર્વઃ પ્રતિમન્ત્રોડપિ મોહજિત્ ॥ ૧ ॥ ‘આ માર નથી, હું કાઈનો નથી’ મોહને જિતવાનો આ અમોઝ વિજયમત્ર છે આ મત્રનો જાપ, એજ પ્રયોગ, એજ સાધના, એજ પ્રવૃત્તિ વિજયને

ઈન્દ્રનાગએ આચરવી કે ખાદરવી જોઈએ દુષ્ણ તમામ મોહને લઈને છે મોહનુ પોતાના પર સામ્રાજ્ય છે એનું જ જ્ઞાન ન હોય ત્યાં કેવું સામ્રાજ્ય છે એ જ્ઞાન ક્યાંથી હોય ? એ જ્ઞાન થાય, તરત પડેલા થાય, પરમ ઉપારી મદર્ષિએ આ વિજયમ ન જતાઓ છે મિદ્ધિના સાધક માટે એ પરમ સાધન છે 'દુ કાઈનો નથી, કાઈ મારું નથી,' બસ ! આજ જાણથી તમામ સતાપ ટળે તેમ ॥ કેમકે મોહની જડ ઉખેડનાર આ મત છે વાદ રાખો 'દુ કાઈનો નથી, કાઈ મારું નથી' એટલું બોલવા માત્રથી, તુખા જાણથી વિચાર માત્રથી હી ન વળે, સતાપ ન ટળે પણ તેને માટે જે જે પ્રવૃત્તિ થવી જોઈએ તે કરવી જોઈએ, અને તે થશે એટલે નિવૃત્તિ મળશે આપણી આત્મ પ્રવૃત્તિ તો જમતના છવેને દુષ્ણ કરનારી છે, એનાથી નિવૃત્તિ નહિ મળે નિવૃત્તિની નજીક : લાંબ જનારી અને તેનાથી દૂર રાખનારી પ્રવૃત્તિ દગમિજ ન જોઈએ નિવૃત્તિ સિદ્ધ કરવા કદાચ પ્રવૃત્તિ જોઈએ એ વિષય પરત્વે પૂજ્ય ગુરુદેવનું વ્વાખ્યાન છે તેઓ જે દુઃખાવશે તે દહે તમે તથા જાઓ શ્રવણ કરીશું

પૂ. આચાર્યદેવનું પ્રવચન.

પ્રવૃત્તિઃ પરમં શત્રુઃ, પ્રવૃત્તિઃ પરમ વિપમ્ ।

પ્રવૃત્તિઃ મુક્તિપૂર્દસ્પુઃ પ્રવૃત્તિર્હિ મહોરગીઃ ॥

શબ્દાર્થ — વિષય ક્યાવની પ્રવૃત્તિ પરમ શત્રુ છે, વળી પ્રવૃત્તિ એજ ઉત્કૃષ્ટ ઝંહેર છે મુક્તિનાં માર્ગમાં લુટારૂ તરીકેનું પ્રવૃત્તિ જ કામ કરે છે અને જાય કર નામથી પણ વિષયક્યાવની પ્રવૃત્તિ જ છે

પ્રવૃત્તિ કાતીય એર છે, આત્માનો પરમ શત્રુ છે

સતજનો ! આજનો વિષય 'પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ' એ છે શબ્દો સરળા છે જોયમાં 'વૃત્તિ' શબ્દ છે, એકમાત્ર નિ ઉપસર્ગ

છે, એકમાત્ર ઉપસર્ગ છે ઉપસર્ગ માત્રનોજ ફરક છે, પણ અર્થના પરિણામમા મહાન્ અતર છે નિવૃત્તિ અમૃત છે જ્યારે પ્રવૃત્તિ એ વિષ છે, અરે મહાવિષ છે દુનિયા જેને એર ઠહે છે તે તો એકવાન માટે પણ પ્રવૃત્તિના એરથી તો અનતીવાર મરી ચૂક્યા છીએ આજ સુધીના મરણનું કાળ પ્રવૃત્તિનું મરણ જ છે આજના વિષયને ફરી યાદ કરા કે, ' પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ ' જે નિવૃત્તિની જરૂર ન હોય તો એ શબ્દ યોજવાની જરૂર ન હોતી, માત્ર પ્રવૃત્તિ ઊંચી રાખવાનું ઠઠી દેવાનું હતું પ્રવૃત્તિના સારા નગ્મા એવા જે લેદ પાડી વિવેચન થઈ શકત, પણ જરૂર નિવૃત્તિની છે પુણ્ય અને પાપ, રાત અને દિવસ, અધમા અને પ્રકાશ એ જોડતાઓ જેમ પરસ્પર વિરોધી છે તેમ અહીં પણ પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિ પરસ્પર વિરોધી છે તેમા જેમ એક ઈષ્ટ તથા એક અનિષ્ટ છે તેમ અહિં પણ મમણ હેલુ કે નિવૃત્તિ ઈષ્ટ છે તથા પ્રવૃત્તિ અનિષ્ટ છે દુનિયાને પણ નિવૃત્તિ જ પ્રિય છે આખો દિવસ યાઠેલો રાત્રે શય્યામા સુઈ જઈ નિવૃત્તિ સ્વીકારે છે ને ઊઠારથી ઘેર આવે ત્યારે શાંતિનો દમ ખેંચી ' હા-આશ-', એમ બોલાય છે, તે પણ નિવૃત્તિપ્રિય છે માટે

પ્રશ્ન—નિવૃત્તિ એટલે નિષ્ક્રિયપણ ?

નહિ નહિ એમ પણ નથી પણ દુળાડનારી, સસારમા રૂલાવનારી, વિષય કષાયવાળી, મોજશોખવાળી પાપક્રિયાઓ કે જેના યોગે નરકાદિ દુર્ગતિમા ગમનાગમન ચાલુ રહે " પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણમ્ પુનરપિ જનની જઠરે શયનમ્ " ફરી ફરી મરણું જન્મવું અને માના જંઠરમા જઈ કરવું આ પણ ચાલુ રહે, તેવી પાપક્રિયાઓથી વિરમવું તેનું નામ નિવૃત્તિ છે જેના યોગે ભવોના ભવો વધે, આત્મા કર્મોના પાશના પાશથી આવૃત થાય, તાહના વર્જના છેદન લેદનાદિ અનંત દુખો જેના યોગે આપટે તેવી ક્રિયાઓથી અટકવું તે નિવૃત્તિ છે નિવૃત્તિ

એટલે ‘અકર્મણ્ય’ એમ નહિ-પ્રવૃત્તિનો ગિલકુલ અભાવ, એમ નહિ પણ અહિંતકર પ્રવૃત્તિ નહિ નિવૃત્તિ અમૃત છે, ત્યારે અહિં તકર પ્રવૃત્તિ આતરએર છે માટે કહ્યું કે પ્રવૃત્તિ પરમ શત્રુ છે પ્રવૃત્તિ જેવું કોઇ મારણ નથી, નિવૃત્તિ જેવું કોઇ તારણ નથી

આવી પ્રવૃત્તિમા તન્મય રહી, એ શસ્ત્રયોગે અનંત કર્તૃન ધ્યા છેદાયા, લેદાયા, કપાયા, ભોક્તાયા, વીંધાયા, જન્મ્યા મૃત્યા છતાય હજી તત્ત્વજ ધી ભય નથી, ચેતન તે માટે જાગૃત પણ નથી, પ્રભુના શાસનનો રાગ નથી, અધાગ ત્યાગ માટે હૃદયમા ઉમળકો નથી, એ પરમ શોચનીય છે ઉમળકો છે કમાવાના, શીમન્ત થવાના, ખાચ હોય તો પગીશ પેઢીઓ જમાવવાના, દુન્યવી કીર્તિ, યશ, મેળવવાના, પૂજવાના, માનપાન પામવાના, આ તમામ માટે ઉછળતા ઉમળકો છે પણ ત્યાગનો ઉમળકો નથી આતુ નામ પ્રવૃત્તિ એ વિષ કરતા વધે કારણ કે અનતીવાર પ્રાણ લે માટે પ્રવૃત્તિ પરમશત્રુ છે, પરમ વિષ છે દુનિયાના કોઈ નિષમા એવું મારણ નથી જેવું પ્રવૃત્તિમા છે તેમજ દુનિયાના કોઈ પદાર્થમા એવું તારણ નથી કે જે આત્મશુદ્ધિ વૃદ્ધિ કરનારી નિવૃત્તિમા છે ધન કમાયે જવાનું અને મજ્જો પણ કમાયે જવાના સાથે જ ને ! મરણથી છૂટાય ક્યારે અને સુક્ષિતતા અનંતા સુખનો શાશ્વત આહવાહ મળે ક્યારે એમ કહી શકુ ? ફરી ગોખી દ્યો પ્રવૃત્તિ જેવું કોઈ મારણ નથી, અને નિવૃત્તિ જેવું કોઈ તારણ નથી, માટે જ આજનો વિષય ‘પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ’ છે પ્રવૃત્તિથી પાછા હઠાય, નિવૃત્તિમા આગળ ધસાય એવું ક્યારે બને ? અમુક અમુક અ શે મોહથી ખસાય ત્યારે પ્રવૃત્તિથી પલટાઈ નિવૃત્તિ તરફ ધમાય તોજ મુક્તિમા જઈ વસાય જેને નિવૃત્તિ કહેવામા આવે છે તેની આ વ્યાખ્યા થઈ

મહાન્ ડાકૂ !

મોહની જેમ જેમ મન્દતા તેમ તેમ નિવૃત્તિનો ચ દ્ર ચોસઠ કળાએ ખીલે આમ તો સોળ કળાઓ દુનિયામાં બોલાય છે પણ અર્ધ આઠ ગુણો સમજવો પ્રવૃત્તિ સુક્તિપુરના પ્રવાસી માટે, માર્ગમાં પેધે પડેલો લૂટારો છે, ચોર છે, ડાકૂ છે, ધાડપાડુ છે પ્રવૃત્તિ સુક્તિ પૂર્વસ્વ ॥ અગિયારમાં ગુણઠાણે પહોંચેલા, પરમ નિવૃત્તિને પામેલા પણ પડે છે, શાથી ? કહો કે લૂટારી પ્રવૃત્તિથી અગિયારમાં ગુણ ઠાણે તે સ્થિતિ હોય કે જ્યાં વીતરાગ પ્રભુના જેવી જ વીતરાગતા હોય, સુદરમાં સુદર યથાખ્યાત ચારિત્ર હોય, ત્યાં વિષય પ્રવૃત્તિમાં મ ડાણુ ધાય, કષાય પ્રવૃત્તિમાં પગલા ધાય કે ગળદે, પડે, વળતે ઠેઠ નીચે પહોંચે અગિયારમું ગુણસ્થાનક એટલે માત્ર મોક્ષ પહોંચવામાં ત્રણ કદમ બાકી રહ્યા છે, પહેલા કદમે બારમું ગુણસ્થાનક, બીજા કદમે તેરમું ગુણસ્થાનક, અને ત્રીજા કદમે ચૌદમું ગુણસ્થાનક, બસ ! પછી સુક્તિ કેમકે પછી પંચરમું ગુણસ્થાનક નથી, સુક્તિ અનંત ગુણનું સ્થાન છતાં અગુણસ્થાનક સુક્તિ માટે જ્યાંથી માત્ર ત્રણજ કદમ ભરવાના બાકી છે, જો કે અધ્યારમેથી પડવાનું જ છે દશમે થી જ બારમે જવાય છે અને તે પણ ક્ષપકમેણી હોય તો આ તો માત્ર બનાવાય છે કે ત્યાં પહોંચવાની આટલી તૈયારી થઈ ચૂકી છે છતાં ત્યાંથી પ્રવૃત્તિ પટકે છે ! ત્યાં પહોંચેલો જ્યાં પ્રવૃત્તિમાં ઝુકી ગયો કે વીતરાગ સામ્રાજ્ય ચૂકી ગયો યથાખ્યાત ચારિત્ર ચૂકી ગયો શાથી ? એક જ કારણ કે મોહ એકદમ ઘસી આવીને એના પર પ્રવૃત્તિનો પડદો મૂકી ગયો એ પડદો સત્તામાં હતો તે માટે કહો કે બહાર કાઢીને આડો ધરો દીધો સત્તામાં વિષય કષાયની વાસના હતી, તે અમલી બી અર્થાત પ્રવૃત્તિ થઈ એટલે અગીયારમે ગુણસ્થાનકેથી પણ પતન થયું, નિવૃત્તિથી સુક્તિની નજીક ગયેલા, માત્ર ત્રણ કદમ દૂર રહેલાને પણ પ્રવૃત્તિએ પછાડ્યા, પટયા એવા પટકયા કે પત્તો નથી પ્રવૃત્તિ આવો મહાન્ ડાકૂ છે

સમાધાન-ચણા વૃદ્ધો છોકરાઓને વહિવટ સોંપી દે છે તેઓ નિવૃત્ત કહેવાય ?

નિવૃત્તિની વ્યાખ્યા ઠઠી ગયા તે મુજબ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી દોય તો નિવૃત્ત કહેવાય, અન્યથા નહિ.

સામાયિકમા સ્થિતિ સામુદાયને વધુને કેવી દયા પાળવાનું કાંતુ ?

ફરીને વ્યાખ્યા સમજી દેયો જે ચારેય ગતિમા રખાણે, ભવજગલમા બટકાણે, જન્મ મરણો કરાવે ને વધારે, એનું નામ પ્રવૃત્તિ અને એનાથી અપ્રવૃત્તિ એનું નામ નિવૃત્તિ તાત્પર્ય કે ધરને વહિવટ છોડ્યો હોય પણ વળગાડ ન છોડ્યો હોય તો તેવાઓ નિવૃત્ત ન કહેવાય. જો એવી રીતે વહિવટ છોડનારાઓને નિવૃત્ત ગણીએ તો પેલી સામુદાયી સામાયિકની દયા વાળી વાત જેવું ગણાય સામુદાયે સામાયિક હીધુ સામાયિક હીધુ એટલે સાવધ વ્યવહાર છોડી દીધો. બન્યું એવું કે એક બાલુ ફાલિયું કામ ખુદા પડેલું હતું, ત્યાં એક કુતડે આવ્યું તે તમા માં ધાલીને ખાવા લાગ્યું મામુલ આમ તો સામાયિકમા હતા, તેમજો કાપા પર તો કાબુ રાખ્યો પણ મન અને વચનને મોકળું, મૂક્યું, વળગાડને કંઈ નહોતો કર્યો એટલે બોલી ઠટ્યા.

ઉકળ વધુ છું વહેલેને આવ્યું, સાથે લાકડી લેતેરી આવ્યું, આ કુતડે જે હારી ખાય, તેહને છું દયા પગાય.

સામાયિક સ્થિતિ મામુ, વધુને બોલાવે છે, લાકડી લઈને આવવાનું કહે છે અને કુતરાની દયા પાળવાનું કહે છે. 'માર' કહે તો તો સામાયિકમા વાધો આવેને. કુતરાની દયા આ રીતે પગાવે અર્થાત્ દયાના નામે ફૂંસાઈ કેડે બગાવે એ સામુદાયી સામાયિક કેવી ગણાય. તેજ રીતે છોકરાઓના ઉપર વેપાર છોડે પણ વળગાડ ન છોડે તો તેવાઓની નિવૃત્તિ આ સામુદાયી સામાયિક જેવી ગણાય.

આ કેવી દયા ! આ દયાળુ કેવા ! આ તે માનની-દયા કે દાનની દયા ? દયાનો દ ભ ! દયાનો દાટજ વાગે !

માનુએ જે દયા પળાવી હતી તે દયા નહોતી પણ કૂતરાની ખળર લેવડાવનારી અને દહિની ખળર રળાવનારી દયા હતી, એ સ્વાર્થી દયા હતી, દયાજ નહોતી, દયાનો દ ભ હતો આવી દયાની વાતો જ્યાં થતી હોય ત્યાં દ ભ મમજી લેવો માનવી, બુદ્ધિમાન માનવી, તત્ત્વજ્ઞાતા માનવી જે દયાની વાત કરે તેમા કોઈનોય સહાર ન હોય, એકના ગચાવમા ખીજનો ભોગ ન હોય અને એવું હોય ત્યાં દયા નથી એવો મનુષ્ય દયાળુ નથી, ત્યાં કેવળ દ ભ છે એમ કહેવાય, લોકોની દયા પળાય છે પણ ધાણ કઢાવાય માછલાઓનો ત્યાં દયા છે કે દયાનો દાટ વાળવાનું દાનવી કૃત્ય છે ? માસ પણ ખવાય, માછલા પણ ખવાય એમ કહેનાર, એવો ઉપદેશ આપનાર જૈન ધર્મની દૃષ્ટિએ અધમાત્મા છે એને મહાન આત્મા કહેવામા પાગલપણ છે જૈન ધર્મજ એમ કહે છે એમ નથી, દયામા માનનાર આસ્તિક દર્શનો તેમજ કહે છે વૈદિક ધર્મના મનુજ ઋષિ પણ પોતાની રચેલી સ્મૃતિ (મનુસ્મૃતિ, જે પ્રથમ ઈતરૈમા મહાન ગણાય છે) મા સ્પષ્ટતયા કહે છે

અનુમન્તા વિદ્યસિતા નિહન્તા ક્રયવિક્રયી ।

સમ્કર્તા ચોપહર્તા ચ, સ્વાદકથેતિ પ્રાતકાઃ ॥

મનુસ્મૃતિ, પચમ અધ્યાય, ત્રીજો ભાગ.

શબ્દાર્થ—કોઈ પ્રાણીને માસ ખાતો જોઈ અનુમોદન કરનાર, પ્રાણીના મર્યા પછી માસના જુદા કટકા કરનાર, તેને મારી નાખનાર, પ્રાણીના માસને માટે તેને વેચનાર તથા ખરીદનાર, માસને રાધનાર, માસને ઉપાડી લાવનાર તથા માસને ખાનાર, આ તમામ ઘાતકો છે

આ પ્રમાણે મનુષ્યપિ પણ આ તમામને ઘાતક, કસાઈ
કહે છે પવિત્ર જ્ઞાનથી, ખોરાક ન મળે તો માસ પણ ખવાય,
માછલા પણ ખવાય એમ કેમ જોવાય ! પત્થરા ખવાય એમ
જોવાય છે ? પવિત્ર પુરુષ, મહાત્મા પુરુષ, તત્ત્વજ્ઞાના પુરુષ તો
કહી દે ‘ જહનમમા જાય આ કેહ ! પણ મામમત્સ્યાદિ બહુજ
નજ વાય ’ જ્યારે બહુજ નજ વાય તો બહુજનો પ્રચાર, તેવો
ઉપદેશ તો કેમજ થાય ? નજ થાય નારકીએ લઈ જતાર
ખોરાક નજ લેવાય આવો ખોરાક લેવાનું કહેનાર દયા પાળે છે
કે દયાનો દાટ વાળે છે ? દયાનો દાટજ વાળે છે

હૃદયથી છૂટે ત્યારે નિવૃત્તિ કહેવાય

અન્વળો લીધો, કટાસણું લીધું પણ આત્માની સ્થિરતા ન
હોય તો એ નિવૃત્તિ કેવી ગણાય ! ઘરનાર, વેપાર જાજમાર
છાકરાઓને ગ્રામ્યો પણ જરા મારા ખોટા ખગર મળે તો
હૃદયમા અમર થાય કે નહિ ? જો થાય તો નિવૃત્તિ કયા રહી ?
પ્રવૃત્તિ વિષ સમાન લાગવી જોઈએ, નિવૃત્તિ પરત્વે પ્રીતિ જાગવી
જોઈએ, અતરની વીણાનો નિવૃત્તિ માટે મધુર ધ્વનિ વાગવો
જોઈએ, મુનિપદને તથા મુનિવરોને હજારો હજારો નમસ્કાર
કરાતા હોય ત્યા નિવૃત્તિ મનાય પણ આમાનું કંઈ ન હોય,
ભાવના ય ન હોય અને ‘ મેં છોડ્યું ’ કહે તેટલા માત્રથી છોડ
નારને નિવૃત્ત કહેવાય નહિ એ છોડ્યું પણ ત્યારે હોય છે
કે હવે પોતાથી થઈ શકતું નથી

સમામાથી-ચાવી તો કળજે રાખી હોય

ત્યારે કહો કે હૃદયથી છૂટ્યું નથી હૃદયથી છૂટે ત્યારે તેને
નિવૃત્તિ કહેવાય અમુક મુળ મેળવવા, શારીરિક યાક ઉતારવા
વિરામ લે તે નિવૃત્તિ નથી, પછી કાયાકંડપ, કરે અને પાચની
પત્તર પેટી કરે આમા નિવૃત્તિ કયા છે ?

બુદ્ધિનો છેલ્લો હોય ત્યાં ભેદ કયાથી જણાય ?

હવે દયા તત્ત્વના મુદ્દા પર આવીએ મનુષ્યમૃતિ માસ પમાવનાર, જ્ઞાનાર, કકડા કરનાર, લાવનાર, અનુમન યનાર, ક્યવિક્ય કરનાર, રાધનાર આમ માટે ય પ્રકારના મનુષ્યોને કસાઈ કહે છે જોરાક ન મળે તો અનશન કરે પણ માસમત્તમ્યમસૂક્ષ્મ કરી છવાય ? છતાં ય તેવું કહેવામાં દયા પાલન મનાય છે, તેવું કહેનાર 'દયા પાળે છે' એમ કહેવાય છે, એ દેવી વિશ્વ ક્ષણના ! અને કહેનાર કહે છે, લખનાર લખે છે, ભગવાન 'મહાવીરમાં અને આમાં કાઈ ફેર નથી' જે ભગવાન મહાવીરનો ઇંદ્રો તથા દેવોએ જન્મ મહોત્સવ કર્યો, જેમની મેવામાં કરોડો દેવો હાજર હતા, જેમણે કેવલજ્ઞાન મેજબૂ, જેઓ સિદ્ધિને વર્ષા, કયા તે પરમાત્મા અને કયા આ કહેવાના મહાત્મા ! લખનાર લખે છે (કહે છે), 'મહાત્મા અને ભગવાનમાં ફેરક નથી' આવું જાકનારા દુનિયામાં પડ્યા છે પુણ્યવાનોને શ્રદ્ધા રહિત કરવાના આવા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે પહેલા આત્મા કહેવાય, મયોગ પાગી ધીરે ધીરે મહાપુરુષોના ચતુસ ગથી ક્રમનર આગળ વધી સયમ સ્વીકારે-પ્રભુ આજ્ઞાનુસાર મયમને ધાન્ય કરે તે મહાત્મા કહેવાય અને 'સર્વો જીવ કરુ ચામન રસીની' જન્માતરની તીવ્ર ભાવનાથી નિકાચિત કરેલ તીર્થ કરનામકર્મનો ઉદય થાય, ઘાતિ કર્મનો ક્ષય થાય, કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન પ્રાપ્ત થાય થાય ત્યારે તે પરમાત્મા કહેવાય લખનારને ભેદ નથી જણાતો, પોતાની સુક્તિ અનુસાર અમુક જાણતો ગોઠવી કહેવાતા મહાત્મા તથા ભગવાન મહાવીર વચ્ચે ભેદ ન હોવાનું જણાવે છે, જ્યાં બુદ્ધિનો છેલ્લો હોય ત્યાં ભેદ કયાથી જણાય ? જ્યાં મિથ્યાત્વ ઘુસી ગયું હોય, સમ્યક્ત્વ નામ શેષતાને પામ્યું હોય, શ્રદ્ધાનું તિલક બુદ્ધિ નાખ્યું હોય, ઘટાટાદિ કદમૂળ ખવાતા હોય, રાત્રિસોજનાદિ ચતા હોય ત્યાં

લેદ કયાથી માલુમ પડે ? એક તો કહે છે, ‘પ્રાર્થના સભામાં અને ભગવાનના સમવસરણમાં કાંઈ લેદ નથી કયા પ્રાર્થના સભાને કયા અશોક વૃક્ષાદિ પ્રાતિહાર્યવાણુ દેવકૃત સમવસરણ જેમાં ભગવાન વિરાજમાન થઈ, યોજનગામિની, સર્વ શય નિવાનિહી અતિશય સુકૃત અમોઘ, ગણીર વાણીથી દેશના દે, જેના યોગે ઉદાયિ જેવા કેઈ રાજવીઓ સયમ લે, દેવ, મનુષ્ય, તિર્યચની પર્ષદા ધર્મ સાબળે, પાખડીઓ પણ જ્યાં મસ્તક ડોલાવે આ કહે છે ફરક નથી, કહો કે એની ખુદિમાં ફરક પડી ગયો છે તે સમયમાં રોજ કેટલા ત્યાગી યતા ! અહિં જેને સરખા કહેવાય છે તે કાચુ પાણી પીએ જમે તે પદાર્થ ખાય જ્યારે ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવે પોતાના તૃપ્તિ પાચસે શિષ્યોને, પેલા તળાવમાં સૂય-કરણુ યોગે અચિત્ત થયેલુ પાણી પોતે કેવલજ્ઞાનથી જાણવા છતાં, પીવાનું ન કહ્યું કેમકે વ્યવહારથી-શુભથી તે અચિત્ત નહોતુ, મર્યાદામાં વ્યવહાર મહાન છે, જ્યારે અહિં તો સીના ટેકે ચલાય છે, એ બે સમાન ? કેવી તુલના ? કયા રાજા લોજ અને કયા ગાગો તેલી ! શ્રી જિનેશ્વર ભગવાન તો વ્રધુ લોકના નાથ છે, ત્રાતા છે, નવ કોટિનું જેમનું સયમ આવા પરમાત્મામાં અને કહેવાતા મહાત્મામાં, તુલના કરનાર પામરને લેદ જણાતો નથી, ફરી ગોળી દ્યો કે ખુદિમાં છેદ હોય ત્યાં લેદ કયાથી જણાય ?

સામાન્ય કેવલી તથા તીર્થ કર વચ્ચે કયા ફરક ?

પ્રશ્ન-ધર્માત્માના લેદ ખરા ?

ધર્માત્માના બે લેદ (૧) પરમધર્મમૂર્તિ (૨) મહાધર્મ-મૂર્તિ, પણ મહાત્માના લેદ નથી

પ્રશ્ન-સામાન્ય કેવળી અને તીર્થ કરમાં ફરક છે ?

જ્ઞાનાદિ શુભ સમાન છે, તેમાં ફરક નથી પણ પુણ્યાર્થમાં

વલ્લો ફરક છે શ્રીતીર્થ કરની વાળી અતિશયવાળી છે, યોજન-
ગામિની છે જ્યાં સામાન્ય કેવળીમા તે નથી શ્રી જિનેશ્વર
તો છ છ ઠલાક દેશના દે, સામાન્ય કેવળીનું શારીરિક સામર્થ્ય
તેણે ન પણ હોય, વખતે વાળી બધે પણ હોય શ્રી જિને
શ્વરદેવની વાળીમા અમત્કાર એ છે કે શકા યતાજ સમાધાન
અર્થજ નાથ એ અતિશય સામાન્ય કેવળીમા ન હોય શ્રી જિને
શ્વરદેવના ચરણકમળની મેવામા કરાડો દેવતાઓ હોય, સામાન્ય
કેવળીને તે ન હોય જમીન પર સુવણ કમળો પગલે પગલે
ગોઠવાઈ નાથ, સામાન્ય કેવળીને તે ન હોય જ્ઞાનમા ફરક નથી,
પુણ્યાઈમા મહાન ફરક છે, દુનિયાનું બધું શ્રી જિનેશ્વરદેવ કરી
શકે, તેમનું વચન આદેયજ હોય કોડોનું તેમનાથી કંપાણુ જ
ચાય, એમનું નામ પરમાત્મા સામાન્ય કેવળી પોતાનું કંપાણુ
કરી શકે નામકર્મમા ફેર છે કેવળજ્ઞાન તો યાય પણ ઈશ દુકી
મઈ મઈ હોય તો સુધરે ? આ બેઠ સમજવા જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ,
કાચુ જ્ઞાન ન ચાલે કેવળજ્ઞાન (સામાન્ય કેવળીને) થયું એટલે
ધાતીકર્મ ગયા પણ ચાર અઘાતી કર્મ તો છે ને ! નામકર્મ, ગોત્ર
કર્મ, આયુષ્ય કર્મ તથા વેદનીયકર્મ તીર્થકરનું નામ કર્મ
અજ્ઞાન છે, તેણે નામ કર્મ સામાન્ય કેવળી કયાથી લાવે ?
તીર્થ કર મહા ઉપકારી છે માટે તેઓ પ્રથમપદ છે સામાન્ય
કેવળીમા તથા તીર્થ કરમા ધાતીકર્મના ક્ષયમા ફરક નથી ધાતી
કર્મ પાપ પ્રકૃતિમા ગણાય છે, અઘાતિકર્મ પુણ્ય પાપ ઉભય
પ્રકૃતિમા ગણાય છે, કેટલાક પુણ્યરૂપ છે અને કેટલાક પાપરૂપે
છે તીર્થ કર નામકર્મ, શાતાવેદનીય, ઉચ્ચ ગોત્ર, મનુષ્યાયુ આ
તમામ પુણ્ય પ્રકૃતિ છે આ પુણ્ય પ્રકૃતિ બધી તીર્થ કરનામ
સિવાય સામાન્ય કેવળીને હોય તીર્થ કરને સમવસરણ હોય,
તેમને અદ્ય મહા પ્રાતિહાર્ય હોય આ તમામ સામાન્ય કેવળીને
ન હોય તાત્પર્ય કે આત્મશુદ્ધિ સામાન્ય કેવળી તથા તીર્થ કર
સમાન છે, ફરક પુણ્ય વૈશિષ્ટ્યમા છે,

સદ તર વિનક્ષણ તુલના કરનાર જિયારો પામવ ઝે

ચાર ઘાતી કર્મને ક્ષીણ કરી કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન મેળવે તે તીર્થ કર કહેવાય તેની સાથે ઘડી ઘડીમા ગુલાટ મારનારની તુલના ! આજે એક બોલે, કાલે બીજુ બોલે તેની તુલના કેવળજ્ઞાનીની સાથે ! ઘડીકમા દ્વિમાલય જવાનુ કહે, ઘડીકમા ફેરવી તોળી બીજાના પર આરોપ ઢાળે તેની તુલના પરમાત્મા શ્રી મદ્દાવીર સાથે ! આવી તુલના કરનારો જિયારો કેવળ અજ્ઞાની છે આવી તુલના નેન છાપામા થાય છે ! લોળા જનોની ચદ્દાનો ધાણ કાઢનારા લેખો નેન છાપામા પ્રગટ થાય છે જુલમ થાય છે, ત્રામ થાય છે પણ આજે નેન સમાજમા અનજકતા છે એ શોચનીય છે લખનારમા મુદેવ, મુગુર, મુધમં વત્તવનું પણ જ્ઞાન હોય તો આવુ લખે ? ભગવાન મદ્દાવીરમા અને મદ્દાત્મામા ફગ્ક નથી એમ કહેવામા કાંઈ ચરમેય નથી આવતી !

અધ્યાત્મ કે અધ્યાત્મ ?

સભામાથી આધ્યાત્મિક તુલના છે ને !

પ્રથમ તો તીર્થ કરની તુલના તીર્થ કર વિના, મદ્દાનુ આરાધક સાથે પણ ન થાય અધ્યાત્મ પણ અદ્ધિ કયા છે ? અધ્યાત્મ રીતુ પડ્યુ છે ? અધ્યાત્મ એટલે શુ તે સમજવુ જોઈએ બાલવા માત્રથી અધ્યાત્મ ન આવે, જેના નામે બેકમા નાણા જમા થતા હોય, સદ્દીઓ કરી જે પૈસા લે, જે ખુદ પૈસા લે, થેલીઓ લે એની તુલના, કોટા રૂપૈયા દેવો સેવામા હાજર કરે તેને લાત મારનારની સાથે ? જે પરમાત્માનુ અકૃત અદારિન અનુદેશિત આહાર પર જીવન, તેમની સાથે, ફોજોને પીલી દુદી રસ કાઢી જોરાક લેનારની તુલના ? એક તરફ તાજીયા ઉચકાય, દ્વિસાના કામ કરનાર ને ધર્મી નવાબાય, વિરોધીના રાજીયા ગવરાવાય એવાની તુલના અધ્યાત્મનુ હાથેયોક ખંડન

કરનાર તથા દુરમનોનું પણ ભણુ ઇચ્છનાર, ઉપસર્ગ પરિપક્વ અપૂર્વ સમભાવે સહેનાર ભગવાન શ્રી મહાવીર સાથે ? ન કાવે ત્યા અહિ માનો આડળર કરે અને 'વાદરા તો ખેતરના પાકનું નુકશાન કરે છે, તેને મારવામા હિ સા જોતો નથી, 'આવુ કયન કરનારની તુલના અહિ સામૂર્તિ પરમાત્મા મહાવીર સાથે ? પોતાને અગે ઇશ્વરની પ્રેરણાને આડે લાવે તો ખીજને ઇશ્વરી પ્રેરણા કયા જાય છે ? એક દેશના જગ્યાવ માટે ખીજ દેશના નાશની માયાનો મેળ, માયાથી પર તત્ત્વ સાથે કયાથી મળે ? ઇશ્વરની પ્રેરણા જધે નહિ ? અને જધે તો ખીજને મારવાનું કહેનાર ઇશ્વરની પ્રેરણાનું ખૂન નથી કરતો ? વાદરાને ઇશ્વરી પ્રેરણા નહિ ? આવી તુલના કરનાર પામર હોય છે પાગલ છે હા ! ભગવાને ચાર નિક્ષેપા કહ્યા છે 'મહાત્મા'ના નિક્ષેપા કરીએ, નામ મહાત્મા, સ્થાપના મહાત્મા, દ્રવ્ય મહાત્મા અને ભાવ મહાત્મા તો આ મહાત્મા પ્રથમ પ્રકારના નિક્ષેપામા આવે, ભાવ મહાત્મા નહિ, નામ મહાત્મા

નિવૃત્તિ એટલે ? ત્યા (વિશુદ્ધ નિવૃત્તિવાળા સ્થાનમા) ગમે, કાવે, અરૂ ?

સામાયિકમા જોતીને કૂતરાની કેડ ભગાવે ત્યા નિવૃત્તિ નથી, એ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્ત્યોત્પાદક નથી મોહજન્ય, મોહાવૃત પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્તિ ન મળે, એથી તો સ સારનું પરિબ્રમણ મળે, દુર્ગતિ મળે ચિત્તને નિર્મોહ જનાવનારી, વિરક્ત જનાવનારી, વિષય વાસનાઓના પાશથી મુક્ત જનાવનારી એવી પ્રવૃત્તિ ચોક્કસ ધ કળે, કરાય તેટલી કરો ! સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પોષધ વાય તેટલા કરો, ચરણસિત્તરી કરણસિત્તરીના ૧૪૦ એકસો ચાળીશ લોદો આરાધવાની ક્રિયા થાય તેટલી કરો કેમકે એ ક્રિયાઓ દૃઢ્યને શુદ્ધ કરનારી છે, મન, વચન, કાયાના યોગોને માઠી પ્રવૃત્તિથી રોકનારી છે વ્યાખ્યાનના ત્રિપદમા શબ્દો ' પ્રવૃત્તિ અને

નિવૃત્તિ છે ' એકલો ' નિવૃત્તિ ' શબ્દ નથી અકર્મણ્ય જનવાનું
 વિધાન કે એલી જનવાનું કથન નથી સુક્ષિત ગયા પહેલા અકર્મણ્ય
 જનવાનું તો વધારેમા વધારે નિઘ છે ક્રમસર પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્તિ
 પ્રાપ્ત કરવાની ■ દુષ્ટ ધ્યાનથી નિવૃત્ત થવા માટે ધર્મ ધ્યાનની
 પ્રવૃત્તિ છે, તેમાથી નિવૃત્ત થવા માટે શુક્લધ્યાનની પ્રવૃત્તિ છે એમ
 ચક્રતા ક્રમે વિશુદ્ધ પ્રવૃત્તિથી એકલી નિવૃત્તિ એટલે સિદ્ધદશા
 પ્રાપ્ત કરવાની ■ ત્યા અન તો આનંદ છે ત્યા ણીલકુલ પ્રવૃત્તિ
 નથી કોઈ કહેશે કે, ' ત્યા તો અકર્મણ્યપણું છે, તો ત્યા આનંદ
 કયાથી ? ન ખાવું, ન પીવું, ન કોઈ ક્રિયા ત્યા આનંદ કયાથી ? '
 તો એમ કહેનાર બેવકૂફ છે જે કપડે મેલજ ન હોય તે ધોવું
 પડે ? નજ ધોવું પડે જૂનજ ન લાગે ત્યા ણાવાની જરૂરજ
 કયા છે ? તરસજ ન લાગે ત્યા લોટાઓ ગટગટાવવાની જરૂરજ
 નથી સિદ્ધિમા તેવી કોઈ પરિસ્થિતિ નથી કે જેના માટે કોઈપણ
 ક્રિયાની જરૂર હોય એ આનંદનો અનુભવજ અનુપમ છે ' ત્યા
 કેમ ગમે, બેસી રહેવું કેમ ફાવે ' આ પ્રશ્નને સ્થાનજ નથી
 અન ત આનંદમા ન ગમે ? નાટકમા નવા નવા પડદાઓ ઉઘ
 કાય અને પડે, નવા નવા પ્રવેશે નવા નવા દર્શ્યો જોવાય ત્યા
 કલાકોના કલાકો કેમ ફાવે છે ? ત્યારે સિદ્ધાત્માને આખી
 દુનિયાના દર્શ્યો જોવાના છે, કહો કેમ ન ગમે ? આતો તમને
 સમજાવવા ' ગમે ' શબ્દનો પ્રયોગ કરવો પડે છે બાકી સિદ્ધાત્માને
 ગમવા ન ગમવાનું કયા છે ? નાટકના દર્શ્યોમા, ગાનતાનમા
 શુદ્ધતાન યથેલાઓને જો કલાકો સુધી બેઠી રહેવું ફાવે તો
 સિદ્ધાત્માને વિશાલ દર્શ્યોજ પ્રત્યક્ષ છે ત્યા આવો પ્રશ્નજ ન થાય
 આનંદ અન ત છે એ યાદ રાખો જે એકસરખી અવસ્થા પહેલા
 સમયે આનંદ આપે તે ણીજ સમયે કેમ આનંદ ન આપે ? અને
 ન આપે તો અન ત આનંદ કેમ કહેવાય ? ત્યા થાકવાનું નથી

થાક તો દેહને છે, આત્માને નથી થાક, મસા, ભગદર, જલોદર તમામ વ્યાધિઓના થરનો ડર દેહને છે, આત્માને નથી સિદ્ધને તો વિશુદ્ધ આનંદજ આનંદ સતત છે, એ આનંદની ઝાંખી થાય તોય અનુપમ લહેર આવે અનંતકાળમા નવીનતા જોવાની નથી એમ કહેનાર મૂર્ખ છે અનંતા પર્યાયો દ્વયાંજ કરે છે ભૂતના પર્યાય વર્તમાનરૂપે થાય, વર્તમાનના પર્યાય ભૂત બને, બાવિના વર્તમાનરૂપ બને આમ અનંત-કાલમા પર્યાયો દ્વયાંજ કરે છે સૂક્ષ્મ વિષય છે કેવલ જ્ઞાન ॥ અનુભવ વિના ન સમજાય

દૃષ્ટાન્ત દેશથી હોય છે

વળી એ સમજી લેવું કે દૃષ્ટાન્ત દેશથી હોય સિંહો માણવક માણુવક એટલે છોકરો સિંહ છે, એનો અર્થ એ સિંહ જેવો આકારો ફર છે એમ સમજાય, પણ તેથી એ છોકરાને સિંહની પાસે-મિહના બાળકો સાથે ન રખાય કોઈએ ઉભા ઉભા મેક વોટર કર્યું (લપુશ કા કરી) આથી એને કોઈએ બળદીઓ કહ્યો તે બળદીઓનો ઉપચાર પણ તેને બળદની સાથે બધાય ખરો? ના કહો મિહ, બળદ વિગેરે ઉપચારથી કહ્યું જ્યાં આ બાળક અગ્નિ જેવો છે એમ કહેવાય ત્યાં તેને અગારામા, ચૂલામા નખાય નહિ દૃષ્ટાન્ત દેશથી હોય, ઉપચારથી હોય સિદ્ધના જીવને અનંત આનંદ છે તે પહેલે સમયે આવે તો બીજે સમયે કેમ ન આવે?

પ્રશ્ન—પરિશ્રદ્ધથી પર થઈને સાધવા કરતા તેમા રહીને સેવા કરવી, રાજકારણમા ભાગ લઈ મેવા કરવી, સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવા કરતા સાથે રહી, બા કહી નિર્લેપ રહેવું, આ અધિક નથી? નિર્લેપ હોય તે વળી ચેપનો લેપ કરે શા માટે?

પરિશ્રદ્ધથી લપટાયેજ નાય તે નિર્લેપ શી રીતે? એમ

નિર્વેપ રહેવાતું હોય તો જાનીઓ લાત મારીને નીકળત શા માટે ? કોઈ બોલે તેમ હોવો નહિ, ‘હા એ હા’ ન કરો રાજ કારણી સેવાનો અર્થ તો પરલોકના કાર્યનો ત્યાગ કરી દેવશ્ર આ લોકના કાર્યમાં ઝુકાવતું એજ જેઓ પરિમદથી પર થયા, જેઓએ આ લોકના સુખોને મહત્તા નથી આપી તંઓ વાસ્તવિક સુખને પામ્યા છે સ્ત્રીને જા કહેનારને ચાલવામાં, પગલા બરવામાં ખીછ સ્ત્રીઓના ટેકાની જરૂર શા માટે પડતી હશે ? આ નિર્વેપતા ? આ તો સરાગતાના પૂતળા છે ! મૂર્ખા હોય તેઓ ત્યા નિર્વેપતા માને દુનિયામાં કોઈ પ્રવૃત્તિ આ રીતે ચાલે છે ? સ્ત્રીને ટેકા દઈને ચલાય ? અને છતાંય નિર્વેપતા ? વ્યવહાર કયો ? મનુષ્ય પણ આવા વ્યવહારનો વિરોધજ કરે છે આટલું છતાં અહિં નિર્વેપતા માનના મૂર્ખાં શિરોમણિ છે જેનો ત્યાગ કર્યો ત્યા દૃષ્ટિ પણ ન કરવા ડી હોય ખુદ પણ સ્ત્રીને છોડીનેજ ચાલી નીકળે છે, તંબી સી નડે છે, છતાં તે તેને ન ગણકારતા ચાલી નીકળે છે લશ્કરમાં પણ જતા સ્ત્રીને નથી નિહાળના લશ્કરીનો ત્યાગ એ ત્યાગ છે સ્ત્રીનો ત્યાગ મહાત્યાગ છે લૌકિક લોકોત્તર જન્મે પ્રકારે સોથી દર રહેવાનો જ વ્યવહાર એક ગણાયો છે સહવાસમાં રહીને જીવાય, નિર્વેપ રહેવાય એમ કહેનાર મૂર્ખાતા વધારે છે, મિહાતનું સુદર જ્ઞાન, ઘટાટ છે નિર્વેપ હોય તે વળી ચેપનો લેપ કરે શા માટે ? આના કણેકા મૂર્ખાં પણ હોય છે !

આટલું છતાં પણ દુનિયામાં આવા ય બણેલા પડ્યા છે જે સદતર વિપરીત માને, મનાવવા પ્રયત્ન કરે બણેલા મૂર્ખાં પણ હોય ॥ એક પરિણત એક ઠેકાણે જમવા ગયો સાળામાં જલેળી આવી એટલે બણેલા પરિણતે સસ્કૃત યાદ કર્યું

यत्रैकं चिद्र वर्तते तत्र न स्थातव्यम् ।

अत्रत्यनेकानि चिद्राणि वर्तन्तेऽतो न स्थातव्यम् ॥

જ્યા એક છિદ્ર હોય ત્યા ન રહેવાય તો આટલા બધા છિદ્ર જ્યા બાણામા હાજર થાય ત્યા કેમ રહેવાય ? તે તો તરત ત્યાથી બાળ્યોઃ સ્મથાને પહોંચ્યો ત્યા એક ગધેડુ ઊભુ હતુ પહિંડતને શ્લોક યાદ આળ્યો, ઇમશાને યસ્તિષ્ઠતિ સ ધાન્યવ કહેવાનું તાત્પર્ય કે સ્મથાનાદિ પ્રસંગે જેઓ હાજર રહે તે બધુજનો છે, પણ આ પહિંડતે તો સ્મથાનમા ઊભેલા (હાજર રહેલા) ગધેડાને મિત્ર માનીને સાથે લીધો, અને આગળ આદ્યો આગળ ઊંટ મળ્યું, તેની ગતિ શીઘ્ર હતી તે જોઇને પહિંડતને માલમ્યું, ધર્મસ્ય સ્વરિતા ગતિ ધર્મની ગતિ સ્વરિત (ઉતાવળી) હોય, તાત્પર્ય ધર્મ જલદી કરવો જોઈએ, પણ પહિંડતે તો ઉતાવળી ગતિએ ચાલનાર ઊંટને ધર્મ માની લીધો આની ગતિ ઉતાવળી છે માટે આ જ ધર્મ, એમ પહિંડતે માન્યું ત્યા વળી યાદ આળ્યું

મિત્ર ધર્મેણ યોજયેત્ મિત્રને ધર્મમા જોડવો જોઈએ, એટલે ગધેડાને તથા ઊંટને સાથે બાધ્યા-આવા લણેલા પણ હોય છે તેઓ આમ કહ્યા કરે કયા લોકોત્તર મહાવીર અને કયા લોકિક મહાત્મા ! મુક્તિમા ગયેલા સાથે સ સારમા રહેલાની સરખામણીની સુક્તિ મૂર્ખપણાફળ છે પહિંડતના દષ્ટાન્તથી સમજી લેવું કે આવા પણ પહિંડતો પડ્યા હોય છે તાત્પર્ય કે પહિંડન માલવણીમા એવા નામ આદિથી ખુશી થવાનું નથી.

ધર્મ માટે અનુકૂલતા વધી કે પ્રતિકૂલતા ?

મહાવીરના સદશ લખનારના ગુરુએ મહિના પહેલા લેખ લખ્યો છે આ લેખ પૂર્વ મ કેતાનુસાર કા ન લખાયો હોય મહાવીર અને મહાત્માની સરખામણીમા કોઈ કહે કે ' અહિં જન્મ મહોત્સવ કયા ? દિગ્ગુમારીઓ કયા ? દેવો ઇંદ્રો કયા ? અનિશચ કયા ? સમવસરણ કયા ? ' તો એ વાતને ગુરુએ

મહિના પહેલાના લેખમાં વહેમરૂપ જણાવી દીધી અને એ રીતે પોતાની ઇચ્છા મુજબ ભૂમિકા સરલ કરી આ લેખ શિથિ પાને (તેના નામે) લખાવરાવ્યો હોય તો ના નહિ આ તમામ પૂર્વ સંકેતાનુસાર વ્યવસ્થિત ઠા ન હોય? દુનિયાને ત્યાગીના-માધુના પૂનરી શ્રીટાવી પઠિડતના પૂનરી જનાવવાના ધ્યેયવાળા આ છે, દુનિયા મિદ્દાતવાદી ન રહે પણ જમાનાવાદી બને એમ ઇચ્છનારા એા આ છે કેટલાકો કહે છે આ યુગમાં ધર્મ માટે અનુદયતા વધી ૥ પણ વસ્તુતા પ્રતિકુવના વધી છે રાજ્યની ઉખવગીરી ન હોવી એ અનુદયતા ખરી પણ નાસ્તિકતાના આવા લેખો કાયમ લખાય, જકવાદો આપુ રહે એ પ્રતિકુવના વધી છે આ સ્થિતિમાં શ્રદ્ધા ટકાવવી મુશ્કેલ છે એવા પ્રચારથી, સાનચેત રાખવા, ઉત્પન્ન થના જાઓ દૂર કરવા, શ્રદ્ધા સ્થિર કરવા, વિપ રીત અસરથી જાચાવવા બાપણો ક્રમસર ફર રવિવારે રાખવામાં આવેલ છે

પ્રવૃત્તિ કાળી નાગણુ છે—

આજનો વિષય છે, ‘ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ ’નો, તેમાં પ્રવૃત્તિ પરમ યત્ન છે, પરમ ઝેર છે મોહની, વિષય કષાયની પ્રવૃત્તિ તેવી છે એમ સમજવું નહિ તો સાધુ પણ આખોય દિવસ પ્રવૃત્તિ રકતજ છે એમ કોઈ કહે (કહી દે) માટે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે મોહ પ્રવૃત્તિ માટે આ કથન છે સાધુની પ્રવૃત્તિ તો સ યમ ક્રિયા ની છે, એનો રજ નિવૃત્તિમાં છે જે મોહની પ્રવૃત્તિ પરમ યત્ન છે, પરમ ઝેર છે તેને માટે કહ્યું કે તે પરમ ડાકૂ છે, મોટો, નામચીન લૂટારૂ છે ત્રણ કદમ મુદ્દિ દૂર રહી હોય તેમને પટકનાર તેવી પ્રવૃત્તિ ૥ પ્રવૃત્તિ મહાન કાળી નાગણુ છે, મોહ તથા વિષયનું ઝેર ડગથી રેડે છે આવી પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્ત યતા શીખવું જોઈએ પાપ ગળે અને પુણ્ય મળે એવી પ્રવૃત્તિમાં રકત રહો કે જે નિવૃત્તિ લાવનારી હોય, કોઈ કહેશે,

‘અમારે પેઢીઓ ચલાવવી, વ્યાપારો ખેલવા, સંસાર ઘર-વ્યવહાર ચલાવવો, વિસ્તારવો ત્યા મહારાજ આવી નિવૃત્તિની વાત કરે એ, ‘લે સ આગળ ભાગવત’ છે યાદ રાખો, એમ હું નથી માનતો, કદ્યો કે કોઇને એમ લાગે અને કહે તો જવાબી દઉં કે તેમ નથી આ ‘લે સ આગળ ભાગવત’ નથી, તેમ કે બલે તમે વ્યાપારો ખેલતા હો, ખૂબ કમાતા હો, જે કરી રહ્યા છો ત તમામ કરતા હો, દાવ પર દાવ ખેલે જતા હો છતાં આ નિવૃત્તિ શ્વશ્વ કરી દુશે, સમજ્યા દુશે, પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિનું સ્વરૂપ અને પરિણામ જ્યાલમાં રહ્યું હશે, તો ત્યા ઘણો ફરક પડી જશે ભગવાન મહાવીર દેવે કેવળ પ્રવૃત્તિવાળા માટે ધર્મ કહ્યો છે ને ! નિવૃત્તિ તે ધર્મ, પ્રવૃત્તિમાં અર્થ લાભ પ્રભુતા મયમ ધર્મની ઝીણી વ્યાખ્યા એ કહાય ‘લે સ આગળ ભાગવત’ થાય તેમાં અપવાદ હોય, બધીય અહિં લે સો જ હાજર હોય એમ ન મનાય તરવણ પણ હોય એટલે શૂરવી પણ હોય કે જે સયમ માટે ઉજમાળ ગની જાય આટલું છતાં મયમની ઝીણી વાત માટે કોઇને એમ લાગે તો હજી ઠીક, પણ આ તો ગૃહસ્થથી અને તેવી કરણી ગતાવાય છે ભગવાને ધર્મના ચાર ભેદ કહ્યા છે, એમાં નિવૃત્તિજ ચોત્તમ છે ને ! દાન, શીલ, તપ તથા બાવ, પ્રવૃત્તિરૂપ દાણી નાગવ્યના કથને ઉતારનારા આ ધર્મો છે કેમકે એમાં નિવૃત્તિ અમૃત છે જૈન ધર્મ જરૂર નિવૃત્તિ પ્રમાણ છે; કઈ રીતે તે સમજો—

ખૂબ પેઢીઓ ચલાવો છો ખૂબ કમાયા, અલગક લેણું કર્યું, પછી લાખોના દાન દો, દીન હું ખીના હું ખ દૂર કરવા, સાધર્મી વાત્સલ્યમાં, શુભ કાર્યોમાં લાખો ખરચો એ નિવૃત્તિ જ છે ને ! લાખો કેવાય ત્યારે કે જ્યારે હૈયાથી છૂટે હૈયાથી ન છૂટેલ હોય ત્યા તો આવનારને હુકમ કરાય છે જ્યાં હૈયે ચોટેલ હોય છે ત્યા માગવા જનારને તો પેલાનો હાથ ચોટે છે—લપડાક પડે છે

પ્રવૃત્તિમા રાચીમાચી રહેલાઓ માટે ભગવાને આ ચાર પ્રકારના
 ધર્મ કહેલ છે, જતાવેલ ॥ દાનમા છોડવાનું છે છોડવું તે
 નિવૃત્તિ, જોડાવું તે પ્રવૃત્તિ-પ્રવૃત્તિમા રહેલાઓએ પણ સાથે
 સાથે નિવૃત્તિના પાઠોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ આથી પ્રવૃત્તિ
 દળાશે, પતળી પડશે જેણે જ કર્યા કરાય ને નિકાશ ન
 હોય તો પરિણામ શું આવે? ખા ખા કર્યું, જે ચાર દિવસ
 નીકળે નહિ, ઝાઝો ન થાય તો કેવી અકળામણ થાય છે! પે
 વધ્યે જાય અને દશા એ થાય કે ઢોડાદોડ થાય, સારામા સાર
 ડોક્ટરો જોલાવાય અને કહેવાય કે ગમે તે રીતે પેટમાથી મળ
 કાઢો નેપાળાથી કે એનીમાથી પણ કઢાય ત્યારે જ શાંતિ થાય
 વ્યવહારમા પણ આવક સાથે નિકાસ (જાવક) યોજાઈ છે
 અર્થની પ્રવૃત્તિ પર અકુશ મૂંઠવા પ્રથમ દાન ધર્મ ॥ પડ
 કામ(વિષય)ની પ્રવૃત્તિને રોકવા શીલ ધર્મ છે અકુશ એટલે
 નિવૃત્તિ સર્વથા શીલ પાળો, અપ્રવૃત્તિ પશ્યજમાણું કરો, સર્વથા
 ન જને તો સ્વદારાસ તોય પરદારાવિરમણ વ્રત તો લેવાય ને
 આ કમ નિવૃત્તિ છે? સ્વદારાના વિષયમા પણ મહિનાના ત્રીસ
 દિવસમા પચીસ દિવસ માટે નિવૃત્ત જનો, બધ કરો, નિયમ
 કરો તપ ધર્મમા આહારની નિવૃત્તિ છે ઉપવાસાદિ તપ એ
 આહારની નિવૃત્તિ છે આહારના પ્રવૃત્તિની રૂકાવટ છે ભગવાને
 શ્રાવક ધર્મમા, તે ધર્મના અનુષ્ઠાનમા નિવૃત્તિજ ચોજી છે
 સામાયિક એ શું છે? કહો, જે ઘડીની નિવૃત્તિ છે પૌષધ
 દિવસની, રાત્રિની કે અહોરાત્રિની નિવૃત્તિ છે આ તમામ જને
 તેવું છે માટે 'જેસ આગળ ભાગવત' ન સમજવું તથા કેા
 શૂરવીર અને સમજવું પણ હોય તો સયમ પણ લઈ લે, તે પછી
 ક્યારે જને સાંજે ત્યારે ને! જોમ ન હોય તો સ્વયં ભગવાને
 શા માટે તેવો ઉપદેશ દે? પ્રભુના દરેક આગમની દરેક પદ્ધતિ
 વૈરાગ્યથી ભરેલી છે ધન કમાવું એ પ્રવૃત્તિ, ત્યાં દાન દેવું એ

નિવૃત્તિ, વિવિધ વિલાસ એ પ્રવૃત્તિ ત્યા શીલ પાળવું એ નિવૃત્તિ, સ્વદારાસ તોષ ને પરદારાનો ત્યાગ એ નિવૃત્તિ, આખો દિવસ ખા-ખા કરવું, ખાવું પીવું દાકવું, સ્વાદ કરવા એ પ્રવૃત્તિ, ત્યા ઉપવાસ, આયશિલાદિ તપ એ નિવૃત્તિ, ચોથો ધર્મ ભાવ એ તો ગધાની જડ છે ભાવ વિના દાન, શીલ, તપ પણ ક્યાથી થવાના ? દરેકમાં તે હોય હવે સ્વતંત્ર ભાવના ધર્મમાં આનીએ નરસી ભાવના-એ માઠા વિચારો એ પ્રવૃત્તિ, ત્યા અનિત્યાદિ ભાવના એ નિવૃત્તિ, અનિત્ય-ભાવનાથી સંસારની અનિત્યતાનું જ્ઞાન થાય, પરલોક જાણે, આ જાણુ અનિત્ય જાણે એટલે છોડે એ થઈ નિવૃત્તિ, અશરણ ભાવનાથી પોતાના અશરણપણાનું જ્ઞાન અને શરણરૂપ દેવ, ગુરુ, ધર્મના શરણનો સ્વીકાર થાય એ નિવૃત્તિ, મુદરતાનો સંસાર દેખે ત્યા સંસાર ભાવના વિચારે પુનરપિ જાન પુનરપિ મરણ પુનરપિ જન્મની જઠરે જ્ઞાનમ્ એટલે સૌ દર્શના વ્યામોહથી થયેલા પાગલપણાનો ત્યાગ કરે એ થઈ નિવૃત્તિ, આશ્રવભાવનાથી-આશ્રવથી નિવૃત્ત થાય, સંવર ભાવનાથી પાપને રોકે, આમ બારેય ભાવના આત્માને નિવૃત્તિ રૂપ અમૃતથી સિંચે છે ગ્રેયાદિ આગ ભાવના પણ કોધાદિ કષાયોની પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્ત બનાવે છે

ધક્ષા બુદ્ધિન કેશન

ગૃહસ્થ માટે પણ ભગવાને ચાર પ્રકારે ધર્મ કહ્યો, દાન, શીલ, તપ, ભાવ તે નિવૃત્તિ રૂપ છે આ અંગો હોય ત્યા નિવૃત્તિ છે યાદ રાખો, આ ધર્મો સાધન છે, પછી આગળ વધાય, શ્રુત પમાય, ચારિત્ર સ્વીકારાય અને ઉત્તરોત્તર પ્રબલ સાધનો મળે તો શાશ્વત નિવૃત્તિ એટલે મુક્તિ મળે છે, સામ્ય પરમ નિવૃત્તનું (મુક્તિનું) છે. મુક્તિનું નામ જ નિવૃત્તિપદ છે સંપૂર્ણ નિવૃત્તિ મુક્તિમાં છે નિવૃત્તિ અમૃત ॥ પ્રવૃત્તિ જૂલોટીયા ખવરાવનારી છે, જ્યારે નિવૃત્તિ ગળામાં શુભ રત્નોનો હાર ધારણ કરાવનારી

છે, પોતાની જાતે ન નિવૃત્તિ હોય, ન ખમો તો ય ખસવાનું છે પણ તે પછી ઘણા ઘૂમેન કેશવ જેવું થવાનું એક પ્રાણી હતો તે નાજપુરોદિત હતો રાજપુરોદિત હોય એટલે પ્રાપ્ત આધિક્ક સ્થિતિ સારી હોય. આસ્તિક હતો, શિક્ષિત હતો, સરકારી હતો, ક્રિયાપરાયણ હતો, અતિથિ મત્કાર કરી પ્રકુલ્લ રહેનારો તે યોગ્ય રાજપુરોદિત હતો એને એક પુત્ર હતો, ઉપરાત પાત્ર પુત્રીઓ હતી અનુક્રમે પુત્રીઓ મોટી ઘટી ગઈ તેમ તેમ તેમનું લગ્ન કરવામા આવ્યું ચાર પુત્રીઓ પરણાવાઈ ચોડા વખત બાદ પાત્રમી પુત્રીના લગ્નનો પ્રસંગ આવ્યો લગ્ન લીધા પેલા ચારે ય જમાઈને પહેલાં જોલાવ્યા, અગાઉથી જોલાવ્યા. જમાઈ પહેલાં હોય ને ! જમાઈ વધારે વઢાલા હોય કદાચ (પુરુષને-સસરાને) ન હોય, એછા વઢાલા હોય પણ ઓ (સાસુ) ને તો વધારે વઢાલા હોય એટલે પુરુષની ઇચ્છા કદાચ મોડા જોલાવવાની હોય તો ય સ્ત્રીની પ્રગ્ણાથી તેમને વહેલાં તેડવા પડે. જમાઈ એવું પુરુષ કરીને આવ્યા છે કે સાસુને વઢાલા હોય. ઓ ઘર ભરે તો ચે દીકરીનું એટલે જમાઈનું જ ભર્યું થયું ને ! છાનું છપનું આપે તે દીકરીને આપે, દીકરાની વહુને નહિ ! ચારે ય જમાઈ આવ્યા પુરોદિતે પોતાના માન મરતબા મુજબ પાત્રમી પુત્રીના સારી રીતે લગ્ન કરી પાત્રમી પુત્રીને વળાવી પ્રસંગ ઉઠાવી ગયો પેલા ચાર જમાઈ માત્ર રહ્યા છે એમને કાંઈ એકદમ વળાવાય ? જવાનું કહેવાય ? જશે, બે ચાર દિવસ રહીને જશે એમ માન્યું પેલા ચારેમને મળા એવી આવી કે જવાનું નામ લેતા નથી ઘરે સામાન્ય સ્થિતિના હતા આ મરતબા માલ ખાવા મળે એટલે જવાનું નામ કોઈ લેતું નથી જીભની ચાટને વચ પડી ગયા પુરોદિત વાર ગણ્યા કરે પણ આ ચારને તો જવાનો વિચાર મરખો ય નથી કેમકે આચાર (વ્યવહાર) જૂલી ગયા છે એ ચારે ય

એક વખત તો એવા આનંદમાં આવી ગયા કે દીવાલ પર એક સ્લોકનું પાદ લખ્યું

શ્વસુરગૃહનિવાસો સ્વર્ગનુલ્લયો નરાણામ્ સાસરામા રહેવું
એ મનુષ્યો! માટે સ્વર્ગ સમાન છે

પુરોહિતની નજર આ સ્લોકના પાદ પર ગઈ તે સમજી ગયો, પામી ગયો કે હવે આ પેઢા પડેલા જૂતડા એમ ને એમ નીકળે એમ નથી પુરોહિતે તેજ સ્લોકના પાદ નીચે ખીભ ત્રણ પાદ લખી સ્લોક પૂરો કર્યો

यदि वसति निषेकी पञ्च वा षड् दिनानि ।

જો વિવેકી થઈ પાચ છ દિવસ રહેવાય તો તાત્પર્ય કે સાસરે નિવાસ સ્વર્ગસમાન એ વાત ખરી પણ ક્યારે? વિવેક પૂર્વક પાચ છ દિવસ, મર્યાદિતપણે રહે તો

ખીજી પણ એક ઠહેવત છે, સાસરા સુખ વાસરા, દો દિનકા આશરા, ત્રીસરે દિન રહેવે તો ખાવે ખાસરા

दधिमधुघृतलुब्धो मासमेक वसेत् चेत् ।

स भवति खरतुल्यो मानवो मानहीनः ॥

દહો, મધુ અને ઘીમાં લુબ્ધ થઈ જો એક માસ રહે તો તે મનુષ્ય ખર (ગધેડા) જેવો છે, માનહીન થાય છે

બાજરીના રોટલાએ વિજયરામને વળાવ્યો

પેલા ચારેયે વાચ્યુ તેમાં એક દીલો થયો તે બોલ્યો, ‘ અલ્યા હવે હદ થઈ ! આપણે હવે તો જવું જોઈએ ખૂદ મસરાએ આપણને (જમાઈ જેવા જમાઈને) ગધેડા કહ્યા, હવે રહેવામાં શોભા નથી ’ પેલા ત્રણ બોલ્યા, ‘ બાઈ આકળા ઉતા વળા ન થઈએ. ગધેડા કહો ગધેડા થઈ ગયા ? આ તો ઉપ

આરથી પ્રવેશ દેશા છે અને તે ય પ્રત્યક્ષ કષ્ટ છે ? દીવાલે
 લખ્યું તમા આપણને શું લાગેવળગે ? ' આ રીતે પેલા ત્રણે
 દીવા સહુને ટાઈટ કરી દીધો. આરેમને હના એવા જ રગદગમ
 ભેળને પુરોદિતે ધરમા સ્ત્રીને કહી દીધું, કાલથી દાયમ બાજરીના
 રોટલા જ બનાવવા અને તે પીરસવા બીજો દિવસથી તેનો
 અમલ થયો. બાણામા બાજરીના રોટલા આબ્યા આથી જે
 વિજયનામ નામનો મોટો જમાઈ હતો ને પાંડલા ' ખર ' શબ્દ
 વાળી દીલો. થયો હના તલે જવાના વિચાર નહી કર્યો અને
 બીજા ત્રણને જલાયો. કહ્યું ' બાઈઓ હવે બદ થઈ, માન્યો
 પિપુરી કયા સુધી ? હવે તો બાજરીના રોટલા બાણામા આબ્યા
 જમાઈના બાણામા રોજ બાજરીના રોટલા, આ બોધું અપમાન ? '
 પેલા ત્રણ કહે છે, ' તું તો ગાટો છે ! બાજરીમા તો થી
 વધારે ખવાય અને શિયાળામા બાજરીનો ખોરાક મારા ૧૦૦ '
 થાઈ રાખ્યો, રેરેછાચારીઓ, ભવેછદીઓ કાવતી યુક્તિઓનો
 સહારો હવે છે પ્રવૃત્તિ એ વાસનાના અકુળ છે, નિવૃત્તિ એ
 વાસનાને મગમાવનારી છે વિજયરામે જવા બે તૈયારી કરી.
 સાતમા સમજનાર જમાઈ, બલે આટલું રહ્યો છતાં એને માટે
 પુરાદિતને આદર થયો, માનથી વળાયો અને બંને રૂપીયા
 હનામમા (જમાઈદશિણામા) આપ્યા.

તેવ આબ્યુ એટલે માધવ માંડે પડ્યો.

હવે પેલા ત્રણ ખસતા નથી હવે ધીને બદલે તેવ પીરસ
 વાનો દુકમ કર્યો જ્યાં બાણામા તેલ આબ્યુ કે માધવ મક-
 લાયો એલે બીજા બેને કહ્યું, " બાઈઓ ! હવે બાણામાથી થી
 ગયું, તેલ આબ્યુ, આપણે કાઈ ઠાગી, કાકરડા, શીલડા છીએ
 કે તેલ બાઈઓ ! ' પેલા બેને હજી જવું ગમતું નહોતું, તઓ
 બોલ્યા, ' તું પણ વિજયરામ જેવો વેદીઓ લાગે છે અદ્યા !
 તેલ તો ગરમાવો આપે ગરમાવો ! શિયાળામા તો બહુ સારું

એ વિશેષજ્ઞ સહસિત કરવામાં આવ્યું છે અર્થાત્ આજનો ત્રિવલ
'સ્વતન્ત્રતા' નથી રખાયો પણ 'સાચી સ્વતન્ત્રતા' રખાયો છે

માચી સ્વતન્ત્રતા ઇચ્છનારાએ તે પ્રાપ્ત કરનાર દેવાધિદેવે ખતાવેલ
ઉપાયો અમલમાં મૂકવા જોઈએ

સાચી સ્વતન્ત્રતા મેળવવા, પ્રાપ્ત કરવા કંઈ રિયલિટી હોવી જોઈએ,
કયા વિચારો કરવા જોઈએ, તે વિચારોને આચરણમાં કેમ મૂકવા
જોઈએ, તેનો પ્રયાગ શો રીતે કરવો જોઈએ તે સમજાવવાને આજના
સર્વોચ્ચોચા ડોક્ટરો નહિ કંઈ પણ પડે કેમકે થોડા દિવસની, ક્ષણિક
સ્વતન્ત્રતા, પગલત્વમાં પલટાઈ જનારી સ્વતન્ત્રતા, ખીછા દુનિયામાં
કામ નહિ આવનારી સ્વતન્ત્રતા, આ દુનિયાની અનિશ્ચિત સ્વતન્ત્રતા
માટે આજની દુનિયા ફેટફેટલું સહન કરે છે તે અત્યંત દેખાય છે,
જેલમાં જાય છે, લાઠીએ ખાય છે વિગેરે સુવિદિત છે થોડું પણ
વસ્તુ મેળવવા માટે પ્રથમ સહન કરતા શીખવું પડશે
મહન કર્યા વિના થોડું વસ્તુ મળે નહિ લૌકિક સ્વતન્ત્રતાને
ઇચ્છનાગણો જેમ તેને અંગે તમામ પ્રકારની વિચારણા કરે, દુનિયા
માં જેઓએ તે સ્વતન્ત્રતા મેળવી છે તેઓએ શી રીતે મેળવી,
કયા સાધનોથી મેળવી, તે મેળવવામાં કેવા ભોગ આપ્યો, કેવા દુખો
અનુભવ્યા તે તમામ લક્ષમાં લે છે અને પછી તે મુજબ અમલ કરે
છે તે મુજબ સાચી સ્વતન્ત્રતા જેઓએ પ્રાપ્ત કરી છે તેવા અનત
જ્ઞાની ત્રિકાલદર્શી દેવાધિદેવે તેવી સ્વતન્ત્રતા પ્રાપ્ત કરવાના આપણને
ઉપાયો ખતાવ્યા છે, તે ન વિચારીએ, તે મુજબ અમલ ન કરીએ,
તે અમલમાં લદાકાર ન થઈએ ત્યાં સુધી સાચી સ્વતન્ત્રતા ન મળે
સાચી સ્વતન્ત્રતા જોઈતી હોય તો શ્રી તીર્થંકર દેવે જે સાધનો કહ્યા
છે તે મેળવવા જોઈએ, જે ઉપાયો કહ્યા હોય તે આદરવા જોઈએ

મોહને મારવાનું મન ન થાય તો માનો કે તમે સ્વતન્ત્રતાને
સમજવાનું નથી.

સાચી સ્વતન્ત્રતા જોઈએ આત્માનું સામાન્ય મોહના સામાન્યથી

દૂર ગ્રહેવું એ છે દુનિયામાં જેમ પોતાના પર બદારની સરકારની સત્તાને પગલત્રના માનવામાં આવે છે તેમ અદિ પશુ આપણા પર મોદરાગ્નના સામ્રાજ્યની સત્તા સ્થાપિત થઈ છે એજ પારતંત્ર મમજી લેવું મોદને માગવાના તેને પ્રાણવિહોળો કરવાની પછી જરાય ન ફાવે તેવો કરવાની તમામ પ્રવૃત્તિ આરવામાં આવે તો સાચી સ્વતંત્રતા મળે, કાવમને માટે સ્વતંત્ર થવાય આજ સુધી જનતા દુ ખો સજા, જન્મ મરણ, આધિ બાધિ ઉપાધિ રામ શોક સહન કરવાનું આનું છે તે સાચી ? કદો કે આપણા પર મોદનું સામ્રાજ્ય છે ખરાનમાં ખગળ સામાન્ય મોદનું છે જગત્પત્તી જીવ જેમ કાળથી બચી શક્યો નથી તેમ મોદથી બચી શક્યો નથી. શાસ્ત્રે દરેક પ્રકારના પ્રાણીને આગ્ર પ્રકાશની સજા બતાવી છે ચારેય માતના પ્રાણીઓ પર સામાન્ય ભોમવનાર મોદ છે મોદે આત્માને એટલા બધા દમાવ્યો છે કે જેથી તેના ગુણો અવરાય છે, દકાય છે, લૂટાય છે બદારની સગકાગને અજે જેમ કહેવામાં આવે છે કે તે કિંદને લૂટે છે, તેમ મોદ આત્મધનને લૂટે છે આત્માના સતત જગ્યુત પ્રદેશ પર મોદનું કદી ચાલતું નથી આ છે જીવ અજીવનો જડ ચેતનનો ભેદ આ જીવ તેવી રિધતિથી વિકાસ પામી આટલી દહે આવ્યા પછી પશુ મોદને પગલત્ર કરવાનું ન સૂઝે તો પગલત્રતા ક્યાંથી ટળે ? આવા દૂર મોદ પર અપ્રીતિ ન જાણે દૂર રહેવાનું મન ન થાય તો માનો કે તમે સ્વતંત્રતાને (તેના અર્થને) સમજ્યાજ નથી એ સમજાવવાજ આજે 'સાચી સ્વતંત્રતા' એ વિષય ગંજવામાં આ પો છે

સૌકીક સ્વાતંત્ર્ય મેજવવામાં દાવચેચ વિચેરે તમામ છે કેમકે સામ્રાજ્ય મોદનું જ વર્તે છે ને ?

બીજાઓ સ્વાતંત્ર્ય ઇચ્છે છે તે મોદ સામ્રાજ્યને પુષ્ટ કરવા માટે જૈન જે સ્વાતંત્ર્ય ઇચ્છે છે તે તે કારિનું નથી જૈન એટલે શ્રી જિનેશ્વર દવના શાસનને માનનારો, સમ્યગ્દષ્ટિ સમ્યગ્દષ્ટિની નજર વિશાલ હોય જનારે મિત્યાદષ્ટિની નજર દૂકી હોય. * ૧

સ્વાતંત્ર્યની દૃષ્ટિમાં મોહને પોષણ છે જ્યારે લોકોત્તર સ્વાતંત્ર્યની દૃષ્ટિમાં તેનું શોષણ છે સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઇ ઇચ્છા લૌકિક સ્વાતંત્ર્યની ન જ હોય. આત્મિક સ્વાતંત્ર્ય પાસે લૌકિક સ્વાતંત્ર્યની કિંમત કશીજ નથી. આત્મિક સ્વાતંત્ર્ય ઇચ્છનાગ્ને લૌકિક સ્વાતંત્ર્ય ન ગમે, વરત્તની પીઠાબ્જ દોવી જોઈએ અન્યથા લેવા જાય સોની ચીજ અને સાવે પચોડની. આત્મિક સ્વતંત્રતાના ઇચ્છનારને લૌકિક સ્વતંત્રતાનો વિચાર પણ ન હોય, તેની પ્રવૃત્તિ એવી હોય કે જોથી મોહ મૂળે લૌકિક સ્વતંત્રતાની ઇચ્છા કરાવનાર પણ મોહ છે જોઓમાં મોહ નથી તેઓ લૌકિક સ્વતંત્રતાને ન જ ઇચ્છે મોહ સમૂળગો નાશ થાય ત્યારે તે બાંચવાન આત્માઓ તો મસાર તથા મુક્તિને પણ સમાન ગણે છે અર્થાત્ સસારથી છુટું, મુક્તિ મળે ' એવી પણ ઇચ્છા તે આત્માઓને હોતી નથી લોકોત્તર સ્વાતંત્ર્ય ભૂમિકા પર પહોંચેલા પુણ્યવાન આત્માઓની જ્યારે આ સ્થિતિ છે ત્યારે લૌકિક સ્વાતંત્ર્ય માટે પ્રયત્ન કરનારાઓને જેવા શાવપેય એતવા પડે છે, જેવી આલાકી કરવી પડે છે તે જાણીતી ખીના છે 'સસારી' ટાઇટલ હોજુ પકશે

લૌકિક સ્વાતંત્ર્ય શા માટે ? સમ્રાટ બનવા, રાજ્ય કરવા । દુનિયાને દુનિયાના ખીજા રાજ્યોને, દુનિયાની ખીજા પ્રભુને હરોળમાં પોતાથી ઉતરતી કરવા, રાખવા, એજને । જર્મન એટલે કારખાનાની દુનિયા દિહને આવુ બનાવવુ, આવુ બનાવવાની ઇચ્છા, કારખાના એટલે મહાન પાપોનો સમાગમ આપક એવો વેપાર ન કરે, એવા વેપારની ઇચ્છા ન કરે આમાં જો ઈર્દાશુભા ઉતરીએ તો મૃત્યુ ઉપજે તેવુ છે તે ન જોઈએ, તેવુ ઇચ્છીએ તો પણ અધોગતિ છે, મહાન પાપ છે આજનો વિષય સાચી સ્વતંત્રતાનો છે આવી સ્વતંત્રતા મેળવવા આત્માને સ્વાતંત્ર્ય અપારવા, મોહને મારવાની, તેનો પરાજય કરવાની જરૂર છે મોહનો પરાજય એટલે આત્માનો વિજય આત્મિક વિજયતા નિશામુએ તેવો વિજય મેળવનારના કથન મુજબ આશ્વર્યાની ટેક રાખવી જોઈએ, ત્રિલોકી અનંતતાનીના વચન પર વિશ્વાસ

રાખવો જોઈએ વચનોને જોગજર વિચારી આચારમાં મૂકવા જોઈએ તેનો પ્રચાર કરવો જોઈએ આમ માય તો સ્વતંત્રતા મળે આમ ન થાય તો પારતંત્ર્ય છે અને રહેવાનું તમે પરતંત્ર કેમ કે સિદ્ધો સ્વતંત્ર સાથી કે એ વિચારો ન્યા મુખી જનતા જાનીની આઠા માનવાનું પારતંત્ર્ય સ્વીકારાવ નહિ ત્યા મુખી સાચી સ્વતંત્રતા સાપડે જ નહિ શ્રી તીર્થેશ્વરેવ યોજનમામિની દરેક પ્રાણી પોતપોતાની ભાષામાં સમજે તેવી, સઠવ થતા જ નિવારણ સહેજે કરે તેવી વાણીયા સગત ઉપદેશ દે છે, તેઓએ વિજય તો કર્યો ■ છતાંય સિદ્ધની દૃષ્ટિએ તેઓ સકારમાં છે, કેમકે આમુખ્ય બાકી છે ત્યા મુખી જાદિ રહેવાનું છે એટલે તેટલા પુરતી પરતંત્રતા છે સિદ્ધ દસા એટલે શાશ્વત સ્વતંત્રતા, સાચી સ્વતંત્રતા સસારી પ્રત્યેક પરતંત્ર છે, સ્વતંત્ર નથી સસારીપણનાં ■■ એટલેજ સાચી સ્વતંત્રતા, સાચું સ્વાતંત્ર્ય જોઈતું દસ તો સસારી ' એવાં ઇલાકાળ છોડવો પડશે મોઢ સામ્રાજ્યને પાછું દહાવવાનાં ઉપાયો યોજવા પડશે એ ઉપાયો કયા, સાચી સ્વતંત્રતા એટલે શું વિગેરે પગને વિશેષ વિવચન પૂજ્યપાદ ગુરૂદેવ કરવાનાં ■ તે તમે તથા અમે અવધ કરીશું

૫. આચાર્યદેવનું પ્રવચન.

સ્વતંત્રતા એટલે કનકગતને અભાવ પરતંત્રતા એટલે હાથમી કનકગતો.

સજ્જનો તમને વિષય પનિચિત થઈ ગયો જૂમિકાકારે જૂમિકા ધૂળ ફૂલડ રીતિએ સુદરમાં સુદર કરી છે તના ઉપર મહંલ ચણવાનું કામ બાકી છે જે ઘણું કઠીન છે જૂમિકા સાફ કરવામાં તો સાવરણી દેરવાળી ■ સાવરણી જેમ તેમ દેરવી જવી એ આમ સહેલું કહેવાય પણ અન્ન-એમ નથી કેમકે અહિં તો જ્ઞાનની સાવરણીનો ઉપયોગ કરવાનો તેમ

અવધામની, અનુભવની આવશ્યકતા છે. ભૂમિશામરે જાણ્યા મુજબ, ૨૫૯ કર્ષા મુજબ જેઓ સાચી સ્વતંત્રતા સમજે તેઓ જીવનની કહેવાલી સ્વતંત્રતા ઠી કહીય ઇચ્છા ન કરે. નામ મુ? સ્વતંત્રતા સ્વ-ત-ત્ર-તા! કર્ષા છે? છે કયા? કેળાય છે? મ સારમા રહેવું છે અને સ્વતંત્ર જનવું છે? જનાય? નહિ જ અમિતમા વનવું છે અને જગવું નથી એ કેમ જાને? શૂલામાં હાથ નાખ્યો અને ઇચ્છે ડડક, એ જુદા કર્ષ? ફાકવો છે લોટ અને હમવું કેમ જાને? આ જમી કિયાઓ ન જાની શકે તેવી છે કેમકે પરસ્પર વિરોધી છે સ સાર અને સ્વતંત્રતા આ બે શબ્દોનો મેજ તો મળે, એ વેશ્યા અને સતી, આ બે શબ્દોનો મેજ મળે પણ મળેજ શી રીતે? વેશ્યા અને સતી? સ સાર અને સ્વાતંત્ર્ય? ચાર કનડગતો જ્યા સુધી ન જાય ત્યા સુધી પત્નત્રતા ટળે નહિ, સ્વતંત્રતા મળે નહિ દુનિયાના માણીઓને પરતંત્રતામા પકડી ગાખનારી, સ્વતંત્રતાની આંઠે આવનારી ચાર કનડગતો છે સ્વતંત્રતા એટલે? કોઈને કોઈ પ્રકારની કનડગત ન રહે તે તથા પરતંત્રતા એટલે પારદી કનડગત, લોકમા પણ અર્થ તો આજ છે ને! અમુકની, અમુક સત્તાની, અમુક કામદાની કનડગત ન રહે, અર્થ તો આજ છે ને!

વિષય સ્વતંત્રતાનો નહિ પણ સાચી સ્વતંત્રતાનો શા માટે?

સ્વતંત્ર જનવામા રોકટોક કનડગતોની છે કનડગતો લોય ત્યા સુધી સ્વતંત્રતાનો આનંદ ન લૂટાય જીવ જ્યા સુધી સ્વતંત્રતાનો આનંદ ન લૂટે ત્યા સુધી જાધાયેલી રહે, પરતંત્રતા ન લૂટે, એ દશામા તો કોમ ચામડુ ચૂચે, કોઈ કાન પકડે, આ તમામ સહન કર્યા વિના છૂટકો નથી અજ્ઞાન દશા જ્યા સુધી છે ત્યા સુધી દુખમા વસવાવું, એ અજ્ઞાન દશા ગઈ એટલે માનો કે સુખમા વસવાટ થાય છે ત્યારે કંડો સુખી ઠાણ, શાની

કે અજ્ઞાની ? સુખી જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી કેમ વર્તવું, શું બોલવું, શું ન બોલવું એનું અજ્ઞાનીને જ્ઞાન હોતું નથી જરા મનુષ્યજાતિને કનકમત થાય એટલે તેને જ્ઞેનાથી (જે પ્રાણીથી) કનકમત થાય તેને ઠાર કરવાના આજે દુક્રમો અપાય છે, અને છતાં અજ્ઞાન દુનિયા ત્યાં નમસ્કાર કરે છે, મોટા દલકાઓ આપે છે આ જ્ઞાનની સ્વતંત્રતાને જ્ઞેનો કદી પણ દબાવે નહિ કે જે કનકમત કરતાં સુદ્ધ શૃંગોના જિજ્ઞાસુના પ્રાણ લેવાય અત્યારે જ નિરાધાર મુગા પ્રાણીઓને ઠાર મારવાના દુક્રમો છૂટે છે, પતિતા તથા બ્રહ્મચારીઓ જ્ઞેઓના પ્રવેશથી મન્દિર અભય તૈવાઓને મન્દિરમાં મુનેડવાની ફેરિય થાય છે આવી સ્વતંત્રતા જો પૂજના પ્રમાણમાં મળે તો ધર્મના અગો બચી શકે ? આખ્યાનો રમ રહે ? કોલકારનો ભગ ન થાય એમ કહેવાય ? આવી સ્વતંત્રતા માયા જીન ન જ ઈચ્છે જ્યાં ધર્મનીતિનો ભગ હોય, હિંસાનો જ રમ હોય, અમુકને જ્યાવવાના ઉપાયોમાં અમુકનો નાશ કરવાના હાવેયો હોય એવી (કહેવાતી) સ્વતંત્રતાને સાચો જીન શી રીતે ઈચ્છે ? આજના વિવેચના ' સાચી ' જો વિશેષજ્ઞ એટલા જ માટે યોગ્ય છે વિષય માત્ર સ્વતંત્રતાનો ॥ એમ નથી પણ સાચી સ્વતંત્રતાનો ॥

આજે જોડું ધુસી રહ્યું છે ત્યાં સાચાની શી દશા ! આજે જોડાને ધુસતા વાર શી ! ઈમીટેશન, કલ્પર નીકળ્યા ત્યારે કેઇ અવેરોઓ ઠગાયા, પાપમાલ થયા કલ્પર મોતીને ફટીને દરિયામાં નાખી દેવાયા ! એક લાક્ષણિક કહ્યું હતું, પચીસ હજારના મોતીનો ખુદા સાગરમાં પધરાવ્યો, જામે પુછ્યું શાથી ? તેમને કહ્યું એક તો પૈસા મયા અને જાતરમાં દેખાડતા જેવકે જનવું પડે તેથી પનાલાલ જાણુએ મોતીના ચૂરાને સમુદ્રમાં નાખ્યાનું કહ્યું હતું એમ મને યાદ આવે છે અત્યારે પણ ઈમીટેશનની ઠગાઈ ચાલુ છે જ્યાં ધર્મ નથી, જ્યાં ચરલોકનું જાતવ્ય નથી, છતાં દુનિયાં ત્યાં

ધન્ય મહાત્મા, ધન્ય અમુક, ધન્ય તમુક કહે છે ને । ઇમીટેશન તથા કમ્પેરે ઓટલી મૂંઝવણ કરે છે કે દુનિયાનો મોટો ભાગ એમ કહે છે માયાની કિમત આકનાગ કેટલા ? થોડા આજનો જમાનો આ રીતે ધર્મને કુળાડનારો તે છે, તેવો રૂઢિ (નિયમ) બાધનારો તથા ઉપન્યા રૂઢિ (આકળી) મારનાર છે કેટલાકો કહે છે, ધર્મને માટે

હજી કરનાય પાપ લાગે એવી સ્વતંત્રતાને દેણ હજી ?

આ જમાનો અનુદૂલ છે પણ અનિશ્ચય પ્રતિકૂલ છે લગભગ થકાને વિપરીત થતા વિલુપ્ત ન થાય એવો બહીમ જમાનો છે. લૌકિક સ્વાતંત્ર્ય પ્રવૃત્તિ અગેનો અમર અન્ય પ્રકારનો લૌકિક વરધોડો હોય ત્યાં કેટલા લેગા થાય અને અધિ દીક્ષાને વરધોડો હોય, જિનેશ્વરનો વરધોડો હોય ત્યાં કેટલા લેગા થાય ? વિચારો મતિની કેટલી વિપરીતતા । ઇમીટેશન તથા કમ્પેર તરવે ઘરમા ધૂમ્મા તેમની તવી જનાવટે, સાચી અને સાચી સ્વતંત્રતાને ફેંદી દીધી । આટલું છતાં ત્યાં સ્વતંત્રતા મનાય એ શું કહેવાય ? એવી સ્વતંત્રતા નાશ માટે છે જે સ્વતંત્રતા ધર્મને બધ કરાવનારી હોય, જે સ્વતંત્રતા કૌનીય બાવના માટે બાધક હોય, જે સ્વતંત્રતા કેવળ મોહની લાધક હોય, જે સ્વતંત્રતાને ઇચ્છવા માત્રથી આરાધ્યતાને નાશ થાય ત સ્વતંત્રતાથી બિલક સાચી સ્વતંત્રતા છે, તે ઈશ છે તે જણાવવા, તનુ સ્વરૂપ કહેવા તથા તે મેળવવા ઉપાયો જણાવવા આજનો વિષય છે સાચીઆ માત્રથી હાથીઓ ન જનાય

માચી સ્વતંત્રતા મેળવવામા ચાર કનડગતો રહી છે ત હટાવવા માટે પુરજોશથી પરિશ્રમ ઉઠાવવાની પૂરી જરૂર છે એ હટાવે તેજ નેન અને એવી સાચી સ્વતંત્રતા નેન ગમ્યોજ મેળવી શકે તેમ ॥

સખામાથી-દેરાસરમા સાચીઓ ઓટલાજ માટે કરીએ છીએ

શાધનપુરથી આવેલા, અત્રે ઉપસ્થિત માવક ગૃહસ્થ વડીલ પ્રજુલાલભાઈ કહે છે કે, દેરાસરમા સાથીઓ એટલા માટે કરીએ છીએ સમજવાનું કે દેરાસરમા સાથીઓ કરવા માત્રથી હાથીઓ ન જનાય, ગર્હાપણું દૂર ન થાય. એક તરફ સાથીઓ કરે અને બે કાક થયું ને લાકીઓ લેતાં ! એક તરફ સાથીઓ કરે અને નજર ધ્રુમવી દાદાનો દીરો લઈને આવતો થાય તો ! બહાર નીકળી વિષયોનો જીખારી રહે તો ! એ માથીઓ કરનારો પણ અનાથીઓ છે

એવી સ્વતંત્રતા માગનારો મૂર્ખ છે !

આર કનકગતો સ સારમ્ ટકાવનારી છે. એ આર્ય કનકગતો મોહ માત્રાભયનાં છે આર કનકગતો કરનારા આગ અધિકારીઓ છે, જ્ઞાનાવરણીય આત્માના અનંત જ્ઞાનને અટકાવે છે એનો નાનો ભાઈ દર્શનાવરણી તે એનાથી જળને ડે જે મામા ય ઝાખી પણ ન થવા હે મોહનીય કર્મ આત્માને મુજવે એટલે આત્મા અનંત જ્ઞાન દેનો અનુભવ ન કરી શકે એ સ્વાભાવિક છે અતરાય કર્મ અનંત જ્ઞાન, અનંત દાન, અનંત લાભ, અનંત લોગમા અટકાયત કહે છે આ આર કનકગતો છે સ સારમા મહેનાગ ભવ્ય પ્રજાજનોને આ કનકગતો ખૂબ ખટકે એવી છે સ સારમા પ્રજા બે વકારની છે ભવ્ય તથા અભવ્ય ખટકે છે ભવ્યને અભવ્યને તો લેવાદેવા નથી અહિં દ્યો આર્ય તથા અનાર્ય એવી બે પ્રજા આર્યને જે ખટકે તે અનાર્યને ખટકે નહિ કયા આર્ય નો જરા વિજય હોય ત્યા તરત અનાર્ય આડો પડે અહિં નો વિજય તે કહેવાતો વિજય છે વાસ્તવિક વિજયમા અને નામના કહેવાતા વિજયમા ફરક છે અહિં નો ગમે તેવો વિજય પાછો પરાજયમા પલટનારો છે એક પર વિજય મેળવ્યો અને શત્રુઓ, બીજો બાપો આબ્યો, ચઢી ભેઠો એટલે એ પરાજય ! આ એક ધમ્મો મારતો હતો, પેલો બે ધમ્મા મારે ! તમારી કંઈ તાકાત !

અરે માનો તેમ ન પણ બને કોઈ ન ચઢી આવ્યો તોયે એ સ્વતંત્રતા સાથે આવવાની છે ? જ્યાં મરવાનું નક્કી છે ત્યાં વળી સ્વતંત્રતા કેવી ? અનેક પ્રકારની ખટપટોથી મળતી આ સ્વતંત્રતા ન કહી શકાય ધર્મ છોડીને એવી સ્વતંત્રતા માગનારો મૂર્ખ છે ! ધિક્કાર છે તે સ્વતંત્રતાને !

જાપની સેવા ઇચ્છનારો પુત્ર સ્વતંત્રતા કરતા પરતંત્રતાને પ્યારી ગણે છે એને પિતાની પરતંત્રતા (પોતે પિતાને પરતંત્ર હોય તે સ્થિતિ) અધિક ઇષ્ટ છે પત્ની સ્વતંત્રતા માટે પતિ સામે લાલ ઝડો ફેરવે તો શુ થાય ? સત્યાનાથ વળી જાય ! છોકરો સ્વતંત્ર થવા ઇચ્છે તો પિતૃએવાની જડ ઉણકી જાય, રમાતલ જાય ! અહિં પણ સ્વાદ્વિદ છે સ્વતંત્રતા સાથે પરતંત્રતા પણ જોઈએ સ્વતંત્રતા તથા સ્વચ્છંદતા ભિન્ન છે તે સમજી લેવું ઘટે

સભામાંથી-ધાર્મિક સ્વતંત્રતા માટે સામાજિક તથા દેશની સ્વતંત્રતા જરૂરી નથી

પ્રથમ તો અહિં આગમને આધીન રહેવાનું છે આગમની આજ્ઞા માન્યા વિનાની, એ આજ્ઞાના પાલન વિનાની સ્વતંત્રતા તો સત્યાનાથ કાઢનારી છે સાચી સ્વતંત્રતા ઇચ્છનારોય આગમની આજ્ઞાને આધીન (ત્યાં પરતંત્ર) રહે અહિં અતર અવાજની ધાતો ન કરે, દેવ, ગુરુ, ધર્મને પાવન્દ રહે, એ તરવંત્રીને આધીન રહેવાનું કબૂલ હોય એવી સ્વતંત્રતાના અવાજમાં વાંધો નથી એ ત્રણ આધીનતાથી અલગ રહેવાનું પાલવે તેમ નથી તેજ જાવે મોઢે જનારા, ચાર જ્ઞાનના માત્રીક ગણધર મહારાજાઓ પણ જગવાનને પૂછી પૂછીને નિર્ણય કરે છે તેમ શિષ્યોને શુ કહે છે ? ' હે શિષ્યો ! પ્રભુએ આમ કહ્યું છે, મેં તેમની પાસે જે સામંત્ય છે તે કહ્યું છું, ' તેઓ ' હું આમ કહ્યું છું, મારો અતર અવાજ આમ કહે છે, ' એમ તેઓ નથી કહેતા બલિહારી આ પરતંત્રતાની જે કર્મની પરતંત્રતાની

જડને ઉખેટ છે, અને ધિક્કાર છે તે સ્વતંત્રતાને જે ધર્મની જડને દોડવી કરે છે તેવી સ્વતંત્રતા ન જોઈએ, પણ વાસ્તવિક સ્વતંત્રતા જોઈએ, માટે જ વિપયનું નામ, માયી સ્વતંત્રતા પસંદ કર્યું છે

વાણમાનુ પાકુ નીચ્છયુ સ્વતંત્ર ધર્મ ; ધર્મો વિનાશ !

માયી સ્વતંત્રતા જ્યારે ચાર કનડગતો જાય ત્યારે આવે જ્ઞાનાવરણીય અને ત જ્ઞાનને રોકે, દર્શનાવરણીય અને ત દર્શનને રોકે, મોહનીય મૂઝવે, અતરાય કર્મ અને ત જ્ઞાન, અને ત જ્ઞાન, અને ત જોગ અને ત વીર્યમા આડે આવે લાખો હોય પણ જ્ઞાન ક્યારે દેવાય ? અતરાયની સત્તા તૂટે ત્યારે, કેવળી ભગવાન કેવળજ્ઞાન પામે, કહો કનડગત ગ્રંથ સ્વતંત્રતા જિંદગી થઈ, જાગી ધાતી કર્મો જ કનડગત કરનારા છે, તે દુખા એટલે સ્વતંત્રતા થઈ છે ને ! નામ કર્મ તથા આયુષ્ય કર્મથી નુકસાન શું છે ? જિલ્લુ આવો દશાને પામેલાનું આયુષ્ય લાખુ હોય તો લાખો છવોનું કહ્યાણ ધાય શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન જે કરી શક્યા તે શ્રી મહાવીર ભગવાન ન કરી શક્યા કેમકે માત્ર સાડી જોગણત્રીશ વર્ષ જ તેમના કાર્યનો સમય જ્યારે શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન માટે તે સમય એક લાખ પૂર્વનો એમના આયુષ્યથી તો કરોડોને લાખ ધાય, કરોડોનું કહ્યાણ ધાય તાત્પર્ય કે એનાથી કાર્ય કનડગત નથી જેના નામથી, જેના આયુષ્યાદિથી કેમકે કનડગત નથી એમના શરીરથી કનડગત નથી, જે શરીર પૃથ્વીને ધાવન કરે છે, પૃથ્વી પરના પ્રાણીઓ પર પરોપકાર કરે છે, કમ્યાણ કરે છે તે કનડગતો નથી જ્ઞાનાવરણીયાદિ ચાર કનડગતો છે તે બારમાની અતમા તેરમે શુભસ્થાનકે જાય એટલે ત્યાં માયી સ્વતંત્રતા આવી, ત્યાં જ આખો મેળમા વસ્તુ મમજ્યા વિના ટાંટીઆ પછાડી મરે, માયુ પટકી મરે, મહતના મરવાના એ રીતે માયી સ્વતંત્રતા મેળવવાના નથી, મેળવી

શકવાના નથી માયી સ્વતંત્રતા મેળવનાર તથા અપાવનાર
(મેળવવાને માર્ગ દર્શાવનાર) ત્રણ લોકના નાય શ્રી મહાવીર
ભગવાન કહે છે, આ વસ્તુ સમજવાની મહેનત કરો, તે મેળવવા
શક્તિ કેળવો તે ન સમજ્યા માટે તો મરી રહ્યા છીએ, લેવું
કંઈ લેવા જાય કંઈ, તાકાત ન હોય, શું પાસ ? કવીશ્વર
દસપત્તનામ ડાહ્યાભાઈની પેલી કવિતા યાદ કરો

વાડામાયી પાડુ એક, છુટું થઈને નાહું છેક,

મન માન્યુ સ્વરવાને ઘાસ, રિગેરે,

એ પાડાતુ શું થયું ? સ્વતંત્ર થવા નીકળ્યું હતું ને
આખરે વિનાશ થયો સ્વતંત્ર થવા માટે બીજાઓની, તેવા
વડીલોની, તારકની, પૂજ્ય પરતંત્રતા- (તેમની આજ્ઞાની આધી
નતા) ની જરૂર છે, અન્યથા વિનાશ છે આ જ વાતનું
સમર્થન કરતા પ્રસંગે મોક્ષ ડાહ્યાભાઈ ઘોળશાસ્ત્રી કહે છે

નિત્યે મોટાના બોલો માથે ધરી લઈએ,

નહિ તો વાડામાના પાડા પેઠે પીડાઈએ

પાવન પુણ્યોની પરતંત્રતા સ્વીકાર્યા વિના સ્વતંત્રતા છે ક્યા ?

સાચી સ્વતંત્રતાના અર્થાએ, ચાર કનકગતોદય પરતંત્ર-
તાની બેઠીને તાડવી જોઈએ વધારામાં પહેલી બેઠી મિથ્યાત્વની
તાડો, કુદેવ, કુશુદ્ર, કુધર્મથી દૂર થાઓ, સુદેવ, સુગુદ્ર, સુધર્મને
શરણે જાઓ, એકથી સ્વતંત્ર થાઓ પણ બીજે પરતંત્ર બને-
એ બાબદશાળીઓના શરણની પરતંત્રતા મનાય-સ્વીકારાય ત્યારે
કન્યાણુ થાય કહો કે અર્ધ સ્વતંત્રતાનો આશિષ લાભ મળે છે
જ્યાં સુધી સર્વાંશ સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી એકથી
પારતંત્ર્ય તોડવા સાથે બીજે તો પારતંત્ર્યથી જોડાવાનું-સ કળા,
વાનુ કે જ મિથ્યાત્વની બેઠી તૂટી એ થયું સમ્યક્દર્શન

એ બહુ સાચવવાનું છે ચારિત્રથી વધારે સંભાળ એની ગળવાની
 છે જીવનમાં ચારિત્ર જોઈ શકી નવમે વાર આવે અને જાય જ્યારે
 સમકિત બે હજારથી નવ હજાર નાર આવે અને જાય, કહો
 સાચક્ય કોનું અધિક ? અહિ મતિકંટપના, અતર અનાજ
 જરાય ન ગાણે મનિષ્ઠતાની કે સ્વતંત્રતાના સાળે ચલ્યા તો
 પરતંત્રતા લમણે લખેલી જ છે, હા, એક વાગ વિચારવા જેવી
 છે તમારા કરતા આજના તબોમાં જે હીર વધારે છે તે તમારા
 માં બીલકુલ નથી તમને જોઈએ છે સાચી સ્વતંત્રતા પણ તેને
 માટે તમે કાંઈ ન કરો ને પેલાઓ પોતે માનેલી સ્વતંત્રતા
 માટે કેટલું બધું કરી રહ્યા છે, બૂખે મરે છે, લાઠીઓ ખાય છે,
 જેલમાં જાય છે, ધૂળ નાખેલા રાટલા ખાય છે, જેલના સગીઆ
 પાછળ જીવન વીતાવે છે, મરે છે, કહો સાચી ઝાતીએ આવે
 છે ! એ લોકો જેમ કરે છે તમ આ સાચી સ્વતંત્રતા ઈચ્છ
 નારાઓ કરે તો બેઠા પાર ! ત્યાં તે હીર છે, અહિ નથી, તે
 મગટાવવાની જરૂર છે તેમ તેવા તૈયાર થાઓ એટલે કંઈ કશા
 થાય, પછી ન સૂઝે ઘર, ન સૂઝે ખાવડી, પુણ્યોદયે લાખો કોડો
 મળ્યા હોય તે છોડીને સયમ પાળે આવા થોડા પણ એવાય નીકળે
 છે બાબવાનો અને મૂલ્ય તેમના છે, ત્યાં કોડો લેખા થાય તાય
 તમની કિમત આ ત્યાગી પાને કરી જ નથી એવા હીર, એવા
 હીરા નીકળે થોડા, બાકી તો ગમે તે કહો, હૃદયમાં ચીરો જ
 ન પડે ત્યાં ચીરો કયાથી મળે ? પેલાઓ જે કરી રહ્યા છે તે
 નૂર અહિ નથી એટલી કમર તમારામાં છે, એ દૂર થાય તો
 બેઠા પાર થઈ જાય મિથ્યાત્વરૂપ પરતંત્રતાની બેડી તોડાય
 નહિ ત્યાં સુધી સમકિત ન મળે, સ્વતંત્રતા ન સૂઝે ત્રણ લોકના
 નાથ શ્રી જિનેશ્વર દેવ, તેમના શાસનના સુગારસમાં પરમ
 ત્યાગી તપસ્વી મહર્ષિઓ, તથા પરમપાવન ધર્મ, અહિ સા,
 અમૃષા, અસ્તેય, અમૈશુન, અપરિશ્ક એ ધર્મના મદેશ, તથા
 સદેશ આપનારના શરણે ન સ્વીકારાય ત્યાં સુધી સ્વતંત્રતા

ન મળે એક સ્વતંત્રતા માટે તેવી બીજી એક પરત્રતાની આવશ્યકતા છે

મુ અમમા મૂઆ છીએ !

આગળ વધો અવિરતિ નામની બેઠી તોડો કાઢી પણ તત નહિ, નિયમ નહિ એનું નામ છે અવિરતિ, એના ધોખે અન ત-કાલથી ૮૪ ચોરાશી લાખ જીવાયોનિમા રણડયા અવિરતિ મહાપાપ છે, આત્માને માટે એ મોટી પરત્રતા છે રાત્રી સોજન, કદમૂલાદિ લક્ષણ વિગેરે, અવિરતિથી આજુ ન રહે છે એ બધું કરો. આ દેશવિરતિ ક્યારે આવે ? સમક્રિત પામ્યા પછી એ પત્યોપમથી નવ પત્યોપમની સ્થિતિ તુટે ત્યારે, સ્વતંત્રતા ઈચ્છનારે સામાના બળને તોડવું જોઈશે ને !

સલામાથી કેટલાકે કહે છે પચ્ચખ્યાણ તથા નિયમો ભાગવા કરતા ન લેવાય એ સારું ને !

એ કહેનારાઓ ભીંત જૂલે છે, બેવડું છે તેઓ વિચારી દ્યે ખૂબ કમાયા, લાખો થયા, દશ વીસ વર્ષ ધમધોકાર આજુ પછી પલટો આવ્યો, ગરીબાઈ આવી, ત્યાં એમ વિચારાય છે કે ત્યારે પહેલાથીજ ગરીબ રહેવું શું જોડું ? હા, નિયમ લેતી વખતે ભાગવાની ભાવના ન જોઈએ લેનાર પાળવાની જુદીએ લે છે કમાનાર પૈસાદાર રહેવાની જુદીએ કમાય છે, કર્મવશાત્ ગરીબ થાય તેથી કમાવાનો પ્રયત્નજ જોડો કોઈએ કહ્યો નથી અહિં પણ નિયમ પાળવાની જુદીથી લેવાય છે, કર્મવશે ભગ થાય (ભગ કરવો નહિ પણ થાય) તેથી, ' ભાગવા કરતા ન લેવા સારું ' કહેનાર મૂર્ખ છે અવિરતિપર પરાધીનતાને વશ પડેલાઓને કહીએ છીએ, ' રાત્રે ન જાઓ કદમૂલાદિ ન જાઓ, ' ત્યારે તેઓ કહે છે શું ? એ નહિ છૂટે છોડવું જોઈએ પણ શું કરીએ, મુ અમમા મૂઆ છીએ ! ' ખરેખર ! મૂઆ ન

હીંગીમા ખાઓ કે જ્યા ખાઓ ત્યા પાચને જદલે બે ચીજ ખાઓ, તેવી દાળ, તેવા ચાક વિના ચલાવી લેતા ચીજો, જરાક લૂપ્ત ખાઈ હ્યો વીર કાણુ લોગી કે ત્યાગી ? મુજાઈમા મૂઆ છીએ, એમ કહેનારનો બચાવ કણુનીના બચાવ જેવો છે નકી યાદમા એક ગરીબ કણુની જાત અમીન હતો કપડા મુઠર પહેરીને નીકળે, ધોતીઉં લાખુ પગમા લટકે તંતુ પહેરે, ખેડ પણુ લાખો ઓઢે, આવી રીતે બજારમા નીકળે છે એક વખત ધોતીયુ પગમા લીંડાયુ, ફાટયુ, કાઠકં કણુ, આમ ન પહેરે તો ન ચાલે ?' કણુની કહે છે કે ન ચાલે લાઈ ન ચાલે ! શુ કરીએ અમીન મૂઆ છીએ !

નોકરી શાધી ?

રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, અનતા જીરાનો વધ ધાય, હણાય તેણુ ભોજન ન કરણુ જોઈએ, કદમૂલાઈ કાઢા, લસણ, ખટાટા સદ તર છોડી દેવા જોઈએ, વીંગીમા જમો તો તેવી ચીજ વિના ચલાવી હ્યો, જીવનને પાવન બનાવો જે ખાનારનું જીવન પાવન નથી, ગદુ છે, આ ભવમા નોકરી કેમ કરવી પડે છે તે વિચારી હ્યો એ શબ્દ શુ કહે છે ? નો-કરી ! ન કરી ન કરવા જેવી પણ હા-કરી નથી કહેતો ભવાતરમા ન કરવાના કામો કર્યા તો ન કરવા યોગ્ય નો-કરી મગી તાત્પર્ય અવિરતિરૂપ પરત્રનાની બેડીને તોટો, કર્મના બળને કમજોર કરણુ પડશે બેથી નવ પ.યોપમની સ્થિતિ તૂટે-ઓછી યાય ત્યારે હેથવિરતિ આવે તારકની સાથે શૂદ્ધકરનાઈની તુલના કરની નાલાયકતાની પરાકાષ્ટા છે

હવે એધો આગળ વધો કષાયો, વિષયો, ઇર્ષ્યા આ તમામ દુર્ગુણોને જીતો એ વાસ્તવિક સ્વતંત્રતા મેળવો, મળશે તો ખૂબ ખાઈશુ, આજ વૃત્તિ છે આજની સ્વતંત્રતામાને ! વાડીનો એવો પ્રબળ કરો કે રક્ષણ યાય, પછી ચીકડા-ખૂબે ખવાય, ઉદ્દેશ તો આ ને ! યાદ રાખજો, જેમ જેમ દુર્ગુણો

ટુંગે તમ તમ સ્વનત્રતા મળે. ધૃષ્ટ્યાં મોટા દુર્ગુણ છે માયા, લુપ્તચાંદનો ત્યાગ કરો, ધૃષ્ટ્યાં છોડી દો, સગ્ગત કેળવો. દુઃકથી પ્રેમ રાખો. શ્રમણ મૂત્રને છેડે અને, અને વદિતા મૂત્રને છેડે તમે, એય શુ જોતીએ છીએ ? મિત્તિ મે સવ્યમૂષસુ, ઘેર મજ્યે ૪ વેળા. ગધાયલી મૈત્રી છે વેગ કોઈથી ન રખાય. આ તે કંઈ દશા ! ચવનો નુકશાન કરે ત્યા કહે, ‘એના વિચારોને બાધા ન કરાય, ગાયનો વધ કળવાનું એના ધર્મમાં છે માટે એનો આડે ન અવાય અને જિયારા વાદરાને મારી નાખવાનું કહેનાય, અનાયનો નાથ કળવામાં ધર્મ ? ત્યા મહાત્મા ? કયા યની આ કંઈ હૃદનો બાવના ! જાલીમ ! જલવત્તર હોય ત્યા મુદ્ધિયાણી વાંતા, ત્યા તો ખત્તા ખાવી પડે ને ! અને નિર્જાલને કાર મારવાના કરમાન ! કંઈ દશા !

પ્રશ્ન—એવા પ્રાણીને જીવવાનો હક છે ?

દરેક પ્રાણી આયુષ્ય લઇને આવેલ છે આયુષ્ય એજ હક છે, છતાં ત્યા કોઈ નાદકનો છુરો ફેરવે તો તે પાપનો બાગી બને છે. ચાહ રાખજો દુનિયામાંના કોઈ જીવ, મચ્છર, માકડાદિ મારવા લાયક નથી પ્રભુ મહાવીર દેવ કહે છે, સગ્ગે જીવા ન દત્તવ્યા

અર્થ—સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરવું, કોઈને મારવો નહિ મારવાનો બુદ્ધિએ માગનાર પોતે મરે છે અહિ આ દર્શનમા-મતમા કોઈને તકલીફ આપવાની મના છે પરમાત્મા મહાવીર દેવ સાક્ષી ના કહે છે, જ્યાં પેલા કહે છે, વાદરાને શૂટ કરો ! આવા એને ત્રણ લોકના નાથ સાથે મરખાવનાર નાલાયકો તમારા કુલમા જન્મ્યા છે ? એમનો આદર થાય છે !

ધૃષ્ટ્યાં પર દૃષ્ટાન્ત

નેટીકા બદલા નેક છે.

પુર ન કરો, બલુ કરો કોઈનું પણ જાલુ કરો, પુર ન

કરે એક ધણી ધણીવાળી ખાવા બેઠાં ગરીબ દત્તા, ધી જરા
 કમી હતુ બને જણાએ પહેલાં સાળામા જે રાટલી લીધી તેમા
 માં ન લીધુ, વિચાર્યું પછીની રાટલીમા લઈશુ એવામાં
 એક કુતરૂ આગ્યુ, તેણે બાળુમા મૂકેલી રાટલી એમા
 લીધી. પેલાએ ખાવાનુ ઇાડીને તરત કુતરાનુ મો પકડયુ,
 યા માટે? રાટલી પાછી લેવા? ના પણ તેમા ધી ઘોપડીને
 ખવરાવવા એમને એમ થયુ કે 'એમને તો હુમ્મ ખાવાથી
 પેટમાં નહિ દુ ખે, દુ ખયે તોય ઘણું રહેયે પણ આ વિચારને
 પેટમા દુ ખયે તો એનુ કોણ?' એણે ધી ઘોપડી રાટલી ખવ
 રાવી કુતરાએ આજ મુખી જ્યા ત્યા લાકડી લેનાર એવા દત્તા
 પણ એમાથી રાટલી પડાવી ધી ઘોપડી ખવરાવનાર આજ એયે।
 વિચારે, કયુ દુઃખ એ ગરીબ કપડીનુ? પોતે હુમ્મ ખાઈને
 ધી ઘોપડી ખવરાવે છે કુતરૂ પણ ત્યાજ રહુ અને એ ધરની
 સેવા કરવા લાગ્યુ પેલો પણ આશ્વિન જ્ઞાનને પાળે છે તમને
 કોઈ ગરીબ આશ્વિન થવા આશ્વ લેવા મળે તો શુ કરે? કહેને
 ખોટ ખાપણ કાઠી કાઠી મૂઢીયે, યોગ દિવસ બાક કુતરાએ
 થોડે દૂર જઈ એક ઝાડ નીચે ખોદવા માડ્યુ ઘર માલિક સમ
 જ્યો કે જ્ઞાન કોઈક સકેન કરે છે તેણે જોયુ તો તરત
 સોનામહોરો મળી, કશુ છે —

કર બલા હોમા બલા, નેકીલા બહલા નેક હે
 હંધ્યાળુ કુતખી બને છે, કોઠાર બને છે, કાતીય બને છે,
 કારમો બને છે!

જેને સોનામહોરો મળી હતી તે બલા હતી, તેણે સોના
 મહોરોમાથી અરખી આટોચીપાટોચીને વહેચી આપી. તેમાં
 એક હંધ્યાળુ હતો. એને મળેલો સોનામહોરોથી વીડ મળી છતા
 સતોય ન થયો. એને એમ થયુ આ કુતરૂ બે દિવસ યે

લવાય તો કામ થાય, એને એ ખબર નથી કે, કુતરે તો નિમિત્ત
 ને બાકી એ પરિણામ તો પુણ્યના પુતળાનું જ પેલો ઇર્ધ્યાળુ
 પેલા બહા માણસ પાસે ગયો અને મુકિયાણી વાતો કરી બે
 દિવસ આવા શ્વાનને પાળવા આપવા કહ્યું પેલો હતો બલો
 માણસ એને પેલાના હૃદયની કાળાચની કલ્પનાય કયાથી આવે !
 તેણે કહ્યું, ' બલે લઈ જા, તું એનું બે દિવસ પાલન કર '
 માલીકની આજ્ઞા બાજી કુતરે ત્યા ગયું પેલો હવે કુતરે ક્યારે
 અને ક્યા ખોદે છે તે જોવા લાગ્યો. કુતરાએ તો મહેજ ખોદવા
 માડ્યું ત્યા પેલો સમજ્યો ' હુ, અહિં' માલ મળશે ! ' તેણે ખોદ-
 વાના સાધન તૈયાર રાખ્યા હતા ખોદ્યું તો નીકળ્યા ધૂળ અને
 પાણીપથરા ! પેલો ઇર્ધ્યાળુ ગુસ્સે યયો, કુતરાને બિચારાને
 પત્થરના પ્રહારથી મારી નાખ્યો

ઇર્ધ્યાળુએ ખાટણી બાળી કે શામ્ય ?

માલીકને જ્યારે ખબર પડી કે પેલાએ તો કુતરાને મારી
 નાખીને ડાટી દીધી ત્યારે તેને ઘણો ખેદ થયો એ બહા આઠ
 મીને રાત્રે સ્વપ્નમા પેલા કુતરાએ કહ્યું, ' અમુક જાડના કાષ્ટની
 ખાટણી બનાવજે અને તેમા ખાડતા માફ સ્મરણ કરવું ' પેલા
 એ તેમ કયું ખાટણી બનાવી, જ્યાં ચોખા ખાડવા માડ્યા
 અને સ્વપ્નમા દેખનારને સ્મર્યો કે તરત આવલ સોનાના
 થઈ ગયા રોજ આવલ સોનાના થવા લાગ્યા. વળી હતો તે
 ઉદાર, ખીલને પણ આપવા લાગ્યો વાત પ્રસિદ્ધ થઈ પેલા
 ઇર્ધ્યાળુને ખબર પડી આવાને લાજ શરમ પણ હોતી નથી એ
 તો વળી બે દિવસ માટે ખાટણી માગવા આગ્યો પેલાએ આપી
 પણ ખરી મજાનોનો સ્વભાવ જ એવો ॥ શ્રીપાલમહારાજ
 અને ધવલ શેઠનું દ્રષ્ટાન્ત વિચારો ધવલ શેઠ શ્રીપાળને સમુદ્ધમા
 ડુબાડે છતા, એનેય શ્રીપાલ મહારાજ ગહેલમા સ્થાન આપે,
 કયું હૃદય ! હુમનું ટોણુ લાવી મરણશરણુ જેવી દશા ધવલ શેઠ

શ્રીપાત્ર મહારાજની કરી, જો દ્વારતેજ અને સીને ખુલાસો ન હોય તો મરણમા વાર ન હોવી છતાં તેમણે તો ધવલ થઈને મહેલમાજ મહેમાન બનાવ્યા છે, માન્યા છે, તેમનો આદર કર્યો છે ઉચ્ચ પુરૂષોના આત્મામા એવી નિર્મલતા છે કે જેમા પાપી દુહધની છાયા પડતી નથી, દેખાતી નથી પેલા ખાડણી લઈ ગયો ખાડવા માડયું, બાવડા રહી ગયા પણ સોનું કાંઈ સૂનું છે કે સાપડે ? વિનાપુર્યે તે સાપડતું નથી ઉદગ્ર ચાવવ બૂકો થઈ માટીમા મળ્યા, તે શેષે બરાયો ખાડણીને નાખી અગ્નિમા તેની કરી રાખ, અને પેલા બહા માણસના ઘેર જઈને તે રાખ નાખી આંચે ઇર્ધ્યાતું પરિણામ બચાવ છે મનની વિપત્તિ મારે છે પુડરીક કડરીકનું દુષાન્ત વિચારે. શીલ, સયમ અને ગતિ વિચારે. કડરીક કયા ગયો અને પુડરીક કયા ગયો ? સાધનથી પણ વધારે વિચારે. મદ્દતા વિચારવા યોગ્ય છે ઉચ્ચ વિચારેમા સિદ્ધસાધ્યતા છે, એને મારે પાવડ બનો, પવિત્રતા જાળવે, જો ન હોય તો ક્રિયાકાંડ કામ ન આવે ઇર્ધ્યાતુંજો ખાડણી બાગી, જો વિચારાને કયા ખાગર છે કે, પોતે પોતાના બાંધને બાળી રહ્યો છે !

કર્ધ્યા બચાવ બવા છે

પેલા બહા માણસને ફરીથી રાત્રે સ્વપ્નમા દેખાયે કહ્યું, 'તારા ઘરની પાછળ પડેલી રાખ જ્યાં જ્યાં તું નાખીશ ત્યાં ત્યાં કરમાયેલા ઝાડો વિગેરે ફલદ્રુપ થશે, તેણે તો તેમ કન્યા માડયું થઈ પ્રસિદ્ધિ રાખ વિગેરેજો પણ તેનો લાભ લીધો પેલા ઇર્ધ્યાતુંને વળી કીટો હાલ્યો પેલાને ઘેર જઈ પડેલી રાખ ધૂળ સાથે ઢગલો લઈ આંચે પછી તે રાખ પાસે જઈ પોતે પણ આવું કરી શકે છે તેમ જાહેર કર્યું. રાખજો જાહેર સમા બરી તેને તેણે કામ સોંપવાનું નહીં કર્યું, સમા જોઈવાઈ, કરમાઈ ગયેલા વૃક્ષો તેને બતાવવામા આન્યા, પેલા

રાખ તથા ધૂળના ઢગલામાથી રાખ ધૂળ લઈ છાટ્યા કરે ૥ પણ કાંઈ વળતું નથી એટલામા આવી આવે છે, રાખની આખમા ધૂળ ભરાય છે ‘ રાખ રોવે ભરાય છે, ‘ આ કોઈ કંઈ છે ’ એમ માની રાખ તેને કેદમા મોકલાવે છે, ઘણા કાલાવાલા પછી તેનો છુટકારો થાય છે ઇર્ષ્યા આવી જૂરી જલા છે હજીય ઇર્ષ્યા છોડો, કપાયની નહીંક ન ભાળો. એવા સુદર વિચારો કરો કે ઇર્ષ્યા જિલ્લી જ ન થાય જરા ઇર્ષ્યા થાય, કપાય થાય કે પાય પચીસ નવકાર ગણો, આવી ટેવ પાડો, અભ્યાસ કરો તો પરિણામ સુદર જ આવશે

છાપા વાચો છો છતાય લાલની વાત તરફ લક્ષ કેમ નથી જતુ ?

છાપા તો રાજ વાચો છો, તેમાથીયે લાલની વાત યાદ રાખો અમેરિકામા એક ગામ છે એમા ત્રીશ વર્ષથી કોઈ શુનો થયો નથી માત્ર દસ વર્ષ પહેલા એક આદમીએ શુનો કરેલો તે શુનો પણ ચોરીનો નહિ, જારીનો નહિ, લૂટનો નહિ, માત્ર ઉશ્મકૃતિ કરેલી એટલો જ ! તેના ગદલામા તેને ચાર કલાકની અટકની સજા કરવામા આવી હતી. ત્યાર પછી તેણે આવો શુનો પણ કર્યો નથી આ વાત છાપામા પ્રગટ થયેલી છે ત્રીશ ત્રીશ વર્ષ થયા ત્યા જજ, વકીલ, કોર્ટ કાંઈ બેઠતુ જ નથી ક્યા છે મતિની ચક્ષો !

તમે ધારો તો એ ન કરી શકો ? કરી શકો પણ અહિં તો તમે કહો છો, ‘ પાચમો આરો છે, આ ક્યાં ચોથો આરો છે ? ’ પાચમામા ચોથો ઉતારવો કે ચોથામા છકો ઉતારવો એ પોતાના હાથમા છે મન પાવન બને તો પાચમામા પણ ચોથો ઉતરે તમે ચોથાના અધિકારી છો, સમ્યગ્દષ્ટિ મરીને ચોથે દેવલોક સુધી જાય માટે તમે ચોથાના તો અધિકારી છો પાચમાને પણ ચોથો બનાવી શકાય જે કાલ ક્રમે તો કામનો કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ પાચમા આરાની ૧લાધા

કરે છે, કેમકે શાસન મળે ફળે તે આરો પોતાને કામનો. જેમા કહ્યાણુ સાધી શકાય તે સુઆરો (કુઆરો છતા) અને જેમા કહ્યાણુ ન સધાય તે સુઆરો છતાય કુઆરો તળાવમા પણુ સુઆરા (બચી શકાય તેવા) તથા કુઆરા (ડુબાડનારા) છે ને ! આરાને 'સુ' કે 'કુ' બનાવવો તે પોતાના હાથની ખાણ છે અનાદિની ઇર્ષ્યાની ટેવ છેડી દો પેલાએ કેદથી કાલાવાલાથી છૂટી સદાને માટે ઇર્ષ્યા કરવાનો પરિત્યાગ કયો દૌઢિક સ્વાતન્ત્ર્યની વાતોથી મનાતા, ફાવે ત્યા ફાવે તેવા ફરમાનો છાંડનારને કોઈએ પૂછયુ શાઓમા તો કહે છે, 'સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે' વિદ્યા ને કે જે મુક્તિ માટે થાય ત્યા તે સરિઆમ ઇન્કાર કરે છે એ તો કહે છે, ' પેલી મુક્તિ મળી હોય પણ આ મુક્તિ ન મળે તો તે શા કામની ? આ મુક્તિ મેળવી આપે તો તે મુક્તિ કામની ' વિગેરે કયા છે મતિની ચક્કી !

તેરમું શુભસ્થાનકે આત્મા આરો એટલે ફાળે, સ્વતન્ત્રતા મળી

હવે આગળ વધી અવિરતિની બેડી તોડયા પછી પ્રમત્તાન વસ્થાની બેડી તોડવાની આજ સુધી પાયમાલી પ્રમાદથીજ થઇ છે બહુતરમા પ્રમાદ હોય તો જ્ઞાન ન મળે જગતમા પ્રમાદી લાભ ન ઉઠાવે અહીં આત્મકહ્યાણુમા પણ પ્રમાદ નડે છે આ ધમાલ રગડા બઘડા આ પરિશ્રદાદિ પ્રમાદજ છે દેશને અંગે પણ કહેવાય છે ને કે પ્રમાદ ન હોય તો હિંદની આ દશા ન હોય આત્મકહ્યાણુ સાધનમા પણ પ્રમાદની બેડીનુ નડતર છે તે તોડવી જોઈએ પ્રમાદ, કલેશ, કુસ પની હોળી કરવી જોઈએ હિંદ શુમાવવાનુ કારણ કયુ ? કુસ પ, પરસ્પર લડાઇ જો ને ! એક વખત એક અંગેએ હાથમા એક ફળ લઇને કોઇને પૂછયુ ' તુમ ઇસકો કયા કહતે હો ? ' પેલાએ કહ્યુ ' ફૂટ ' લાબા પાકા ચીમડાને ઉત્તર ગુજરાતમા ફૂટ કહે છે અંગેએ ત્રણ વાર પૂછયુ, પેલાએ ઠણું, ' ફૂટ ' પણ પૂછયુ વારવાર પેલાએ કહ્યું

‘આમ કેમ પૂછો છો’ અગ્રેજે કહ્યું ‘ઇધર ફુટ હમકો ખ્યારી હે કયો કિ ઇસસે હમારી લુટ બની રહતી હે’ આ વાત લૌકિક પરત્રતાને અંગે થઈ. આત્માને અંગે એમ જ સમજી દ્યો. આત્મા અનતબલનો સ્વામી છે, અને પ્રમત્તાવસ્થાની બેડીમા પડ્યો હે અપ્રમત્તાતા આવે તો પ્રમત્તાતા ટળે યોગ-મહુઅર પૂરી અપ્રમત્તાતાના કાળે આ ચયુ તેરમું શુણ્પ્રસ્થાનક ત્યા આત્મા આવે એટલે એ મેઝમા આવ્યો, ફાવ્યો ચારેય કનક ગના ફર થઈ એટલે સાચી સ્વતત્રતા મળી !

માચી અને શાશ્વત સ્વતત્રતા આ છે

આ વસ્તુ સમજી સાચી સ્વતત્રતા મેળવવાનો પ્રયત્ન કરો. જ્ઞાનાવરણીની બેડી તોડવા શુતનો અભ્યાસ કરો, દર્શન મોહ-નીયની બેડી તોડી સમકિતને સુદૃઢ કરો, અવિરતિની બેડી તોડી વિરતિ વરો, ચોથેથી પાચમે આવો, દેશવિરત બનો, આગળ વધો, સર્વવિરતિ સ્વીકારો, છઠે આવો, આગળ વધો, પ્રમત્તા વસ્થાની બેડી તોડો, અપ્રમત્તા બનો. આવી ઉચ્ચદશા, શક્તિ ળાવીને મેળવો, તેરમે શુણ્પ્રસ્થાનકે પહોચો, કહો કે સાચી સ્વતત્રતા, આત્મ નામ, તે મેળવો મૂર્ખા દુનિયાને સાચી સ્વતત્રતાનો ખ્યાલ નથી એટલે જ્યા ત્યા ફટાય સાચી સ્વતત્રતાનો જેને ખ્યાલ હોય તે ફાવે, તેરમે શુણ્પ્રસ્થાનકે પણ યોગ જેટલું પારતત્રય ખરૂં, એટલે ચોદમે શુણ્પ્રસ્થાનકે, પચાસી પ્રકૃતિ જે સત્તામા હોય તેનો અર્ધિ સદતર જ હાર થાય એટલે સાચી સ્વતત્રતા સપ્રાપ્ત થાય ૮૫ પ્રકૃતિ ગઈ એટલે સસારથી રાણનામા પર મજુ મરાયું એમ માનો. આત્મસત્તા પ્રગટે, તેરમે પણ આત્મા શરીરમા રહે છે ચોદમે જાય એટલે શાશ્વત મુક્તિ મળે. માચી અને શાશ્વત સ્વતત્રતા આ છે. આ સ્વતત્રતા સાચી છે, કદી ન જાય તેવી છે, જન્મ જરા મરણ પછી નથી, એ સમજી, પરત્રતાને જડથી ઉખેડી, શાશ્વત સાચી સ્વતત્રતા મેળવો એમ કહી બ્યાખ્યાન સમાપ્ત કરે છું.

લાવળાગ જૈન હિપામય ભૂલેશ્વર. મુબઈ.
ફાગલ સુદ ૧૦ સવિવાર: વિ સ ૨૦૦૩

સંસ્કારી જીવન.

(ધન્ય સસ્કારિ જીવનમ્ ॥)

સંસ્કારી જીવનનીજ ગણના જીવન તરીકે છે

સજ્જનો! અગાઉથી જાહેર ચર્ચેલ હોવાથી નમને સૌને સુવિદિત છે કે આજના જાહેર વ્યાખ્યાનનો વિષય, 'સંસ્કારી જીવન' છે જીવનની જીવન તરીકે ગણના તે સંસ્કારી હોય તોજ છે જીવન સંસ્કારમય હોય તોજ તે જીવનને જીવન ગણાય, તેજ જીવન પ્રથમ સનીય છે જીવન સરસ રીતે લોગ્ય પણ ત્યારેજ બને છે કે જ્યારે તેમાં સંસ્કારો હોય સંસ્કાર વગરના જીવનની કિંમત નથી અને જોના લોગવટો પણ નિરસ છે સુદરમા સુદર થીજે પણ વિના સંસ્કાર ક્યેં સરસ કયા લાગે છે? ધી, સાકર, આટો એ ત્રણેય જૂઠાં હોય ત્યારે તેવું પોષણ કે મીઠાશ આપી શકતા નથી કે જે મીઠાશ, જે પોષણ તેમને લોગા કરવાથી, તેમનો સંસ્કાર કરવાથી આપે ॥ એકલા લોટના ફાકડા બરાતા નથી, એકલી સાકરના બાચકા બરી તે ખવાતી નથી, ધી એકલું પીવાતું નથી એ ત્રણેય લોગા થાય ત્યારે મિષ્ટાન્ન બને છે, ત્યારે તે મૂલ્યવાન અને મીઠાશદાર બને છે તેજ રીતે જીવન પણ સંસ્કારી હોય તે પ્રથમ સનીય છે સંસ્કારી જીવન ઘડવા ઘણા ભવો જોઈશે, એક જન્મમા તે નહિ થઈ શકે, હા! પ્રારભિત પ્રયાસ થઈ શકે, પરિણામ માટે જન્મો

જોઈએ એકમા શ્રેષ્ઠ સસ્કારી જીવન શ્રી તીર્થ કર પરમાત્માનું છે. બીજા બધા આત્માઓના સસ્કારો પરમાત્માના જીવનમાના સસ્કારોથી હિતરતા છે શ્રી તીર્થ કરનામકર્મની નિકાચના ત્રીજે બવે થાય છે એટલે તેનું જીવન ઘડવાને એમનાયે કમમા કમ મા દૃષ્ટિએ ત્રણ બવ તો ખરા (આ તો કમમા કમ જરૂરિયાતની દૃષ્ટિએ ત્રણ બવ), પણ એ ત્રીજે બવેય શ્રી તીર્થ કર નામકર્મ નિકાચનાને પણ પૂર્વબવોની વિશિષ્ટમા વિશિષ્ટ આરાધના માથે સજ ધ છે અર્થાત્ એ આત્માના જીવનમા પ્રથમ કેઈ બવોથી ઘણા ઘણા સારા સસ્કારો વણાઈ ચૂકેલા હોય છે પોતાની જાતેજ પોતાનો ન્યાય કરે.

સસ્કારી જીવન પ્રશ્નનીય છે તેનું જીવન જાનાવવા માટે શુ કરવું જોઈએ, જીવનમા શુ સિચવું જોઈએ તે સમજવું જોઈએ હુનિયામા દરેકને પ્રશ્ન સા ગમે છે, બહેને પછી તે નીચમા નીચ કાર્યો કરતો હોય, પોતે નાલાયકમા નાલાયક હોય છતાય તે ઇચ્છે છે-પ્રશ્ન સા તાત્પર્ય કે દરેકને જોઈએ છે ધન્યવાદ ધન્યવાદને લાયક છે સસ્કારી જીવન ત્રણ અવસ્થા અધન્ય ૩

અધન્ય રાગરક્તત્વ, અધન્ય દ્વેષવાસિતમ્ ।

અધન્ય મોહમગ્નત્વ, ધન્ય સસ્કારિ જીવનમ્ ॥ ૧ ॥

રાગરક્તાવસ્થા, દ્વેષયુક્તાવસ્થા તથા મોહમગ્નાવસ્થા, આ ત્રણેય અવસ્થા અધન્ય છે, ધિક્કારવા લાયક છે જ્યારે તેનાથી નિરાળું સસ્કારી જીવન જ ધન્યવાદને યોગ્ય છે

ધન્યવાદ ગમે છે કે ધિક્કાર ? પ્રશ્ન સા પર પ્રેમ છે કે ક્રિટકાર પર ? ગમે છે તો ધન્યવાદ, પ્રેમ તો છે પ્રશ્ન સા પર, ધિક્કાર કે ક્રિટકાર પ્રત્યે તો નફરત છે તો પછી જેનાથી ધિક્કાર મળે, ક્રિટકાર મળે તેવા જીવનનો પરિત્યાગ કરે તથા

જેનાથી ધન્યવાદ મળે તેવા જીવનનો અર્થાત્ સંસ્કારી જીવનનો સ્વીકાર કરો, જોઈલે કે જીવનને સંસ્કારી બનાવે. રાગમા રક્ત બની, મોહના બક્ષા બની કમળખત ઈર્ષાની લાતો ખાવી એ કામ તો અજ્ઞાનીઓનું છે, અને જો એમ થતું હોય તો તમે જ્ઞાની કે અજ્ઞાની ? જો ન્યાય તમે તમારા જ મુખે આપો, બીજાને પૂછવાની જરૂર નથી, પોતાની જાતે જ પોતાનો ન્યાય કરો.

આ પ્રમાણ છે એક સંસ્કારી જીવનનો.

રાગરક્તપણું, દ્રેષવાસિતપણું, મોહમગ્નપણું, એ ત્રણેય કેવળ ધિક્કારવા લાયક છે જ્યારે સહસ્રય ધન્યવાદને યોગ્ય તો સંસ્કારી જીવન છે જોયામાં જોયા જીવનના સંસ્કારો તીર્થવિભૂતિ ધારી શ્રીતીર્થ કરદેવ સિવાય બીજો નહિ જોઈ શકાય આપણને પણ એ સંસ્કાર ઇષ્ટ છે માટે 'નમો મરિદ્વતાળ' ની ધૂન મચાવીએ છીએને ! દુકાનની ગાદીને ત્રણ ત્રણ વાર નમસ્કાર કરાય છે તે ધિક્કારવા યોગ્ય છે, ધ્યાનતને લાયક છે એમ કરનારા જોને નવી ગાદી પણ બનાવવાની મગતી નથી, અને એ જ નૂની ગાદીના ગાભામાં જોને જેમવું પડશે. શ્રી તીર્થ કરદેવને જોઈવાર પણ નમસ્કાર કરવામાં આવે તો કમાલ થાય છે, ધમાલ મટી જાય છે, રૂમાલ (આદર) જોડી રડવાનું બંધ થાય છે. રક્ષોષિ નમુસ્કારો, જિણવરવસદસ્સ ઘડમાણસ્સ સંસાર-સાગરાઓ સારેદ નર ય નારીં વા ॥ વર્ધમાનસ્વામીને કરેલો એક પણ નમસ્કાર નર હોય કે નારી હોય સંસારસાગરથી પાર કરે છે આનું નામ સંસ્કાર પ્રભુને નમસ્કાર, સુરેવન્દન, સામાયિકાદિ ધર્માનુષ્ઠાનો, સંસ્કારી જીવનમાં હોય છે હજારો લાખો અભિવન્દન હો. સંસ્કારી જીવનને ! ત્રિલોકનાથ પ્રભુ જ્યારે ધાતિ-કર્મના વિશ્વ સથી કેવલજ્ઞાન પામે છે ત્યારે ઇંદ્રો કેટલી દોડા દોડ કરે છે ! પ્રભુ તો વીતરાગ, જગલભા કરનારા, વસનારા, પણ ત્યાં ઈંદ્રો એમના માટે સુહરમા સુહર, શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ સ્થા

નાહિ રચનાનું સર્જન કરે, આ પ્રભાવ છે શ્રેષ્ઠ સસ્કારી જીવનનો અજબ ઐશ્વર્યધારી દેવો, ઇન્દ્રો પણ વિરતિને વન્દન કરે છે.

જ્યાં સસ્કાર છે ત્યાં સત્કાર છે સસ્કારી જીવન જેઓનું છે તેઓ પૂજ્ય છે, સત્કારાય છે, સન્માનાય છે, તેમની બોલ બોલા બોલાય છે જ્યારે સસ્કારવિહીન જીવનવાળાઓ મૂલકારાય છે સમવસરજીમાં દેવો પ્રજાની ભક્તિ નિમિત્તે એવી સુદર રચના રચે કે એ શોભા આગળ પોતાના વિમાનો પણ લાગે, જાખા દેખાય દેવો પોતાની સ્થિતિ સારી રીતે બજાતા હોઈ માને છે કે, અમે એવા સસ્કારવાળા નથી કે જેવા સસ્કારવાળા માટીના ઘરમાં રહેનારાઓ (મનુષ્યો) છે મહિનામાં માત્ર એક જ દિવસ બ્રહ્મચર્યની માગણી દેવો પાસે કરે તો તે એનાથી નહિ બને, તાકાત નથી તેવી, કેમકે અવિરતિ કાપી શકે ત્યારે બ્રહ્મચર્યના પણને આપી શકે ઉચ્ચ સ્થાનમાં સ્થાપવાનું સામર્થ્ય બ્રહ્મચર્યમાં છે ભક્તિનો ધૂન એ દેવો કરી શકે, આપી શકે પણ વિરતિ ન આપી શકે કેમકે પોતામાં જ નથી શ્રી તીર્થ કરદેવોના ધરોમાં કોડોની વૃષ્ટિ દેવો કરે છે એમાં ના નહિ, એ કરે, ભક્તિ ઠાઠથી, અપૂર્વ ઠાઠથી કરે પણ મહિનામાં પાંચ દિવસ મતના માગે તો ન આપી શકે તેથી તો અજબ ઐશ્વર્યધારી દેવો, ઇન્દ્રો પણ વિરતિને વન્દન કરે છે ભગવાનની ભક્તિ મુક્તિના માટે.

ધણા ભવો લોગંથું છતાં કાંઈ વળ્યું નહિ, તૃષ્ણા મટી નહિ જીવનમાં સસ્કાર સ્થાપવા હોય તો અવિરતિને કાપવી પડશે અવિરતિને કપાય નહિ ત્યાં સુધી જીવનમાં સસ્કાર સ્થપાય નહિ મતનિયમને કાલ આપી શકાય નહિ અને શિવ પુરી તરફનો માર્ગ કાપી શકાય નહિ તેથી દેવો ભક્તિમાં શક્તિ માત્ર સમર્પી દે છે દેવોથી એ શક્ય છે પોતાના વિમાનોને પણ લગિજત બનાવનાર સ્થાન તેઓ પ્રજા માટે બનાવે છે

ત્રણ ત્રણ તો ગઢ બનાવે છે, એ ગઢ પણ સામાન્ય ગઢ નહિ પણ જાત જાતના રત્નોની મહામઢ હોય, એક ગઢ સુવર્ણનો (સોનાનો-હોમનો) એક ગઢ રૂપાનો, એક ગઢ રત્નનો આ ગઢમા પણ ખૂબી ! સોનાના ગઢમા રત્નોના, રત્નોના ગઢમા મણિના, રૂપાના ગઢમા સોનાના કાગરા ફારાયેલા હોય છે. દેવતાઓ આ તમામ શા માટે કરે છે ? તેઓ જાણે છે, માને છે કે આ રીતે કરેલી ભગવાનની ભક્તિથી કર્મનો લોપ થશે અને જીવન ઓપશે, જેટલી ભક્તિ વધારે તેટલી સુખિ (કર્મથી મુકાવાનું) વધારે, ભગવાનની ભક્તિ કર્મથી સુખિને માટે છે મૂર્ખાઓ જ પરમાત્માની સાથે પામરાત્માની વૃક્ષના કરે !

સસ્કારવા લાયક સસ્કાર છે, ધિક્કારવા લાયક સસ્કારવિહીનત્વ છે ભગવાન તો સસ્કારી છે જ, શ્રેષ્ઠ સસ્કારી છે પણ તેઓ જ્યાં દેશના દેવાના છે ત્યાંના સ્થાનનો (ભૂમિનો) પણ સસ્કાર થાય છે, પગધિયાનો પણ સસ્કાર થયેલો હોય છે આ તમામ સસ્કારી જીવોમા ઉચ્ચ કોટિએ પહોંચેલા છે શ્રી તીર્થ કર ભગવાનના સસ્કારનું વર્ણન પ્રથમ કરવાનું કારણ સ્પષ્ટ છે કે શ્રેષ્ઠ વસ્તુ જ પ્રથમ દર્શાવાય દુનિયાના વ્યવહારમા પણ એમ જ દેખાય છે કે માલ લેવા આવનાર શ્રાદ્ધકને વેપારી પ્રથમ તો જિઆમા જિએ જ માલ બતાવે છે અહિં પણ એજ મુજબ પ્રથમ શ્રેષ્ઠ સસ્કારીનો પરિચય અપાય છે શ્રેષ્ઠ સસ્કારી ભગવાન પ્રત્યે ભક્તિની રઢ નહિ લાગે ત્યાં સુધી કર્મના ગઢ નહિ તૂટે ભક્તિની રઢથી જ કર્મના ગઢ તૂટે ભક્તિ એ પણ સસ્કાર છે મૂર્ખા હોય તેઓ જ પરમાત્માની સાથે આજનાઓનો મુકાબલો કરે ! આવા અજ્ઞાનીઓની વાત સાંભળવી નહિ, જો સાંભળી, દિલમા ઊતારી તો સમ્યક્ત્વ ખજાણી જીકશે. હજારો મણનું વજનું ચક્ર પડે છતાં જેના શરીરમા ઘોળાય ન પડે, જ્યાં મૂળરીએ ન ફટે, જો શરીરનું એક ડવાડુયે ન ફરે

તેવા દેવાધિદેવની સાથે, જેને વાસનો પુલ ઉતરતા પગે
ઝાંચરા બાધવા પડે તેવાની તુલના ! એ તુલના તો માણેકને
ચણાઈ સાથેની તુલના સમાન છે ત્રિકાલજ્ઞ, અબાધિતવચન
વાળા પરમાત્માની સાથે, એક સમયનું પણ જેને પુરૂ જ્ઞાન
નથી એવા અજ્ઞાનીની તથા વાતવાતમા બાળ પલટનારની સર
ખામણી થઈ શકે કેવી રીતે ?

સરખામણીનો મેનિયો !

આ જમાનામા સરખામણીનો ચેષ્ટાનો મેનિયો ચાલ્યો છે
સરખાઈ છે કયા ? ન તનમા, ન મનમા, ન રૂપમા, ન ઘાટમા, ન
વાતમા, ન ભાતમા, ન જાતમા, ન જ્ઞાનમા, ન જ્ઞાનમા, ન સા
નમા, ન આચારમા, ન વિચારમા, ન પ્રચારમા, સામ્ય છે કયા ?
સાતે નરકે થયા અજવાળા !

સરકારી જીવન જિંવામા જિંચુ શ્રી તીર્થ કર દેવનું છે,
મુરામુરેન્દ્રસેવિત પ્રભુનું સરકારી જીવન જિંવામા જિંચુ છે
અહો ! એ તો જન્મ્યા ત્યારે પણ બાહેર થયું હતું કે એમના
જન્મથી તો ત્રણ લોકમા અજવાળું થાય છે બાહેરમા આવનાર
સરકારી જીવનના આ તો પડછાયા છે, સૂર્યના ઉદય પહેલાની
અંધારિયા છે પવિટ્ર શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ એ પ્રસંગને
વર્ણવતા રોશન કરે કે, સાતે નરકે થયા અજવાળા ! કોઈ
મૂર્ખશિરોમણિ હોય તેને તો અહિં પણ ખામી દેખાય અને
કહી દે કે, ' અજવાળું કહેવું જોઈએ, અજવાળા નહિ, ' પણ
ચતુર, પ્રાજ્ઞ હોય તે તો તત્ત્વને પામી જાય અને પૂખ્તીમરી
કવિતામાથીયે તત્ત્વજ્ઞાનને મેળવી લે, કેળવી લે

અજવાળા અજવાળામા (પ્રકાશ પ્રકાશમા) પણ તારતમ્ય
ગ્રહેણુ છે, એક જાતનું પકવાન કહેવાય પણ અનેક જાતના
હોય તો પકવાનો કહેવાય સાત નરકમા જે પ્રકાશ દેખાય,

જે અજવાળું દેખાય તેમા વૈવિધ્ય રહેલું હોવાથી 'અજવાળું' ન કહેતા પડિત ઠવિ મુનિશ્રીએ 'અજવાળા' કહ્યું છે પ્રથમ નારકીમા સૂર્યના પ્રકાશ જેવું અજવાળું પ્રગટે, દ્વિતીય નારકીમા મેઘાચ્છાદિત (વાદળાઓથી ઢાકાયેલ) સૂર્યના પ્રકાશ જેવું અજવાળું પ્રગટે, તૃતીય નારકીમા ચંદ્રના પ્રકાશ જેવું અજવાળું પ્રગટે, ચોથી નારકીમા મેઘાચ્છાદિત ચંદ્રના પ્રકાશ જેવું અજવાળું પ્રગટે, પાંચમી નારકીમા ચંદ્રના પ્રકાશ જેવું, છઠ્ઠી નારકીમા નક્ષત્રના પ્રકાશ જેવું તથા છેલ્લી સાતમી નારકીમા તારાના પ્રકાશ જેવું અજવાળું પ્રગટે આ રીતિએ ઉદ્યોતમા તારતમ્ય હોવાથી તેના પ્રકારો થવાથી 'અજવાળું' નહિ કહેતા કહ્યું કે, સાતે નરકે થયા અજવાળા ! પરમાત્માના ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યનો પ્રભાવ તો એક સરખો પ્રકાશ ફેકે છે પણ પાત્રની અપેક્ષાએ ફરક પડે છે, ફરક પડતો જાય છે એક પછી એક આગલની નાન્દીમા અધિક અધિક દુર્ભાગ્ય હોઈ પ્રકાશ ન્યૂન ન્યૂન થતો જાય છે, આ હેતુ છે પગિડત મુનિએ કરેલા બહુવચનના પ્રયોગનો, ત્રણ લોકના નાથ જન્મ્યા ત્યારે નારકભૂમિમાય પ્રકાશ, તિર્યંચમાય પ્રકાશ, માનવમાય પ્રકાશ, દેવલોકમાય પ્રકાશ, સર્વત્ર પ્રકાશ, પ્રકાશ ને પ્રકાશ ! અધકારનો નાશ એવો પ્રકાશ અતર્મુદૂર્ત મુખી રહે છે

બકનારને (બકજુ જ છે તેને) શેકી શકાય તેમ નથી

રાગમા રહત રહેલું, દ્રેષથી વાસિત રહેલું, મોહમા મગ્ન રહેલું આ તમામ ધિક્કારવા લાયક છે આ સ્થિતિજ દુનિયાની, સંસાર આખાની જડ છે આમા દુનિયાની તમામ સ્થિતિ સમાઈ જાય છે શ્રેષ્ઠમા શ્રેષ્ઠ સરકારી છવન શ્રી તીર્થ કરોનું છે એમને બધાય સત્કારે છે જો કોઈ એમ કહે કે, 'એ તો માત્ર શ્રવ્યમા લખેલું છે, તો તેને અશ્રદ્ધાનું સમજવો તમામ વાતો ઇન્દ્રિય શ્રાદ્ધ હોઈ ચકે નહિ આપણને ન દેખાય તેટલા

માનવી વસ્તુનો નિષેધ ન થાય, અતિ દૂર રહેલી દરિયાના સામે કિનારાની ભૂમી કયા દેખાય છે સમીપ રહેલી આખના કાજળ જેવી ચીજ પણ કયા દેખાય છે ? તેમજ એતિ હાસિક વસ્તુઓ આજ સામે કયા હોય છે ? છતાં માનીએ છીએ ને ! એ તો અન્યનિબદ્ધ જ હોય છે ને ! જે કાઝમા આપણે જે મેત્રમા છીએ ત્યાં ત્યારે તીર્થ દર ન હોય કે થાય તેથી અસ્તિત્વનો નિષેધ કેમ કરાય ? સૂર્ય આવી રહ્યો છે એ નજરે દેખાતો નથી પણ દેશાન્તરથી આકાશ વિના અહિ આગ્યો શી રીતે એટલું તો સમજી શકીએ છીએ ને ! જે સૂર્ય ગતિ ન કરતો હોય તો તો જ્યાં હોય ત્યાંનો ત્યાં જ રહે પણ થોડો કાલ ગયા પછી બીજે સ્થાને આવે છે માટે સિદ્ધ થાય છે કે એ ગતિ કરે છે આ છે અનુમાન, પ્રકાશ સિદ્ધિ માટે આગમ પ્રમાણ છે લોકમા પણ ઉક્તિ છે કે, આણે અજવાળું કર્યું પ્રયોગો પણ એ સિદ્ધ કરે છે પુણ્યાઈ એવી ચીજ છે કે, જેની પ્રભા ત્રણેય લોકમા પ્રસરી શકે છે કેવલજ્ઞાનનો પ્રકાશ દુનિયામા જ નહિ અલોકમા પણ ફેલાવો છે તેમના જન્મસમયે સર્વત્ર પ્રગટતો અમૃતપૂર્વ પ્રકાશ પણ સૂર્યોદય પહેલાના અરુણોદય સમાન છે આવી પરમાત્માની સાથે જેની સરખામણી તેના અધ બહતો કરે છે તેને પોતાને પણ તેવી એટા ઈષ્ટ નથી તથાપિ તે અધબહતો વિષનો અમૃતની સાથે મુકાળલો કરે છે કેટલાક કાકરડાઓ ખાતી વખતે, જ્યારે ડુંગળી તથા લસણના ચાક સાથે શેટલા ખાઈ રહ્યા હોય ત્યારે, 'ભગવાન ખાવા ઉતરે એવી મળા આવે છે,' એમ બોલે છે તાત્પર્ય કે ડુંગળી લસણના બહતો પોતાના રસિયા ભગવાનને માની ફાવે તેમ બહે છે, બકવાલ કરનારને કોણ રોકી શકે ? એવા અધરાગીઓ ભગવાનની સાથે ગમે તેને સરખાવે તેને કેમ રોકી શકાય ? જેને બકવું જ છે તેને રોકી શકાય તેમ નથી સરકાર છે ત્યાં સરકાર છે.

હરેકને ગમે છે પ્રથમ સા જીવનને સંસ્કારી બનાવાય, જોયામાં જીવુ સંસ્કારી બનાવાય તો તમામ મનગમતી વસ્તુ મળી શકે સામે આવે આપણે ત્રિકાલપૂજા, ત્રણ વાર, સાત વાર ચૈત્યવન્દન પરમ'ત્મા પાસે ઠરીએ છીએ એ આવુ સંસ્કારી જીવન મેળવવા માટે ધનનો અર્થોધનાલ્લની સેવા કરે, રાજ્યનો અર્થો રાજની સેવા કરે કેમકે જેની પાસે જે હોય તે તે જીનને આપી શકે, એજ રીતે આપણે સંસ્કારી જીવન ઇચ્છીએ તો પરમાત્માની (શ્રેષ્ઠ જીવનધારીની) સેવા કરવી જોઈએ શ્રેષ્ઠ જીવનધારી શ્રી તીર્થંકર દેવ જ્યાં બિરાજે છે તે સ્થાન પણ સંસ્કારવાળું હોય છે તીર્થંકર પછી, તથાવિધ પુણ્ય પ્રકૃતિની દૃષ્ટિએ ઉત્તરતા (આત્મશુભુદૃષ્ટિએ સમાન) શ્રી કેવળી ભગવાન માટે પણ સમજવું કે એમને કેવલજ્ઞાન થાય ત્યાં કેવો આવે, જ ગણમાં મગલ કરે, ત્યાં સુવર્ણકમલ બનાવે અને તે પણ વિશાલ, નાનું નહિ, તાત્પર્ય કે સંસ્કાર છે ત્યાં સંસ્કાર છે સંસ્કારનિહીનને ધિક્કાર છે।

હવે આવીએ ઊતરતા ક્રમે આચાર્ય ભગવત, છત્રીશ શુભુ યુક્ત સંસ્કારી જીવનધારી તેઓ પણ જ્યાં પધારે, પગલાં કરે ત્યાં પણ સંસ્કાર થાય. શ્રી ધર્મધોષસૂરિજીના પ્રવેશમહોત્સવમાં ૭૨૦૦૦ ટકનો દ્રવ્યવ્યય થયો હતો એ મહોત્સવ કરનાર પેદાડકુમારે સંસ્કારનો કેવો સંસ્કાર કર્યો! બહુતેર બહુતેર કળાઓના જ્ઞાતાઓ છતાં કેવી ગણીરતા, કેવો વિનય, જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીનું કેવું બહુમાન અને આજે કોમ્પ કળાનું કેકાણું નથી છતાં કેવો અને કેટલો આઠગર! આચાર્ય પછી ઉપાધ્યાય, પછી મુનિ આ તમામ સંસ્કારી જીવન ધારણ કરનારા માટે સંસ્કાર સન્માન યોગ્ય છે, સેવ્ય છે

જ્યાં સંસ્કાર ત્યાં સંસ્કાર સીતાજી હત્યા, રાવણ હાથો

દેશવિરતિપણામાં, સદાચારમાં સંસ્કાર છે ત્યાં પણ સંસ્કાર

છે સરકાર ગયો એટલે ફિટકાર મળે જનકતાનયા મીતાણને રાવણ હરી ગયો-ઉપાડી ગયો, રાવણ એટલે ત્રણ ખડનો માલીક પ્રતિવાસુદેવ લલમલાને પોતાની આજ્ઞા મનાવનાર રાવણ પણ જ્યાં કામનો ગુલામ થયો એટલે પરમ સતી સીતાને દીનતાપૂર્વક ચાચી રહ્યો છે કંઈ દયા ! હાય જોડીને કહે છે, 'હું તારો કિંકર, દાસ, તું મારું માન, માન ! આ સેવકની આજ્ઞા પૂર્ણ કર !' પ્રતિવાસુદેવ રાવણ કેવી હાલતમાં પોતાને મૂકે છે ! શાથી ? કામની ગુલામીથીજ ને ! કેવી અદના યાચના ! જનકીજી એટલે કહો સદાચાર્યની સાક્ષાત્ પ્રતિમા ! પરિણામે સદાચારે એટલે કહો કે સરકારે વિજય મેળવ્યો, દુરાચારનો દાટ વળ્યો, રાવણ હાર્યો જયસ્તુ રામે રાખ્યો. મીતા એ રામપત્ની હતી બીજાની ચીજ હરી જવી, પાછી ન આપવી, પચાવવી એમા નીતિવિહીનતા હતી, એમા સરકારનો સહાર હતો પછી ત્યાં હાર, ફિટકાર, ધિક્કાર વિના બીજી શું હોય ? રામચંદ્રની લડાઈ પોતાની વસ્તુ મેળવવા માટે હતી રધુકુલવધુ મીતાજી સરકારી જીવનવાળા હતા સીતા તથા તેવી બીજી સતીઓના નામનું સ્મરણ આચાર્યાદિ પણ કરે તે શાના યોગે ? શીલના પરમ સરકાર યોગે રાવણ જેવો રાજવી ગરજથી અરજ કરે છતાં સીતામાતાનું રૂઆડુય ન ફરકે અને તેને દીન, હીન, કળાલ માને આ છે સરકાર આત્મામા જડાયેલા સરકારનો પ્રભાવ, દુનિયામા દુરાચારમા દુરાચાર પરચીગમનનો છે, હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વ્યભિચાર આદિ દુરાચારો છે દુરાચાર દાટ વાળે છે રાવણ રાકડો થઈ અરજ કરે, રોજ ને રોજ તેમ કરે ત્યાં એક કામાધીનતા જ કારણ છે કામાસક્તિ મરેલાને પણ મારે છે કામને દૂર કરાય તો કંઈ ચૂર ચૂર થાય, કામ ખસે એટલે આત્મા મુક્તિ ધામે જઈ વસે. રાવણે ધણા ધણા પ્રયત્નો કર્યા પણ આખરે તે હાર્યો અને સરકારી સીતાજી જીત્યા

કામીની દશા ।

કૃશઃ કાળઃ સ્વપ્નઃ શ્રવણરહિતઃ પુચ્છવિકલઃ

વ્રણીપુયરિકન્નઃ કૃમિકુલયતૈરાવૃત્તતનુઃ ॥

ધુધાક્ષામઃ જીર્ણઃ પિઠરકકપાલાર્પિતગલ

શુનીમન્વેતિ શ્ચા હત્તમપિનિહન્ત્યેચ મદનઃ ॥

શબ્દાર્થ—પતલો, કાણો, લગડો, કાનવગરનો તેમજ પુછ
વગરનો, શરીરે આદાનો પાર નથી અને આઢે આઢે કીડા પડ્યા
છે, બૂખથી સૂકાયેલો વૃદ્ધ ગળામા કાઠલો પડ્યો છે એવો પણ
કુતરો કુતરીની પાછળ દોડે છે ખરેખર કામ તુ મરેલાને પણ
મારે છે

આખાચ અગે કૃશ, આખે કાણો, પગે લગડો (ત્રણ પગે
ચાલતો) પૂછવગરનો (ગાડો), કાનથી બૂચો, રોગી, શરીર
માથી રસી જઈ રહી છે એવો, જેના શરીરમા સેકડો કીડાઓ
ખદગતી રહ્યા છે એવો રોગી તથા કુખી કુતરો, વળી બૂખથી
જેતું પેટ લોડુ ઉતરી ગયું છે, જેના ગળામા કાઠલો કાઠલો
વળગાડ્યો છે એવો કુતરો પણ કુતરી પાછળ કેવો દોડે છે !
કામીની દશા જાણવા માટે આ હજાત કમ છે ખરેખર કામ
મરેલાને મારે છે

દુનિયાદારીતુ છવર્ન પણ સાધુઓએ રતવવા ધોમ્ય સિદ્ધ થયું,
પ્રસિદ્ધ થયું

શ્વાન તો તિર્યચ છે એ ગિઆરામા બુદ્ધિ નથી, વિવેક
નથી પણ મનુષ્ય જ્યારે જ્ઞાન બૂલે, સસ્કારનું દિવાળું કાઢે
ત્યારે એ એાછી શોચનીય દશા છે ! રાવણે સીતાને મનાવવાના

શક્ય એવા તમામ ઉપાયો કર્યા, સિવાય જલાત્કાર રાવણુ
મીતાને લલચાવવા ‘સોનાની લકાની તું સ્વામિની જનીશ’
એમ કહે છે ‘આ જો મારી સોનાની લકા, મારું માની જા
અને સોનાની લકાની લાડીલી સ્વામિની થવાની સોનેરી તકને
વધાવી લે’ મહાસતી સીતાએ સહુસહુતો જવાળ વાળ્યો ‘ઓ
અભિમાની રાવણુ! ધૂળ પડી તારી સોનાની લકામાં! ઓ ધમ ડી!
યાદ રાખજે કે જીવ કચરીને મરીશ એ કબૂલ, શીલ સાટે
જીવન છે ફૂલ, પણ ઓ અછલના બારદાન! તારી યાચના, તારી
અશ્રાવ્ય, અવાચ્ય યાચના પર મટકુય નહિ માડું’ આવી
યાચનામાં રાવણુમાં અછલનો લેશ પણ કયા હતો, છતાં અછલ
લેનો બારદાન (બારદાન પણ અછલનું ને) પણ એટલા માટે
કહ્યો કે જીજે શબ્દ વ્યવહારમાં નથી સીતાજીમાં તો સંસ્કાર
બારેબાર ॥ (શીલસંસ્કારને) પણ કામી, અભિમાની એવા
રાવણુમાં પણ જે સંસ્કાર વિદ્યમાન હતો અને અબ્યાધાય
રહ્યો તે યાદ કર્યા વિના કેમ રહેવાય? જલાત્કાર ન કરવાની
એની પ્રતિજ્ઞા હતી અને એમાં અડગ રહેવા પૂરતો સંસ્કાર
રાવણુ સાચવ્યો જ છે રાવણુ છ છ માસ સુધી જલાત્કાર વિના
તમામ પ્રયત્નો કર્યા પણ સંસ્કારમૂર્તિ સીતાજીએ સંસ્કાર
સંરક્ષણમાં વિજય મેળવ્યો એમનું દુનિયાદારીનું જીવન પણ
સાધુઓએ સ્તવવા યોગ્ય સિદ્ધ થયું, પ્રસિદ્ધ થયું

રામ લક્ષ્મણના કેવા નિયમિત જીવન !

- રામચંદ્રજી તથા લક્ષ્મણજી પણ કેવા સંસ્કારી ! એમની
દૃષ્ટિમર્યાદા કેવી કાબૂમાં ? રાવણુ સીતાને લઈ ગયા પછી તપાસ
ચાલી. માર્ગમાંથી હાર, નુપૂર વિગેરે મળે છે, રામચંદ્રજી સ્વામી
છતાં નથી ઓળખતા લક્ષ્મણજીને પૂછે છે, ‘જો, આ આબૂ-
પણે તારી લોભઈ (બાળી)ના છે ?’ ત્યારે લક્ષ્મણજી (વાસુદેવ)
કે જે સીતાજીના પરમ બહાલસોયા દિયરજી છે તે શું કહે છે -

કુण्डलैर्નામિજાનામિ, નામિજાનામિ કહ્નૈઃ ।

નૂપુરૈસ્ત્રમિજાનામિ, નિત્ય પાદાન્જવન્દનાત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—કુ કલથી હું મીતાના છે એમ જાણી શકતો નથી. તેમજ કહ્નોથી પણ નથી જાણી શકતો, માત્ર તેમના ચરણોનું વદન હમેશા કરવાથી ઝાઝરોથી જાણી શકું છું કે આ ઝાઝર સીનાઇના જ છે

આ છે લક્ષમણનું જીવન તેમના વડીલ જાણુ જાણદેવ શ્રી રામચંદ્રજીના જીવન માટે પૂછવું શું ? કરોડો હિન્દુઓ રામચન્દ્રજીને, સીતાજીને, લક્ષમણજીને યાદ કરે છે, શાથી ? તેમના સરકારી જીવનથી

અંગીકૃતાનુ પાલન કરવું જોઈએ

રાવણ અનીતિને વળગી રહ્યો, તેણે કોઈનું ન માન્યું, વિભીષણ જેવો ભાઈ પણ શુભાચ્યો, પરિણામે તે પરાજય પામ્યો, દુર્ગતિગામી થયો કમભા કમ દેશથી મતના, સદાચારના સરકાર તો આવકને હોય ને ! સરકારી જીવનવાળાનું સ્થાન સજ્જનોના હૈયામાં હોય છે તેવા મરકાર માટે સત્સંગ જરૂરી છે સત્સંગથી સન્માર્ગ લાંબશે આવકમાં પણ સરકારી જીવનની કમાલ હોય આનંદ, કામદેવ આવકના જીવન પર નજર કરો પ્રૌઢ, કાયોત્તમર્ગ આદિમાંથી ચલાવમાન કરવા તેમને દેવોએ કેવા કેવા ઉપસર્ગ કર્યા હતાય તેઓ લેશ પણ અલગિત ન થયા, એવા અડગ રહ્યા કે જેમની પ્રશસા બરસખામાં સ્વયં પ્રભુએ કરી આવકમાં ત્યાગનું જિન્દુ છે પણ આનંદ કામદેવનું જિન્દુ પણ સુકાયું નહિ ધન્ય છે ! તાત્પર્ય લીધે કે ઉપાશ્રયે લીધેલા નિયમોનું ચથાસ્થિત પાલન કરવું જોઈએ પુરાણમાં દ્દાન્ત છે પહેલા પર્વતોને પાખો હવી ધન્દે પાખો કાપી

નાખી મૈનાક પર્વત રહી ગયેલો તેની પાંખ કાપવા જતા
નાઠો અને સાગરમા ઘુસ્યો ઇન્દ્રે વજ્ર છોડ્યું સાગર ખળ
બળ્યો પણ શરણે આવેલા પર્વતનું તેણે રક્ષણ કર્યું તે વખતે
મૈનાક પર્વતે સમુદ્રને શુ કહ્યું હતું તેની હિંદીમા કવિતા
તે આ રહી, જુઓ

ચાહે સदैવ सहना हरि ! वज्रताप,
मेनाक दूर करना न कदापि आप ।
जाना न मूल जलधे ! यह वर्ण पक्ति
अगीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ॥

આ હયાન્તની મતલબ. અગીકૃતનું પાલન કરવું જોઈએ

સ સ્કારી જીવન પાપીને પણ ધર્મી જનાવે છે

ઈતરમાં તરવાના ત્રણ માર્ગો હતા છે, બહિન, વૈરાગ્ય અને જ્ઞાન
તથા જૈન દર્શને સમ્યક્ શબ્દ સં યોજિત કરી કહ્યું, સમ્યક્દર્શનના
ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ પ્રથમ શ્રદ્ધા જોઈએ, ટેવી શ્રદ્ધા, અ
શ્રદ્ધા જોઈએ આને શ્રદ્ધાબ્રહ્મો પોતાની જમાત વધારવા કે
તેમ બકી રહ્યા છે, લખી રહ્યા છે, આવા બકવાડ તરફ કે લ
લખાટ તરફ શ્રદ્ધાલુ નજર પણ ન કરે શ્રદ્ધાલુ ગમે તેવી કુચુક્તિ
પણ માર્ગથી ન ખસે ન સમજાય તો વિનયપૂર્વક સુરુભ
રાજને પૂછી શકાય શ્રદ્ધાભય જીવનની ગણના પણ સસ્ક
જીવનમા દર્શન પછી સમ્યક્ જ્ઞાન તથા સમ્યક્ચાગ્રિ છે,
મોક્ષમાર્ગ એટલે સસ્કારી જીવન જનાવરોમા એવા સસ્ક
હાય છે કે ન પૂછા વાત ! એક વખત એક શિકારી જ્યા બ
છોડવા તૈયાર થાય છે ત્યારે એક હરણી તેને વિનતિ કરે
'હે શિકારી ! મારા બચ્ચા ખાતર જરા સંખૂરી પકડે હું

ઝમ્યાને દૂધ પીવરાવી લઉં, પત્રી બાણ બંધે માર ' શિકારીએ
બાણ મારવું બધ રાખ્યું હરિણી ઝમ્યાને દૂધ પીવરાવી
તરત શિકારી પાસે હાજર થઈ તાકાન છે હવે શિકારીની
કે બાણ મારે ? તે હરણીના આવા વચનપાલનના સામર્થ્યથી
શિકારી પણ સ્તબ્ધ થયો તો બાણ સ્તબ્ધ થાય એમા શી
નવાઈ ! વચનપાલન સ સ્કાર છે વચન પાલનારા આજે માનવોમા
શોધ્યા નથી જડતા ! શિકારીએ બાણ તોડી નાખ્યું તિર્યંચના
આવા મામાન્ય સ સ્કારી છવને પાપી શિકારીને ધર્મો જનાવ્યો

આ તો તિર્યંચ ! તમે મનુષ્ય, તેમાય આવક, નૈન, તમારે
તો ઉચ્ચ સ સ્કારો વારસામા હોય, ગજથુ થીથી હોય મ સ્કારો
ઢેળવો, મેળવો, રહો, સ સ્કારી છવનમા છવો અને તે વડે
મોક્ષનું શાશ્વત છવન સમાપ્ત કરો આટલું કહી આજનું
વ્યાખ્યાન સમાપ્ત કરું છું

ત્રેમચદ રામચદ ધર્મશાસ્ત્ર વાપી.
ચૈત્ર વદ ૧ રવિવાર, વિ ૥ ૨૦૦૩

ઈષ્ટ સિદ્ધિનો રાજમાર્ગ

[વાપીમાં વિ સ ૨૦૦૩ ના ચૈત્ર વદી ૧ ના રવિવારે મપોરે ત્રણ વાગે, ત્રેમચદ રામચદની ધર્મશાળાના સુવિસાલ યોગાનમાં, જાહેર જનતાના વિશેષ લાભના હેતુથી પૂ જૈનરતન, વ્યાખ્યાનવાચરપતિ, કવિકુચકિરીટ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયલલિતસૂરીશ્વરજી મહાગજનુ જાહેર પ્રવચન ગોઠવવામાં આવ્યું હતું જૈન અને જૈનેતર વર્ગની મોટી સંખ્યામાં હાજરી હતી પ્રારભમાં પૂ આચાર્યદેવે મધુર અને ગભીર જ્ઞાનિથી મમલાચરણ કર્યા બાદ, તેઓશ્રીની આગાથી મુનિગજશ્રી વિક્રમવિજયજી અને પ શ્રી પ્રવીણવિજયજી ગણિવરે પ્રસ્તુત વિષયનું પ્રાસંગિક વિવેચન કર્યું હતું ત્યારબાદ પૂ આચાર્યદેવે કરેલા પ્રવચનનું સારભૂત અવતરણ આ નીચે આપવામાં આવે છે મહારાજ

એકાત મતસેકે જ સત્યાનાશ વાળ્યું છે !

આજનો વિષય ત્રણ પદોથી વાચ્ય બનેલો છે પ્રથમ પદે ' ઈષ્ટ ' શબ્દ છે ઈષ્ટ શું હોવું જોઈએ ? ' ઈષ્ટ શું ? ' - એમાં

ઘણા મતભેદો છે કોઈને સ્ત્રી ઇષ્ટ હોય છે, તો કોઈને પુત્ર, કોઈને ધન ઇષ્ટ હોય છે, તો કોઈને સત્તા, કોઈને પોતાના શત્રુનો નાશ ઇષ્ટ હોય છે, તો કોઈને પોતાની તથા પોતાના મિત્રોની આબાદી ઇષ્ટ હોય છે આમ બિન્ન બિન્ન ઇષ્ટોને કદપીને પ્રથમ મતભેદો ઉપજતીએ એ ઠીક નથી એકાત મતભેદે જ સત્યાનારા વાળ્યું છે ! બીજાનું કાપવું અને પોતાનું જ સ્થાપવું, એ શાથી ? કહો ને કે—એકાત મતભેદથી જ મુખ્ય તેને જ સ પ્રાપ્ત થાય છે કે ન્યા અપેક્ષાએ એકમત એકમતના અભાવે જ કુસ પના બીજ વવાય છે, બીજાએ કુસ પના કારણે જ ફાવી જાય છે

એક વખત એક અગ્રેજ એક ખેડૂનને તેના હાથમાં રહેલા લાખા પાકા ચીંકડાના ફળને ભેંધને પૂછ્યું, ‘આ શું છે ?’ ખેડૂત બોલ્યો કે, ‘આ ફૂટ છે’ અગ્રેજે માન્યું કે—હિંદુસ્તાનમાં ફૂટ છે, એ વાતને સૂચવનાર આનું ફૂટ એવું શુજરાતી નામ છે વાત પણ સાચી કે હિંદમાં ફૂટ એટલે કુસ પ અપાઁ ન્યા ફૂટ છે ત્યા જ માલની લૂટાફૂટ છે ફૂટ શાથી ? કહેવું જ પડ્યું કે—ઘર કરી બેઠેલા કુસ પે થયેલા મતભેદોથી જ ! એકમતિવાળામાં ફૂટ હોતી જ નથી, ત્યા અન્યના મુખની લૂટા લૂટ પણ હોતી નથી, બદલે ત્યા લૂટાફૂટ મુખ હોય છે કુસ પથી થયેલ મતભેદો નીકળી જાય અને એકમતમાં આવી જઈએ તો જ મુખ સ પ્રાપ્ત થાય છે કદાચહી બિન્નબિન્ન મતવાળાઓથી મુખ દર દર જાય છે. અરે ! એક ઘરમાં મતભેદ જાગે, એમાંથી મનભેદ થાય, કુસ પ ઉભો થાય એટલે ત્યાથી મુખ રૂખસદ (વિદાયગીરી) લઈ લે છે તો પછી જે દેશમાં કુસ પ હોય, મતભેદો હોય, પરસ્પર કાપાકાપી હોય તે દેશની પ્રજાને સ્વપ્ને પણ મુખ કયાથી હોય ? મારામારી મતભેદોમાંથી છે, મનભેદ મતભેદથી છે માટેજ હું કહું છું કે આપણા આજના વિષયમાં

પણ પ્રથમના વક્તાઓએ મનભેદો બતાવ્યા તેવા મતભેદો ઊભા કરવા ઉચિત નથી, હિતકર નથી

‘ સુખ જોઈએ છે, ’ એમા મતભેદ નથી.

અત્ર ઉપસ્થિત સર્વ શ્રીતાઓને હું પૂછું છું કે તમે સૌને ઈષ્ટ શું છે ? તમારી તરફથી મર્વસામાન્ય એકજ જવાબ મળશે કે, ‘ માત્ર સુખ ઈષ્ટ છે ’ સી, પુનઃ કે ધન વિગેરે ઈષ્ટ ત્યાસુધીજ હોઈ શકે (રહી શકે) કે જ્યા સુધી તે તે દ્વારા સુખ મળતું રહેતું હોય, મળ્યું રહેતું હોય એજ સી, એજ પુત્ર જેઓ ઈષ્ટ મનાયેલ ■ તેઓ જ્યારે તમારાથી વિરૂદ્ધ ચાલે, તમારા કુલને કલકિત કરે, તમારી મૂડી સાક કરે ત્યારે અનિષ્ટ થઈ જાય છે ધન પરત્વે પણ એમ જ છે ‘ ગરીબોએ શીરો ખાવો તથા ધનવાનોએ ઘેસ ખાવી ’ વિશેષ ખર્ચના પૈસા ગરીબોને શ્રીમન્તોએ આપવા એવો કાનૂન જો સરકાર પસાર કરે તો ધનવાનોને ધન પણ અનિષ્ટ લાગે ઈષ્ટ શું છે તે વિષયમા મતભેદોને છોડીને હું એક મત થઈ શકે એવો એક મહાન્ મત બતાવું છું તે સામ્યો સર્વને માત્ર એકજ વસ્તુ ઈષ્ટ છે અને તે વસ્તુ છે સુખ જ અક્ષરનો ‘ સુખ ’ શબ્દ સર્વને ઈષ્ટ છે જ્યારે તેટલાજ અક્ષરનો ‘ દુઃખ ’ શબ્દ સર્વને અનિષ્ટ છે જગતના તમામ દર્શનવાદીઓ, મતવાદીઓ, ધર્મવાદીઓ, ચાહે નાસ્તિક હોય, વેદાતિક હોય, સામ્ય હોય, નૈયાયિક હોય, બૌદ્ધ હોય, પૂર્વ મિમાસક હોય કે ઉત્તર મિમાસક હોય, સુખ જો સર્વને ઈષ્ટ છે ‘ સુખ ઈષ્ટ છે, ’ એ વિષયમા કોઈનો પણ લેશ માત્ર મતભેદ નથી સકલ જગતનો એકજ અવાજ જોરશોરથી પ્રસિદ્ધ છે કે, ‘ સુખ જોઈએ છે, સુખ જોઈએ ■ ’

સુખ દીને સુખ હોત હય, દુઃખ દીને દુઃખ હોય

આપણને-સર્વને ઈષ્ટ સુખ છે સુખ જોઈએ છે તેમા

કોઈનો મતભેદ નથી તેમ સિદ્ધિમા પણ મતભેદ નથી તેની પાછળ તો સારીયે (આખીયે) દુનિયા ઝૂકેલી છે, આજે જેટલા વ્યાપારો-ખેડાય છે તે શાના માટે? પ્રપચીઓ કેઈ પ્રકારના પ્રપચો ખેલે છે, બદમાશો બદમાશી કરે છે, દુર્જનો દુર્જનતા દાખવે છે, આ તમામ શા માટે? તમામનું ધ્યેય સુખનું છે, સુખની સિદ્ધિનું છે નિર્ભલ જગત્ ઉપર નાસ વર્તાવી પોતાના હેશને સ્વતંત્ર બનાવનારાનું ધ્યેય તો સુખનું જ છે ને! આ તમામનું ધ્યેય સુખનું, સુખની સિદ્ધિનું એ ખરૂં પરંતુ માર્ગ વિપરીત, ઉપાય અવળો એટલે સુખ મળે શી રીતે? સુખસિદ્ધિની આશા ક્યો કયાથી? અન્યને દુખ દઈને સુખી થવાય શી રીતે? ‘સુખ સૌને ઇદ્ર છે’ એ મતભેદ વિનાની વસ્તુ છે અને એ જ આધારે અન્યને સુખ આપવાથી સુખી થવાય તથા અન્યને દુખ દેવાથી દુખી થવાય એ પણ મતભેદ વિનાની વાત છે કહ્યું છે કે —

અન્ય પથ સજ જગત્ કે, ખાત બતાવત હોય,
સુખ દીને સુખ હોત કે, દુખ દીને દુખ હોય

પરોપકાર પુણ્યાય, પાપાય પરવીરમમ્ ॥

‘જો આપણે બીજને સુખી કરીશું તો સુખી થઈશું અને દુખી કરીશું તો દુખી થઈશું’ આ બે વાતમા દુનિયાના તમામ શાસ્ત્રોનો નિષ્કોઠ આવી જાય છે એક વખત એક પડિગત એક રાજા પાસે તેને ધર્મ અવળું કરાવવા આવ્યો તે પોતાની સાથે લાખજો શ્લોકમંથાલ શાસ્ત્ર-ગ્રંથો લઈને આવ્યો હતો આટલા બધા ગ્રંથો જોઈ રાજકાજમા સુચાયેલ રાજાએ પડિગતને કહ્યું, “હે વિદ્વાન્ પડિત! રાજતંત્ર ચોળે આટલા બધા શ્લોકો અવળું કરવાની મને કુરસદ કયાથી હોય? આ તમામ શાસ્ત્રોનો સાર જો તમે ટૂંકમા સમજાવી શકતા હો તો હું સાબળવા

તૈયાર છું ” પડિતે સારરૂપે રાજને સંભળાવ્યું — “ હે રાજન્ !
પાતે દુષ્ટી થઇને પણ બીજાને સુખી કરશે તો સુખ તમને
આલિંગન આપશે અર્થાત્ લેટી પડશે, પણ જો બીજાને દુષ્ટ
દઇ સુખી થવા ઇચ્છતા હશે તો સુખ છેલ્લું થશે, ફર જશે
જગત માત્રના પ્રાણીઓને સમદૃષ્ટિથી જુઓ સુખની ખેતી
સુખ છે કાંઈ જ ગલીએ સુખ ઉત્પન્ન કર્યું નથી બુદ્ધિશાલી
નાગરિકો સુખ ઉત્પન્ન કરી શકે છે હે જિજ્ઞાસુ રાજન્ ! વિધવ-
વાસના દ્વંધાય, આત્માનો આભાસ થાય, પરમાત્માનો પ્રકાશ
થાય, જગતભરને (જગતના જીવ માત્રને) સુખી કરવાની
તમજા (માત્ર સહજ ઇચ્છા નહિ પણ તીવ્ર ઇચ્છા) જાગે,
અન્યાય, અનીતિ, અધર્મ રસાતલ પડેલો, તો જ સુખી
થવાય આગમ હાથ નાખી શીતલતા ઇચ્છી, ઝેર ખાઈ
જીવવાની વાછા કરવી એ ઇચ્છા કેવળ મૂર્ખાઈભરી છે તેવીજ
રીતે અન્યને દુષ્ટ દઇને સુખી થવાની કાવના પણ સદતર
મૂર્ખાઈભરી છે ” સુખ દીને સુખ હોત હય, દુષ્ટ દીને દુષ્ટ
હોય—એ સારામા સારો સર્વ શાસ્ત્રોનો નિષ્કોશ છે ગળને પણ
પડિતજીએ થોડુંક વક્તવ્ય સંભળાવી રાજને તમામ શાસ્ત્રોનું
રહસ્ય કહ્યું —

अष्टादशपुराणेषु, व्यासस्य वचनद्वय ।

परोपकारः पुण्याय, पापाय परपीडनम् ॥

અઠારેય પુરાણોના સારરૂપ વ્યાસના આ બે વચનો છે કે
પરોપકાર (પારકાને સુખ આપવું) તે પુણ્ય છે અને પરપીડન
(પારકાને દુષ્ટ દેવું) તે પાપ છે

सुखं धर्मात् दुःखम् पापात् ।

પરોપકાર કરવો એના જેવું બીજું કાંઈ પુણ્ય નથી આજ
તો મરી રહેલા પાકોશીની પણ ચિતા (કાળજી) કરનારા ઠેકલા ?

‘કોણ દુઃખી છે ?’ એની આજ કોઈને લેશ પણ ચિન્તા નથી, કોઈને કશીય પડી નથી દેવુ ગમતુ નથી, માત્ર લેવુ ગમે છે ! શરીરની રાખ થાય ત્યાંસુધી લાખ લાખનો લવારો ગમે છે સૌ કોઈ લાખ લેખા કરવા જ ઇચ્છે છે તમામનુ લક્ષ લક્ષનુ જ છે લાખ લાખમા સૌ સમજે છે પણ નાખ નાખ- (દે, દે) મ્ય કોઈ સમજતુ નથી બિચારા કેઈ કંગાલોને કોળિઓ અન્ન પણ મળતુ નથી, અગ ઢાકવા ફાટયુ તૂટયુ વસ્ત્ર પણ મળતુ નથી, શાથી ? અત્રે (આ ભવમા) જેમને અન્ન વસ્ત્રાદિ મળી રહે છે, મનમાન્યુ મળે છે, સમજી દ્યો કે તેઓએ પૂર્વ ભવોમા આશ્ર્યુ છે, આપ આપ કર્યુ છે જેમના હાથમા દાનનો શુભ નહોતો તેઓને જ બિચારાને આ ભવમા મળતુ નથી, તેવાઓ જ લમણે હાથ દર્ધને બેઠા છે કરજદારે લમણે હાથ દે ॥ ને ! આ કંગાળ બિચારાઓને શિરે કર્મનુ ત્રણ (દેવુ) ભારોભાર અઢયુ છે માટે તેઓએ માથે હાથ દીધા છે કૂવામાથી પાણી કાઢ્યે જઈએ તો નીકળતુ જ રહે છે અને તો જ પાણી સાફ રહે છે, અન્યથા (નહિ તો) ગંધાઈ જાય છે, માટે આપતા શીખો આપતા ! નીધ્યે (દેવામા) જે બીધ્યે જાય ॥ તે મમ્મલ્ય શેઠની જેમ સીધા નરકે જાય છે ‘ પરોપકારપરાયણ જનવુ એજ સુખનુ સાધન છે અને બીજાને પીડા આપવી એ પાપ છે ’ અઢારેય પુરાણનો સાર આ છે આમા કોઈનો પણ મતલબ નથી જ સુખ ઘર્માત્ કુ રમ્ પાપાત્ । સુખ ધર્મથી છે, કુ ખ માપથી ॥

વાસ્તવિક સુખ સિદ્ધિ-મુક્તિમા જ છે.

આપણે એ જોઈ ગયા, નક્કી કર્યુ, સિદ્ધ કર્યુ કે મતલબ પિના એટી અવાજે જગતને ઈષ્ટ સુખ છે, સુખ ઈષ્ટ છે, પરંતુ એ સુખ કેવુ ઈષ્ટ છે તે સ્પષ્ટ કરવુ જરૂરી છે, દરેકને સુખ કેવુ ગમે છે ? અપૂર્ણ નહિ એવુ અર્થાત પૂર્ણ,

આવેલું કદી પાછું જાય નહિ તેવું અર્થાત્ સ્થાયી, વિઠન વિનાનું, કસર (ઉણપ) કે દુષ્ટાળની અસર વિનાનું આવું સુખ આવું જ સુખ દરેકને ઈષ્ટ છે અને તે જ સાચું અને વાસ્તવિક સુખ કદી શકાય સ્થાયી, વિશાળ, જરાપણ ઉણપ વિનાનું, જેમા કદીય દુષ્ટ ન આવે એવું સુખ આ મ સારમા છે કોઈને ? હોય તો લાવો, જતાવો ! છે જ નહિ જગતમા આવો સુખી કોઈ નજરે નહિ આવે આથી જ શ્લોકમા કહ્યું છે કે પ્રાણી માનને ઈષ્ટ સુખ છે, જે અને જેવું સુખ ઈષ્ટ છે તે (તેવું) સુખ મુક્તિ સિવાય અન્યત્ર છે જ નહિ વાસ્તવિક સુખ સિદ્ધિમા-મુક્તિમા જ ॥

સાપ બહુ વસતા ચંદનમા

મુક્તિમા સુખની સિદ્ધિ માટે મુક્તિની જરૂર કયા છે ? કેમકે એ શબ્દ જ તે સાબિત કરે છે મુક્તિ શબ્દનો અર્થ જ 'બંધ નનો અભાવ', એ છે જન્મ જરા મરણોના બંધનોથી રહિત એવું શાશ્વત સ્થાન તે મુક્તિ સુખ માટે ઉપાય કોણ નથી કરતું ? કહોને ઉપાય તો તેને માટે જ ચાલુ છે અનાદિથી સુખના ઉપાયો ચાલુ છતા હજી સુખ સાપડ્યું નહિ ! કહો, કેટલો કાળ ગયો ! અહ હહ ! હજી દુષ્ટાળની દુટ્ટીમા જ દૂટાધએ છીયે, સુખની મદીમા હજી મ્હાલવા નથી મને તો અહિં બેઠેવાઓમા એવો કોઈ ટેળાતો નથી કે જે સુખી હોય હા ! માલદાર હશે, મૂડીવાદી હશે પણ તેથી જ દુષ્ટાળી દુષ્ટાળી હશે ચિંતા કોને વળ ગેલી છે ? મૂડીવાદીઓને સરકાર નવા નવા કાયદાઓ તેમના માટે જ ઘડે, નવા નવા કરવેરા તેમને શિરે જ લદાય, મામનો તેઓ જ કરે, સભાઓ તેમને જ ભરવી પડે આ તમામ માલ તથા મૂડીને આભારી છે ધનમા સુખ નથી, દુષ્ટાળ જ છે

સાક્ષર ડાહ્યાભાઈ ધોળશાળ ઠીક કહે ॥

કાઈ નથી સુખ સાધન ધનમા,
સાપ જાહે વસતા ચંદનમા

કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ, સી આઈ ઈ પદ્ય કહે છે

ધન મેળવતાં દુખ છે, નળવતા પદ્ય દુખ;
નો આવેલું જાય તો, જાય મમૂળ સુખ

જો અપ્ય જાણેદ સો સર્વ્ય જાણેદ ॥

ત્યાજ સુખ કયા ? સુખ તો અધ્યાત્મમા જ આનંદ માનનારને
હોય છે બાહ્યાના ઘરમા રહેનારો નિશ્ચિત કેમ રહી શકે ? જ્યાં
સુધી પુણ્ય છે ત્યાં સુધી આપણે આ તમામ લોગવીએ છીએ
કારણ કે પુણ્યરૂપ બાહ્યો આ તમામ વસ્તુઓ, સ્ત્રી, પુત્ર,
સંપત્તિ આદિ સાધનો સાપડેલા છે પુણ્ય ધનથી ખરીદેલા છે
શરીર એ બાહ્યાનું મકાન છે પૈનો, પરિવાર, પુત્ર, પત્ની આદિ
વૈભવવિલાસની ક્યાંતિ જ્યાં સુધી પુણ્યની ક્યાંતિ બેઠી છે
(હાજર છે) ત્યાં સુધીજ છે બીજાબાહ્યાનો તો છે આત્મા જે
જેની તમને બીજકુલ પડી નથી ! દિવસમા કેટલું જૂઠું બોલ્યા
કેટકેટલા કાળાધોળા કર્યા એનો ખ્યાલ જરાક છે ? ખ્યાલ પડે
ન હોય તો તેને અગે વિચાર તો હોય જ કયાથી ? જ્યાંસુધી
આત્માને ઓળખ્યો નથી ત્યાં સુધી પરમાત્માને માન્યો નથી
જો અપ્ય જાણેદ સો સર્વ્ય જાણેદ ॥ પ્રથમ તો આત્માને જ
ઓળખવાનો આવશ્યકતા છે સુખ વાસ્તવિક સુખ, સઘટ
મખ આત્માધીન છે

કપાધો પર વિજય મેળવવો એ સુખ મેળવવાનું પ્રથમ
પગથિયું છે

આવું સુખ સંપ્રાપ્ત કરવા અર્થાત્ આવું સુખમય સ્વસ્વરૂપ
પ્રગટાવવા ધ્યાનની જરૂરિયાત છે નિયમામા ધ્યાન વિનાનું કોઈ

છે ? દુન્યવી હાવભાવમા જ રાચી રહેવાનું ધ્યાન તો સૌ કોઇને છે, પણ તે ધ્યાન આત્મીય સુખને અર્પી શકતું નથી ચોગી-ઓએ જે ધ્યાન કેળવ્યું છે, મેળવ્યું છે તે ધ્યાનથી જ આત્મીય સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે એવું ધ્યાન કયું ? કહેવું જ પડશે કે શુદ્ધ ધ્યાન એવું શુદ્ધ ધ્યાન કયારે ધ્યાન શકાય ? જ્યારે મન પવિત્ર હોય ત્યારે જ શુદ્ધ ધ્યાનનો અભ્યાસ થઈ શકે, પછી તેવું ધ્યાન ધ્યાન શકાય મનની શુદ્ધિ ધ્યાનને પેદા કરે છે એવા ધ્યાનથી આપણું ઇષ્ટ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે, માટે એવું ધ્યાન પ્રાપ્ત કરવા મનને શુદ્ધ કરો, મનશુદ્ધિ કેળવો મન શુદ્ધ ત્યારે થાય કે જ્યારે કષાયોનો વિજય થાય પૂરું સુખ મેળવવા ઇચ્છતા હો તો સમતાના માગર બનો 'આ મારો વૈરી છે,' એવી દુર્બુદ્ધિને હૃદયમાંથી દેશવટો ઘો મહાનુભાવો ! ક્રોધ, માન, માયા તથા લોભ એ કષાયચતુષ્ટયથી આ જીવે અનાદિ અનંતા કાલથી અનંતા જન્મ મરણોના દુર્ગો સહન કર્યા છે, અને હજીયે જો એ કષાયોને દૂર ન કરીએ, એ કષાયોથી દૂર ન થઈએ તો જન્મ મરણના દુર્ગો ચાલુ સહન કરવા પડશે જ કોઈ ગાળ કે નો ગળી જતા ગીજો, સહન કરી દેવો, કોઈ અપમાન કરે ત્યારે ગમ ખાના રીજો, વિચારો કે આ જીવ લાજમૂળામા પૈસાના પાચ શેરના ભાવે તો વેચાયો, તોલાયો, ત્યા વળી માન અને અપમાન કેવા ? મનશુદ્ધિથી વચનશુદ્ધિ થાય છે આ તમામ માટે પ્રથમ કષાયો જીતવાની જરૂર છે કષાયો પર મેળવેલો વિજય વિજેતા આત્માને સંપૂર્ણ સુખ સમર્પે છે કષાયો પર વિજય મેળવવો એ સુખ મેળવવાનું પ્રથમ પગથિયું છે

तस्मात् तथैव चकथ ।

ચાર કષાયોમા પ્રથમ છે ક્રોધ ક્રોધ ચઢે (આત્મા પર સવાર થાય) ત્યારે આત્મા પોતે પોતાને ભૂલી જાય છે ક્રોધા-વિષ્ટ આત્મા એવો ઘમડી બની જાય છે અને સામાને પ્રત્યે

આકોશથી કહે છે, ‘આ મને કહેનાર કોણ ?’ આગળ વધી
 બેઠે છે, ‘ભસ ! એને શૂટ કરી નાખુ’ બાવના તો શૂટ કરી
 નાખવાની હોય પણ તેણે સાધન ન હોય એટલે છેવટે ખૂટનો
 પણ ઉપયોગ કરે પણ વિચારાને બળ નથી કે લૂટ કાઢી થાય
 છે ! લૂટાય છે તો પોતે જ, લૂટાય છે તે કે જેણે ધૈર્ય ખૂટે છે
 મોક્ષમા જવું હોય તો કહેતા નહિ પણ સહેતા શીખે ! જેમણે
 લીધું સહી તેમણે લીધા મુક્તિમા આત્મા વહી જેણે કંઈ (સહ્ય
 નહિ) તેણે તો દુર્ગતિનું દુખ લઈ છે અહિં સા-અહિં મક
 ભાવ સિવાય મુક્તિ નથી મનશુદ્ધિ, વચનશુદ્ધિ, કાયશુદ્ધિ આ
 ત્રણેય શુદ્ધિ આવી જાય તો અહિં સંકલ્પત્તિ આવી જાય મનથી
 કાંઈનું પણ ખૂટ ન ઇચ્છવું, કાંઈપણ મરી જાય એમ ન ઇચ્છવું,
 એ છે માનસિક અહિં સા માનસિક વિચારણાઓ ખૂરી ન રાખે,
 આજ હિન્દુસ્તાનની વિચારણા એટલી પ્રબલ બની ગઈ છે કે
 જેના પ્રતાપે આ દેશની આજે દુર્દશા પ્રત્યક્ષ જોવાઈ રહી છે
 કપાય જય પ્રાપ્ત કર્યો હશે તો વચન ખરામ નહિ બોલાય અજ્ઞાની
 મનુષ્યને પોતે શુ બોલે છે તેણે પણ જ્ઞાન હોતું નથી જેનાથી
 પોતાનું પોષણ થઈ રહ્યું છે એવા બળકેને અજ્ઞાન માલીક
 કોપમા આવી કહે છે, ‘ચાલતો કેમ નથી ? તારા જોડા પહેર ?
 તારો ધણી મરે !’ સમજે તો વાધો ને ! દુનિયામા આવો પણ
 એક અજ્ઞાનવાદ ■ છોકરી ઘડો ફેડે છે ત્યારે કોપાધ મા બોલી
 નાખે છે, ‘સડ ! ઘડો કેમ ફેડ્યો ?’ છોકરી સડ થાય ત્યારે
 કેવો કાળો કે’ર વર્તાય એ જ્ઞાન બોલતી વળતે હોય તો એણે
 બોલાય ? આ વાચિક દોષ છે, તે પણ શિશુજીના અભાવે છે
 શિશુન સ્ત્રીઓ મારી ભાષા બોલે છે અણગમતું બોલવું એ
 પણ એક પ્રકારની હિંસા છે કહ્યું છે કે -

પ્રિયવાક્યપ્રદાનેન, सर्वे तुष्यन्ति जन्तरः ।

-તસ્માત્ તથૈવ વક્તવ્ય, વાક્યેઽપિ કા દરિદ્રતા ? ॥

શબ્દાર્થ — પ્રિય વચ્ચનો જોલવાથી જો બધા પ્રાણીઓ ખુશ થાય છે તો તેવું જ જોલવું, તેવું જોલવામા દરિદ્રતા ચામાટે કરવી ?

જીવલડીનો રસ ટપકે છે !

મીઠા વચ્ચનો જોલવાથી દુનિયા ખુશ થાય છે તે પછી વાક્યમા (તેવી વાણીમા) કૃપણતા ચા માટે ? હા ! ધન દેવું હોય, કપડા આપવા હોય તો તો તેમા છોડવાનું હોઈ તેમા કળુસાઈ થાય પણ મીઠી વાણી વદવામા કાઈ પૈસા જોમે છે ? એવા પણ મનુષ્યો હોય છે કે મનમા પાપ ન હોય છતા વાચિક દોષથી દ હાય છે દુનિયામા જીમ જે જગાડે છે તેવું જીજી કોઈ જગાડતું નથી એ ઠેકાણે હોય તો જધુ સીધુ ઉતરે જહેન કે બાઈ, શુરે કે શિશ્ય, પિતા કે પુત્ર, એમની વચ્ચે પરસ્પર અણુજનાવમા કારણરૂપ દોષ મોટા ભાગે જીવનો જ છે એ (જીમ) જગડે તો જધુ ય જગડે, એ સુધરે તો જધુ ય સુધરે એ માટે નીચેનું દ્રષ્ટાન્ત મનનીય છે

એક હવે ભીખારી ભીખમા મળેલા ચોખા દાળ (કાચા) તેણે લેળા કર્યા પણ ખીચડી જનાવવાનું તેની પાસે કાઈ માવન ન હોતું આથી તે એક ડાશીમાને ત્યા પહોંચ્યો અને ખીચડી રાખી આપવા ઠાકલુની કરી ડોગી દયાળુ તથા પરગજુ હોવાથી તેણે ખીચડી રાખી આપવાની હા કહી ચોખા દાળ લીધા અને ખીચડી જનાવવા સુલે મૂક્યા આપણો સુદો છે વાણીના દ ડને પેલો ભીખારી આમ તેમ જીવે છે તો વરડીમા લે સ છે અને વરડીનું જારણ હવે નીચું એટલે તેણે ડાશીને પૂછ્યું, ‘ આ લેસ આ જારણમાથી શી રીતે નીકળે છે ? ’ ડાશીને એમ તો થયું કે, ‘ આને આ શી પચાત ! ’ છતા તે બલી ડાશીએ ઉત્તર દીધો, ‘ બાઈ ! વાકી વળીને નીકળી નાય છે ’ પેલા મૂર્ખ તથા વાચાળ ભીખારીએ ફરી પૂછ્યું,

‘પણ ડાશીમા ! લેશ અદરજ મરી જાય તો શી રીતે નીકળે ?’ ડાશીને હવે લાગ્યું, કકળી ઊડી ને બોલી, ‘રહ્યા ! હું તને ખીચડી સપી આપુ છું ત્યારે તું મારી લેશ મરી જવાનું બોલી રહ્યો છે ! આવા અપમાન શખ્તો શા માટે હવે છે ?’ ઘડીકવાર તો તે આંખી ચૂપ થઈ ગયો. પણ અપરિચિત જાય ? ‘પડી દેવ તે તો ટળે કેમ ટાળી ?’ પાઠો એ મૂર્ખ ચાલ્યો લવારે. એક સૂનેલા છોકરા પર નજર જતા તેણે પૂછ્યું ‘ડાશીમા ! આ કોનો દીકરો છે ?’

ડાશી બોલી, ‘બાઈ ! એ મારા દીકરાનો દીકરો છે’

બીજારી - ‘ત્યારે તમારો દીકરો ક્યા છે ?’

ડાશી - ‘એ તો દેશાવર ગયેલ છે’

બીજારીએ પચાત લગાવી - ‘તેનો કાગળ બાગળ આવે છે કે નહિ ?’

ડાશી - ‘બાઈ ! આમ તો પત્ર પત્ર દિવસે પત્ર આવતો પણ હાલ જે ત્રણ માસથી પત્ર નથી, સમાચાર કે સંદેશ કાંઈ નથી’

પેલો ગાડીઓ બીજારી તરત બસી ઊઠ્યો - ‘ત્યારે એ ત્યાં મરી ગયો હશે તો શી ખબર ?’

ડાશી ખીજાઈ ગઈ અને તરત જ પેલી ખીચડી જે હાલતમાં હતી તે હાલતમાં (પાણીમાં પલળેલી, જરાકવાર ચુકે રહેલી) તેના કપડામાં પાછી આંખી બાઈ સહેળ વીંઢે માંએ હુગડામાં ખીચડી લઈ ચાલ્યા તેમાંથી પાણી ટપકી રહ્યું છે તે જોઈ લોકો પૂછે છે, ‘આ શું ટપકે છે ?’ તેણે હલુ તેવું કહ્યું ‘જીભલડીનો રસ ટપકે છે !’

હિસાદિનો ત્યાગ એજ ઈષ્ટસિદ્ધિનો રાજમાર્ગ

જીમ સખણી ન રહી, જીમથી તે બીજારી જેમતેમ બોલ્યો

તેથી તેના મનમા કશોય માઠો વિચાર નહોતો પણ તે ખીચડી ખાવા, પ્રયત્ન કરવા છતાં આઈ શક્યો નહિ જિજ્ઞાસા દોષથી સ્ત્રીખારીને આ બધામાં, અરે તરત જ આવું નુકશાન થયું ઈશાદો અશુભ ન હોવા છતાં વાણી જોલતા ન આવડી તો ભૂખે રહેવું પડ્યું કહ્યું છે કે,

સુવાક્યથી રનેહ સદેવ વાધે, કુવાક્યથી કલેષ હમેશ લાધે

મુહો એ છે કે-મનમા કંઈ પણ વિચાર ન હોવા છતાં તેવી વાણીના વ્યસનથી કેઈ વિધો ઊભા થાય છે પાપથી ડરે કેમકે સતાપની જડ પાપ છે ત્રિકરણ યોગે મનથી, વચનથી તથા તન (કાયા)થી જરાપણ પાપ ન થાય તે માટે અત્યંત કાળજી રાખો, સાવધ રહો. એવી કાળજી કોણ રાખી શકે? પાપભીરૂ અર્થાત્ બવભીરૂ હોય તે બવભીરૂપણ્ય એ મહાન્ શુભ છે પાપથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરનારને, તેવા અભ્યાસમા આગળ વધનારને ઇષ્ટ સિદ્ધિઓ હથેલીમા જ રહેલી હોય છે પાપથી મુક્ત થવાનો અભ્યાસી જ પ્રાન્તે કર્મમુક્ત થઈ મુક્તિ પામે છે પાપ અટકે શી રીતે? ઇષ્ટ સિદ્ધિ મળે શી રીતે? એનો પ્રચલિત રાજમાર્ગ કયો? જ્ઞાની ભગવ તોએ બતાવ્યો, મહાનુભાવો ! હિંસાનો ત્યાગ, ઔદીનો ત્યાગ, અપ્રદાનો ત્યાગ, પરિશ્વહ(મમતા)નો ત્યાગ તથા રાત્રિભોજનનો ત્યાગ આદિ પાપમય વસ્તુઓનો ત્યાગ, જીવનમાથી તેવી વસ્તુઓને તિલાંજલી દેની એજ ઇષ્ટ સિદ્ધિનો રાજમાર્ગ છે.

